VAQİF NƏSİR

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏR

İKİ CİLDDƏ

II cild

BAKI – 2026

Redaktoru və ön sözün müəllifi: filologiya elmləri doktoru, professor Mahmud Allahmanlı

Vaqif Nəsir. Seçilmiş əsərlər. 2 cilddə, II cild.
Bakı, "Ləman nəşriyyat poliqrafiya" MMC,
2026, 384 səh.

Kitabda çağdaş poeziyanın istedadlı nümayəndələrindən olan Vaqif Nəsirin müxtəlif illərində yazdığı şeirlərinin mühüm bir hissəsi, poemaları, səhnə əsərləri, nəsri və publisistikası özünə yer alır. Vətən, yurd, torpaq, insan sevgisi ilə dolu olan nümunələrdə şairin dünyagörüşü, dövrün ictimai-siyasi məsələlərinə münasibətləri, fəal yaradıcı mövqeyi, mənsub olduğu xalqın mənəvi dəyərlərinə vurğunluğu əksini tapır.

$N\frac{470206000-23}{2016}$

© Vaqif Nəsir - 2026

VAQİF NƏSİRİN ƏDƏBİ İRSİ: ÖMRÜN ŞƏRƏF VƏ UCALIQ HEKAYƏSİ

Ədəbi-mədəni mühitin tanınmış simalarından olan Vaqif Nəsirin zəngin yaradıcılığı elmi-nəzəri və bədii-estetik məzmunu, çoxtərəfli yönümü ilə diqqət önünə gəlir. Aparıcı xətti bir istiqamətdə fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor kimi gördüyü böyük işlər, Azərbaycan (həm də dünya) elminə verdiyi töhfələr əhatələyirsə, digər aspektdə zəngin bədii irsi (şeirləri, nəsri, dramaturgiyası, publisistikası) müəyyənləşdirir.

Zəngin yaradıcılıq yolu keçən Vaqif Nəsir indi ahıllıq dövrünü yaşayır. Elmimizə, ədəbiyyatımıza verdiyi əvəzsiz töhfələrlə ucalıq sərgiləyir. Bir tərbiyə örnəyi olaraq yaşam tərzi, həyat hekayəsilə nümunəyə çevrilir. "Seçilmiş əsərlər" adı ilə nəşrə hazırlanan kitabının iki cildliyi bunun parlaq göstəricisidir. Hər səhifəsi böyük ideallara, milli-mənəvi yaddaşın min illərdən bəri süzülüb gələn təsəvvürlərinə, qəliblənmiş normativlərə köklənən nümunələr bir el müdrikinin, ağsaqqalın söylədikləri qədər əvəzsizdi. Vaqif Nəsir özü də bütün fəaliyyəti, gördükləri gərək işləri, sözü-söhbəti ilə həmin müdriklərdəndir.

Bədii düşüncə bütün hallarda hissi-emosional dərk və tərənnüm miqyasında olanların əlçatmazlığına yüklənməklə, həm də onun estetik funksiyasının miqyasını cızmaq amalı ilə diqqət önünə gəlir. Poeziyada bu hal özünü daha parlaqlığı ilə nümayiş etdirir. Çünki ilahi simpatiyanın müəyyənləşdirdiyi təsəvvür ancaq ecazkarlıqla, yozumu axıra qədər mümkün olmayan duyumlarla sıralanır. V.Nəsirin poeziya gülşəni də bunların bir mükəmməlliyi, fikir axarında dedikləri, görüb müşahidə etdiklərilə səciyyələnir.

Klassiklər vurğulayırlar ki, "həyat haradadırsa poeziya da oradadır və deməli poeziya üçün məzmun da oradadır. Yalnız məzmun hər bir şairin – həm dahi, həm də istedadlı şairin həqiqi meyarı ola bilər". V.Nəsirin bədii irsi bu baxımdan dövrün,

mühitin, etnik müəyyənliyin çeşidli tərəflərini özündə ehtiva edə bilmək xüsusiyyətilə gözlərimiz qarşısında ucu-bucağı görünməyən bir əsrarəngizlik sərgiləyir. “Yaradan bilir”, “Dünya fırlanır”, “Təbrizim”, “Oynayır”, “Birisinə”, “Çörəyi dizi üstə olan”, “İndi”, “Həmişə fəxr etdik”, “Qarşıdadır gözəl günlərin”, “Həyatın məktəbdir”, “Öyrən”, “Millətin günahı nədir”, “Dostluq və qohumluq”, “Yollarımız”, “Sanatoriyada düşüncələr”, “Yar və yarı”, “Xəcalət çəkir”, “Bu dünyadan”, “Hanı o kişilər”, “Yağış və torpaq əfsanəsi”, “Ürək ağrısı” və s. poetik nümunələr ədibin düşüncələrini, qarşılaşdıqlarını və olanlara münasibətini əks etdirmək baxımından bir tipik olmaya bağlanır.

Bizim zəmanədə tərəzi hanı?
Dəyib bir-birinə satıb-alanı;
Zalımın vəd dolu quru yalanı,
Nəinki doy durur, yeriyir indi.

Unutduq sevdanı, eşqi, sevməyi,
Adi daşa dönüb insan ürəyi;
Halal kişilərin halal çörəyi
Haramın içində əriyir indi.

Vaqif Nəsirin şeirləri Vətənin və xalqın tarixidir. Yaradıcı ruhunun səsi olan poeziya zaman və məkan tanımadan bir əsrarəngizliyi, münasibəti, sevgini, həyatdan və dünyadan umacaqları (gözləntiləri) sözə, misraya, bədii nümunəyə çevirməklə özünəməxsusluq sərgiləyir. Bəzən bu gözləntilər sərt həyat həqiqətləri və nizamın pozulması səviyyəsində yaşananları diqqət önünə gətirməklə, həm də ona münasibəti, etirazı bildirməklə faktlaşır. Son dövrün baş alıb gedən aşınmaları, milli-mənəvi dəyər təsəvvürlərinin zədələnmələri, heç şübhəsiz, ona qarşı mövqe nümayişini də bir tərəf olaraq zərurətə çevirir. Görkəmli ədəbiyyatşünas Ə.Cəfər vurğulayırdı ki, “həqiqi şeir insan qəlbinin canlı aynası, gözəl sənətlərin ən

gözəlidir. Şeirdə həm musiqinin ahəngi, ritmi, həm rəsmin rəngarəng daxili cazibəsi, həm də heykəltəraşlığın füsunkar hüsnü vardır. Şeir ən gözəl, ən incə fikirləri böyük və həssas qəlbin səsləri ilə canlandırır, hiss və fikir arasında almas bir körpü yaradır. Şair insan ruhunun dilidir. Şeir gözəl, incə, dərin fikirlərdən, hisslər hisslərdən fikirlər doğuran sənət əsəridir. Gözəl şeir qəlbdə qanın cərəyanını arxasınca çəkib aparan, o cərəyanı ritmə, ahəngə, musiqiyə çevirən bir sənətdir". Vaqif Nəsirin poeziyası bütün səviyyələrdə fikir və hiss arasında bir ortaqlıq yaradan və həm də onun birindən digərinə uğurlu keçidini təşkil edən düşüncə hadisəsidir.

Dil, fikir və ruh səviyyəsində olan proseslər sənətkar mövqeyinin ifadəsi olaraq bədii nümunəyə çevrilir və yaradıcı dünyasının nələrlə əhatələndiyini aydınlaşdırır. Azərbaycanımızın əsrarəngizliklərlə dolu tarixi, flora və faunasının zənginliyi, etnoqrafik çeşidliyinin formalaşdırdığı təsəvvürlər qalereyası bir kimlik örnəyi olaraq misraya, nəğməyə çevrilir. Hadisə səviyyəsində ehtiva olunmaq miqyası ilə bir əlçatmazlıq sərgiləyir. Məsələn, "Təbrizim" poetik örnəyi xalqın tarixi, mədəniyyəti, ağrı-acılarla dolu keçmişi timsalında olanları simvollaşdırır. Son iki yüz ildə ədəbiyyat bir istiqamətdə bunları ümumiləşdirmək funksiyası ilə diqqət önünə gəlir. V.Nəsir də bunları eyni ahənglə şeirə gətirir.

Yolun haqq yolu,
Tarixin ulu;
Məhəbbət dolu
Nurlu bənizim,
Gözüm Təbrizim.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan poeziyası xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərə bağlanan tarixini, keçib gəldiyi yolun mənzərəsini, mübarizlik və özgürlük təsəvvürlərini bir çeşni olaraq əks etdirməyə köklənir. Çağdaş bədii düşüncə

simvollarla, işarələnmənin özünəməxsusluqları ilə və onu təlqin üsulları ilə diqqət önünə gəlir. “Candan əzizim, anam Təbrizim” deyimi vətənin müqəddəsliyini, şərəfli tarixin təlqininə yüklənir. Onu da əlavə edək ki, bu “Təbrizim” deməklə məhdudlaşmır, ümumilikdə, Zəncan, Marağa, Ərdəbil, Urmiya, Bakı, Gəncə, Naxçıvan timsalında bir yaddaşı, yaşananları diqqət önünə gətirir.

“Seçilmiş əsərlər”inə toplanan şeirlər mövzu çeşidliliyi və yaradıcı özünəməxsusluğu, baş verənləri qiymətləndirmə, açıq mövqe nümayiş etdirmə xüsusiyyətilə nəzər-diqqəti cəlb edir. Ünvanlı şeirlər (ayrı-ayrı şəxslərə müraciətlər), dördlüklər, ictimai-siyasi mühitdə yaşananlara münasibət və s. baxımından olanlar yaradıcı düşüncəsini, həyata münasibətini, hansı ideallarla yaşadıqlarını aydınlıqla nümayiş etdirir. Bədii düşüncə bütün hallarda həyatı dərk və olanları yaradıcı düşüncəsindən keçirməklə təqdimə həssaslıq göstərir. Məlum olduğu kimi, şeir ruhun məchul səsini öz tonallığı və əksetdirmə mexanizmlərilə, həm də təsirediciliyi, yaradıcı mövqeyini nümayiş etdirir.

Hər sözünə hakim-yalan,
Rüşvət verib, rüşvət alan;
El-obası əsir, talan
Millətin günahı nədir?

Çağdaş ictimai-siyasi proseslərin ümumi mənzərəsini əhatələyən bu şeir yaşananları, sosial münasibətlər səviyyəsində baş alıb gedən mürəkkəblikləri, xarici və daxili proseslərin gərginlik miqyasını, tarixi yurd yerlərinin işğalını və gedən mücadilənin dönməzliyini bir aydınlıqla əks etdirir, Burda yaranmış vəziyyətdə məqsədləri naminə sui-istifadə edənlərin halı da bir tərəf olaraq şeirə gətirilir və mahiyyət “millətin günahı nədir” sualı ilə açıq mövqe nümayişini örnəyə çevirir.

“Metro hekayəsi”, “Bu dünyadan”, “Heç anlamıram”, “Var”, “Hanı o kişilər”, “Yağış haqqında düşüncələrim”,

“Ayrılıq və görüş”, “İtirilmiş zaman”, “İstək”, “Təsəlli”, “Kişilər”, “Kimdi bəs”, “Özümüzü itirməyək”, “Zəfər günü”, “Bu necə həyatdır”, “Olar”, “Danış”, “Unutma” və s. nümunələr yaradıcı düşüncəsinin mahiyyətini, hiss və duyğusallığını, baş verənlər miqyasında münasibətlərini aydınlıqla göstərir.

Tutub quşu, meşədən
Gətirdilər şəhərə;
Dənin, suyun verdilər
Gündə azı beş kərə.

Evdən qaçmasın deyə,
O, qəfəsə salındı;
Hər şey bol oldu, fəqət
Azadlığı alındı...

Zəngin həyat yolu keçən V.Nəsirin şeirləri hər məqamda özünəməxsusluğu, canlandırma üsullarının çeşudliliyi və təqdim modellərinin spesifikası ilə nəzər-diqqəti cəlb edir. “Azadlıq” şeirindən verdiyimiz bu nümunə də eynilə xalq ruhunda yaşananların tipik bir örnəyi olaraq faktlaşır. Əfsanə, rəvayət, nağıl və s. nümunələrdə bu cür epizodik hadisələr bir çoxluqla özünü nümayiş etdirir. Azadlığın heç nə ilə əvəz olunmayacağı bütün varlıqlar timsalında başlıca olandı. Burda da dünya neməti ilə azadlığın müqayisəsi aparılır və nəticədə əsas olanın azadlıq olduğu vurğulanır. Xalqlar min illər boyu özünün azadlığı, dövlətini yaratmaq uğrunda mücadilə aparmışlar. Yuxarıdakı poetik örnək isə onun bir başqa məqamını qəfəsə salınan quşun vəziyyəti timsalında təqdimə yüklənir.

Vaqif Nəsir yaradıcılığında mühüm bir hissəni uşaqlar üçün yazdığı poetik örnəklər təşkil edir. Həzrəti Mövlanə buyururdu ki, “hər kəs məni öz istedadı müqabilində görüb anlayır, haqq yolçusununsa mənimlə ruhaniyyəti artaraq hissiyyatı coşar”. Ayrı-ayrı şeirlər timsalında diqqət önünə gələn

təsəvvürlər sənətkarın həyat həqiqətinə münasibəti və eyni zamanda onu çatdırma üsullarını aşkarlayır. Uşaq ədəbiyyatı aspektində olanlar da bu sıradadır. Cocuqluq, körpəlik, gənclik təsəvvürünə yüklənən poetik örnəklər onların fantaziyasını, qaynar təbiətini, istək və arzularını əks etdirməyə köklənir. Yazılı ədəbiyyatın görkəmli nümayəndələri uşaq ədəbiyyatı yaratmaq işində gərəkli addımlar atmışlar. S.Ə.Şirvani, A.Səhhət, M.Ə.Sabir, S.M.Qənizadə, F.Köçərli, R.Əfəndiyev, A.Şaiq, M.Rzaquluzadə, M.M.Seyidzadə, X.Hasilova, N.Süleymanov və onlarla başqaları uşaqların sirr-sehrlə dolu dünyasını əks etdirən poetik nümunələr yaratmışlar. V.Nəsir də bu sıraya öz əlavələrini etmişdir. "Gülsüm", "Xoşbəxt ol", "Balaca Xalidənin bir yaşına", "Əsra", "Ümid", "Balaca müsəlman", "Əkiz qardaşlar" və s. poetik örnəklər sənətkarın uşaq dünyasına həssaslığını nümayiş etdirir.

"Seçilmiş əsərləri"ndə mühüm bir hissəni ədibin poemaları təşkil edir. Ana ürəyi", "Görüş", "Məhəbbət balladası", "Doğma yurda salam" şairin ideallarını, dünyagörüşünü, yaradıcı zənginliyinin digər tərəflərini əhatələmək məqsədi daşıyır. Yazıçı və folklor problemi bütün zamanlarda ədəbiyyatın ana axarını müəyyənləşdirmişdir. Klassik ədəbiyyatın görkəmli nümayəndələri xalqın zəngin folklor mədəniyyətindən bu və ya digər dərəcədə bəhrələnməyə üstünlük vermişlər. N.Gəncəvinin, X.Şirvaninin, A.Ərdəbilinin, Ə.Təbrizinin, Ş.İ.Xətainin, M.Füzulinin, M.Əmaninin, S.Təbrizinin, M.V.Vidadinin, M.P.Vaqifin, Q.Zakirin, S.Vurğunun, O.Sarıvəllinin, M.Müşfiqin, H.Arifin, Z.Yaqubun və başqalarının yaradıcılıq qaynağını zəngin folklor mədəniyyəti təşkil edir. Poemalarının da ana axarını məhz xalq düşüncəsindən gələnlər müəyyənləşdirir. "Ana ürəyi" bunun klassik nümunəsidir və xalqdan gələn təhkiyə modelləri ilə bəzənilməsi baxımından da diqqətçəkicidir.

Qoy sənə nəql edim bir əfsanəni,
Oxucum, diqqətlə gəl dinlə məni.
Qədim zamanlarda bir ana varmış,
Bircə övladıyla o, yaşayarmış.

Məna axarının müəyyənləşdirdiyi təhkiyə zaman və məkan formulları, həyat idealları, dərk və anlam xətləri bütün axarı ilə epik yaddaşı əsas olaraq götürməyə üstünlük verir. Ana və oğul timsalında olan söyləmələr sırf həyat reallığından gələnlərə, valideyn arzularının çiçəklənməsinə yüklənir. V.Nəsir düşüncəsində əksini tapan təsəvvürlər məna qatının orijinallığına, canlandırma üsullarının özünəməxsusluğuna bağlanır. Ailə münasibəti səviyyəsində əsaslı təsəvvürə köklənən bu əhvalat ədibin yaradıcı düşüncəsinin imkanlarını nümayiş etdirir.

Dedi: - Əziz ana, ürək deyəndə,
Səndən səxavəti istəmişəm mən.
Oğluna məhəbbət böyükdür səndə,
Mənə məhəbbəti istəmişəm mən.
Doğma anasını sevməyən bir kəs,
Özgə birisini heç sevə bilməz!

Mətn informasiyası milli-mənəvi yaddaşın ən qədim zamanlardan süzülüb gələn axarı, kutsal nizamın ortaya qoyduğu təsəvvürü özündə əks etdirməklə təsirediciliyi sərgiləyir. Praqmatik səviyyə və janr mükəmməlliyi bütün hallarda bütövlüyün təminatçısı olur. Ana və gəlin, ana və oğlu arasında olan söhbətlər sırf ailə bütövlüyünün, törə münasibətlərinin ifadəsi olaraq nümunəyə çevrilir.

Ana dedi: - Qızım, məhəbbətimi
Sizin ikinizə bütöv verirəm.
Məhəbbət bölünsə var ola bilməz,
Səni balam kimi doğma bilirəm.

“Məhəbbət balladası” da eyni ruhun, ahəngin ifadəsi olaraq V.Nəsirin yaradıcı zənginliyinin özünəməxsusluğu kimi diqqət önünə gəlir. Hadisənin ümumi təqdim modelləri, əksetdirmə üsulları burada da yüksək yaradıcı intelleksiyası ilə təkrarlanır. Bədii mətnin başlanğıc formulu bir əhvalat, hekayət səviyyəsində əsaslı axarı müəyyənləşdirir. “Əziz dost! Qəlbinlə gəl dinlə məni, qələmə alıram bu hadisəni” deyən ədib oxucu marağına yüklənir və onu bir tərbiyə örnəyi olaraq mövzuya çevrir.

V.Nəsir doğma yurda, elə-obaya bağlı olan sənətkarlardandır və onun yaradıcılığında bu ayrıca bir xətdir. Süjetli əsərləri sırasında xüsusi yeri sərgiləyən “Doğma yurda salam” poeması bunun nümunələrindəndir. Dünyaya göz açdığı ev, qayğılı, şən uşaqlıq çağları, sosial mühit, insanların səmimiyyəti, yaşam normativləri və s. bütün tərəflərilə burada özünə yer alır. Diqqətçəkici məqam isə müəllifin “Şəhriyarsayağı” əlavəsidir. Onu da əlavə edək ki, M.Şəhriyar “Heydərbabaya salam” poeması ilə Azərbaycan və dünya ədəbiyyatına adı ilə bağlanacaq bir töhfə vermişdir. Onun təsirində isə çoxlu poetik örnəklər yaranmaqdadır. V.Nəsir də eyni ahəng və sevgi ilə “Doğma yurda salam” poemasını yaratmışdır. Bu isə özlüyündə ənənənin yaşarlığıdır.

Salam olsun sizə, Talış dağları,
Elin böyükləri, həm uşaqları;
Bol məhsul yetirən geniş tarlalar,
Naringi, portağal, limon bağları.

Salam olsun sənə, əzizim Viləş,
Üstündə əbədi parlasın Günəş!
Sən mənə dünyada hər şeydən əziz,
Çayım, okeanım, dənizim Viləş!

Salam olsun sənə, balaca kəndim
Həyatla həmyaşıd, ay qoca kəndim.
Sənin ayağınla ölkələr gəzdim,
Nəhəng şəhərlərdən lap uca kəndim!

Salam olsun sənə, əzəl daxmamız,
Mərmər saraylardan gözəl daxmamız.
Ana südü qədər təmizdən təmiz,
Zəhmətdən yoğrulan halal loxmamız!

Vaqif Nisirin poeziyası bütün hallarda büyük məhəbbətdən, yurda, elə-obaya, vətənə bağlılıqdan yoğrulub. Genetik bir müəyyənlik olaraq özünü göstərən bu bağlılıq ailədən, ata-ana sevgisindən övlad sevgisinə qədər bir zənginliyi sərgiləyir. Onun həyat hadisələrinə konkret münasibəti, barışmaz mücadiləsi, hansısa bir məqamda pozulmuş nizama sərt mövqeyinin görünüşünün qaynağında da bu məhəbbət, ilahi simpatiya, vurğunluq dayanır. Poemadan verdiyimiz parçada da bu özünüifadənin örnəyi olaraq nümunəyə çevrilir. "Salam olsun" deyə təkrarlamalarla diqqət önünə gələn bu deyim tərzi Azərbaycanımızın müqəddəs məkanlarından biri olan Talış dağları, Viləş çayı, dünyaya göz açdığı kənd və ev timsalında mükəmməl bir nizamı diqqət önünə gətirir. Müqayisələr və tipopoji yanaşmalarda müəllifin formalaşdırdığı təsəvvür yurdun ucalığı, müqəddəsliyi timsalında deməyə çalışdıqlarıdır. Bu yurda, elə-obaya, bütünlükdə Azərbaycanımıza sayğının ifadəsidir.

Bütün bunlarla yanaşı, V.Nəsir yaradıcılığında diqqəti cəlb edən istiqamətlərdən birisi onun bədii nəsridir. Düşüncələrinin mühüm bir hissəsini ədib epik təhkiyənin müəyyənləşdirdiyi sərhədlər daxilində nümayiş etdirmişdi. Kitabda da bunlar bir nasir kimi ədibin imkanlarının göstəricisi olaraq şərtlənir. "Ömrün qürbət payı" bunun klassik nümunəsidir. Ayrı-ayrı başlıqlar altında verilən təqdimatlar ədibin zəngin müşahidələrini, qürbətdə yaşadıqları illərin təəssüratlarını

sərgiləyir. Səfər təəssüratlarını əks etdirən bədii örnəklər Azərbaycan ədəbiyyatının keçib gəldiyi yolda müxtəlif şəkillərdə müşahidə olunur. V.Nəsirin isə "Ömrün qürbət payı" əsəri bir etnoqrafın, folklorşünasın, kulturoloqun deyib çatdıra bilməyəcəyi qədər zəngindir. "İlk görüş", "Əlcəzairdə təhsil sistemi", "Qürbətdə həyat", "Əlcəzairə balaca Paris deyirlər", "Əlcəzair, yoxsa Braziliya", "Bumerdes gənclik şəhəridir", "Böyük səhra vadisi boyu səyahət", "Səhra gözəli Qardaya", "Uarqla Əlcəzair səhrasının paytaxtıdır" və s. başlıqlar altında verilən təsvirlər yaradıcı imkanlarının nümayişidir.

"Yenə də qatarda", "Bir elmi-tədqiqat sektorunda" pyeslərində isə ədibin dramaturji fəaliyyəti özünün ifadəsini tapır. Hadisə və obrazların süjet axarında sərgilədiyi təsəvvür, kolliziyaların mürəkkəbliyi sirf həyat reallığı timsalında nümunəyə çevrilir.

"Seçilmiş əsərlər" kitabının ikinci cildində digər bir hissəni ədibin publisistik məqalələri təşkil edir. Bu məqalələr aktuallığı, dövrün, mühitin yaradıcı məfkurəsinə dayananları qiymətləndirmə baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. V.Nəsirin burada tədqiqatçı bacarığı və yüksək sənət intelleksiyası tamamlayıcı funksiyanı yerinə yetirir. "Ləyaqətli insan", "Mənalı ömürdən məqamlar", "Elm cəfakeşi", "Böyük müəllim, istedadlı təhsil təşkilatçısı", "Görkəmli alim, səmimi dost", "Nurlu insan", "Elmimizin və elimizin ağsaqqalı", "Mənalı insan ömrü" və s. mövzu aktuallığı və düşüncə zənginliyi ilə ədibin dünyagörüşünü, elmi-mədəni mühitə münasibətini öyrənmək baxımından qaynaq funksiyası yerinə yetirir. Bütün bunlar özlüyündə Vaqif Nəsir timsalında ədəbiyyatımızın, elmimizin möhtəşəmliyini sərgiləyir.

Mahmud Allahmanlı
filologiya elmləri doktoru, professor

DÜNYA FIRLANIR

Rəhmət sənə Bəxtiyar müəllim!

Nə təəccüb, nə filan
Bu boşalan, bu dolan;
Olmayan olur olan;
Söndürən su odlanır
Demə, dünya fırlanır.

Son gəlib əvvəl olur,
Cılız mükəmməl olur,
Üst alta təməl olur,
Gedən gələn calanır
Axı dünya fırlanır.

Vəzifələr dəyişir,
Əqidələr dəyişir,
Daha nələr dəyişir...
Haramın keşiyində
İndi halal dayanır,
Yəni dünya fırlanır?!

Qış çıxmamış yaz gəlir,
Baharda payız gəlir;
Fəlakətlər, bəlalar
Hesabsız, saysız gəlir.
Xoruz da yuxusundan
Gün batanda oyanır
Dünya necə fırlanır?

Güclü gücsüzü əzir,
Cani cəzasız gəzir,
Yer üzünün əşrəfi.

İnsan pula müntəzir,
Zora, qola müntəzir...
Nahaq haqqa güc gəlir,
Səsi göyə yüksəlir,

Meydan sulayır nadan,
Seyr eyləyir Yaradan.
Sanki gördüyüm aləm
Bir yalana boyanır,
Bu an dünya bilirəm
Fırlanmaqdan dayanır...

2009

BİRİSİNƏ

Əziz dostu, sirdaşı da,
Bacısı da, qardaşı da
sevmir onu.
Həm yaxını, həm uzağı,
Həm arvadı, həm uşağı
sevmir onu.
Bir qüvvə yoxdur ayılda
Düşünürəm Əzrayıl da
sevmir onu.

2008

BİR QƏPİKLİK ÖPÜŞ

Mərhum dostumun "dostuna"

Onu hər görəndə gələrdin cana,
Boynuna sarılıb üzün öpərdin.
Yaman bağlanmışdın sən bu insana,
O idi çarəsi sənçün hər dərdin.

Sanaraq əzizdi sənə canından,
Sağına keçərək solunu tutdun.
Bir an çəkilməyib onun yanından,
Sən öz ünvanını belə unutdun.

Hər şey yaddan çıxdı öləndən sonra,
Oğlunun toyuna gəlmədin o gün.
Qəti əmin oldum mən bundan sonra,
Bir qəpiyə dəyməz sənin öpüşün.

2008

OYNAYIR

Deyən namərdliyin gəlib zamanı,
Vermir mərd olana əsla amanı;
Yadlar dilləndirir indi kamanı,
Özgə havasına kaman oynayır.

Əqidə satılır vara-dövlətə,
Düzlük bu dünyada düşüb zillətə;
Zaman bizi salıb gör nə halətə,
İmansız fit çalır, iman oynayır.

Yerində od tutur, əsir dağlarım,
Öz yurdunda yada əsir dağlarım;
Halına yanaraq yesir dağların,
Bulud haray çəkir, duman oynayır.

Əvvəl zövqü vardı adi toyun da,
Özgə həzz verərdi toyda oyun da,
Qardaş oynamazdı bacı toyunda,
İndi doymaq bilmir, yaman oynayır.

2008

ÇÖRƏYİ DİZİ ÜSTƏ OLAN

Nə dostluq, ünsiyət bilər
Nə saflıq, ülviyət bilər,
Nə söhbət, şəriyət bilər
Çörəyi dizi üstə olan.

Yad kölgədə daim yatar,
Uydurması qatar-qatar;
Bərkə düşsə dostu satar,
Çörəyi dizi üstə olan.

Keçmişini əsla anmaz,
Nə deyirsan de ki, qanmaz.
Bəd əməllərdən usanmaz.
Çörəyi dizi üstə olan.

Böhtanı lap dağa deyər,
Böyüyə, uşağa deyər,
Yaxına, uzağa deyər,
Çörəyi dizi üstə olan.

Özünü uca dağ sanar,
Nə ərinər, nə utanar;
Bərkə düşcək dostu danar
Çörəyi dizi üstə olan.

Qulluğu da xəyanətdi,
Düz söz dilinə qəhətdi;
Tamah əlində alətdi
Çörəyi dizi üstə olan

2008

İNDİ

Bizim zəmanədə tərəzi hanı?
Dəyib bir-birinə satıb-alanı;
Zalımın vəd dolu quru yalanı,
Nəinki doy durur, yeriyir indi.

Unutduq sevdanı, eşqi, sevməyi,
Adi daşa dönüb insan ürəyi;
Halal kişilərin halal çörəyi
Haramın içində əriyir indi.

Yeri tərs salınıb güclü, gücsüzün,
Dəyəri qalmayıb əsla düz sözün;
Anbardar bağlayıb açınca gözün,
Sıçan pişikləri sürüyür indi.

Namərdin əliylə ocaqlar sönür,
Ağıllı sandığım şeytana dönür;
İfritə mələk tək gözə görünür
İnan dəhşət məni bürüyür indi.

2007

BİR DOSTA

Sordum: nədən qəfil gəldin?
Mənə baxıb, baxıb güldün.
Dedin: "qədrini bilmişəm,
Sənə dövlət gətirmişəm"
Dedim: "lazım deyil mənə,
Sən gətirən mal-dövlət, var
Mənim kömək diləməkçün
Güvəndiyim Allahım var.

İstəyimi o yetirib,
Ehtiyacım özgəyə yox;
Sən Allahı olmayana
Kömək eylə, istərsən çox”.

2008

TƏBRİZİM

Yolun haqq yolu,
Tarixin ulu;
Məhəbbət dolu
Nurlu bənizim,
Gözüm Təbrizim.

Həsrətli sözüm,
Gecəm, gündüzüm;
Məndə var dözüm
Qəlbi təmizim,
Gözəl Təbrizim.

Vüqarlı dağım,
Çiçəkli bağım,
Ana torpağım,
Eşqi dənizim
Canım Təbrizim.

Ətirim, qoxum,
Narahat ruhum;
Ən şirin yuxum
Candan əzizim,
Anam Təbrizim.

2007

QUBAD ƏMİNİN ƏZİZ XATİRƏSİNƏ

Həmişə fəxr etdik əməllərinlə,
Saflıq, düzlük oldu müqəddəs andın;
Zəhmətdən süzülən alın tərinlə,
Əmək Qəhrəmanı adı qazandın.

Uymayıb dünyanın dövlət-varına,
Ağızlarda özgə dad qoyub getdin.
Halal çörək verib övladlarına,
Halal insan kimi ad qoyub getdin.

Ey müdrik, mehriban əzmkar insan,
Daim el-obanın qeyrətin çəkdin.
Halal zəhmətindən heç usanmadan,
Yurda xeyirxahlıq toxumu əkdin.

2007

QARŞIDADIR GÖZƏL GÜNLƏRİN

Dostum Akif Əliyevin
60 illik yubileyi münasibətilə

Həyat yolu kələ-kötür, daşlısan,
Sən alimsən, düşüncəli, başlısan;
Kim deyir ki, qocalmısan, yaşlısan?
Ağarsa da başda qara tellərin.

Xoş ümidlə üz tuturuq sabaha,
Düz deyilən batırammaz günaha;
İnamımız tək Yaradan Allaha,
Açılacaq açılmayan güllərin.

Həyat budur: xeyir də var, şər də var
Can sağ olsa, qanadlanar arzular,
Zəmanəmiz eşitməsə, olsa kar
Eşidilər bir gün sənin zillərin.

Qələmində azad fikir, azad söz,
Çiynindəki yük ağırdı dayan, döz;
Bu dünyanın dərd-qəmini özün çöz,
Fəxr eləsin əməlinlə ellərin.

Sən həyatdan kişi kimi bac aldın,
Zəhmətinlə ucaldıqca ucaldın;
Varmı deyən altımışda qocaldın?!
Qarşıdadı neçə-neçə illərin,
Qarşıdadı gözəl-gözəl günlərin...

2008

XƏBƏRİ YOXDU

Bu yerin Allahdan xəbəri yoxdu.
Ayaz Arabaçı

Meydan qarışdırır namərdin əli,
Bu əməl qoyubdu əyri təməli,
Hər yerdə işləyir şeytan əməli
Allahın bu yerdən xəbəri yoxdu.

Haram halal kimi basıb yeyilir,
Tanrı ünvanına böhtan deyilir;
Haqsız şux yeriyir, haqlı əyilir
Allahın bu yerdən xəbəri yoxdu.

Dünyanın bir işi tərsinə çönür,
Ürəklər tamahla vurub döyünür;
Bəzən kişilər də qadına dönür
Allahın bu yerdən xəbəri yoxdu.

Yalandı ən uca yerdə padişah,
Puldur həm öldürən, həm yıxan silah,
Belə haqsızlığa dözməzdi Allah
Allahın bu yerdən xəbəri yoxdu.
Burda pullu gürzə huri-mələkdir,
Əldə bayraq olan yalan, kələkdir,
İnsanlıq büsbütün ələk-vələkdir,
Allahın bu yerdən xəbəri yoxdu.

Güclünün baltası hər şeyi kəsir,
İmkanın yoxdursa, yetimsən, yesir
Bura sənlik deyil, ay Vaqif Nəsir
Allahın bu yerdən xəbəri yoxdu.

2007

DOSTUM RAFİQİN ƏZİZ XATİRƏSİNƏ

Çəkinərdi səndən yolun azanlar,
Əyri yazıb, sonra düzü pozanlar;
İşığına toplaşardı insanlar
Çoxlarını gətirirdin dinə sən.

Düz sözünü söyləyərdin birbaşa,
Haqq yolunda girişərdin savaşa;
Arxa idin daim qohum-qardaşa,
Dosta oldun önə çıxan sinə sən.

Zalım əcəl yenə öz işindədir,
Pisi qoyub, yaxşının peşindədir,
Dirilər var, Vallah ölü gündədir,
Yaşayırsan ürəklərdə yenə sən.

2007

NƏ VAXT YAŞADI Kİ...

Nə yaxın tanıdı, nə də ki, uzaq,
Dikdi yad ağıza qıpıq gözünü.
Ona hakim oldu tək şəxsi maraq,
Qəlbdə dustaq etdi ürək sözünü.

Əlin uzatmadı heç köməksizə,
Özüsə özgədən həmişə umdu;
O qənim kəsildi hətta düz sözə,
Haqqı görməməkçün gözlərin yumdu.

Özünə işlədi zəkası, ağlı
Öz kiçik dünyası yuvası oldu.
Dost-tanış üzünə qapısı bağlı,
Qohum-əqrəbaya bir ası oldu.

Daim uzaq gəzdi xeyirdən, şərdən
Gah lala, gah kara, gah kora döndü;
Bir qonaq qapısın açanda hərdən,
Onunçün öz evi lap gora döndü.

Nə el yası bildi, nə də toy-düyün,
Ömrü yola saldı o yazıq belə;
Deyirlər dünyasın dəyişib bu gün,
Dünən yaşadı ki, bu gün də ölə?!...

2008

NOVRUZ BACI OĞLUNUN 60 İLLİYİNƏ

Həyatın məktəbdir, böyük örnəkdi,
Qismətin halal duz, halal çörəkdi,
Amalın insana qayğı, köməkdi
Əzəldən bənzərsən qaynar bulağa.

Sözü olmayana sağ demək olmaz,
Sıska təpəciyə dağ demək olmaz,
Meyvəsiz bağlara bağ demək olmaz,
Uğurun qəlbimi döndərdi dağa.

Sən düzü seçmisən, gəl düzü yaşa,
Günəşdən nur alan gündüzü yaşa,
Tanrı yüzü versin, sən yüzü yaşa
Bu arzuyla gəldim doğma ocağa.

2008

ÖYRƏN

Gəlin köçən Vəfa qızımıza

Uşaqlığı başından at,
Yeni ocaq - yeni həyat;
Sabahlarçün yaşa yarat
Bu həyatı gəlin, öyrən.

Boş keçməsin bircə anın,
Yoxdu cilovu zamanın,
Sən sevimli qaynanının,
Ürəyinin dilin, öyrən.

Bu həyatın kəmi də var,
Sevinci də, qəmi də var,
Zili də var, bəmi də var
Onun bəmin, zilin öyrən.

Yeni həyat səhifəsi,-
Qulağımda körpə səsi...
Ömrümüzdü fəsil, fəsil
Günün, ayın, ilin öyrən.

Çalış həyat məktəbində,
Adi kağızdı, kəbin də
Bundan belə ər evində
Yaşamağın sirrin öyrən.

2008

QONŞUMUN DƏRDİ

Xaricdə bir qonşum vardı,
Gözləri ac, qəlbi dardı;
Gecə-gündüz özgəsinin
Pullarını o sayardı.

Evlərimiz qoşa idi,
Görkəmi bir, içi birdi;
Hər gələndə qonşum bizə,
Dərdə-qəmə bürünürdü,
Günki onun gözlərinə,
Mənim evim onunkundan
Əzəmətli görünürdü.

2006

MİLLƏTİN GÜNAHI NƏDİR

Sənsən ağa qara deyən,
Haram yeyən, haram geyən;
Kiri, millətini söyən,
Millətin günahı nədir?

Haqqa qarşı duran da sən,
Min bir fitnə quran da sən,
Azan da, quduran da sən
Millətin günahı nədir?

Hər sözünə hakim- yalan,
Rüşvət verib, rüşvət alan;
El-obası əsir, talan
Millətin günahı nədir?

Millət kimdir? Mənəm, sənsən,
Qınayırıq biz nədənsə...
Can başsız quru bədənsə,
Millətin günahı nədir?

2007

RAHAT YAT, QARDAŞ

S.Məmmədovun əziz xatirəsinə

Ölüm xəbərini alantək Dadaş,
Qəlbimi dünyanın qəmi bürüdü;
Ürəkdən gözümə süzülən o yaş,
Kipriklərə çatçaq, donub qurudu.

Canım, ölüm hara, axı sən hara?!
Yoxsa, sınayırsan dostu, sirdaşı.
Bizi səbrimizdən çəkirsən dara,
Bütün yaxınların əziz Dadaşı.

Axı yenilməzdi sənin varlığın,
Ona söykənmişdi gör neçə insan;
Tanrı qismətiydi ilham bulağın,
Qidasın alırdı ətrafın hər an.

Allah, bu dərd məni necə sürüyür,
Bilmirəm mən nəyə hazıram indi...
Qəlbimi amansız dəhşət bürüyür,
Sənin ölümündən yazıram indi.

Yazdıqca əzizim, sinəmdə ürək
Əlimdə tutduğum qələm ağlayır;
Bahar təbiətli, ürəyi kövrək,
Ələm içindəyəm, ələm ağlayır.

Elimin, obamın alim balası,
Hörmətin saxlardı bütün tanıyan.
Necə yaşayım bu dəhşətli yası?
Gözümdə od tutub, alışır hər yan.

Mənim ana yurdum, əziz Masallım
Qoynuna gör kimi gətirmişəm mən?
Çətin anlarımda oydu təsəllim,
İndi, təsəllimi itirmişəm mən.

Göydəki ulduzun, gözüm önündən
Bir anın içində axıb, sovuşdu.
Nə gələr bax indi mənim əlimdən?!
Ata, anasına gəlib qovuşdu.

Daim axtarışda, daim təlaşda
Qardaş, sənin ömrün beləcə keçdi.
Nəriman, Qəhrəman, Əfruz dadaş da
Sənin tək ölümün şərbətin içdi.

Sanırdıq qarşıdan gələn bahardı,
Ömür vəfasızlıq eylədi, heyhat!
Çiynində dünyanın qəm yükü vardı,
Ver onu torpağa, indi rahat yat...

2006

DÖRDLÜKLƏR

Tanrı dağa qarı verir,
Dəyanətin sınamaqçün.
Bağ-bağçaya barı verir,
Səxavətin sınamaqçün.

* * *

Təbiətən şənəm mən,
Şeirimsə bərk ağlayır.
Ruhum deyib güləndə
Dərdli ürək ağlayır.

* * *

Qocaların qədri gərək bilinsin,
O insanın ömründə bir ucalıq;
Sağlam həyat sürüb, sağlam yaşayan
Hər bir kəsin sabahıdır, qocalıq.

***

Deyirlər ki, yalan durar, yeriməz
Mən yalanı yorğa qaçan görmüşəm;
Kişi olan ayaq altda sərilməz,
Peyzəvəngi cılız siçan görmüşəm.

***

Sənin duaların yarama məlhəm,
Onunla döyünür ürəyim, ana!
Sənin lə yox olur hər şeyə şübhəm,
Suyum, havam, halal çörəyim, ana!

***

Sənin zəhmət tərinin qoxusu, əziz anam,
Mənimçün bu dünyada ən əziz ətir oldu.
Bu ətirdə yoğrulan bir parça qara çörək,
O aclıq yağışında ömrümə çətir oldu.

***

Bir zaman gələcək ömrün boranı,
Günəşsiz Yer kimi soyuyacağam.
Gəzib dolaşsam da, bütün dünyanı,
Əbədi qoynunda uyuyacağam.

***

Əyri qalır kənarda
Ancaq düzü yazılır,
Şeiri mən yazmıram,
Şeir özü yazılır.

***

Bilmirəm nə deməkdir,
Qismətdirsə, çox acı;
Südü verən inəkdir,
Ödül alan sağıcı.

***

Yad əllə cığır açanı
Özünü hey öyən gördüm.
Qoç meydanından qaçanı
Tarixini söyən gördüm.

***

Əqidəsi zəif olur
Soy-kökündən gen düşənlər;
Əlifbası dəyişməmiş
İmzasını dəyişənlər.

2000

DOSTLUQ VƏ QOHUMLUQ

Dostluq bu dünyanın şirin neməti,
Hər şeydən ucadır dost ünsiyyəti;
Qohumlar insanın varı-dövləti
Dostluq qohumluğa keçəndə, əla!

Həyat bizə deyir özünə güvən,
Təmiz əməlinə, sözünə güvən;
Gözəllik aşiqi ürəkdən sevən
Vüsal şərbətini içəndə, əla!

Ayrılıq insana kədər gətirir,
Ürəkdə tikanlı kollar bitirir.
İnsan yaşa dolur, bir-bir itirir
Dünyadan vaxtında köçəndə, əla!

2013

YOLLARIMIZ

Yollarımız müxtəlif,
sürətimiz çox itiydi.
Səni yağlı vəzifəyə,
məni mənzilə aparan,
liftiydi...
Rəngarəng olur həmişə
Tanrı payı.
Mənim liftim cansız qutu,
sənkiysə, canlı dayı.

2012

SANATORİYADA DÜŞÜNCƏLƏR

Necədir? İyirmi gün
Ayrı düşdünüz bizdən;
Necə keçdiniz bilməm,
Açılan yoldan, izdən.
Biz yaxşı hiss eylədik,
Həsrətli baxışları.
Tamlıqdır, hamı bilir
Həyatın naxışları.
Durna gedişi idi
Bizim gəlişli, gediş.
Müvəqqəti ayrılıq,
Adidən də adi iş.
Bilmirəm, nə duydunuz,
Çəkdinizmi intizar?
Bilin ki, bu gedişin
Əbədisi bir gün var...

2012

YAR VƏ YARI

O bir yarı idi, sən də bir yarı,
Sizin ikinizi bütöv bilmişəm.
Qoşa böyüdərək xoş arzuları,
Arzu qanadında qoşa görmüşəm.

Evdən tək çıxmağa qoymazdın onu,
İstər xeyir olsun, istər şər olsun.
İşdə güdüyçüydü ev telefonu,
Bütün həyatını etmişdin ovsun.

Leyli-Məcnun eşqi sanırdın heçdi,
Onu qısqanırdın divara-daşa;
Sizin həyatınız beləcə keçdi,
Heç bir arzu-kamı vurmadan başa.

Bir yarı dünyadan köçdü çox erkən,
Beləcə bütövün yarısı qaldı.
Demək Məcnun oldu dünyadan gedən,
Fəqət, Leyli adlı qarısı qaldı.

Məhəbbət bölünsə, yox olar heyhat,
Sevən ürəklərin dövləti,varı;
Sanırdım sənincün bitdi bu həyat,
Bəs necə yaşayar bütövsüz yarı?

Demək, gözlərimə bütöv görünən,
Yalançı hisslərin varisi imiş.
Bütöv görüntüsü yaradan yarı,
Özgə bir yarının yarısı imiş...

2010

XƏCALƏT ÇƏKİR

Yaman dəyişibdi bizim dünyamız,
Oyuncağa dönüb qeyrət və namus;
Talana qarışıb elə başımız,
Quldur talamağa xəcalət çəkir.

Hər yerdə nadanlıq meydan sulayır,
Yaltaqlar ətrafda quyruq bulayır;
Meşədə pələng var, elə ulayır,
Çaqqal ulamağa xəcalət çəkir.

Tarixi yaradır, qurur igid, ər,
Tarixə çevrilir əsil kişi, ər;
Dünyanı tərk edir elə kişilər,
Adam yaşamağa xəcalət çəkir.

2012

***

Sənin məclisinə gələ bilmədim,
Ürəyimin hökmü üzürdü məni.
Sənin taleyinə biganə qalmaq
Ruhumu sarsıdıb, əzirdi məni.

Daim düşünürdüm, axı necə mən
Sənə izah edim bu yoxluğumu?...
Neçə bəhanələr keçdi qəlbimdən,
Hətta qarışdırdım gecə yuxumu.

Ulu Tanrım qıldı bu işə çarə,
Nə dərəyə düşdüm, nə də ki, dağa;
Bəhanə bulmadım bir də dübarə
O gün Özü saldı məni yatağa.

GƏLİN KÖÇƏN QIZLARIMIZA

Bu gün tərk edirsən ata evini,
Qismətinə düşən ulduza sarı.
Sabahdan bir evin əziz gəlini,
Başlayır ömrünün yeni baharı.

Arzular çağlayır, arzular coşur,
Toy ömrün ən gözəl vaxtına düşür;
Böyük məhəbbətlə yad doğmalaşır,
Bir qız bir oğlanın baxtına düşür.

Sənə doğma olsun, qoy yeni ocaq,
Qaynını qardaş bil, baldızı bacı.
Ömür-gün yoldaşın daim tut uca,
Kişidir qadının başının tacı.

Ata kimi sevsən sən qaynatanı,
O evdə həmişə ucalacaqsan;
Sev ki, qaynananı,gələcək zaman
Özün də qaynana bil, olacaqsan.

Məhəbbət yaşadır insanı inan,
Onu qoruginən gözlərin üstə.
Çətinə düşəndə hər an, hər zaman
Köməyi bir olan Tanrıdan istə.

Ər evi sənincün yeni bir ocaq,
Zinəti əmələn, əməyin olsun.
Atanı, ananı eylə üzü ağ,
O böyük Yaradan köməyin olsun!

2012

ÖLDÜRDÜ

Kiminə son oldu adi bir qəza,
Kiminə yaman gün verildi cəza;
Kimi həsrət qaldı çiçəkli yaza,
Kimini də kədər, qəhər öldürdü.

Qadın var, kişinin tacı görmüşəm,
Qardaşı qarğıyan bacı görmüşəm;
Söz var ki, zəhərdən acı görmüşəm
Kimsələr də sanır zəhər öldürdü.

Bülbül daha qonmur güllü budağa,
Eşqini qanqala etdi sadağa;
Özgə dərd salsa da məni yatağa,
Ölsəm, deyəcəklər şəkər öldürdü...

2012

BAKI-SUMQAYIT YOLUNDA DÜŞÜNCƏLƏR

Sahib və Hədiyyənin əziz xatirəsinə

Bu yola çıxan kimi
Əlim çatırdı sizə;
İndi bu yolun sonu
Əsla dəyməyir gözə.

Yollarmı uzanıbdı?!
Əllərmi qısalıbdı?!
Ayrılıq görüşlərdən
Bəlkə qisas alıbdı?!

Bu vəfasız dünyada
Hamı ədalət gəzir.
Axı olmayan şeyi
İnsan, nə hacət gəzir?!

Həyatdan uzaqlaşıb,
Siz haqqa qovuşdunuz;
Çox günahdan, bəladan
Beləcə sovuşdunuz.

Varlı-kasıb, nə fərqi
Hər ömrün sonu bəlli;
Bir gün gələn getməli-
Budur mənə təsəlli.

Bizi ayıran yollar
Yenidən qısalacaq.
Sizə uzanan əllər
O zaman uzanacaq.

Bu yolları qısaldan
Nə qadın, nə kişidir
O, taleyin qisməti,
O zamanın işidir...

2010

ATADAN, ANADAN BEZMƏKMİ OLAR

"Atadan, anadan bezmişəm" deyən birisi üçün

Ana şirin layla, yuxusuz gecə,
Ata qayğı yükün çəkər gizlicə;
Övlada ömürdən pay verər onlar,
Atadan, anadan bezməkmi olar?

Həyat bağbanıdır ata və ana,
Dünya bir yanadır, onlar bir yana;
Atasız gül bitməz, anasız solar
Atadan, anadan bezməkmi olar?

Sevinc də, kədər də ata çiynində,
Ananın duası övlad əynində...
Onlarsız dünyamız lap yetim qalar
Atadan, anadan bezməkmi olar?

Yer üzündə Tanrı əlamətidir,
İnsan böyüklüyü, xoş ülfətidir...
Atadan, anadan övlad güc alar
Atadan, anadan bezməkmi olar?...

2012

YARADAN BİLİR

Hava bürolarından
Hərəsi bir söz deyir;
Biri isti olacaq,
İnsanlara döz deyir.
Birisi yay çağında
Təcili qış vəd edir,
Biri buludlu hava,
Leysan yağış vəd edir.
Bəzən bu məlumatlar
Tamam çalpaşıq düşür;
Baharla qış "dalaşır",
Payızla yay "öpüşür".
Günəş söylənən yerdə
Bulud çapır atını,
Yağış söylənən yerdə

Günəş döyür qapını.
Hər ağızdan bir avaz,
Hər dildən bir söz gəlir.
Hava necə olacaq,
Yalnız Yaradan bilir...

2012

***

Balaca Özkana bax,
Cəmisi dörd yaşı var;
Böyüdür ürəyində
Necə böyük arzular!
Babasına, mənimçün
Hərbi paltar al, deyir,
Qarabağa,döyüşə
Məni yola sal deyir.
Əsla geri qalmayır
Ondan kiçik qardaşı,
Raul da bu istəklə
Yaman tökür göz yaşı.
Məni narahat etdi
Bu körpə arzuları,
Sözüm sizədir bu gün
Ey Vətən oğulları:
Amandır, gəlin indi
Başa vuraq savaşı,
Qoy azad nəfəs alsın
Vətən torpağı, daşı.!
Qələbə həsrətilə
Nə vaxtdır vurur ürək?!
Gəlin gələcək nəslə
Azad Qarabağ verək!

2013

QARDAŞIM

Qəhrəman müəllimə 75 illik yubileyi münasibətilə

Qəlbindən od verdin dosta-tanışa,
Daim arxa oldun qohum-qardaşa;
Bir kəlmən son qoyar ağır savaşa
Dərdlərə məlhəmdir, dilin, qardaşım!

Sən öz zəhmətinlə daim ucaldın,
Elmin yollarında zəfərlər çaldın...
Yetmiş beşin gəldi, demə qocaldın
Xoş müjdəli olsun ilin, qardaşım!

Ən şirin söhbətin, sözün kristal,
Ürəyin tər-təmiz, özün kristal;
Süfrəndə duz-çörək halaldan halal,
Sən halal oğlusan elin, qardaşım!

Hamını göynədir Qarabağ dərdi,
Bu dərdə dözməyin özü hünərdi;
Bizim mərd oğullar igiddi, ərdi
Qıracaq düşmənin belin, qardaşım!

Sən ey əqidəsi, amalı təmiz,
Məhəbbəti ümman, ürəyi dəniz!
Arzumdur Ağdamda qeyd eləyək biz,
Yetmiş altı yaşın sənin, qardaşım!

METRO HEKAYƏSİ

Cansıxıcı tünlük, möhkəm basa-bas,
Nə böyük, nə kiçik bilinir burda.
Özgə haray-həşir, bir özgə küy-səs,
Bir an anlamırsan hardasan, harda!?

Qonşusu səsini eşitsin deyə,
Qışqıra-qışqıra biri danışır,
Özgənin üstünə aşmasın deyə
Kimi tutacaqdan möhkəm yapışır.

Birisi əlini qaldırıb göyə,
Mobil telefonda nəsə oynayır;
Bir cavan qocanı "görməsin"deyə
Gözlərini yumub, bərk "xoruldayır".

Burda abır, həya yerə yıxılır,
İnsanlar iç-içə, çiyin-çiyinə...
Sıxlıqdan nə bədən, ürək sıxılır,
Tər iyi qarışır, ətir iyinə.

Silkələnir kütlə, hər dayanacaqda
Bir xaral içində fındıq, qoz kimi.
Vaqonlar boşalır, vaqonlar dolur,
Sifətlər heykəl tək donmuş, buz kimi.

Əldən düşmüş çatır mənzil başına,
Bütün sərnişinlər nəhayət, sonda.
Bu mənzərə hər gün təkrar olunur
Sevimli şəhərin öz metrosunda...

2012

BU DÜNYADAN

Kimlər gəldi, kimlər getdi bu dünyadan.
Zeynal Xəlil

Çoxu gəlib, çoxu gedib
Bu dünyadan, bu dünyadan;
Kaman qalıb, oxu gedib
Bu dünyadan, bu dünyadan.

Bilmək olmur qəsdi nədir,
Başdan-başa əfsanədir...
Nədən gələn həzər edir
Bu dünyadan, bu dünyadan.

Nə ağıla, başa baxır,
Nə ömürə, yaşa baxır,
İnsan ömrü sel tək axır
Bu dünyadan, bu dünyadan.

Hər kəs havasını çalır,
Öz işindən ləzzət alır;
İnsan gedir, əməl qalır
Bu dünyada, bu dünyada.

2013

BELƏ "KİŞİLƏR" DƏ VAR

Sənə qardaş deyib, arxadan vurar,
Başını qatmaqçün min oyun qurar,
İt tək gah yallanar, gah da qudurar,
Necə "kişilər" var, Allah dünyada!
Şan-şöhrət naminə əcdadın satar,
Namusun, qeyrətin, arvadın satar;
Əlindən tutduğu ustadın satar

Necə “kişilər” var, Allah dünyada!
Ömrünün mənası bilinməz onun,
Üzünün ləkəsi silinməz onun,
Bircə xoş əməli görünməz onun
Necə “kişilər” var, Allah dünyada!

Nəsə qapmaq üçün gözü yoldadır,
Bədəni bayırda, başı koldadır;
Bu bədbəxt özünü özü aldadır,
Necə “kişilər” var, Allah dünyada!

Udduğu havası, nəfəsi yalan,
Dediyi hər sözü, kəlməsi yalan,
Gülüşü saxtadır, kədəri yalan
Necə “kişilər” var, Allah dünyada!

Bilməz bu dünyanın əvvəlin, sonun,
Qarnında yerləşir dünyası onun;
Sərvətçün başını kəsər oğlunun
Necə “kişilər” var, Allah dünyada!

2013

OLAR

Duyğusuz insanın dərdi duyulmaz,
Xoş əməl olmasa, günah yuyulmaz;
Müjdə göndərməsə gül ətirli yaz
Borana, tufana dözməkmi olar?

Sözdür ünsiyyətin özü, nüvəsi,
Sözdən qüdrət alır şeirin səsi,
Həmdəmin olmasa ilham pərisi
Sözləri misraya düzməkmi olar?

Özgə sevinci var hər gələn ilin,
Fəsillər içində bahar bir gəlin;
Dayağın olmasa Vətənin, elin
Vüqar səmasında süzməkmi olar?

Qanla suvaranda qara torpağı,
Açılmamış solar gülün yanağı;
Olmasa insanın insan dayağı
Kədər dəryasını üzməkmi olar?

Nə qədər çətinsə, şirindi həyat,
Kədərə bürünür bəzən toy-büsat...
İnsan yaşamağa can atır heyhat
Məgər bu həyatdan bezməkmi olar?

2013

HEÇ ANLAMIRAM

Ürəyə aynadır insanın gözü,
Süzgəcdən keçirir deyilən sözü;
Bəzən calaq edib əyriyə düzü,
Bəzəkli tikməyi, heç anlamıram.

Ahəngi dəyişib ayın, günün də,
Payız bar gətirir yay mövsümündə,
Yekə, peyzəvəngin şöhrət önündə
Boynunu bükməyi, heç anlamıram.

Tanrı yaradıbdı şəksiz insanı,
Tanrı göndərənə etiqad hanı?!
Möcüzə yaradan Məsih İsanı
Çarmıxa çəkməyi, heç anlamıram.

İnsanlıq söykənir böyük dəyərə,
Xoş əməl ucaldır onu göylərə...
Naqislik toxumu səpilən yerə
Ədavət əkməyi, heç anlamıram.

Həyatın mənası qurub, yaratmaq
Zirvələr fəth edib məqsədə çatmaq.
Tarix tələb edir onu yaşatmaq,
Köhnəni sökməyi, heç anlamıram.

Sınağa çəkilir insan dözümü,
Cəsarət istəyir demək düzünü,
Tanrı kəlamını, Haqqın sözünü
Yalana bükməyi, heç anlamıram.

2013

VAR

Həyat döyüş, ömür meydan
Roldan rola girir insan;
Mərdlərinə canım qurban,
Namərdilə nə işim var?!

İnsan dəyişir məkanı,
Zaman dəyişir insanı,
Dəyişmək olmaz zamanı
Onun öz gərdişi var.

Adam var kişidir adı,
Xəyanət kamı, muradı;
Evində yazıq arvadı
Sanır ki, bir kişim var.

Sevməmişəm alçalanı,
Alçalaraq ucalanı,
Haqsızlığa əl çalanı-
Mənim bu vərdişim var...

2013

***

Yaxşı tanıdığım dərdli insanlar,
Toylarda rəqs edir, gülüb oynayır;
Sanki içlərində iki adam var,
Həyatda göz yaşı töküb ağlayır.

Düşmənə sevinci verməsin deyə
Ələmi içində saxlayan insan!
Qoşa əllərini qaldırıb göyə
Xəlvətə çəkilib, ağlayan insan!

Açanda qəlbini dərd başdan aşır,
Fəqət özgəni yox, özün qınayır;
Adamla dil açıb dərdi danışır,
Dözümlə zamanı belə sınayır.

O kimdir?! O sənsən, o mənəm qardaş,
Özgə qüruru var bizim millətin.
Yağış əvəzinə göydən yağsa daş,
İtirməz qürurun, əsla qüdrətin...

2013

HANI O KİŞİLƏR

Kəlməsi qızıldan baha,
Güvənərdi tək Allaha,
Yol verməzdi heç günaha
Hanı indi o kişilər?!

Bir sözüylə qandırardı,
Baxışıyla yandırardı,
Əməllə utandırardı
Hanı indi o kişilər?!

Mənalıydı hər bir anı,
Yumazdı qan ilə qanı;
Arxasızların həyanı-
Hanı indi o kişilər?!

Verdiyi vədin ağası,
Düzlük ömrünün mənası,
Yenilməz dostluq qalası-
Hanı indi o kişilər?!

2013

YATMAQ ASANDIR MƏGƏR

Fikir fikiri qovur,
Fikirdən fikir doğur;
Fikir fikiri boğur,
Fikir yuxunu yorur

Gözlərimin önündə
Allah, canlanır nələr?!
Sorursan yatmısanmı,
Yatmaq asandır məgər?!
Dünyanı sel aparır,
İnsan nalə qoparır.
Göylərə hey ucalır,
Analardan fəryadlar,
Atalardan fəryadlar;
Güllələrə tuş gəlir
İgid, cavan övladlar.

İnsan insana qənim,
Yad atdığı güllədən
Yaralıdır Vətənim.
Güllər solur bağımda,
Düşmən ağalıq edir
Mənim Qarabağımda.
Susur ellər, ölkələr
Yatmaq asandır məgər?!

Dünyamız hara gedir,
Onun məramı nədir!?
Bir tərəfdə səfalət,
Bir tərəfdə cəhalət;
Bir yanda kin-küdurət,
Bir yanda da ədavət.
Birinin hər şeyi var
Duyan ürəyə möhtac,
Minin saxlar arzular,
Loxma çörəyə möhtac.
Ahu-naləyə dönür
Dildə şirin nəğmələr,
Yatmaq asandır məgər?!

Xəyallar sonsuzluğa
Hey yuxumu aparır,
Onu qaytarmaq üçün
Ümid həblərə qalır...

2013

SÖZ GƏLİŞİ

Ayağı büdrəyir, bəzən də çaşır
Uşaq tək sadəlövh olur, qocalar.
Qəlbinə toxunsan halı qarışır,
Bulud tək boşalıb, dolur qocalar.

Əda ilə baxma, bu çətin anlar
Sənə də yük olar, daşıya bilsən;
Sənin də başına gələcək bunlar,
Əgər onun qədər yaşaya bilsən.

2013

YAĞIŞ HAQQINDA DÜŞÜNCƏLƏRİM

Yağışdır səhərdən mənim həmdəmim,
Döyür pəncərəmi ara vermədən:
Gəlişi qəlbimdə oyadır qəmi,
Mənim göz yaşıma oxşayır nədən.

Damlalar sürətlə yerə axışır,
Sanki bu onların bir yarışıdır,
Yağış ürəyimlə gizli danışır
Bəlkə də kiminsə o göz yaşıdır.

Yağış pəncərəmi döyür tıq-ha-tıq
Sənli xatirələr keçir könlümdən:
Yağış tək qovuşdun torpağa artıq,
Şirin xatirələr qalıbdır səndən.

Yağış bir gözəllik, yağış təsəlli
Yağış varlığımın təntənəsidir,
Yağış yer üzündə hər şeyin həlli,
O yerlə göylərin əlaqəsidir…

2021

YAĞIŞ VƏ TORPAQ ƏFSANƏSİ

Yaman vurulubdu Torpağa Yağış,
Fəqət çox qısqanır anası Bulud;
Böyük məhəbbətdən ilham almamış,
Ana tələb edir, bu eşqi unut.
Deyir övladına: "Bilmirəm sənin,
Axı bu sevdadan nəyin qalacaq?!
Göylərdir məskənin, doğma vətənin
Bu vüsal axırın, sonun olacaq!"
Bulud arxasından çıxaraq Günəş,
Seyr edir məhəbbət macərasını;
Torpağa göndərir qəlbindən atəş,
Sağaltmaq istəyir eşq yarasını.
Həsrətdən torpağın sinəsi çat-çat,
Əlləri göylərdə, dua eyləyir.
Seyr etmək olmayır bunları rahat,
Hicranlı məhəbbət ürək göynədir.
Yağışın halına acıyır Külək,
Qovur sola, sağa o buludları...
Alıb damcıları ondan gülərək,
Göndərir birbaşa Torpağa sarı.
Elə ki, çalınır vüsal nəğməsi
Yenə öz yerində Günəş görünür;
Hər yanı bürüyür quşların səsi,
Yaşıl paltarına Torpaq bürünür.
Yaman yanılmışdı deyəsən, bulud

Təbiət bu eşqdən qüvvət, güc aldı;
Bu eşqdən gül-çiçək, bağlar, baxçalar
Yaşıl paltar geymiş meşələr qaldı.
Qoşulub çaylara sevinclə Yağış,
Şır-şırla gör necə mahnı oxudu.
Torpaq da sevgidən vurub min naxış,
Sinəsində güllü xalı toxudu.

2014

ATA VƏ OĞUL

Qulam kişinin xatirəsinə

Dörd övlad böyütdü, başa yetirdi
Hərəsi bir ocaq sahibi oldu;
Baxça çiçəkləndi, bar-bəhər verdi,
Bağbanın ürəyi fərəhlə doldu.

Bir çöp də ummadı heç bir övladdan
Öz həyat yükünü daşıdı, ata.
Çəkdiyi zəhməti çıxarıb yaddan,
Öz alın təriylə yaşadı, ata.

Yüz manat göndərdi bir oğlu bir gün,
Ata uçmaq üçün istədi qanad;
Mənasın dəyişdi tamam ömür-gün,
Övlad qaygısıyla gözəldi həyat!

Saxlayıb yüzlüyü şax-şax cibində,
Öz ürəyi kimi qorudu onu.
“Oğlum göndəribdir” dedi hər yerdə,
Göylərə qaldırdı ata oğlunu.

Bəzən ehtiyacı olsa da belə,
Əsla əl vurmadı oğul payına.
Birindən bir sual gələndə dilə,
"Oğlumdan aylıqdır" deyirdi ona.

Dəf edib o pulla el qınağını,
Övlad şərəfinə çəkirdi üzlük;
Ölüm yetirəndə öz sınağını
Atanın cibindən çıxdı o yüzlük...

2013

ƏMİM

Həyatımın bir parçası, gur səsi
Gülüşü də bahar qüdrətli əmim;
Evimizin gül qoxulu nəfəsi,
Söz-söhbəti aqil hikmətli əmim.

Taleyini yazdın öz əllərinlə,
Şan-şöhrət qazandın əməllərinlə,
Bir nəhəng ağac tək baxırdım sənə,
Kimlər sığınmadı sənin kölgənə…

Həyatın dolanbac, sərt yollarında
Mənə arxa oldun, hər zaman, əmim,
Daim yaşayırsan xəyallarımda ,
Ey mənim zəhmətkeş, qəhrəman əmim.

ÜRƏK AĞRISI

Hər dəfə gələndə
tələtüm qoparır içimdə,
Qarışır bir-birinə
gündüzüm də,
gecəm də.
Dəhşətli ağrılar
canıma zəhər buraxır;
Beynim tələşda,
alnımdan çaylar axır.
Sinəmə ağır yük
basılır,
Həyatım bu anlar
sanki tükdən asılır.
Dəmirçi körüyü kimi
sinəm asta-asta
qalxıb, enir.
Ürək tənbəlləşir,
döyünməyə ərinir.
Gözlərim dikilir
bir nöqtəyə,
Qəribə hisslər bürüyür,
ölürəm deyə.
Sanıram indi qırılacaq
qolum, qanadım;
Gözlərim önündən keçir
olub, ötənlər-
bütün həyatım.
Yer tapmıram
qoyam canımı,
Allah bağışla,
əfv et günahlarımı.

Beləcə çəkir məni
çətin sınağa,
Bircə vəsiyyət etmək
qalır arvad-uşağa.
Hər gəlişiylə
ağrılar təzələnir,
Deyəsən o mənimlə
məzələnir.
Dadıma yetir korvalol,
validol, nə bilim nə ol
bu an,
indi anlayıram nə şirinmiş
bu həyat, bu dünya,
bu cahan!
O gedir...
Bilirəm qayıdacaq,
gəlişiylə bir ocağı
soyudacaq,
Bir ürəyi yuvasından
qoparacaq,
Məni də bir gəlişində
özüylə aparacaq...

2013

DƏRMAN TORBASI

Evdə bir torbam var,
içi dolu dərman;
Hərəsi bir dərd üçün
həkimin verdiyi fərman.
O həmişə mənimlədir,
yaxın və ya uzaq səfərlərə
mənimlə gedir.
Onsuz bir gün yaşamağa
yox gümanım,
Onsuz ağrıdan, açıdan
yox amanım!
Malımdan, varımdan keçərəm,
torbamdan keçmərəm,
Onsuz yemərəm, içmərəm...
Odur bu günüm, sabahım,
həyatım.
Odur yaşamaq qarantım.
O mənim azımdı,
çoxumdu,
O, gündüzlər rahatlığım,
gecələr şirin yuxumdu.
Kəsəsi, divin canı
butulkada,
Mənimkisə, bu torbada...

2013

EYNƏYƏ VİDA

Necə görməmişəm indiyə kimi
Üzündə yol açan qırışlarını?!
Necə sezməmişəm solan gül kimi
Üzümə zillənən baxışlarını?!

Bəli, caladıqca günləri günə
Gözlərim nurunu itirib yaman;
Eynəksiz o mənim gözüm önünə,
Gənclik xəyalını gətirib hər an.

Qəlbimə od vuran bu həqiqətə
Gözümə vurduğum eynəklə çatdım.
Mən o qırışları görməmək üçün,
Gözümdən bir yolluq eynəyi atdım.

2013

AYRILIQ VƏ GÖRÜŞ

Gecə-gündüz, bacı-qardaş,
Şirin-acı, yaxın sirdaş.
Bu həyatda əyri, düz var,
Yalan söz var, doğru söz var.
Cavanlıq var, qocalıq var,
Alçaqlıq var, ucalıq var.
Bu dünyanın bütövü var,
Bu dünyanın kəmi vardır,
Bu dünyanın sevinci var,
Bu dünyanın qəmi vardır.
Onun bütövü olmasa,
İnan ki, kəmi bilinməz.

Ürəyə sevinc dolmasa,
Həyatın qəmi bilinməz!
Yalan var ki, doğru da var,
Düzlük var ki, oğru da var.
Ağlamaq var, gülüş də var,
Ayrılıq var, görüş də var.
Dərk etdikcə bu dünyanı,
Dərd, qəmindən yan düşərik ,
Ayrılırıq, bir gün yenə
Əminəm ki, görüşərik.
Kədər qəmlə görüşməsə,
Şairin ilhamı olmaz!
Ayrılmasaq bu görüşün
Dadı olmaz, tamı olmaz.

2013

ŞƏKƏR XƏSTƏLİYİ

Şəkər xəstəliyi yapışdı səndən
İçində özünə bir yuva qurdu;
Həyat cövhərini sordu bədəndən
Sağlam bir yaşamın qəsdinə durdu.

Hər yerdə şirinəm, şəkərəm dedin,
Şəkər şax şüvələ döndərdi səni.
Dilini zəhərdən acı eylədin,
Zəhərə buladın gəlib, gedəni.

Mərəz çox ağırdır, insanı əzir
Heç bir dəva-dərman ona batmayır;
Şəkər bədənində hər yeri gəzir,
Nədənsə dilinə gəlib çatmayır.

2014

BUMERANQ

Özü də seçki qutusunda qalan bir səlahiyyətli şəxsə

Sənin uşaqlığın çox çətin keçib,
Ana zəhmətindən bəhrələnibsən;
Halal çörək yeyib, halal süd içib
Ana zəhmətilə qürrələnibsən.

Barı, bəhrəsilə ağac həmişə
Deyirlər başını aşağı tutar,
İnsan kasıblıqdan bal-yağa düşə,
Axı keçmişini necə unudar?!

Yaxın ətrafı var hətta daşın da,
Heç bildinmi kimlər sol-sağın oldu?
Bu müdrik çağında, ahıl yaşında
Kimlər yol göstərən mayağın oldu?!

Onlar kreslonun dostu, sirdaşı,
Kim onda oturar, heç fərq eyləməz;
Onların savaşı, qarın savaşı
Biri də haqq sözü deməz, söyləməz.

Ətrafın gözünə bir pərdə saldı,
Nə Allah tanıdın, nə də ki bəndə;
Ədalət hisslərin keçmişdə qaldı,
Bilmirdin qutuda qalarsan sən də?

Beləcə dağıtdın o düz təməli,
Haqlıya vermədin əsla bir dəyər;
Adi bumeranqdı insan əməli
Atarsan, qayıdıb özünə dəyər.

2014

ƏLİFBA BAYRAMIN MÜBARƏK

Üzünə açıldı bilik qapısı,
Əlifba bayramın mübarək, oğlum!
Bütün biliklərin odur binası,
Böyük zəfərlər çal, biz görək, oğlum!

Qüvvət elmdədir, deyib babalar,
Mən səni qüvvəli görmək istərərəm;
Bilikli insana tərif yaraşar,
Misralar çələngi hörmək istərəm.

Bilikdir Vətənə sevgi, məhəbbət,
İnsan biliylə kamala yetir.
Onunla mənalı olur bu həyat,
Bilik baxçasında gül-çiçək bitir.

Əlifba-açarı alıb əlinə,
Sirli qapıları öz ağlınla aç;
Daim gərəkli ol doğma elinə,
Ağıl, kamalınla daim işıq saç.

Səni təbrik edir nənə, babalar
Qoy mənalı olsun sənin̂çün hər an.
Səndə həm istedad, həm bacarıq var,
Ağılla, zəkayla böyü sən, Özkan!

2014

İTİRİLMİŞ ZAMAN

Divarda bir saat var,
Daim qaçır irəli;
Əqrəbi üstündədi
Böyük oğlumun əli.

O əl geri qaytarır
Öndə qaçan hər anı,
Saatın hesabına
Oğurlanmış zamanı.

Gəncliyimdə bilmədən,
Xeyli vaxt itirmişəm.
Ömrün bahar fəslinə
Qarlı qış gətirmişəm.

Qaçırdığım zamanı
Kaş qaytaran əl ola;
Bax onda söyləyərdim:
Yaşamışam lap əla!

2015

SƏN ELƏ BAĞLISAN

Milli Məclisin deputatı E.Axundovaya

Sən elə bağlısan Elmira xanım,
Bu torpaq öz yuvan, doğma evindir;
Hünərin mat qoyur bütün dünyanı,
Xarüqələr yarat, bizi sevindir.

Sən eli sevirsən, el səni sevir,
Həqiqət carçısı, haqq aşığısan.
Həmişə üzünü xalqına çevir,
Sən Milli Məclisin yaraşığısan.

“Aslanın erkəyi, dişisi olmaz”,
Bəli, aslan sanır, el bu gün səni;
Sən öz əməlinlə sübut eylədin,
Əsrlərdən gələn el məsələini.

Dözüb çətinliyə, hər cür ağrıya,
Elin qayğısıyla keçir hər anın.
Min şükürlər olsun Ulu Tanrıya:
Sənin tək qızı var Azərbaycanın.

2010

YETMİŞƏ ÇATDIM

Yetmişə gəlib çatdım,
Yan-yörəmə baxıram;
Kimlər çatıb bu yaşa?
Mən yaşımdan qorxuram.

Düz əlli yaşadı
Vurğun, şerin günəşi,
Gənckən Müşfiq qəlbinin
Söndürüldü atəşi.

Xəzana düşən çiçək
Solur cavan çağında,
Tanrıdır qərar verən
Ömrə, həyat bağında.

Mən qüvvət, güc almışam
Tanrı mərhəmətindən;
Artığı ummamışam
Taleyin qismətindən.

Keçdiyim yola şahid
Ağ saçlardı başımda,
Mən yetmiş, atam isə
Hələ qırx beş yaşında.
Ömrün sərv ağacından
Gündə bir yarpaq düşür,
Gəlib çatdım yetmişə,
Allahıma min şükür...

2015

DUA

Xalidənin bir yaşına

Şükür olsun sənə Tanrım,
Bu göy, bu yer, torpaq üçün!
Ağaclara ilham verən
Yaşıl budaq, yarpaq üçün!

Şükür olsun sənə Tanrım,
Haqqın yolu silahımdır.
Çətin gündə, çətin anda
Öz dərgahım, pənahımdır.

Şükür olsun sənə Tanrım,
Ətrafımda qohum, dost var.
Sənin böyük kərəminlə
Çiçəkənir saf arzular.

Şükür olsun sənə Tanrım,
Mənə nübar bəxş eylədin.
Ömrümün bahar çağında
Güllü bahar bəxş eylədin.

Şükür olsun sənə Tanrım,
Şükür, şükür, min-min şükür...
Bir arzunun qarşısında
Arzularım dizin bükür.

Tanrım, səndən istəyim bu:
Körpəm xoşbəxt yaşa dolsun!
Xalidələr cütdür bizdə,
Vaqiflər də qoşa olsun!

1998

İSTƏK

Səndən uzaq, yuxum darda
Sən hardasan, özüm harda?
Göydə sönən ulduz kimi
Öz yerimdə sürüşürəm,
İndi yalnız xəyallarda
Mən səninlə görüşürəm.

Ömrümdən ötsə də günlər
Qoy zamanın budağından
Yarpaqlar tez tökülsünlər!
Həyatın zaman varından
Hər ili bir ana verim,
Bu həsrəti sona verim.

2000

BÜTÖVLƏŞSİN AİLƏ

Oğlum Ceyhuna

Yaşın olur qırx iki
Yığışıbdı yaxınlar;
Kişiyçün bu nədir ki?
Hər yaşda gözəllik var.

İllər arzu dənizi,
Bu dənizdə yaxşı yol!
Ceyhun sevindir bizi:
Arzumuz bu, ata ol!

Övladlı günlərinlə
Arzular gəlsin dilə;
Sənli nəvələrimlə
Bütövləşsin ailə...

TƏSƏLLİ

Bəxtiyat müəllimə

Bütün şənliklərin yaraşığı sən,
Gözəl məclislərin gur işığı sən;
Ruhunla bağlısan doğma Vətənə
Elin həm vurğunu, həm aşiqi sən!

Fələyin gərdişi ağ olmasaydı,
Bağçada bir gülün tez solmasaydı
Sanardım müəllim, sən bəxtiyarsan
Sinənə çəkilən dağ olmasaydı!

Yox! Belini bükmə, bir ayağa qalx,
Sən gərək dözəsən çəkilən dağa!
Əmanət etmisən əziz balanı,
Candan çox sevdiyin ana torpağa!

Çox gözəl bilirsən bu həyat nədir, -
Sonu görünməyən bir əfsanədir.
Hərəkət olmasa varlıqmı olar?
Hey gələni gəlir, gedəni gedir...

1995

HARDANDI BİZDƏ

Bu yaxınlarda ifşa olunan Vətən xainlərini xatırlayarkən

Biri nə deyirsə, ancaq nəhs deyir,
Biri haqq deyənə kiri, kəs deyir;
Biri öz içində pislik bəsləyir
Allah bu alçaqlar hardandı bizdə?!

Biri öz eybini özgədə görür,
Biri ağasıyçün it olub hürür,
Biri xoş əməl yox, pislik götürür
Allah bu debillər hardandı bizdə?!

Biri halalıma haramın qatır,
Biri doğmalara, qardaşa "atır"...
Biri arvadını dığaya satır
Allah bu dəyyuslar hardandı bizdə?!

Biri yada özün sıcaq göstərir,
Biri düşməninə qucaq göstərir,
Biri atasına bıçaq göstərir
Allah bu əclaflar hardandı bizdə?!

Biri qonşusunun yolun bağlayır,
Biri öz evində yada ağlayır,
Biri bekarlıqdan eşşək dağlayır
Allah bu sarsaqlar hardandı bizdə?!

Biri məclislərdə "naxallıq"edir,
Biri qonşusuna paxıllıq edir,
Biri imkan düşcək Allahlıq edir
Allah bu nadanlar hardandı bizdə?!...

2016

KİMDİ BƏS

Tanrı bizə çox xəbərlər göndərir,
Başımıza bəzən alov əndərir;
Yaxşı –yaman günlərimiz öndədir
Görən indi öndə gedən kimdi bəs?!

İnsan, insan üçün bağlı kitabdı
Keçdiyi yol əziyyətdi, əzabdı.
Çox deyirlər zəmanəmiz xarabdı,
Zəmanəni xarab edən kimdi bəs?!..

2016

KİŞİLƏR

Çoxalıbdı var-dövlətcün
Sinov gedən kişilər.
Ünsiyyətdən, məhəbbətdən
Gəlir güdən kişilər.

Etibarı zaman kimi,
Dostluğu lap ilan kimi;
Qeybəti dəyirman kimi
Hey üyüdən kişilər.

Yiyə durmaz öz sözünə,
Yolu getməz heç düzünə,
Yaltaqlığı da özünə
Peşə edən kişilər.

Düşüncəsi yalan, palan
Mənəvi dünyası talan...
Tamahına məğlub olan
Quru bədən kişilər.

2017

AZADLIQ

Tutub quşu, meşədən
Gətirdilər şəhərə;
Dənin, suyun verdilər
Gündə azı beş kərə.

Evdən qaçmasın deyə,
O, qəfəsə salındı;
Hər şey bol oldu, fəqət
Azadlığı alındı...

2016

QUZU SEVİNCİ

Mindirdilər quzunu,
Bir xarici maşına.
Qırmızı lent bağlandı
O yazığın başına.

Sevincdən güc alırdı
Onun şən mələşməsi,
Düşünürdü gəzməyə,
Aparır onu, yiyəsi.

Bilmirdi ki, bir azdan
Körpə ömrü solacaq;
Bir bulağın başında
O, kabablıq olacaq.

2016

ÖZÜMÜZÜ İTİRMƏYƏK

Ömür karvan yolu, zamansa sarvan
Bu yolda əzizim, gör nələr olur?!
Sürpriz göstərir hər saat, hər an
Bu yolda qazanc da, itki də olur.

Kimisi itirir ata-anını,
Şirin ağuşuna alır acını;
Kimisi itirir yarı, sonanı,
Ona əziz olan qardaş, bacını.

Zaman atdan salır, qoyur piyadə
Olur iç dünyamız lap ələk-vələk;
İtkilər olsa da həddən ziyadə,
Gərək özümüzü biz itirməyək...

2016

DƏNİZÇİ

Dənizçi dostlarım üçün

Əsil dənizçi gərək,
Dəniz elmini bilsin;
Göydəki ulduzların,
Ayın sirrini bilsin.
Fəsillərin gəlişi
Ondan gizli qalmasın,
Başladığı heç işi
Bitirməmiş olmasın!
Hərb elmini öyrənib,
Sülhə bir dayaq olsun,
Xoş rəftarı işiylə
Parlayan mayaq olsun!
Qəlblərin qapıları
Xoş üzünə açılsın,
Şöhrəti Günəş kimi
İşıq verib, saçılsın!
Hər bir işdə xeyirxah
İnsan kimi tanınsın,
Şirin xatirələrlə
Ürəklərdə anılsın!.

2017

DƏNİZÇİ MARŞI

Müsiqisi: mayor F.Məmmədzadə

Biz dənizçi gənclərik,
Şərəflidir yolumuz.
Tufanlardan güclüdür,
Bükülməyən qolumuz.

Dayağımız Vətəndir,
Heç vaxt qoymarıq darda;
Mayağımız Vətəndir,
Sonlu, sonsuz sularda.

Cəsur dənizçilərik,
Qorxu nədir bilmərik;
Ləpələri sahilə
Qova-qova gələrik.

Əlimizdə Vətənin
Dalğalanan bayrağı,
Ünvanımız müqəddəs
Azərbaycan torpağı.

Dəniz, gözlə gəlirik
Dostluq, sülh gətirməyə,
Haqq-ədalət səsini
Dünyaya yetirməyə.

2018

AZƏRBAYCAN MUSİQİSİ

Ürəkləri alışdırır,
Dilsizləri danışdırır,
Küsənləri barışdırır
Azərbaycan müsiqisi.

Həzin ana laylasıdır,
Möcüzələr dünyasıdır,
Ruhun əzəl qidasıdır
Azərbaycan müsiqisi.

Hikmət dolu bir bulaqdır,
Gül ətirli bağça-bağdır,
Həm arandır,həm də dağdır
Azərbaycan müsiqisi.

Dəli Kürdür, həm Arazdır,
Incə qəlbli telli sazdır,
Xoş əhvaldır, xoş avazdır
Azərbaycan müsiqisi.

Hər kəslə dinib, danışır,
Dağ çayı tək coşub,daşır,
Bütün dünyanı dolaşır
Azərbaycan musiqisi.

2025

ZƏFƏR GÜNÜ

Zəfər günü ürəklər
Fərəh ilə döyünür;
Böyük sevinc içində
Qoca, cavan öyünür.

Bu günü bizə verib
İgidlər öz canıyla;
Yeni tarix yazıldı
Şəhidlərin qanıyla.

Mənim qəhrəman xalqım
Heyran edti dünyanı,
Ellər təbrikə gəldi
Ali Baş Komandanı.

Əsla yerdə qalmadı
Anaların göz yaşı,
Bu adi savaş deyil,
Namus-qeyrət savaşı.

Bəli, zaman ötüşüb
Gün qovuşar illərə…
Biz bu günçün borcluyuq
Bizim mərd igidlərə,
Qazi və şəhidlərə…

2025

HƏYAT DAVAM EDİR

Nədən dayanmısan boynu bükülü,
Ətirli çiçəyim, sevimli gülüm?!
Baxçadan ayrılıb bir gül qabında
Səndəmi çəkirsən əziyyət, zülüm!

Bir qırıq ömrünlə sən təbiətə
Özgə abu-hava, ruh gətirmisən;
Layiqsən tərifə, hər cür qiymətə
Sevən ürəklərdə eşq bitirmisən.

Sən neçə ürəyi alışdırmısan,
Vermisən qəlbinin hərarətini;
Neçə küsülünü barışdırmısan
Ərməğan edərək öz xoş ətrini.

Baxçamın bəzəyi, güllər gözəli,
Sevənlər adına deyir Qızıl gül,
Sənə könül verib vüsal gözləyir
Bağların ozanı, sevdalı bülbül.

Sən başını dik tut, əymə sinənə,
Hər bir açılanın solmağı da var.
Əsla yaraşmayır kədər, qəm sənə
Axı boşalanın dolmağı da var.

Nə qədər solsa da qızıl ləçəyin,
Yenə ətirlənər baxça-bağımız.
Canlanar yarpağın, açar çiçəyin
Görüşə tələsər cavanlarımız.

Qəm yemə zamanın öz gərdişi var,
Gələnlər gəldikcə, gedənlər gedir.
Qol -qanad açaraq yeni arzular
Həyat da beləcə, bax, davam edir...

2016

BU NECƏ HƏYATDIR

Dağı dağ eyləyən düzlər dəyişir,
Rəngdən rəngə düşüb üzlər dəyişir,
Bərkə düşən kimi sözlər dəyişir
Bu necə həyatdır, bu necə ömür?!

Taleyin vaxtına, vədəsinə bax,
Oğulun ataya hədəsinə bax...
Bu gün bəy, dünənin gədəsinə bax
Bu necə həyatdır, bu necə ömür?!

İnsanın insana çatmır köməyi,
Qazanca çevrilib uşaq əməyi;
Yaddan çıxarmışıq deyib, gülməyi
Bu necə həyatdır, bu necə ömür?!

Elm də, alim də düşüb qiymətdən,
Aqillər salınıb əsil hörmətdən;
Təsəlli alırıq indi qeybətdən
Bu necə həyatdır, bu necə ömür?!

Çoxunun yalandı əldə silahı,
Çoxunun lap çoxdan yoxdu Allahı...
Bizsə, gözləyirik nurlu sabahı
Bu necə həyatdır, bu necə ömür?!

1992

ULU HAQQA

Bu yerləri unutmusan, bilirəm,
Ağ günləri öz əlimlə silirəm;
Belə getsə, hüzuruna gəlirəm
Haqq, bu yerə nə vaxt nəzər salarsan?!

Əsir düşüb elim mənim, nə vaxtdır!
Qara gəlir ilim mənim, nə vaxtdır!
Bağlı qalıb dilim mənim nə vaxtdır,
Haqq, bu yerə nə vaxt nəzər salarsan?!

Ədalətin qolu bağlı qoyublar,
Təbələrin haqsızlıqdan doyublar;
Amansızlar qanı-qanla yuyurlar
Haqq, bu yerə nə vaxt nəzər salarsan?!

Evdə böyük, oğul, uşaq lap acdır,
Yaratdığın duz-çörəyə möhtacdır...
Lal olmuşuq, hamı quru ağacdır
Haqq, bu yerə nə vaxt nəzər salarsan?!

Cana gəldik yaltaqların əlindən,
Beləsini asmaq gərək dilindən;
Qurtar bizi yamanların felindən
Haqq, bu yerə nə vaxt nəzər salarsan?!

Bəs nə qədər qaraya ağ deyərlər?
Misə qızıl, pendirə yağ deyərlər?!
Sısqa şama gur çil-çıraq deyərlər?
Haqq, bu yerə nə vaxt nəzər salarsan?!

Bu yerdə biz hər ahəngi itirdik,
Tülkü qaldı, şir, pələngi itirdik,
Hər yan qara, yeddi rəngi itirdik
Haqq, bu yerə nə vaxt nəzər salarsan?!

Gözləyirik intizarda durmuşuq,
Özümüzə dərddən bir ev qurmuşuq;
Bu həyatdan bezərək yorulmuşuq
Haqq, bu yerə nə vaxt nəzər salarsan?!
Qisasımı zalımlardan alarsan...

1993

"ELOĞLU"

Sən ki, belə kəc baxansan kökünə
"Şöhrət" gələr "şöhrət"inə, "eloğlu".
Çiyin verdin özgələrin yükünə,
Batan olmaz dövlətinə, "eloğlu".

Günəş olsan düşməninə doğarsan,
Yağış olub bağlarına yağarsan;
Özgələrə gül-çiçəkli baharsan,
Şübhəm yoxdur qüvvətinə, "eloğlu".

Hay-küy edib ağızları bağlama,
Öz evində yad ölüyə ağlama,
Çox sinənə döyüb yasın saxlama,
Xələl gələr "qüdrətinə", "eloğlu".

Nə namusdan, nə vicdandan danışma,
Qığılcımsız ucuzlaşıb alışma!
Ruhumuzu dəyişməyə çalşma,
Çox uymuşuq söhbətinə, "eloğlu"!

Lazım gəlsə bizə düşmən deyərsən,
Diri-diri özümüzü yeyərsən;
Dadsız olsaq böyüdəni söyərsən,
Mən bələdəm qeyrətinə, “eloğlu”.

1990

İNAM

Azadlıq əsgəri bir alimə

Ürəkdən sevirsən öz millətini,
Paksan axar su tək, mən inanıram.
Qəlbimlə duyaraq fəlakətini,
Dərdini Kopernik dərdi sanıram.

Mən də sən dərddəyəm, alim qardaşım,
Az qala qəm, kədər sındırır məni.
Havasız kürəyə dönübdür başım,
Cavabsız suallar, yandırır məni.

Ədalət naminə deyilən bir söz,
Qələm sahibinə nədən gor olur?
Axı eldən ötrü ağlayan bir göz
Nə üçün tutulur, niyə kor olur?!

Var-dövlət eşqinə, mənsəb naminə
İnsan haqsız işə necə qol qoyur?!
Ağılla yüksələn ömrün zilinə,
Bəmə qayıtmaqçün axı yol qoyur...

Bir gün görüşəndə Günəş ilə sən,
Səni alqışlayıb, əl çalacaqlar.
“Sevimli övladım” deyəndə Vətən
Yağılar, düşmənlər alçalacaqlar.

Yetişəcək zaman, gələcək saat,
Haqsızlıq soğan tək soyulacaqdır.
Qəlbən inanıram sənin də bir vaxt,
Vətəndə heykəlin qoyulacaqdır!

1995

OLAR

İlhamsız nə çalsın könül rübabı?!
Ürəklər dağlayır dünya əzabı;
Bir dəfə yazılır tale kitabı
Heç onu yenidən yazmaqmı olar?!

Qanad da taparsan, uça bilərsən,
Düyünlər vurarsan, aça bilərsən,
Kim deyir baxtından qaça bilərsən,
Tanrı yazısını pozmaqmı olar?!

Nə qədər amansız olub insanlar?
Biri-birisinə zülm edir onlar...
Hər şeyin öz həddi, öz ölçüsü var
Bu qədər yolunu azmaqmı olar?!...

2001

OLMAZ

Bu nə sirdir, xəyallara dalmısan,
İlan səni, sənmi ilan çalmısan?!
Gözlərini yaman gücə salmısan,
Ağlamaqla qəm insandan yan olmaz!

El malını sovuraraq havaya,
Güc verirsən təkəbbürə, ədaya;
“Qanın olsun” söyləsəm də gədaya
Gədalarda mən dediyim qan olmaz!

Köhnə gəlir təzə gələn ilin də,
Bəm səslənir necə etsən zilində;
Ürəyindən ayrı düşüb dilin də
Ruhdan ayrı yaşayan can, can olmaz!

Çoxlarının yaman əsir küləyi,
Çəkiləri bir sərçənin ləçəyi...
Peşə edən fırıldağı, kələyi
İstəsə də qeyrətli insan olmaz!

Kişiliyin ölçüsüdü vüqarı,
Vüqarına təpər namusu, arı;
Bir insanın yalandırsa paltarı,
O insanda namus, ar, vicdan olmaz!

2001

* * *

Sinəmə yara gəlir -
Bayramlar qara gəlir
Adam lap zara gəlir
Allah bu nə zülümdür!

Xəbərim yox yuxudan,
Gül ətirli qoxudan;
Göz yaşları axıdan
Baxçamdakı gülümdü!

Başla tövbə anından,
Təmiziliyə qanından;
Qov qorxunu canından,
Hamıya son, ölümdü!

Ruhum gəzir uzaqda,
O küncdə, bu bucaqda
Sən isinən ocaqda
Köz qoruyan külümdü.

Yalan dərya biçimdə,
İmkan yoxdu keçim də...
Cin oynayır içimdə
Bər-bəzəkli çölümdü...

2001

***

Bilməz nədir sədaqət,
Yaddır ona dəyanət;
Ünsiyyəti var-dövət –
Dostluğu pul olanın.

Söz taparmı deməyə?
Çiyin verməz əməyə;
Səcdəsi tək yeməyə,
Qarnına qul olanın.

Yalan-palan yeritməz,
Yıxdığını sürütməz;
Bağında qanqal bitməz
Əsil oğul olanın.

Baxtına nur süzülər
Ayı ilə düzülər...
Həmişə üzü gülər
Ömrü nağıl olanın

2002

DANIŞ

Aşıq Əhlimana

Aşıq qardaş, dünən, bu günün bəlli,
Gəl bir sirlə dolu sabahdan danış.
Adam var dünyanı tutub yüz əlli,
Qeyrətə güc gələn tamahdan danış.

Bazara çəkiblər ellin varını,
Qışa döndəriblər hər baharını.
Hərraca qoyublar torpaqlarını
Küfrdən, kafirdən, günahdan danış

İnsan yalanları doğru tək udur,
Tökülən qanları çox tez unudur;
Dostun da düşmənə bu gün üz tutur,
Sinənə dirənən silahdan danış.

Göylərə ucalır ahu-nalələr,
Bağda açılmamış solur lalələr,
İndi səssiz axır gur şəlalələr,
Zalımı mədh edəm məddahdan danış.

Nə yaman boşaldı, qardaş, dolumuz.
Büküldü dizimiz, sındı qolumuz.
İndi hayandadır bizim yolumuz?!
Səmtini itirən səyyahdan danış.

Günahlar içində batırıq yaman,
Nə əqidə qalıb, nə də ki iman...
Vaqif Nəsir kimdən istəsin aman,
Təkcə pənahımız Allahdan,danış...

2002

UNUTMA

Sol deməklə bağçada qızıl güllər solmayır,
Su tökməklə quyular, hamı bilir, dolmayır;
Məhəbbətin səması duman, çənsiz olmayır
Başın qaldır yuxarı, sən o çəni unutma!

Özgə bir büsat idi həyatımız, günümüz,
Dosta qanad verərdi harayımız, ünümüz;
Səs salardı aləmə toyumuz, düyünümüz
Bülbüllərin məskəni o gülşəni, unutma!

Göz önündə yaşıl rəng, cənnətdəyəm elə bil,
Qızıl gülü vəsf edir, nəğməsiylə qərənfil.
Quşlar şehli ot üstə, sanki çalırlar təbil
Təbiətin xalısı, göy çəməni unutma!

Məhəbbətə möhtacdır bütün cahan, bu aləm
Məhəbbət cüt qanadlı, bir qanadı dərd, ələm.
Sən ki, bütün ürəklə sədaqətdən vurdun dəm,
O sədaqət-bil mənəm; çalış məni unutma!...

2002

* * *

Deyirsən səbr eylə, səbr eyləyirəm,
Yəni bundan özgə çarəmiz varmı?
Tanrı səbr edəni axı dost tutur,
Dosta da bu qədər zülüm olarmı?!

Səbrinin ən azı qırx ildir onun
Bu həddi də deyəsən bununla bitmir.
Dəyişib zəmanə, dəyişib həyat,
Fəqət insan ömrü heç qırxı ötmür...

2000

DÜNYA AZƏRBAYCANLILARI «KÖRPÜ» CƏMİYYƏTİNİN HİMNİ

Mus. A.Ağasiyevindir

Körpü – şirin bir nəğmə,
Dərin, mənalı sözdür.
Qürbətdə qardaş, bacı
Axtaran nurlu gözdür.

Sevgi, məhəbbət, istək,
Vüsal dolu bir aləm.
Körpüyə doğru gedək,
Yox olsun kədər, ələm.

O, ürəkdən ürəyə,
Açılan geniş yoldur.
O, həsrətdən vüsala,
Uzanan qoşa yoldur.

Körpü üstdə qurular,
Möhtəşəm el toyları.
Körpülər qovuşdurar,
Ayrı düşmüş tayları.

Körpüdür ünsiyyətin,
Qardaşlığın əsası.
Ordan gözəl görünür
Azərbaycan dünyası.

2004

TANRI SINAĞI

Bacım oğlu Fərhada

Necə yada düşsün bu gün toy-düyün?
Rəngini dəyişib çölüm-çəmənim.
Sənin ayağında sınmış sümüyün,
Yaralı qəlbimə sancılıb mənim.

Sənə nə təsəlli verim bu gün mən,
Dəyəri, qiyməti nədir sözümün?!
Bilirəm köməyin, oğul, ürəkdən,
Göydə tək Allahdır, yerdə dözümün.

Məndə o qüvvət yox, söyləyim sənə,
Bu bəla, müsibət gəlir haradan?
Şükr eylə buna da, sən dönə-dönə,
Bəlkə imtahana çəkir Yaradan.

Əgər belədirsə sevinək buna,
Nə kədərə batma, nə də çək fikir.
Tədarük eyləyək sənin toyuna,
Tanrı sevdiyini sınağa çəkir.

2001

ELƏ BİL

Yamanların əli-qolu açılıb,
Namərd döyüşündə mərdlər basılıb,
Gecə-gündüz əlim göydən asılıb,
Səbəbkarı zəmanədi, elə bil.

Acılara baldan şirin deyirlər,
Dayazlara yaman dərin deyirlər.
Od vurana indi sərin deyirlər,
Hər işimiz ziyanədir, elə bil.

Kim baş açar bu dünyanın işindən?!
Haqq çəkilir dara ağıl dişindən…
Zülüm çəkmir əl, düzlüyün peşindən,
Könül evi viranədir, elə bil.

Sədaqətdən dəm vuranda xəyanət,
Bütövünə kəm vuranda xəyanət.
Dünyasını qəm vuranda xəyanət
Eşqə sadiq pərvanədir, elə bil.

Aqillərdi dərdin-qəmin içində,
Nadanlarsa kefin, dəmin içində,
Çabalayır zil də bəmin içində;
Doğru, düzlük əfsanədir, elə bil.

Nuru gedir dərddən, qəmdən gözümün,
Dəyərini itirirəm sözümün,
Bir həddi var hər möhnətin, dözümün,
Ətrafımız divanədir, elə bil.

2003

XİTAB

Sənə üz tuturam, uca millətim,
Qarşında əsgər tək farağatam mən.
Qövr edir sinəmdə yaram, illətim,
Sənin taleyindən narahatam mən.

Ucalıq bilmirəm dünyada inan,
Sənin özün kimi, öz adın kimi.
Yolunda hazıram keçəm canımdan,
Doğma balan kimi, övladın kimi.

Qarşında dəhşətli bir yol görünür,
Halaldan aparır harama sarı.
Arzular qızarmış bir közə dönür,
Tuşlanır açılmış yarama sarı.

Rüşvət, riyakarlıq, məkr və yalan,
Hərəsi bir özgə dağ çəkir bizə.
Bu gün mənəviyyat olubdu talan,
Haqsızlıq sinəmə sancılan nizə.

Baxıram ətrafa yanır ürəyim,
Güclü gücsüzləri gör necə əzir!
Zəhərə dönübdü halal çörəyim,
Qeyrətim titrəyir, vicdanım əsir.

Məqsədə çatdıqca hey coşur şeytan,
Qocaya, cavana varmıdır baxan?!
Haqqı, ədaləti ən uca tutan,
Deyən yad əllərdə qalıbdı yaxan?!

Dəyişir qanunlar, fitva, hökmlər,
Yoxsa yeni qanun nazil olubdu?
Mollaya çevrilib indi həkimlər,
Igid oğulların rəzil olubdu.

Uğrunda canından, qanından keçən,
Övladının yeri niyə gor olsun?!
Yolunda düşmənin qanını içən,
Gözlərin itirib nədən kor olsun?!

Neyçün bu diyarda, bu məmləkətdə,
Ədalətin yolu hey yoxuş olsun?
Neyçün haqq söyləyən dillər də hətta
Zəhərə bulanmış oxa tuş olsun?

Neyçün qurban verib düzü yalana,
Balaca təpəyə uca dağ deyək?
Neyçün yox demirik rüşvət alana,
Nə üçün qaraya axı ağ deyək?

Özəl bağçamızda, öz bağımızda,
Tikanlı kolları bitirdik nədən?
Qəddarlıq yox ikən amalımızda,
Mərhəmət hissini itirdik nədən?

Əsiri olmuşuq bəd əməllərin,
Meyvə gözləyirik tikan kolundan.
Qarşımızda quyu dərindən dərin,
Çıxmışıq Tanrının dümdüz yolundan.

Ey ulu millətim, bilirəm yaxşı,
Bu gün var, sabah yox bir həyatam mən.
Sənsən söy-kökümün əbədi naxşı,
Sənin taleyindən narahatam mən.

1990

UTANIRAM

Yalan artıq ayaq tutub,
Köçüb insan dilindədi.
Nahaq isə lap qudurub,
Minib haqqın belindədi.

Əziz dostum! Diqqət eylə,
Qövr eyləyən yarama bax.
Halala qurulub hiylə,
Hər an artan harama bax!

Uzat mənə əllərini,
Çətindəyəm, mən dardayam;
Düşünmə ki, bu dəhşətdən,
Müsibətdən kənardayam.
Qaraya ağ deməyimdən,
Utanıram.
Dərəyə dağ deməyimdən,
Utanıram.

Qudurmuşun halına bax,
Mələyə də mələk demir.
Pulla salam alır ancaq,
Müftə yerə"əleyk" demir.
Uçur özgə qanadıyla,
Dincə qoyub qanadını.
Bir keyf üçün verər qurban
Milyonların həyatını...
Sanki nəhəng gəmidəyəm
Üzə-üzə suda batır,
Dərdimi bəs kimə deyim?
Sərnişinlər, hamı yatır.

Gəmini batan görəndə,
Utanıram.
Hamını yatan görəndə,
Utanıram!

Elm, sənət gözdən düşüb,
Qayıdırıq cəhalətə.
Həyatımız özgələşib,
Üz tuturuq səfalətə.
Sanki zəhər qatılıbdı
İnsanların həyatına.
Namus, qeyrət satılıbdı
Dəyyusların manatına.
Üşaq, qoca fərqi yoxdur
Hamı çörək peşindədi.
Dəyirmana baxan yoxdu,
Çax-çax elə işindədi...
Uşaqları ac görəndə,
Utanıram.
Çörəyə möhtac görəndə,
Utanıram!

Bir tərəfdə kefli-kefli,
Sərvətindən danışanlar;
Bir tərəfdə dərd içində
Alovlanıb alışanlar.
Bir tərəfdə ekranlarda,
Reklam ilə yaşıyanlar,
Bir tərəfdə çadırlarda,
Qəm yükünü daşıyanlar;
Bir tərəfdə qar, çovğunu
Böyük bayram, toy edənlər
Bir tərəfdə qarı görüb,
Dərd ilə ah-vay edənlər.

Bir tərəfdə bu dünyanın
Dərd, qəmindən bixəbərlər,
Bir tərəfdə məşəqqətə
Düçar olmuş qızlar, ərlər.
Köçkünləri hər görəndə,
Utanıram.
Həyatından küsənləri
Hər görəndə,
Utanıram, utanıram!

1992

ETİRAF

Ömrün çoxun, azın bildim,
Payız, qışın, yazın bildim,
Baxtın mənə nazın bildim,
Özgə yolla gedəmmədim –
Səni xoşbəxt edəmmədim.

Hərənin var öz avazı,
Çox çəkdim mən özgə nazı,
Ələ keçən yağlı qazı
Rəhmim gəldi, ütəmmədim, -
Səni xoşbəxt edəmmədim.
Çox şey umdum hər sabahdan
Uzaq gəzdim şər, tamahdan.
Kənar oldum çox günahdan,
Öz xeyrimi güdəmmədim, -
Səni xoşbəxt edəmmədim.

Yaltaqlıqdan oldum uzaq,
Vurdu məni soyuq, sazaq,
Qurmaq üçün özümə bağ,

Özgə bağda bitəmmədim, -
Səni xoşbəxt edəmmədim.

Vədi mini, yüzü verir,
Ya əyri, ya düzü verir.
Baxtı Tanrı özü verir,
Yoxsa bunu biləmmədim?! –
Səni xoşbəxt edəmmədim…

2005

ÜNVANLI MİSRALAR

Ünlü sənətkarımız L.Imanova

Hər bir nəğmən oyanış,
Sənətinə min alqış!
Bahar gələr, gedər qış,
Nəfəsində, Lütfiyar.

Qoç Koroğlu nərəsi,
Yanıq Kərəm naləsi.
Məhəbbət şəlaləsi
Var səsində, Lütfiyar.

Nəğmənlə coşur ürək,
Səmtin dəyişir külək.
Cansız da cana gəlmək
Həvəsində, Lütfiyar.

Həyatını çevirdi,
Motsart, Üzeyir, Verdi;
Dünya sənə yer verdi
Səhnəsində, Lütfiyar.

Möcüzələr yaratdın,
Millətini ucaltdın.
Daim qalacaq adın,
Həm səsin də, Lütfiyar.

2006

YAŞA SƏNƏTKAR

Görkəmli yazıçı Gülhüseyn Hüseynoğlunun 80 illik yubileyi münasibətilə

Çox çətin olsa da həyatda yolun,
Dözümün həmişə əlindən tutub;
O vaxt tərk edəndə sağın, həm solun
Sanırdın Tanrı da səni unudub.

Sibirin şaxtası desə də qan-qan,
Səni nə dondurdu, nə də sındırdı,
Dilindən düşməyən «can Azərbaycan»
Köksündə bir həyat eşqi yandırdı.

Vətən, birlik deyib eylədin üsyan,
Koroğlu tək çəkib bir dəli nərə…
Haqqın püskürsə də ağzından al qan,
Xeyir üstün gəldi axır ki, şərə.

Zamanın suları tərsə axsa da,
O səni büdrətdi, amma yıxmadı;
Dostların bəzisi dönük çıxsa da,
Ilhamın heç zaman dönük çıxmadı.

Zamana yedirdib gözünün nurun,
Sən neçə qəhrəman insan yaratdın!
Səni tərk etmədi bir an qürurun,
Öz alın tərinlə məqsədə çatdın.

Ürək Müşfiq dərdin necə daşıdı?!
Sinəndə kök salıb yaman dərində;
Yeni həyatını Müşfiq yaşadı,
Sənin Müşfiq ruhlu əsərlərində.

Sən necə xoşbəxtsən, böyük sənətkar,
Sənətdə açdığın izin qalacaq,
Hər evdə, ocaqda sənin «mücrü»n var,
Demək, ürəklərdə sözün qalacaq!

Həyatın əyrisi, düzü də vardır,
Sən düzü yaşadın, düzü sən yaşa!
Səksən müdrik çağda bir ilk bahardır,
Doxsanı sən yaşa, yüzü sən yaşa!

2004

ELİN OĞLU

Dostum Adilin 55 yaşı münasibətilə

Sənin həyatından yazmaq çox çətin,
Orda bahar da var, orda qar da var.
Sənin tək dözümlü, sənin tək mətin,
Sənin tək qeyrətli oğul harda var?!

Özün qəlibləyib həyatın daşın,
Halal zəhmətinlə sən ucalmısan.
Sənin gəncliyindir əlli beş yaşın,
Axı, kim deyər ki, sən qocalmısan?!

Təmiz məhəbbətdir arzun, muradın,
Üç qız xoşbəxtliyin sac ayağıdır.
Bir cüt nəvələrsə qoşa qanadın,
Ailən mənalı həyat bağıdır.

Insanlıq sığışmaz heç zaman yaşa,
Eldən ilham alan bir ürəyin var.
Arxasan qohuma, dosta, qardaşa,
Qonaq süfrəsinə duz-çörəyin var.

Gözəllik gözündə ucadan uca,
Çəkdiyin tablolar – şux gözəllərin.
Həmdəmin olanda boyayla fırça,
Möcüzə yaradır qızıl əllərin.

Vətən məhəbbəti qandadır, qanda,
Bu yurda, torpağa daim bağlısan.
Dünyaya gəlsən də Nəqşi cahanda,
Bütöv bir millətin, elin oğlusan.

2004

YAŞA USTAD

Akademik H.Əhmədovun
70 illik yubileyi münasibətilə

Tarix boyu çox olsa da zillətim,
Qövr etsə də yaralarım, illətim,
Çox kişilər yetiribdi millətim –
Öz yerin var sırasında dillərin.

Başqasına heç vaxt quyu qazmayan,
Öz yolunu, öz izini azmayan;
Yazdığını peşmanlayıb pozmayan,
Bəmin kəsib nəfəsini, zillərin.

Ummamısan bir kimsədən sən kömək,
Arxan olub daim məhəbbət, əmək;
Gül eşqinə şirin nəğmələr demək,
Adətidir bağçada bülbüllərin.

Sorğu etmə zamandan sən hardasan,
Düşünmə ki, borandasan, qardasan;
Hüseyn dayı, Vallah ilk bahardasan,
Bundan belə açılacaq güllərin.

Nə diləyim bu gün sənə, ay ustad?!
Arzulayım necə sənə, ay ustad?!
Deyəcəyəm dönə-dönə, ay ustad
Yaşa, yarat ağuşunda millətin!

İstəyimdir, daim belə cavan qal,
Neçə-neçə zirvələrə sən ucal!
Bu dünyanın ləzzətindən ləzzət al,
Ürəyini oxla sən gözəllərin!...

Sən elmində Padişahsan, Paşasan,
Lazım gəlsə, dərs verərsən daşa sən.
Arzum budur, ürəyində yaşa sən,
Zaman-zaman gələcək nəsillərin.
1997

TƏBRİK

Dostum Füzuliyə
Ömür əsil tamaşadır, tamaşa,
Bundan Vallah doydum deyən olmayıb.
Dünya baxmır nə ömürə, nə yaşa,
Su üzündə heç vaxt heç iz qalmayıb.

Hey çalışsan, hey vuruşsan fərqi yox,
Bu dünyanın sözü, vədi yalandı...
İstəyirsən ac ol, ya da qarnı tox,
Səndən sonra yalnız izin qalandı.

İzin var dünyada, Füzuli əmi,
Sara bacı ilə birgə, qoşasan.
Uzaq olsun səndən dünyanın qəmi
Tanrı verən ömrü xoşbəxt yaşa sən!

Əlli cavanlığın ən müdrik çağı,
Yüzü arzularıq sənə ürəkdən.
Heç vaxt tükənməsin ilham bulağın
Niskilli qalma sən arzu, diləkdən.

Baharda əritdin ömrün qışını,
Baharlı bir həyat dilərəm sənə!
Təbrik eyləyərək əlli yaşını
Qucuram səni dost, mən dönə-dönə!...

1998

ELMİN HƏCƏRİ

Əziz Ürfan xanıma

Gərək mən düşünəm, gərək mən yazam,
Gərək söz axtaram gündüz, həm gecə.
A dostlar, mən simi qırılmış sazam,
Elmin Həcərinə söz qoşum necə?

Sözlər buzlanıbdır bu daş sinəmdə,
Soyuqluq hissimi nə yaman gərdi?!
Bir dərd asılıbdı bacım, sinəmdə
Dünyadan böyükdür Qarabağ dərdi.

Dərdin gözləriylə ona baxanda,
Özümə dağ kimi bir dayaq gördüm.
Bəzi yatmış gözlər eynək taxanda,
Qeyrətli qadını mən oyaq gördüm.

Vətənli ağrılar, vətənli dərdlər,
Son günlər çoxalan ağ saçındadır.
Özü Bakıdasa qoy bilsin mərdlər
Ruhu gah Şuşada, gah Laçındadır.

Bu gün ad günündür, Urfan bacımız
Sənə nə diləyim, qəlbincə olsun?
Şirinə qarışıb fəqət acımız,
Ömrünə səadət işığı dolsun!

Sənin tək anası olmayan elin,
Heç vədə qeyrətli kişisi olmaz;
Gözəl söyləyibdir bizim atalar:
“Aslanın erkəyi, dişisi olmaz!”

Vətəndən uzaqda, eldən aralı,
Elmin yollarını kişitək keçdin.
Vətənə bəxş edib şirin vüsalı,
Böyük qələbənin şərbətin içdin.

Ay qeyrətli qadın, mehriban ana,
Əkdiyin güllərin solmasın heç vaxt!
Tanrım bəxş edibdir səni cahana,
Elmimiz anasız olmasın heç vaxt!

İGİDLƏR HEÇ VAXT ÖLMÜR

Milli qəhrəman
Ç.Mustafayevin əziz xatirəsinə

Mus. A.Ağasiyevindir

O, zirvəsi görünməz,
Əzəmətli bir dağdır.
Vətən məhəbbətiylə,
Qaynayan bir bulaqdır.

Qarabağ, Vətən sözü,
Çiçək açdı dilində;
Girdi böyük savaşa,
Kamerası əlində.

Insanlığı sarsıdan,
Xocalı qurbanları;
Onun gözüylə gördü,
Dünyanın ekranları.

Ən yeni tariximin,
Ən şərəfli anıdır.
O, odlar ölkəsinin
Milli qəhrəmanıdır.

Can verdiyi bu torpaq,
Müqəddəslik məbədi,
Igidlər heç vaxt ölmür,
Igid ömrü əbədi.

Nəqarət:
Səsini haqq səslərə,
Inamla qatdı, Çingiz.
Vətən üçün döyüşə,
Eli oyatdı, Çingiz.

2002

XİLASKAR ƏSGƏR

Mus.A.Ağasiyevindir

Türk elindən türk əsgəri,
Hay verdi haqq səsimizə.
Tariximin igid əri,
Bir mayakdır daim bizə.

O, düşməni məhv elədi.
Həyət-həyət, küçə-küçə.
Tanrıdan uğur dilədi,
Şəhid verdi neçə-neçə.

Arxa oldu türk əsgəri,
Öz azəri qardaşına.
Yox etməkçün düşmənləri
Girdi qeyrət savaşına.

Döyüşlərə məğrur getdi,
Yetdi elin xilasına.
Soyqırımdan xilas etdi,
Öz qanının bahasına.

Nəqarət:
Bu dünyanı hifz eyləyən,
Haqq işidir, haqq sözüdür.
Hər millətin öz dostu var,
Türkün dostu türk özüdür.

2003

İLHAM VƏ FƏRİZƏ

Mus.A.Ağasiyevindir

Göydə sayrışan ulduz,
Yanıb alışan ulduz;
Nur çilər qəlbimizə,
Həm Ilham, həm Fərizə.

Böyük məhəbbətiylə,
Eşqə sədaqətiylə,
Təpərdi səbrimizə
Həm Ilham, həm Fərizə.

Onlardan ilham alar,
Leyli, Məcnun mat qalar;
Örnək gəncliyimizə,
Həm Ilham, həm Fərizə.

Sevgi karvanı gedir,
Aşiqlər qibtə edir.
Sizin saf eşqinizə,
Həm Ilham, həm Fərizə.

Nəqarət:
Zaman qəmi daşıyır,
Ondan pay düşür bizə.
Ürəklərdə yaşayır,
Həm Ilham, həm Fərizə.

2000

ELDAR

Qarabağda şəhid olmuş qusarlı Eldar Əliyarovun xatirəsinə Mus. A.Ağasiyevindir

Şahdağa arxa olan,
Çiləgirdə doğuldun.
Düşmənə uddurub qan,
Ölməz, qəhrəman oldun.

Torpağı qorumağa
Gəldin, uzaq ellərdən;
Şücaətin düşməyir
Ağızlardan, dillərdən.

Nəqarət:
Şöhrətimiz, can Eldar,
Igid, qəhrəman Eldar.
Sənինlə fəxr eyləyir,
Azərbaycan Eldar.

Millətimiz qoruyur,
Sənin uca adını.
Vətən heç unutmayır,
Qəhrəman övladını.

Şəhid ömrü əbədi,
Yaşayır tarix boyu,
Uğrunda can verdiyin,
Torpaqda rahat uyu.

2004

OQTAY RZA

Şairin 70 illik yubileyi münasibətilə

Yurdu qarış-qarış gəzən,
Şəninə incilər düzən;
Taleyinə düşüb bəzən,
Qar da, qış da, Oqtay Rza!

Minerallar girər dona,
Qanad verər ilhamına;
Şeirinlə gələr cana,
Cansız daş da, Oqtay Rza!

Can qoyarsan sən haqq üçün,
Bir saralmış yarpaq üçün,
Əsir düşən torpaq üçün,
Gözü yaşda, Oqtay Rza!

Hörmətin var hər bir yerdə,
Arxa oldun daim mərdə.
Məclislərdə, xeyir-şərdə,
Yeri başda, Oqtay Rza!

Söz meydanında pəhləvan,
Fikri dərin, nitqi rəvan;
Görməmişəm belə cavan,
Yetmiş yaşda, Oqtay Rza!

2005

YUSIF MÜƏLLİM

Fizikşünas, professor Y.Əsədovun 70 illik yubileyi münasibətilə

Səni görən olur xoşhal,
Özü halal, sözü halal;
Ürəyi təmizdən təmiz,
Büllur, mükəmməl kristal,
Yusif müəllim!

Qəlbində paklıq daşıdın,
Böyük insanlıq daşıdın…
Heç uymayıb zəmanəyə,
Əsil kişi tək yaşadın,
Yusif müəllim!

Əməl insanın içidi,
Var-dövlət burda nəçidi?!
Yetmiş yaşdan adlamağın
Özü bir faza keçidi,
Yusif müəllim!

Mənə çox əzizdi adın,
Axı kim sevməz ustadın?
Zəhmətindən alıb ilham
Neçə mənəvi övladın,
Yusif müəllim!

Tərk etmədin heç vaxt düzü,
Dönsə də dünyanın üzü;
Həyat hələ qabaqdadır
Yüz demirəm, adla yüzü,
Yusif müəllim!

2004

AĞADADAŞ

Sevimli müğənnimiz, dostum Ağadadaş Ağayevə

Oxuyursan həzin-həzin, yana-yana,
Xoş səsinlə cansız daş da gəlir cana;
Az qalır ki, nəfəsində ruhum yana,
Səsindəki həyəcanmı, yoxsa təlaş,
Ağadadaş?!

Nəğmən ilə ürəklər də gəlir dilə,
Istəyirsən bəmdə oxu, ya çək zilə;
Ötən günlər qibtə edir gələn ilə,
Dünənimi qaytaraydın sən mənə kaş,
Ağadadaş!

Yadındamı o qayğısız, o şən günlər?!
Tələbənin xoş baxtına düşən günlər,
Məhəbbətin atəşində bişən günlər…
Saç ağarır, ömür keçir yavaş-yavaş,
Ağadadaş.

El neyləsin, adətinə xor baxan var,
Yad səslərə, hay-küylərə zor baxan var;
Muğam adlı sərvətinə kor baxan var
Indi sənin sənətindir əsil savaş,
Ağadadaş!

Muğamımın beşiyidi düşüb əsir,
Tar səsini, kaman səsin güllə kəsir.
Bilirsənmi nə gündədir Vaqif Nəsir?
-Ürəyimdən asılıbdı sanki bir daş,
Ağadadaş. Ağadadaş.

2000

HİDAYƏT NUR

Professor Hidayət Nuriyevin 60 yaşına

Borçalıda gəldin dostum, cahana
Həyatda çəkildin çox imtahana; -
Çətinlik olmadı sənə bəhanə,
Zəhmətlə hər insan yaradır, qurur
Hidayət Nur!

Çiçəklik çəməndə bitdin gül kimi,
Dilləndin sazında incə tel kimi,
Qaynadın bulaqtək, axdın sel kimi
Təbiəti coşğun, məclisləri gur
Hidayət Nur!

Elmin yollarında gəzə-gəzə sən,
Ziyalı nurunla eli bəzə sən;
Deyən şair oldun axı təzə sən
Bəli, hər arzudan bir arzu doğur
Hidayət Nur!

60 ötüşdü bircə an kimi,
Həyata başlayır şam yanan kimi;
Hamı sevir səni bir insan kimi,
Daim həmdəmindir yenilməz qürur,
Hidayət Nur!

Elmin səmasında gəlmisən cuşa,
Qoşa qanadlısan, əzizim, qoşa;
Arzu eyləyirəm səni 100 yaşa
Dostuq nə qədər ki, qəlbimiz vurur
Hidayət Nur!
Səni görüm daim bax belə məğrur,
Hidayət Nur!

2001

SƏNİN

Əziz Zakir Müslümün 40 yaşına

Bu gün nə diləyim Tanrıdan sənə?!
İşıqlı axşamın varındı sənin.
Sənə ilham verən Fərqanə bacı,
Ömür-gün yoldaşın, yarındı sənin.

Qoy xoşbəxt böyüsün o dörd övladın,
Emillə Səiddi qoşa qanadın;
Nigarla Səidə şöhrətin, adın
Sinəndə sazındı, tarındı sənin.

Arzumdu çatasan sən 100 yaşına,
Ayağın dəyməsin naməd daşına!
Dostlar yığışıbdı bu gün başına,
Onlar dövlətindi, varındı sənin.

1995

XOŞ ARZULAR

Səidə xanımın ad gününə

Bu gün səninkidir, hamı sevinir,
Atanın, ananın sevimli qızı.
"Səma" gözümüzdə gözəl görünür
Sənsən bu gün onun parlaq ulduzu.

Nəslinə layiq ol, axı övladdı,
Babanın, nənənin həyatda izi.
Toy böyük arzudu, toy bir muraddı,
Ağıldı, kamaldı qızın cehizi.

Sən qəşəng qızımız, ağıllı bala,
Sən ata evində ətirli çiçək;
Atalı, analı yetiş kamala,
Bundan da şərəfli gününü görək.

İstərəm xalqına xidmət edəsən,
Həmişə sevəsən doğma Vətəni.
Ağlınla, zəkanla sən yol gedəsən,
Səadətlə qoşa görüm mən səni.

On beş yaş həyatın ən gözəl çağı,
Təzə tumurcuqlar yetirir güllər.
Həmişə çağlasın ilham bulağı,
Xoşbəxtlik gətirsin qarşıdan illər!

Həyatın xoş keçsin, bax budur arzum,
Bu dünya olmasın sənincün yalan.
Səni təbrik edir, Səidə qızım,
Vaqif əmin ilə, Xalidə xalan!

KİRVƏ ŞAKİRƏ

50 yaşına

Bir əllini yola saldın bax belə,
Hədəfə al sən yüz yaşı, a kirvə!
Qəm-qüssəni ötür küləyə, yelə
Sevinc yükün özün daşı, a kirvə!

Gücü aldın torpağından, elindən
Yaman işlər heç gəlmədi əlindən;
Daim xoş söz eşitmişəm dilindən
Əziz tutdun dost, sirdaşı, a kirvə!

Qohum, qardaş toplaşıbdı başına,
u günkü gün yaddaşlara daşına...
İnanmıram Vallah əlli yaşına
Otuz olar uzaq başı, a kirvə!

Sənəm xanım sənin ilham bulağın,
Aynur, Elşən xoş günlərdən sorağın;
Qəm eyləmə görsən saçının ağın
Qarlı olur dağlar başı, a kirvə!

Nə olar ki, kirvənə sən hay etsən,
Bu gecədə əlli öpüş pay etsən?!
Ailəni bir üzüyə tay etsən,
Əsmər ana onun qaşı, a kirvə!

Nə diləyim bu gün sənə mən daha?!
Tapşırıram səni qadir Allaha!
Batmayasan heç bir zaman günaha;
Mübarəkdir əlli yaşın, a kirvə!

1998

ƏZİZ DOST

Əziz Şakir qardaşımın 50 yaşına

Əlli il bundan öncə bu dünyaya göz açdın,
Tapdanmış yol getmədin, sən özünə iz açdın;
Ədalətə güc verib, doğruluqdan söz açdın –
Bax beləcə haqqa sən yaxın oldun, əziz dost!
Xeyirxahlıq daşıyan axın oldun, əziz dost!

Ömrünə bəzək vuran sənin alın tərindi,
Səni bizə sevdirən təmiz əməllərindi!
Zəkan Günəş tək parlaq, məntiqinsə, dərindi...
Məhəbbətə çevrilib Dadaş oldun əziz dost!
Damla-damla qəlblərə axıb doldun, əziz dost!

Elinə arxalanıb, bu torpaqdan güc aldın,
Halal zəhmətinlə sən, əyilmədin, ucaldın.
Qərinələr ötsə də, demərəm ki, qocaldın
Ruhunla, ürəyinlə sən cavansan, əziz dost!
Halal duz-çörəyinlə sən cavansan, əziz dost!

1994

AY DADAŞ[1]

Doğrudanmı sən əlliyə çatıbsan?!
Əlli yaşın mübarəkdir, ay Dadaş!
Zaman deyil ömrümüzün ölçüsü,
Ömrə ölçü saf ürəkdir, ay Dadaş!

Özün halal, kəsdiyimiz çörək tək,
Sözün təmiz, sinəndəki ürək tək;
Ruhun incə, yayda əsən külək tək
Məramınsa xoş diləkdir, ay Dadaş!

Sevilməsən çörəyin də yeyilməz,
Məhəbbətlə sənə Dadaş deyilməz.
Hamı bilir, sənin andın müqəddəs
Saf su ilə duz-çörəkdir, ay Dadaş!

*Dadaş Azərbaycanın bəzi reginlarında böyük qardaşa deyirlər.

Zaman oldu güc verdin göz yaşına,
Nələr gəldi bu bəlalı başına...
İstəmirəm acı qatam aşına,
Toplanmışıq bu gün əlli yaşına
Mübarəkdir, mübarəkdir, ay Dadaş!
Əlli yaşın mübarəkdir, ay Dadaş!

1994

BALACA MÜSƏLMAN

Səid balaya

Təbrik edirəm səni,
Ay balaca müsəlman!
Gül kimi xoş ətirli,
Şirin, şəkər bir oğlan.

Ata, anaya sevinc,
Evinə yaraşıqsan.
Bacılara bir arxa,
Yollarına işıqsan!

Emil əziz qardaşın,
Nigar şəkər bacındır.
Səidə həm adaşın,
Həm də başda tacındır.

Allahdan nə diləyim
Sənə bu əziz gündə?!
Qoy özü kömək olsun
Arzunda, hər ünündə.

Xeyirxah insanların
Dəstək ol tərəfinə.
Şərəf gətir nəslinin,
Elinin şərəfinə.

Sən atana, anana
Layiq kişi ol, Səid!
Hər qəlbə bir cığır aç,
Ürəklərə dol, Səid!

Sevincdən bəhrələnsin,
Sirli uşaq aləmin.
Öpür təbrik edərək
Səni, mən Vaqif əmin!

1995

TOYUNUZ MÜBARƏK

Emin və Səbinəyə

Arzu-istəyiniz gül-çiçək açsın,
Tale səmanızdan buludlar qaçsın,
Günəş baxtınıza nurunu saçsın
Xeyir-duasıyla bu yurdun, elin
Xoşbəxt ol Səbinə, xoşbəxt ol Emin!

Sevda bağçasında qurun ailə,
Xoşbəxt addımlayın hər təzə ilə...
Sizdən xoş xəbərlər qoy düşsün dilə
Odundan yan olun hər dərdin, qəmin
Xoşbəxt ol, Səbinə, xoşbəxt ol, Emin!

Göylərə ucalın məhəbbət ilə,
Taledən bac alın, məhəbbət ilə,
Birlikdə qocalın məhəbbət ilə
Tanrım üstünüzdən çəkməsin əlin,
Xoşbəxt ol, Səbinə, xoşbəxt ol, Emin!

1996

BALACA XALİDƏNİN BİR YAŞINA

Özün qızıl gülsən, nəfəsin ətir,
Yenicə qəlbində istəklər bitir;
Bizim ömrümüzə baharı gətir,
Kövrək arzuların mübarək, qızım!

Sənsən qanad verən həvəsimizə,
Təzə nəfəs verən nəfəsimizə...
Tanrım çox görməsin qoy səni bizə,
Çiçəkli baharın mübarək, qızım!

Gəlişin əritdi qəlbimdə qarı,
Sənsən bağçamızın bəhrəsi, barı;
İlk yaş əziz balam, ömrün nübarı
Olsun bu nübarın mübarək, qızım!
Bir yaşın mübarək, mübarək, qızım!

1997

XOŞBƏXT OL

Balaca Xədicə üçün

Sən balaca balasan,
Səndədir güc, hərəkət
Sən dünyaya gələndən,
Evə gəldi bərəkət.

Dilin şirin, bal kimi
Üzün Günəşə bənzər.
Ağlın ağsaqqal kimi
Ürəyin –mavi Xəzər.

Sən uşaq dünyasına
Əvəzsiz yaraşıqsan.
Üstümüzə nur saçan
Qızılı bir işıqsan.

Mübarəkdir beş yaşım,
Əzizimiz Xədicə!
Hərəmizə üzündən
Beş öpüş ver bu gecə.

Qoy həyatın mənalı,
Yolların nurlu olsun!
Hansı işdən yapışsan,
Hamı uğurlu olsun!

Sənə halaldır qızım,
Daşıdığın bu ad da.
Xoşbəxt böyü, əzizim
Xoşbəxt ol bu həyatda!

1994

***

Mübarəkdir bir yaşın,
Qızıllı, qəşəng bala!
Olmayasan həyatda
Dərdə, qəmə mübtəla.

Ata, ana ömrünə,
Sən işıq gətirmisən.
Babaların evinə
Yaraşıq gətirmisən.

Sən çiçəklər içində,
İncə, zərif, tər qönçə.
Boya, başa yetginən
Babaların qəlbincə,
Nənələr istəyincə.

Sənin gül ləçəklərin,
Heç bir zaman solmasın!
Çöhrəndən xoş təbəssüm,
Sevinc əskik olmasın!

Şirin məhəbbət olub
Ürəklərə dol, qızım.
Qızıllısan, bu ada
Daim layiq ol, qızım!

1999

EMİL

Emil qızımızın 10 yaşı münasibətilə

Emil, ağıllı bala,
Səliqəli bir qızdır.
Evə gur işıq saçan,
Bir Günəşdir, Ulduzdur.

Nənələr sevir onu,
Nə şirindir bu nəvə?
Gəlişiylə bol sevinc,
Gətiribdir o, evə.

Bu qız gözəl rəssamdı,
Əla şəkillər çəkir.
Vərəqlərin üstündə,
Ağaclar, güllər əkir.

Deyən şeir də yazır –
Tez-tez xəyala dalır.
Dərslərə daim hazır,
Çox fənlərdən beş alır.

Ağıllı, kamallıdır,
Uca tutsun başını;
Birgə təbrik eyləyək,
Onun biz on yaşını.

Ata-anaya fərəh,
Böyük, xoşbəxt qız olsun!
Həyat keçsin qayğısız,
Onun yaşı yüz olsun!

1991

GÜLSÜM

Gülsüm məktəbli qızdır,
Dili şirin, üzü nur,
Kitablara yaxın dost,
Baba-nənəyə qürur.

Hamını heyran edir,
Səliqəsi, səhmanı;
Həmişə sevindirir
Atanı, həm ananı.

Onun dostluq etməyə
Istəyi, həvəsi var,
Məktəbdə, həm qonşuda
Çoxlu rəfiqəsi var.

Biliklə gücləndirir,
Qolunu, qanadını.
O fəxrlə daşıyır,
Nənəsinin adını.

Dünya boyda ürəklə
Çox sevir qardaşını,
Babası Cahangirin
Balaca adaşını.

O tərifə layiqdir,
Uca tutsun başını;
Ürəkdən təbrik edək,
Gülsümün on yaşını.

2025

ƏSRA

Yaz ətirli çiçək kimi,
Incə, zərif, ipək kimi,
Çox əzizdir ürək kimi
Adı Əsra, özü mələk
Yeni arzu, yeni dilək.

Nəslin yeni nəfəsidir,
O Tanrının töhfəsidir,
Vidadinin nəvəsidir
Adı Əsra, özü mələk
Yeni arzu, yeni dilək.

Yayımıza yaz gətirdi,
Bir yeni avaz gətirdi
Bir gözəllik, naz gətirdi
Adı Əsra, özü mələk
Yeni arzu, yeni dilək.

2025

ÜMİD

Körpə Ümidin doğum gününə

İtkimiz çox böyük oldu,
Bizi tərk etdi doğmalar;
Baxçamızı dolu vurdu,
Xəzana düşdü arzular.

Sevinc çıxdı birdən yoxa,
Kədər, qəmlə həmdəm olduq;
Gözlər çevrildi bulağa,
Nə dərman, nə məlhəm oldu.

Sandıq bu dərdi daşımaq
İnnən belə çətin olar.
Zülümdür belə yaşamaq
Həyatın nə mənası var?!

Fəqət Tanrı mərhəməti
Böyükdür, bizə qıymadı.
Kərəmiylə, bir qisməti
Bizi Ümidsiz qoymadı.

Həyatın qəliz işi çox,
Sevinclə kədər qoşadır;
İnsanı var-dövləti yox,
İnsanı ümid yaşadır.

Oğul, təmiz, gözləri tox,
Kökün, əslin Ümidi ol!
Tək atanın, ananın yox,
Bütün nəslin Ümidi ol!

Tanrı gözündə insan bir,
Aldığı payı fərdidir.
İnsan gəlir, insan gedir,
Ümid isə əbədidir.

2009

ELMANDI ONUN ADI

Babaların sevinci,
Nənələin sevinci...
Övladların övladı-
Elmandı onun adı.

Evimizin işığı,
Bəzəyi, yaraşığı
Həyatın tamı, dadı
Elmandı onun adı.

İstərəm daim görəm,
Seirdən çələng hörəm.
Fəqət çox uzaqdadı-
Elmandı onun adı.

Ağıllı, kamallıdı
Dili şirin, ballıdı
Atasının muradı,
Anasının qanadı-
Elmandı onun adı.

AHU GÖZƏL BALAM

Musiqisi: Emin Nəsirindir

Ahu gözəl balam,
Ay nur üzlü gül;
Həyat baxçamızda
Cəh-cəhli bülbül.

Gövrək addımların
Sevincimizdir.
Mənalı baxışın
Dərin, dənizdir.

Gülüşün baharda
Açan bir çiçək,
Sən hamıdan qəşəng
Hamıdan göyçək.

Səni hər görəndə
Gəlirəm cuşa,
Səni xoşbəxt böyü,
Səni yüz yaşa!

ƏKİZ QARDAŞLAR

Musiqisi: Emin Nəsirindir

Bizim evin əkizləri
Hüseynağa, Əlicandır.
Hər ikisi çox ağıllı,
Hər biri qoçaq oğandır.

Gəlişləri nə möhtəşəm,
Sevinc gətirdilər bizə
Tanrım onları qorusun,
Gəlməsinlər heç vaxt gözə.

Çox əzizdir bizim üçün
Əkizlərin hər ikisi.
Babaların sevimlisi,
Nənələrin sevimlisiş

Hər ikisi məktəblidir,
Intizamlı, ədəblidir.
Biz onları çox sevirik,
Əli, Hüsyn can deyirik.

POEMALAR

ANA ÜRƏYİ

Üzdəniraq qonşularımız vaxtilə oxucularımza təqdim etdikləri "Ana ürəyi" əfsanəsində özünün xoşbəxtliyi naminə anasının ürəyini çıxaran oğul surətini verməklə bir növ özlərinin nankorluqlarını sübut etmişlər. Bu əfsanəni oxuyaraq siz türk oğlunun anaya, sevgilisinə saf, təmiz məhəbbətinin şahidi olacaqsınız.

Qoy sənə nəql edim bir əfsanəni,
Oxucum diqqətlə gəl dinlə məni.
Qədim zamanlarda bir ana varmış,
Bircə övladıyla o, yaşayarmış;
Əzab-əziyyətlə böyüdüb onu,
İstəyirdi xoşbəxt görsün oğlunu.
Bir gün dedi: Oğul, gəl evlən barı
Qırma ürəyimdə sən arzuları.
Qoy bir çiçək açsın bağım, çəmənim
Nəvə səsi gəlsin evimdən mənim.
Oğlan dedi: Ana, nə qədər varam,
Səndən bircə an da mən ayrılmaram;
Qoymaram yad qızı gəlsin bu evə,
Başqa birisini ürəyim sevə.
Mənim məhəbbətim tək sənsən, ana!
Namusum, qeyrətim tək sənsən, ana!
Mən sənin tək balan, bircə oğlunam,
Nə qədər ömrüm var, sadiq qulunam.
Ana narahatdı tək övladından,
Oğlan əl çəkmirdi öz inadından.
Gözaltı etmişdi ana bir qızı,
Bu qız obasının Ayı, ulduzu;
Baxan zənn edərdi o bir çiçəkdir,

Bu qız gözəllikdə dünyada təkdir.
Yığıldı el-oba, qohum, dost, tamış
Oğlanı birtəhər gətirdi yola;
Hələ qız evindən soraq almamış,
Ana sevinc ilə verdi qol-qola.
Qızın qapısına elçi salındı,
Nişana razılıq qərəz alındı.
Necə xoşbəxt idi, necə bəxtəvər,
Sevincdən bilmirdi nə etsin ana!
Başladı şənliyə etsin tədarük,
Ananın arzusu böyükdür, böyük!
Nişan eylədilər oğlanla qıza,
Toyu saxladılar qızıl payıza.
Sular axa-axa yaman duruldu,
Oğlan görüşdükcə qıza vuruldu.
Ortada yarandı pozulmaz ülfət
Bir də ki... Bir də ki, sevgi, məhəbbət.
Günlər ötüşürdü böyük sürətlə,
Hörmərlə, rəğbətlə, səmimiyyətlə.
Qızsiz durammırdı oğlan bircə an,
Canından keçərdi onunçün, inan.
Bir gün görməsəydi sevdiyi qızı,
Tufan qoparardı qəlbinin sazı.
O idi mənası xoş saatının,
O idi mənası gənc həyatının.
Təbiətdən alıb ən böyük payı
Bəzən ona qarşı durur gözəl qız.
Sevəni incidir, yandırıb-yaxır,
Başında min oyun qurur, gözəl qız.
Artırır gün-gündən nazı-qəmzəni
Dinləmək istəmir ürək deyəni;
Oduna yananı, onu sevəni
Haldan –hala salır, yorur, gözəl qız.
Güvənib taledən aldığı paya,

O meydan oxuyur Günəşə, Aya;
Zalımlığı gəlmir ölçüyə, saya,
Ah, necə amansız olur, gözəl qız.
Payız başlayanda öz dövranına,
Oğlan bir gün gəldi qızın yanına.
Dedi: - Gözlərimin nuru, ay mələk,
Söylə, toyumuzu nə vaxt eyləyək?
Töküb qaş-qabağın dinmirdi qız heç,
Sanki eşitmirdi nə söhbət, söz heç.
Oğlan anlamadı heç bir şey əzəl,
Sandı xəstələnib sevdiyi gözəl.
Birdən vulkan kimi püskürdü o qız,
Sanki odlanırdı üz, göz, dil, ağız.
Söylədi: - Toy nədir, o olmayacaq;
Toy edə bilərsən bir şərtlə, ancaq –
Ana ürəyini gətirməsən sən,
Mənimlə vüsala yetməyəcəksən!
Mən ərə gedərəm ancaq o kəsə,
Məni anasından artıq sevərsə.
Ana ürəyini əgər gətirsən,
Onda inanaram məni sevirsən.
Oğlanın bu sözdən nitqi tutuldu,
Bir anın içində saraldı, soldu.
Qalmadı canında halı, haləti
Bir kamana döndü boyu, qaməti.
Həyatın eşqinə, yarın eşqinə
Ana ürəyindən heç pay olarmı?
Əziz anasına əl qaldırana,
Yəni alçaqlıqda bir tay olarmı?!
Ana – ömrə bahar, sevən oğlan, qız
Ömür bağçasında gül ilə bülbül;
Bütün istəklərin, məhəbbətlərin
Ana məhəbbəti, özülü deyil?
Niyə dərk etmirdi qız həqiqəti?

Üz-üzə qoyurdu cüt məhəbbəti.
Bu cüt məhəbbətdir ömrün mənası,
İnsan taleyinə qoşa qanaddır.
Əsil məhəbbətlə bağlı ürəklər
Hər cür qısqanclığa yabancı, yaddır...
Bu qəfil zərbədən tutuldu yaman,
Nəhayət sözünə başladı oğlan:
- Ürəkdən sevirəm əzizim, səni,
Axı nə sınaqdır çəkirsən məni?!
Ürək istəyirsən, gəl sinəmi yar,
Götür, o sənindir, gəl götür qopar.
Qız əl götürmədi öz inadından,
Oğlanın adı da çıxdı yadından.
Dedi: - Nə yaradır, həmdəm sandığım,
Vurursan qəlbimə sən dönə-dönə?!
Mənə bu həyatı bəxş eyləyənin
Saçından bir tük də qıymaram sənə!
Oğlan tərk eylədi hirslə otağı,
Bir anın içində beli büküldü.
Onun arxasınca baxaraq o qız,
Köksünü ötürüb, mənalı güldü.
Oğlan baş götürdü evinə sarı,
Fəryad qoparırdı saf arzuları.
Yazıq nə halətdə evinə gəldi?!
Qəlbinin naləsi göyə yüksəldi.
Çıxmadı həyətə, bağçaya, bağa,
Üzüqoylu düşdü evdə yatağa.
Gecəni gündüzə beləcə qatdı,
Yemədən, içmədən yeddi gün yatdı.
Gizlində saxladı eldən dərdini,
Ürəyə köçürdü dildən dərdini.
Ana hiss edirdi tək balasının
Günbəgün pisləşir əhvalı, halı;
Gözünün həm ağı, həm qarasının

Heyva tək saralır, o gül camalı.
Sordu: - Əziz balam, de nədir dərdin,
Günümü zülmətə niyə döndərdin?
Oğlan nə dinirdi, nə danışırdı,
Ana odlanırdı, lap alışırdı.
Deyirlər söz çıxdı əgər ağızdan,
Deyildir sahibi onun danışan;
Qızın dedikləri kəndi dolaşdı,
Evdən-evə çatdı, hasarlar aşdı.
Anaya da yetdi axır bu xəbər,
Nələr düşünmədi o yazıq, nələr?!
Özünü göstərib anasına şən,
Şam tək əriyirdi oğlan dərdindən.
Bir axşam oğlunu görüb pərişan,
Ananın beyninə sanki vurdu qan;
Divardan xəncəri çəkib, qopardı
Özü öz əliylə köksünü yardı.
Dedi: - Ürəyimi götür al, oğlum,
Gözümün işığı, xoşbəxt ol, oğlum!
Apar ürəyimi ver sevgilinə,
Qoy o zamin olsun xoşbəxtliyinə.
Oğlan nalə çəkdi: - Nə etdin, ana?
Məni qəm odunda əritdin, ana!
Oğlan titrəyirdi incə tel kimi,
Göz yaşı axırdı coşqun sel kimi.
Ürək dilə gəldi, dedi: - Can bala,
Ay qeyrətli bala, mehriban bala!
Apar nişanlına, xahiş edirəm,
Əgər aparmasan, özüm gedirəm.
Oğlandan bir cavab almayıb ürək,
Qanı axa-axa yola düzəldi.
Qohumu evinə gedib çatan tək,
Qapıda o qızla üz-üzə gəldi.
Dedi: - İstəmişdin, gəlmişəm özüm,

Ancaq sənə vardır bir neçə sözüm.
Unutma, ay qızım, bir vaxt gələcək
Sənin də gəlinin doğma balandan,
Həyatına işıq, qüvvət olandan
Sənin ürəyini tələb edəcək.
Göz ol sən oğluma, qıyma sən ona,
Vəfalı yoldaş ol, həm də ki, ana.
Bax onda dünyadan rahat gedərəm,
Sənə öz qanımı halal edərəm.
Gəlin vahimədən tir-tir əsirdi,
Sözlər xəncər olub onu kəsirdi.
O, aldı ürəyi dərhal əlinə,
Qaçaraq üz tutdu oğlan evinə.
Oğlan onu görcək qəzəbdən yandı,
Sanki damarlarda qanı dayandı.
Ana ürəyini qız asta-asta
Ananın köksündə qoydu yerinə.
Başını söykəyib sinəsi üstə,
Əllərini aldı öz əllərinə.
Gözlərindən axdı yaş, gilə-gilə,
Ana gözün açdı, gələrək dilə:
- Ağlama ay qızım, daha ağlama,
Yaralı qəlbimi bəsdir, dağlama.
Qız qucub ananın öpdü üzündən,
Böyük bir məhəbbət aldı gözündən.
Dedi: - Əziz ana, ürək deyəndə,
Səndən səxavəti istəmişəm mən.
Oğluna məhəbbət böyükdür səndə,
Mənə məhəbbəti istəmişəm mən.
Taleyim həyatın yeni yolunda
Qınama, anacan, sən öz gəlnini;
İstədim sınayım sənin oğlunda
Sənə məhəbbətin möhkəmliyini.
Doğma anasını sevməyən bir kəs,

Özgə birisini heç sevə bilməz!
Ana dedi: - Qızım, məhəbbətimi
Sizin ikinizə bütöv verirəm.
Məhəbbət bölünsə var ola bilməz,
Səni balam kimi doğma bilirəm.
...Belə nəql edirlər, bu kiçik evdə
Qurulub o zaman gözəl ailə.
Gəlinlə qaynana mehribanlığı,
Əsrləri aşıb, düşübdür dilə.
Bəli məhəbbətin qanadı qoşa,
Bilsin sevən qızlar, sevən oğlanlar;
Xoşbəxt tale ilə verib baş-başa
Ana məhəbbətin uca tutanlar...

1982

GÖRÜŞ

II dünya savaşında qəhrəmancasına həlak olmuş dostum Hacı Həmdullanın atası X.Zahirovun əziz xatirəsinə

22 iyun, qırx birinci il,
Aparan şadlığı, həm sevinci, il.
Yay fəsli olsa da, o yay deyildi,
O insan ömrünün xəzan çağıydı.
Neçə ömür bitdi, qamət əyildi,
Hələ neçə arzu, istək sağıydı.
Bax, o gün çinarın vaxtsız töküldü
Ərsəyə çatmamış neçə yarpağı;
Cavan gəlinlərin qəddi büküldü,
Nənəm peşə etdi hey ağlamağı.
Bax o gün Günəş də bərk yandırırdı,
Havanın qoxusu dəyişdi tamam.

Neçə ürək sındı, ümid qırıldı,
Neçə ürəklərdə qaldı arzu, kam.
Bax, o gün səmtini dəyişdi külək,
Yerdən göyə qalxan ahu-nalədən;
İntiqam hissiylə alışdı ürək,
(Bunu anlamadı cəlladlar nədən?...)
Bax, o gün gəlinlər toy yaylığıyla,
Sildilər tökülən göz yaşlarını.
Döyüşə yollandı qoca babalar
Xəlvət azaldaraq öz yaşlarını.
Bax, o gün dəhşətdən ağ göyərçin də,
Lap dərbədər düşdü öz yuvasından
Zəhərli bir barıt qoxusu gəldi,
Kurort yerlərinin saf havasından.
O günün dəhşətin duymayan varsa,
O da beşikdəki körpələr idi
İyirmi iki iyun, qırx birinci il.
İxtiyar olsaydı əyər əlimdə
Deyərdim: Ey tarix bu günü, ili
Sən öz ayağından tamamilə sil!
Bəlkə də lazımdır onu saxlamaq,
Bəşər tarixində bir ibrət kimi.
Bəlkə də lazımdır onu saxlamaq,
Dünəndən bu günə bir qiymət kimi.

* * *

O gün tamam oldu cəmi beş ayı,
Nisəylə Xəlilin böyük toyunun.
Arzu istəklərin yox idi sayı,
Bilmək olurmu heç tale oyunun?!
Xəlil müəllimdi, bir kənd müəllimi,
Məqsədi kəndinə ziya paylamaq;
Nisə kolxozçuydu, adi kolxozçu,

Zəhmətdən bilməzdi heç vaxt yorulmaq.
Könüllü olaraq, əziz oxucum,
Qələm silah ilə əvəz olundu.
Ziyalı müəllim yaxşı bilirdi,
Ədalət onundu, haqq da onundu.
Ayrılıq zamanı dedi: Əzizim,
Çoxlu arzumuz var, bilirsən, bizim
Hələlik saxlayaq bu arzuları,
Əridək ömürdən bu buzu, qarı.
Bu gün ürəyimdə bircə arzum var,
Gərəkdir məhv olsun alçaq yağılıar.
Sənə tapşırıram özünü qoru,
Qırarıq faşizmin qurduğı toru.
Bir də ki, əzizim əgər bacarsan,
Oğlum olsa, adın Həmid qoyarsan.
Əlvida demədi nə ər, nə arvad
Nisənin qəlbində qopdu bir fəryad...

* * *

Ukrayna torpağı, qardaş diyarı,
Mənə də əzizsən, öz canım kimi.
Faşist qəlpəsindən yaralanmısan,
Qardaş qanı axıb, öz qanım kimi.
Bilsən neçə oğul sənin yolunda
Öz canından keçib, şəhid olubdur?!
İgid yarasından xəbər tutunca,
Nənəmin gözləri yaşla dolubdur.
Ukrayna, əsirdir Azov şəhəri,
Düşmən ayaq altda qoyubdur onu.
Bu günlər çox ağır döyüşlər gedir,
İnsan qəzəbinin heç yoxdur sonu.
Ordu qərərgahı... Serjant Zahirov
Yeni tapşırığı alır o burda.

Düşmən qonşu kəndi soyub talayır
Aclıqla istəyir o qoysun darda.
Xəlil dəstəsiylə hücuma keçir,
Yabanı ot təki düşməni biçir.
Deyir kişi sözü, o mərd sözünü
Kəndə o qaytarır qoyun, quzunu.
Növbəti tapşırıq, yeni şücaət,
Yenidən təşəkkür, yeni bir hörmət.
...Partiya iclası, katib söyləyir:
Serjant Zahirov, əziz yoldaşlar
Bizim sıramızda olmaq istəyir.
Düzdür, əməliylə, şücaətiylə
Bizim sıradadır, inanın çoxdan.
Sual verir biri: Söylə ay serjant
Düşmənə dünən sən nə tələ qurdun?
O iki dzvotu necə susdurdun?!
Serjant cavab verir, utanır yaman,
Sanki yanağından töküləcək qan.
Xəlildən danışır silah dostları,
Böyük məhəbbətlə, böyük həvəslə
Əsrin partiyası sıralarına,
O qəbul olunur, tam yekdil səslə.

* * *

Bu gün evdən məktub gəlib,
Xoş xəbərlə:
Gözün aydın, oğlun oldu
Bu şərəfə şərbət ilə
Camlar doldu.
Arzun yetdi, əziz əsgər
Arzun yetdi.
Uzaqdasan, nə biləsən
Sən atalıq ləzzətini,

İlk övladının dadını?!
Həmid qoymuşuq adını,
Eşidirsən? Həmid qoymuşuq adını!
Sevincdən bilməyirdi nə eyləsin,
Serjant Xəlil
Bu xəbəri dostlarına qoy söyləsin,
Serjant Xəlil
Dostu Abbas yaxındaydı,
Tezcə qacdı ona sarı.
Dedi: Abbas, təbrik eylə,
Təbrik eylə məni barı.
Evdə mənə artıq əvəz tapılıbdır,
İndi evdən arxayınam,
Düşünmürəm daha Nisəm
tək qalıbdır.

* * *

Cəmi beş gün ötüşmüşdü bu xəbərdən,
Həmidiylə görüşürdü yuxularda
Xəlil hərdən.
Ona sovqat düzəldirdi,
Çubuqdan at düzəldirdi...
Hey öpürdü üz-gözündən,
Qəh-qəh çəkib nazlı-duzlu
Hər sözündən.
Xəyalında böyüyürdü Həmid birdən,
Lap çaşırdı serjant Xəlil
Bax bu sirdən.
Bir səs gəldi, bu Abbasdı,
Dedi: Xəlil, qərargaha çağırırlar
ikimizi.
Məncə yeni bir tapşırıq
gözlər bizi.

Xəyallardan tez ayıldı serjant Xəlil,
Üz tutdular qərargaha.
Məsul döyüş gözləyirdi igidləri,
Arzu dolu, ümid dolu bir sabaha.
Kəşfiyyata getməliydi kiçik dəstə,
Rəhbəri də Xəlil idi.
- Məlum olsa bizə hər şey,
Az qurbanla şəhər azad olmalıdır,
Başçı dedi.
...Süründülər buz üstündə
süründülər,
Ölüm ilə əlbəyaxa ola-ola.
Süründülər buz üstəndü süründülər,
Boylanaraq sağa-sola.
Düşmən fişəng atdı birdən,
Sanki göyə yeni Günəş qalxdı
yerdən
Hər bir tərəf işıqlandı,
Aman Allah, düşmən necə
fəndigirdi, qudurğandı?!
Dolu kimi yağdı güllə...
Təsvir etmək mümkün deyil,
Nə yazıyla, nə də dillə.
Yaralandı serjant Xəlil,
Özün odda yanmış sandı
Serjant Xəlil.
Qucub onu dostu Abbas,
Dedi: Qardaş, möhkəm dayan,
Uzaq deyil bizə o yan.
Yetirərəm hissəmizə
səni inan.
Xəlil dedi: Yerə qoyun
Məni dostlar, yerə qoyun.
Bu döyüşdür, deyil oyun.

Dayanmayın, gedin, gedin
Tapşırığa əməl edin!
Sonra dedi: Dostum Abbas,
Mənim səndən xahişim var.
Qələbədən sonra mənim
Ailəmi ara, axtar.
Sən körpəmin üzündən öp,
Basıb onu sən bağrına,
Bir cüt qara gözündən öp.
Burda yetdi ömrü sona
Qəhrəmanın.
Yaxşı deyiblər aqillər,
Öz hökmü var hər saatın,
Hər bir anın.
Qədim Ukrayna torpağı
Aldı onu ağuşuna;
Baxmayıb fəslin yazına,
Payızına, ya qışına
Gül bitirdi qəbri üstə.
Əsil dost canını verər,
Təki dostdan onu istə...

* * *

Üçkünc məktub aldı Nisə,
Xəyallara daldı Nisə.
İnanmadı bəd xəbərə,
Ölüm yoxdur igidlərə!
Dedi: Yox, yox ola bilməz
Ömrüm, günüm onsuz gülməz.
Necə olar, o görməsin
körpəsini,
Eşitməmiş bir kəlməsin,
xoş səsini

Tərk eyləsin bu dünyanı?!
Rəvamıdır, rəbbim Allah,
Yerdə qalsın igid qanı?!
Yox, qalmadı qanı yerdə
Xəlillərin!
İgidlərin qanı ilə
Tarixlərə həkk olundu,
Dəhşətləri o illərin.
Qalib gəldi haqq-ədalət.
Zəfər çaldı haqq-ədalət.
Döyüşlərə gedənlər də qayıtdılar,
Nisə gözü yolda qaldı
Sevənlər kama çatdılar,
Nisə gözü yolda qaldı.
Kor qayıtdı evə Abbas,
Qırıldı könlündəki saz.
Adlı-sanlı həkim, filan,
Xeyr etmədi dəva-dərman.
Bir gün Abbas dedi: həkim,
Bir nisgildən sızıldayır
Yaralanmış sözlərim də.
Nə olaydı bir saatlıq
Nur olaydı gözlərimdə.
Həkim dedi: Qaranlığın
Cıracaqsan torunu sən,
Nədən istərsən, gözünün
Bir saatlıq nurunu sən?!
Abbas dedi: Gözəl insan
Bir nisgil var ürəyimdə.
Qardaş həsrəti eyləyir,
Min ahu-zar ürəyimdə.
Fələk bağlayıb qolumu,
Görəmmirəm sağ-solumu;
Bir körpə gözlər yolumu,

Mənim naçar ürəyimdə.
Bu istəklə yanaram mən,
Xəlilimi anaram mən!
Gerçəkliyi danaram mən
Yer tutsa qar ürəyimdə.
Həkim dedi: Abbas, qardaş,
İnan ki, sən
Bir qədər də səbr etsən,
Bu dünyanı görəcəksən.
Dost arzusu müqəddəsdir,
Sən ona da əməl edib,
Həmidini görəcəksən,
İnan mənə, görəcəksən!

* * *

Keçib neçə-neçə illər,
Bakı necə gözəlləşib!
Gen küçələr, uca evlər.
Şəhər simasın dəyişib.
Həmid şəhərdə yaşayır.
O evlidir; Böyük oğlu
Babanın adın daşıyır
Ali təhsil alıbdı o,
Həm işində, həm təhsildə
Gedib atanın yoluyla,
Çox zəfərlər çalıbdı o.
Nisə xala bu gündəcə
Xəlilin yolun gözləyir.
Qucağında nəvələri
Bax beləcə əzizləyir:

Köhnə binalar söküldü,
Yeni şəhərlər tikildi,
Nisənin beli büküldü
Bəs sən niyə qayıtmadın?!

Ötən günlər gəlmir saya,
İnsan ayaq açır Aya;
Nəvən gəlib bu dünyaya
Bəs sən niyə qayıtmadın?!

Zümrüd qanadlı atlılar,
Mənzil başına çatdılar;
Qaranquşlar qayıtdılar,
Bəs sən niyə qayıtmadın?!

* * *

Zəngi çalınır qapının,
Həmiddi açan qapını.
Qarşısında yaşlı kişi,
Üzündə əsla yox qanı.
Dayanıbdır, sanki laldır,
Baxışları həyəcanlı,
Duruşu min bir sualdır.
- Xoş görmüşük-deyir qonaq
Həmid, bala qurban olum,
Nə xoşbəxtəm, bax bu evə
Nəhayət ki, düşdü yolum.
Bağrına basıb Həmidi,
Gözlərindən öpür kişi.
Evdə heç kəs anlamayır,
Başa düşmür bax bu işi.
- Mən Abbasam, deyir gələn,
Əsir bədəni, əlləri.

Kor olmuşdum, ona görə
Bax bu görüş, iyirmi beş il
Düşüb geri...
Yaxşı tanıyırlar onu bu evdə
Üzünü heç zaman görməsələr də.
Xəlillə birlikdə şəkili vardı,
Nisə bu şəkilə baxıb Xəlillə,
Oğlundan xəlvəti, hey danışardı.
Abbas dəyişmişdi bu neçə ildə
Ona doğru qaçdı nəvə Xəlil də.
Dedi: Abbas baba, dostun Xəliləm,
Mən indi kişiyəm, körpə deyiləm.
Abbas onu aldı öz qucağına,
İsti öpüş qondu al yanağına.
Abbas dedi: Dostum, xoş gördüm səni,
Yaman sevindirdin Xəlilim məni.
Bu görüş qəlbimdə yuva salmışdı,
Bu ötən illərdə hər zaman, hər an.
Möhkəm inanırdım ölmür heç zaman
Öz saf əməliylə, işiylə insan!

1985

MƏHƏBBƏT BALLADASI

Əziz dost! Qəlbinlə gəl dinlə məni,
Qələmə alıram bu hadisəni.
Sanıram gənclərə bir kömək olar,
Bir nümunə olar, bir örnək olar.
Neçə illər boyu, əsrlər boyu
Dastanlar qoşulub eşq, məhəbbətə.
Saf məhəbbət ilə insan övladı,
Layiq görülübdü hər bir hörmətə.
Sevgi dünyasının Leylisi olub,

Eşqiylə Məcnunu səhraya salıb:
Sevgi dünyasının Əslisi olub,
Kərəmi məhəbbət odunda yanıb;
Sevgi dünyasının cəsur pəhləvan
İgid Koroğlu tək bir əri olub,
Sevgi dünyasının incə, mehriban
Şirin, lətafətli Nigarı olub.
Eşqə, məhəbbətə sadiq olanlar
Dildə, dodaqlarda yaşayıb qalıb,
Bir abidə kimi qəlblərdə onlar
Daim əzəmətlə qalxıb, ucalıb.
Məhəbbət deyildir adi bir istək,
Onun öz dünyası, öz aləmi var.
Məhəbbət həyatdır, özü də gerçək.
Onun öz sevinci, öz ələmi var.

* * *

Sevən ürəklərin dilsiz harayı,
Ülviyyət məbədi, sevgi sarayı,
Taleyin ən şirin neməti, payı
Tanrı vergisidir vəfa, məhəbbət.
Bir qızıl qanaddır arzu, diləyə
Hüsnüylə bənzəyir huri-mələyə.
Yolunda rast düşsən yaman küləyə,
Bil ki, həm cəfadır, cəfa məhəbbət.
Acı dəqiqəli, ən şirin anlı
Həm gözəl, həm incə, həm dəliqanlı,
Xeyirxah, ümidli, neçə gümanlı
Xəstəyə şəfadır, şəfa məhəbbət.

Heç zaman səs verməz qaba səslərə,
Saxta duyğulara, yalan hisslərə;
Naxələf, nadürüst, nadan kəslərə
Allahdan deyildir rəva məhəbbət.

Odur sarı simi ürək səsinin,
Dahi bəstəkarı eşq nəğməsinin;
Canıdır anamız Yer kürəsinin
Özgə bir səfadır, səfa məhəbbət.

Bəli ötəri hiss, ötəri bir eşq
Dost cildinə girmiş kəsə bənzəyir.
Böyük sədaqətdən pay alan bir eşq,
İnsan həyatını daim bəzəyir.

Sevirdi o oğlan, bir gözəl qızı,
Bu qız həyatının çiçəkli yazı.
Sevirdi o oğlan o gözəl qızı,
Sevildikcə qızın artırdı nazı.

Birgə təhsil alır, bir oxuyurdular,
Bir bilik çələngi toxuyurdular.
Məhəbbət gül rəngli, ətir qoxulu,
Bəzən də aşiqi edir yuxulu...
Necə də sürətlə ötürdü illər
Sanki yarışırdı aylar, fəsillər.
Son kursa çatdılar beləcə onlar,
Quruldu sabahçün yeni planlar.
Qız dedi: Gərək biz tez nişanlanaq,
Mən ata evində qonağam, qonaq.
Oğlanınsa fikri tamam başqaydı,
Gərək o özünə bir ev quraydı.
Bir qədər işləyib öz zəhmətiylə
Zəruri nə varsa, tapıb alaydı.

Atası müəllim, anası həkim,
Hörmətin saxlardı bu ailənin,
Yaxşı bələd olan, tanıyan hər kim.
Oğlan düşünürdü...Sevgi, məhəbbət
Yaman bağlamışdı onun dilini;
Axı o sevgidən alırdı qüvvət
Ona uzatmışdı cüt əllərini...
Bir gün qız hirs ilə söylədi ona:
- Gəl bu məcaranı yetirək sona.
Elçi gəlməlidir, bil atan, anan
Yoxsa dəfn edərəm bu eşqi inan.
Oğlan fikrə getdi, oğlan düşündü
İlahi nə arzu, bu necə ündü?!
Axı bu qərarı gərək mən verəm,
Özüm xahiş edəm elçi göndərəm.
Oğlan dedi: Gülüm, gəl yaxşı dinlə,
Mənim ürəyimin həzin səsini;
Axı görməmişəm indiyə kimi,
Mən öz zəhmətimin bir bəhrəsini.
Gərək mən işləyim, gərək qazanam
Özüm etməliyəm özümə toyu.
Məgər etməlidir de, atam, anam
Mənə himayəlik, həyatım boyu.
Bir də, dəfn etməyə çox tələsirsən,
Təmiz məhəbbəti, bu ülvi eşqi.
Sanırdım eşqinçün daim əsirsən.
Tanrı eşitməsin sözünü kaş ki...
Oğlan danışdıqca yanırdı ağız
Sarsıntı içində evə düzəldi.
Bu gün gözlərində kiçilən o qız,
Allah, bir gün əvvəl necə gözəldi?!...
Evə çatan kimi telefon zəngi,
Qəfildən oğlanın dəyişdi rəngi.
Sevdiyi qız idi telefon açan

Zülmət dünyasına nurunu saçan,
Yaman işlədirdi şirin dilini,
Aqillər duymazdı əsla felini.
Deyirdi, sadiqəm mən öz eşqimə,
Səni dəyişmərəm heç vaxt, heç kimə.
Qız ara vermədən hey danışırdı,
Telefon dəstəyi bilmirəm nədən
Sanki odlanırdı, lap alışırdı.
Yenə and içirdi əhdə-peymana
Sözdən böyük qüvvə yoxdur insana!
Onlar söz verdilər biri-birinə
Oğlanın ürəyi gəldi yerinə.
Beləcə ötüşdü, beləcə keçdi,
Məhəbbətlə dolu sevdalı günlər.
Çoxları vüsalın şərbətin içdi,
Başladı evlərdə toylar, düyünlər.
Oğlan anasına açdı qəlbini,
Dedi: Vurulmuşam ana, bir qıza
O qızı bənzətdi yanan Günəşə,
Səma gözəlləri Aya, ulduza.
Anası söylədi: Tələsmək olmaz.
Ailə çox ciddi təməldir, oğul!
Yüz ölçüb, bir biçmək gərəkdir, bu da
Atalardan qalma məsəldir, oğul!
Atana söyləyim, görək nə deyir,
Allah qoy axırın eyləsin xeyir!
Söhbətin üstünə çıxdı qardaşı,
Qardaş sevgisinə o dəstək verdi.
Qardaş danışdıqca,
Hey azalırdı
Oğlanın dərdi.
Onun sinəsində bir rübab çaldı,
Nişan üzüyünü tələsik aldı.
Bundan sonra görək ana neylədi?

Kiçik övladının aşıq olduğun,
Onun atasına xəlvət söylədi.
Ata çox təmkinlə dinlədi onu,
Axı çox sevirdi hər üç oğlunu.
Dedi: Oğlum sevir, nə deyirəm mən
Gərək soraq tutam onun qəlbindən.
Sınamaq lazımdır məhəbbətini,
Məhəbbətə olan sədaqətini.
Vüsala can atan biri-birirlə,
Eşqin sübut edər əməlləriylə.
Əməl gözləyirəm bilin, xoş əməl
Yeni ailəyə özüdür təməl.
Atanın sözləri səsləndi qəti,
Gəncləri sınamaq idi niyyəti.

* * *

Qıza yetirən kimi,
Oğlan ata qərarın
Əsəb onun üzündə,
Tarım çəkdi damarın;
- Bizim saf məhəbbətə
Şübhə etməkmi olar?!
Məni salır heyrətə -
Nə düşünür atalar?
Qız danışır, danışır
Oğlan isə susurdu.
Qız odlanır, alışır
Oğlan elə susurdu.
Oğlanla qız gəldilər,
Axır qəti qərara:
Müraciət edilsin
Dost, tanış, qohumlara!
Qoy onlar razı salsın,

Oğlanın atasını.
Qoy onlar ondan alsın,
Bu toya razılığı.
Bu işdə baş icraçı,
Yenə ana seçildi.
Fəndlər də düşünüldü,
Planlar da biçildi.
Planı qurmuşdu,
Qızın anası,
Ondaydı bu işin
Kökü, əsası.

* * *

Oğlan anasına qəlbini açdı,
Dərdləri bir anda yox oldu, qaçdı.
Bilirdi anası nəsə edəcək.
Oğlunun xətrinə lazım gələrsə,
Tərəddüd etmədən risqə gedəcək.
Ana dərdin söylədi
Yaxın dosta, tanışa;
Az qalırdı bu dərddən
Yazıq yana, alışa.
Ataya üz tutdu
Yaxın dost, qohum
Ata hirsin uddu
Düşündü oğlum
Nədən əməl etmir
Düz qərarıma?!
Söhbət bir əşyanı
Almaqdan getmir,
Bir xoşbəxt ailə
Şübhəsiz dəyər
Dünya cəh-cəlalı,

Dünya varına!
Ata düşünürdü gecə və gündüz
Uğursuz ailə gözü önündə;
Başında saçları dururdu biz-biz
Orada öz doğma oğlun görəndə.
- Yox razı ola bilməm
Düşünürdü atası,
Qoy haqlasın indi qəm,
Sonra bizə çatası.
O, yox dedi hamıya –
Dostlara, qohumlara;
Fikir, xəyallar onu
Sanki çəkirdi dara.
Bələd idi atası,
Öz əziz balasının
Kövrək təbiətinə.
Bələd idi atası,
Onun cəsarətinə
Onun şücaətinə.
Amma məhəbbət, sevgi
Axı özgə aləmdi.
Onun bir yolu sevinc,
Bir yolu da ələmdi.
Hazırdırmı bax buna,
Həyatın əsil üzün
Görməyən bu cavanlar?!
Hazırdırmı bax buna,
Həyatın ağır yükün
Kövrək çiyinlərində
Hələ daşımayanlar?!
Hazırdırmı bəs onlar
Bu həyat savaşına?!
Dəhşətli istisinə,
Boranına, qışına?!

Bax, bu idi məsələ,
Xırda-para işləri
Saya salmasaq hələ.
Bu fikirlər içində
Itib-batmışdı ata.
Dəqiqələr ömrünü
verirdilər saata...

* * *

Bir gün qızın anası
Çıxıb evdən tələsik,
Qonşu evinə qaçdı.
Öz ərindən xəlvəti
Oğlanın anasına
Ordan telefon açdı.
Dedi: Elçilər gəlir
Hər gün mənim qızıma.
Yaxşı diqqət eyləyin,
İndi mənim sözümə.
Əgər elçi gəlməsəz
Artıq hər şey bitəcək.
Mənim qızım bilin ki,
Özgəsinə gedəcək.
Bu sözlərdən dəhşətə
Gəldi oğlan anası.
Eşidib bu xəbəri,
Nə hala düşəcəkdi
Onun əziz balası?!
Sanki onun üstünü
Duman aldı, çən aldı.
Qəlbi yaman sıxıldı,
Gözləri də qaraldı.
Hirsini cilovlayıb,

Ana gəldi özünə.
Düşündü nə söyləsin,
Cavab onun sözünə?!
Dedi: Mən anlamadım,
Övladlar arasında
Əgər məhəbbətdirsə,
Bu məhəbbət özgənin
Üzünə necə gülər?
Oğlumu sevən qızın
Daha bir başqasına
Qəlbini necə verər?!
Sevgilisi var ikən,
Söylə bir özgəsini
Bəs necə sevə bilər?!
Ana dəstəyi asdı
Sonra da öz qəlbinin
Səsinə qulaq asdı!
- Dərd eləmə hər şeyi
Qarşıya nə çıxırsa,
Bil, insana xeyirdir.
Vəfa, məhəbbət, sevda
İnsan ömrünə bəzək,
Vəfasızlığın adı
Axı hər dildə birdir.
Ərim haqlıymış, demə
Düşündü yazıq ana.
Hələ qohum olmamış,
Bu gələcək qohumlar
Girirlər min bir dona.
Tez ərinə yetirdi,
Ana bu bəd xəbəri.
Görün nələr söylədi
Oğlan atası - əri:
Bax bunları görürdüm,

Hesab eylə əzəldən.
Axı həyat yoldaşı
Olmaz heç vaxt, heç zaman
Etibarsız gözəldən.
Onunçün də sınağa
İstəyirdim çəkəm mən,
Onların məhəbbətin;
Məhəbbət özgə şeydir,
Çətin anlaya hər kəs
Məhəbbətin qüdrətin.
O qız tab gətirmədi,
Çox kiçik bir sınağa.
Necə sadiq olardı,
Çətin həyat yolunda
De, bəs bizim uşağa?!
Ana dedi: Ay kişi,
Bəlkə bu xəbər ilə
Qız atası, anası
Əyri-düzü sınayır,
Elə bizi sınayır.
Ata dedi: Mənimsə,
Fikrim qətidir, bilin
O qız mənim evimdə
Heç vaxt olammaz gəlin!!
Əgər özgə oğlanı
O, dilinə gətirdi
Deməli, öz əvvəlki
Məhəbbətin itirdi.
O, məhəbbət deyilmiş,
O, adi bir həvəsmiş.
Onun dağılmasına,
Sabun köpüyü kimi
Bir çırtma da bəs imiş.
Sınaq deyirsən buna?

Bu ki, əzizim ağdır.
Əgər lap sınaq isə,
Çox uğursuz sınaqdır.
Ata çıxdı otaqdan,
Ananı dərd bürüdü.
Min bir başlı fikirlər,
Ora, bura sürüdü
Dərd əlindən yadından,
Sanki çıxmışdı adı;
Göz önündən getmirdi,
Uğursuz məhəbbətə
Düçar olmuş övladı...

* * *

Oğlan anasını görüb pərişan,
"Görən nə olubdur", düşündü o an.
Ana onu görcək, göz yaşı axdı.
Görən düşünərdi, gözlər bulaqdı.
Oğlan hadisədən hali olan tək
Düşündü gərəkdir qızla görüşmək.
Dərhal sevdiyinə telefon açdı,
Dəstəkdə səs-səsə calanan kimi
Nitqi də tutuldu, rəngi də qaçdı.
Nələr söyləmədi sevdiyi ona?!
Oğlan az qalırdı alışa, yana.
Qız dedi: Bilmirsən sən qiymətimi,
Başqası səndən də çox sevir məni.
Əgər ki, saxlasan sən hörmətimi,
Mən də bir dost kimi saxlaram səni.
İndi söyləyirəm bir yoldaş kimi
Bil, mənə vurulan bu yeni oğlan,
Gərək heç bir zaman, heç vaxt bilməsin
Mənim sənlə bağlı olan eşqimi.

Bir də ki...yaş ötür bilirsən bunu
Çox da uzaq deyil bir ömrün sonu.
Nə qədər gözləyim axı mən səni?
Qorxuram tez sola ömrün gülşəni.

Məhəbbəti yaman odlu,
Yazıq Leyli, yazıq Leyli.
Eşq səması hey buludlu,
Yazıq Leyli, yazıq Leyli.

Başında külək əsmədi?!
Ətrafın səndən küsmədi?!
Məcnunun yolun kəsmədi
Yazıq Leyli, yazıq Leyli.

Sən ki dözdün hər möhnətə,
Nümunəsən dəyanətə;
Yol vermədin xəyanətə
Yazıq Leyli, yazıq Leyli.

Gözəl, özün şirin sözdün,
Cəh-calaldan əlin üzdün;
Tənələrə necə dözdün
Yazıq Leyli, yazıq Leyli?!

Heç yatmadın, oyaq oldun,
Öz sevginə dayaq oldun,
Eşq yolunda mayaq oldun
Əhsən Leyli, əhsən Leyli!!!

Oğlan öz yerinə qoydu dəstəyi
Qızla görüşməkdi, artıq istəyi.
Əsla inanmırdı o, dönüklüyə,
Səsinə, sözünə bu sönüklüyə.

Dedi: Ana, gərək onu görəm mən
Fikrini öyrənəm onun özündən.
Bəlkə telefonda özgəsi imiş,
Özgə birisinin öz səsi imiş.
Gərək mən onunla bu gün görüşəm,
Məramın, məqsədin mən başa düşəm.
Yox! Yox! O qız idi, oydu danışan.
Öz-özün aldatmaq istərdi oğlan.
Qapıdan çıxmamış o, geri döndü
Ürəyi çırpındı, qəlbi döyündü.
Oğlan bu gedişə tərəddüd etdi,
Qəlbində bir anlıq ümidlər itdi.
Oğlan dedi: Ana, nə edim söylə,
Yəni o qapıya mən gedim, söylə?!
Axı o sevirdi məni ürəkdən
Nə qədər danışıb, söhbət etmişik
Yeni arzulardan, yeni diləkdən
Şirin xəyallarda bir ev qurmuşuq,
Çətinlik adlanan bir sel önündə
Qoşa dayanmışıq, qoşa durmuşuq.
Axı necə olar, sevsin özgəni
Özgə ayaqları altına atsın,
Mənimlə qurduğu güllü gülşəni?!
Yox, yox, mümkün deyil, bu ola bilməz,
O mənsiz sevinməz, o mənsiz gülməz!
Tərəddüd, tərəddüd...boğurdu onu
Ana istəyirdi xilas eyləsin,
Doğma balasını, əziz oğlunu.
Başladı oğlunu o tutsun dilə,
Dedi: Əziz balam, get söhbət eylə,
Bəlkə biz tərəfi tərpətmək üçün
Onlar danışırlar bizimlə belə.
Oğlan birdən karıxdi,
Qəlb sıxıldı, darıxdı.

“Ana hələlik” deyib
Tələsik evdən çıxdı.
Getdi qızgilə sarı,
Onu görəydi barı.
Qəlbində sızlayırdı,
Yaralı arzuları.
Sədaqətin ölçüsü,
O, bu qızı sanırdı.
Onu ürək sirdaşı,
Bəxt ulduzu sanırdı.
Qapının zəngin basdı,
Amma açan olmadı.
Evdə kimsə var idi,
Buna şübhə qalmadı.
Gözlükdən göz göründü,
İşığın qarşısından
Bir kölgə də süründü.
Oğlan evə qayıtdı,
Yamanca, kor-peşiman.
Üzündən qan çıxmazdı,
Xəncər çəksəydin, inan.
O qəti əmin oldu,
Qızın bu qərarına.
Qəfil xəzan gəlmişdi
Ömrünün baharına.
Bax beləcə kəsildi,
Qızla onun görüşü.
Hələ qabaqda idi
Həyat ilə döyüşü.

Sığmadı oğlanın kədəri, qəmi
Bu dünya adlanan böyük otağa.
Qəlbə həmdəm etdi fikri-xəyalı,
Ağır xəstələnib düşdü yatağa.

Xəstənin üstünə gör kimlər gəldi?!
Tanınmış təbiblər, həkimlər gəldi!
Qız da xəbər tutdu bu ağır işdən,
O, üz dönərmişdi artıq keçmişdən.
Sevdiyi oğlana olmadı dayaq
Ondan nə səs gəldi, nə də ki, soraq.
Başladı gör necə əzablı günlər?!
Min yerdən qırılmış rübablı günlər.
Göylərə qalxırdı hayı-harayı,
Necə acı imiş taleyin payı?!
Dərdi azaltmaqçün elə deyirlər,
Zaman böyük təbib – belə deyirlər.

Zaman keçdi, vaxt ötüşdü
Xəzan gəldi, təbiətin
Saçlarına ağ dən düşdü.
Qızıl payız, toy məqamı
Bu fəsili məhəbbətlə
Gözlər sevənlərin hamı.
Qıza cehizlər alındı,
Qız evində toy çalındı,
Toyun səsi hey ucaldı.
Oğlanın beli büküldü,
Sanki bir gündə qocaldı.
Gözləri hey nəmli idi,
Yerişi də, duruşu da
Qəmli idi.
Yer tapmırdı özünə o,
Gen dünyada,
dar dünyada.
Bu dəhşətli vəfasızlıq,
Ona gəldi ar dünyada.

Vurulmuşdu güllü yaza
Bənzərdi Aya, ulduza;
Səsi çatmırdı o qıza
Qulaqları kar dünyada.

Eşq istəyin ən ucası,
Əsiri gənci, qocası;
Odur həyatın əsası
Nə dövlət, nə var dünyada!!

Sədaqətə olum qurban,
Qədrin bilər eşqdə yanan;
Dinlə məni, mənə inan
O, həmişə var dünyada!

Beləcə başladı ayrılıq, hicran
Beləcə başladı qüssəli günlər.
Həsrətdən alışır, odlanır oğlan.
Qəlbini odlayır “axı neyçün”lər.
Beləcə başlayır bir yeni həyat.
Dərdə düçar olmuş dəqiqə, saat.
Yada düşür nələr, nələr...
Bir vəfasızın əliylə
Yaralanmış xatirələr...

* * *

Ata narahat idi,
Öz oğlunun halından.
Ayağa qaldırmaqçün,
Axı tutmaq lazımdır
Yıxılanın əlindən.
Çox yolları aradı
Vəziyyətdən çıxmağa,

Həyata olduğu tək,
Gözü açıq baxmağa.
Məhəbbət tək görünən,
Əsil məhəbbət deyil.
Çox maraqlı olsa da,
Yalan həqiqət deyil!
Sevən kəs belə asan,
Tərk etməz sevdiyini.
Sevən insan könüllü,
İtirməz sevdiyini.
Ata əmindi buna;
Oğlu çəkirdi əzab,
İstərdi bu iztirab
Tezliklə yetsin sona.
Hey axtardı, aradı
Tapdı şadlıq evini
Bax orda toy etmişdi
Etibarsız "gəlini"
Danışdı müdir ilə,
Onu çox tutdu dilə.
Sanki bir zəfər çaldı,
Toy kassetini aldı.
Üz tutdu öz evinə,
Çox sevinə-sevinə
O, toya baxmalıydı,
O, əmin olmalıydı
Qərarı düz olubdur,
Bu eşq boş söz olubdur.

* * *

Ata bir yerə yığdı
Evində oğulları.
Dedi: Sizsiniz mənim

Həyatımın baharı.
Ağlınıza yox şübhəm,
Dərrakəniz yerində.
Hər sözünüzdü məlhəm,
Dərdim olsa, dərində.
Yaxşı baxın bu toya
Sevinc necə bənzəyir,
On beş gecəlik Aya?!
O qızın gözlərində,
Qəmi mənə göstərin!
Bir sevda dəryasında,
Tələtümə tuş olmuş
Gəmi mənə göstərin!
Baxın hər rəftarına.
Görün nə qılıq verir
Təzələnmiş yarına!
Barı göstərin mənə,
İtgin düşmüş sevginin
Qəmlə dolu yükünü.
Bax burda axtaraq biz
O uğursuz sevginin
Əsasını, kökünü.
Dedi kiçik oğluna
Atası yana-yana:
Sındırmasın qoy səni
Bu uğursuz məhəbbət.
Atmaz sevən-sevəni,
Lap qopsa da qiyamət.
Yalanlar ağ olanda
Haqq da əyilmiş oğul!
Səni odlara salan,
Saf duyğularla dolu
Sevgi deyilmiş, oğul!

Könül verib karıxmaq,
Görməyəndə darıxmaq;
Xəyal selində axmaq
Hələ məhəbbət deyil!

Uymayın hər atəşə,
Bənzəsə də Günəşə...
Sevda yolu hər nəşə,
Hələ məhəbbət deyil

İşıq saçan odlu göz,
Sinən üstə qızıl köz;
Şirin söhbət, şirin söz
Hələ məhəbbət deyil!

Küsən kimi barışmaq,
Alovlanıb alışmaq,
Yuxularda danışmaq
Hələ məhəbbət deyil!!!

Bakı, 2002

DOĞMA YURDA SALAM

(Şəhriyar sayağı)

Salam olsun sizə, Talış dağları,
Elin böyükləri, həm uşaqları;
Bol məhsul yetirən geniş tarlalar,
Naringi, portağal, limon bağları.

Salam olsun sənə, əzizim Viləş,
Üstündə əbədi parlasın Günəş!
Sən mənə dünyada hər şeydən əziz,
Çayım, okeanım, dənizim Viləş!

Salam olsun sənə, balaca kəndim
Həyatla həmyaşıd, ay qoca kəndim.
Sənin ayağınla ölkələr gəzdim,!
Nəhəng şəhərlərdən lap uca kəndim!

Salam olsun sənə, əzəl daxmamız,
Mərmər saraylardan gözəl daxmamız.
Ana südü qədər təmizdən təmiz,
Zəhmətdən yoğrulan halal loxmamız!

"Qərib" sözü yazılalı adıma
Ağzım gəlmir öz əvvəlki dadına;
Xəyallara sirdaş oldum burda mən,
Bilirsənmi nələr düşür yadıma?!

Körpəlikdən itirdim mən atamı,
Mənimçün dəyişdi həyatın tamı,
Dünyaya gözümü açanda gördüm
Nənəmi, bacımı, bir də anamı.

Nənəm idi evimizin kişisi,
Onunla ötüşdü günlərin pisi.
Yaxşı söyləyiblər bizim atalar:
"Aslanın erkəyi, nə ya dişisi".

Qadınlardı o vaxt kəndin igidi,
Qulağımdan getməz nənə öyüdü.
Elə vaxtda biz gəldik bu dünyaya,
Mənim kimi çoxu yetim böyüdü.

Yalan desəm, yara çıxsın dilimdən,
Yaman keçdik kasadlığın selindən.
O illərdə açıq deyim, çox tutub
Duzlu balıq, soğan-çörək əlimdən.

Bircə gündə gör biz nələr edərdik-
Gah çaylığa, gah oduna gedərdik;
Dərs oxuyar, su daşıyar, ot biçər
Gecələrsə, köhnə yunu didərdik.

Uşaq vaxtı xoşlayardıq yağışı,
Yağışlıdır bizim yerin yaz-qışı;
Həyət-baca bulaşardı palçığa
Nənəm onda yağdırardı qarğışı.

Can atardıq uşaqlarla meydana,
Sillə, təpik çevrilərdi leysana.
Yetişəndə dava-dalaş axıra
Birgə lənət oxuyardıq şeytana.

Ac inəklər səhər-axşam mələrdi,
Otlamağa çöldən kəndə gələrdi.
Naxırçısa gizlənərək yağışdan,
Eldən xəlvət evində dincələrdi.

Qış zamanı qar yağardı bir kərə,
Evə yaxın vardı kiçik bir dərə;
Hey qurardıq burda cələ quşlara,
Fərliləri keçməz idi heç girə.

Gecə gəlib qapını tez döyərdi,
Yaxşı-yaman hamı isti geyərdi.
Yığışardıq yaxın qonşu evinə
Əmrə kişi bizə nağıl deyərdi...

Amansızdı bizim yerin ilk qarı,
Qorxusundan əsir limon bağları;
Azad görmək üçün bağı, bağçanı
Həsrət ilə gözləyərdik baharı.

Hər Novruzda biz sevincdən uçardıq,
Dəstələnib evdən-evə qaçardıq;
Bayram payı almaq üçün, aylarla
Açılmayan qapıları açardıq.

Yad qohuma qarışardı bayramda,
Sevən qəlblər alışardı, bayramda.
Çəkilərdi ərşə bütün ədavət,
Küsülülər barışardı, bayramda.

Cavan, qoca təzə paltar geyərdi,
Görərdin ki, saralmışlar göyərdi.
Köhnələrin astarını çevirib,
Yazıq nənəm kasıblığı söyərdi.

Tonqal qalayardı həyətdə hərə,
Səfər eyləyəndə gecə səhərə.
Xilas olmaq üçün dərddən, bəladan
Hoppanardıq üstündən yeddi kərə.

Bayram günü hamı deyib, gülərdi
Yamanlığı lənətləyib, söyərdi.
Çərşənbə gecəsi hərə evində
Bir adətdi, balıq-plov yeyərdi.

Bazar günü kənd bazara gedərdi,
Kasıb, varlı alverini edərdi.
Çığırsam da, bağırsam da min kərə
Anam mənə bircə manat verərdi.

Qaldırardım göyə ahu-vayımı,
Həsrət ilə gözləyərdim dayımı;
Bir yol aşkar, bir yol xəlvət anamdan
Artırardı mənim bazar payımı.

Əmim tələbəydi, o vaxt tələbə,
Uymazdı nə vara, nə də mənsəbə;
Çalışırdı o tarixçi olmağa,
Həkimlik o zaman dönsə də dəbə.

Hamı ona "Geroy Qubad" deyərdi,
Yaxınları özlərini öyərdi.
Cavankən yetişib o, ada-sana
Zəhmətiylə halal çörək yeyərdi.

Çəltik idi elimizin sərvəti,
Qadınların ölçü bilməz zəhməti;
Fasiləyə çıxan kimi bicardan
Qırardılar kişilərdən qeybəti.

Elə ki, bitərdi yığım ayları,
Yenə başlayardı Talış toyları.
Dolaşsam ölkələr, dolaşsam ellər,
Qulağımdan getməz toy halayları.

O vaxt qızlar dəstə-dəstə süzərdi,
Saçlarına güldən çələng düzərdi,
Gözəlləri xəlvət süzən igidlər
Toyxananın ətrafında gəzərdi.

Gözəllikdə təkdi Talış qızları,
Solmayan çiçəkdi Talış qızları;
Hansı evə düşsə, inanın ora
Arxadı, bəzəkdi Talış qızları!

Doğma yurdum az olmayıb dərd, qəmim,
Bütövüm olsa da, çox olub kəmim.
Səndən nə gizlədim mən öz sirrimi,
Sinəndə yazılıb tarixim mənim.

Mənzil uzaq, eldən ayrı-yorğunam,
Qəriblikdə bir az rəngi solğunam;
Dözərəm mən hər həsrətə, bilirsən
Mən ki sənin Araz dərdli oğlunam.

Qızıl gülü niyə qoyduq solmağa?
Gözlərim də hey başlayır dolmağa;
Araz üstə körpü gərək olarsa,
Mən hazıram orda körpü olmağa.

Mən həsrətəm nə müddətdir qardaşa,
Qardaş baxtı toxunub qara daşa;
Həsrət elə odlayıbdır qəlbimi
İçərəm Arazı inan birbaşa.

Doğma yurdum, səndən uzaq olsam da,
Hər xiffəti ürəyimə salsam da,
Səndən ayrı keçməyibdir bir anım
Neçə illər dost ölkədə qalsam da.

Eşqin çıxar ayrılığın qəsdinə,
Qurban olum soyuğuna, istinə
Mən səmaya atılmış bir daş təki
Düşəcəyəm yenə sinən üstünə.

Azərbaycan musiqisi dilimdə,
Dolaşıram Əlcəzair elində;
Məclislərdə "Azərbaycan" şeirini
Oxuyuram Səməd Vurğun dilində.

Göy-gölümü gəzdirirəm özümdə,
Dəli dağı söhbətimdə, sözümdə.
Hər çıxanda sahilinə dənizin,
Sanki Xəzər ləpələnir gözümdə.

Xatirimdə Muğan düzü, Mil düzü,
Qeyrətli el oğlu, igid el qızı,
Çətinlikdə əllərimdən çox tutub,
Bizim ataların söhbəti, sözü.

Səndən çoxlu şad xəbərlər almışam,
Şirin-şəkər xəyallara dalmışam;
Qanadlanıb hünərindən elimin,
Burda dərdi ağır dərdə salmışam.

Vəsf edirəm bəhrəsini düzlərin,
Zəhmətini oğulların, qızların;
Odlar yurdu-qəhrəmanlar ocağı,
Aləm bilir hünərini bizlərin.

Ana yurdum, adın mənə əzizdir,
Sinən üstən içdiyim süd təmizdir.
Hər qarışın müqəddəsdir bizlərə,
Məhəbbətin gur ümmandır, dənizdir.

Doğma yurdum, kövrəlmişəm, nədəndir?
Səndən ayrı ruhum deyil, bədəndir.
Ruhum səndə, cismim qərib diyarda,
Çünki sənin əsil adın Vətəndir!

1986, Əlcəzair

SƏNƏDLİ
POVEST

ÖMRÜN QÜRBƏT PAYI

Mən hər dəfə səfərə hazırlaşanda (fərqi yoxdur, yaxın və ya uzaq olsun) kosmonavtları xatırlayır və onların əsəblərinin möhkəmliyinə qibtə edirəm. Xüsusilə dünyanın ilk kosmonavtı Y.Qaqarinin kosmosa uçuş ərəfəsində təzyiq və ürək döyüntüsünün normal olması, uçuşdan qabaqkı gecə dərin yuxuya getməsi məni sadəcə olaraq ona məftun etmişdi. Mən isə... Ən yaxın səfərə gedəndə belə həyəcan keçirir, bütün gecəni yata bilmirəm. Görünür elə ona görə də mən kosmonavt ola bilməmişəm...

Əlcəzairə yola düşmək xəbərini aldıqdan sonra ilk iki günü tələm-tələsik hazırlıq işləri ilə məşğul oldum. Moskvaya uçuş gecəsi isə əsla yata bilmədim (bir fikir verin, kosmosa yox, Moskvaya). Düşüncələr bir an məni sakit buraxmırdı. Ailəmlə birlikdə Əlcəzairə uzun müddətli ezamiyyətə yola düşürdüm.

Əlcəzair bir çox azərbaycanlı kimi mənim də xatirimdə özünün qəhrəman qızı Cəmilə ilə iz salıb. Yaxşı yadımdadır, o vaxt rayonumuzda "Cəmilə" filmini nümayiş etdirəndə kinoklubda iynə atsaydın yerə düşməzdi! Həmin film göstərildikdən sonra kəndimizdə anadan olan əksər qızların adını Cəmilə qoydular.

Qarşıdakı səfər məni Cəmilənin Vətəninə aparırdı. Mən bu qəhrəman qızın ana torpağına ayaq basacaq, mərd Əlcəzair xalqı ilə yaxından tanış olacaq, inkişaf etməkdə olan və inamla müstəqil addımlar atan bir ölkənin quruculuq işlərində (daha dəqiq desək, mütəxəssislər hazırlığı sahəsində) digər mütəxəssislərlə çiyin-çiyinə iştirak edəcəkdim.

İLK GÖRÜŞ

"Boinq-747" Moskvanın "Şeremetyevo-2" təyyarə meydanından birbaşa Marselə uçdu. Marseldən Əlcəzairə kimi

təyyarə ilə 50 dəqiqəlik yoldur. Nəhayət, yerli vaxtla saat 24-də Əlcəzairin "Huari Bumediyən" adına təyyarə meydanına gəlib çatdıq. Bu, Moskva vaxtı ilə səhər saat 3-dür. Gözəl kondisionerlə təmin olunmuş təyyarədən çıxan kimi sanki isti təndirə düşdük. Əlcəzairlilərlə ilk tanışlığımız əlbəttə ki, kömrükxanadan başladı. Kömrükxana müvəkkili bütün şeylərin açılmasını tələb edir, yanında duran digər müvəkkillə söhbət edə-edə çemodanın içinə əl gəzdirir, sonra da təbaşirlə işarə vurur ki, bu qab yoxlandı. Özününkülərlə çox kobud şəkildə, əcnəbilərlə isə nisbətən mədəni davranırlar. Bizim növbəmiz çatanda kömrükxana müvəkkili hərəsinin əlində bir qutu olan mənim üç oğlumu görüb gülümsədi. O, əvvəlcə birinci qutunu açdı. Oradan nəhəng bir Şaxta baba çıxdı. İkinci uşağın əlindəki qutunu açanda, içində bir metr yarımlıq yolka ağacını gördü. Üçüncü uşağın əlindəki qutunun üst hissəsini aralayıb Qarqızı görən kimi bərkdən güldü və "o key" dedi. Sonra o biri qabları yoxlamadan işarələdi. Böyük oğlumdan fransızca soruşdu: Adın nədir? Mən: - Emindir-dedim.

O isə gülə-gülə: - Aha Məhəmmədəmin, Məhəmmədəmin-deyə təkrar etdi. Sonra isə: - Siz müsəlmansınız – deyə soruşdu. Mən: - Bəli biz Bakıdanıq, Azərbaycandan – dedim. O isə: Çox yaxşı, çox yaxşı – dedi. Xoş gəlmişsiniz.

Təyyarə vağzalında demək olar ki, yükdaşıyanlar yoxdur. Bütün şeyləri özün daşımalı olursan. Gözləmə zalında bizi qarşılamağa gələn mütəxəssislərimizin nümayəndələrini gördükdə sevincimizin həddi-hüdudu yox idi. Sanki uzun illərdi ki, vətəndən ayrılmışdıq və ilk dəfə idi ki, özümüzünküləri görürdük. Üzünü ilk dəfə gördüyümüz və hətta adlarını bilmədiyimiz yerlilərimizlə qucaqlaşıb- öpüşdük.

Əlcəzair Milli Yüngül Sənaye İnstitutunun xüsusi avtobusu bizi Bumerdes şəhərinə gətirib çıxardı.

Bumerdes 1983-cü ilin sonuna kimi inzibati şəhər sayılırdı. Bu şəhərə daxil olmaq üçün xüsusi buraxılış vərəqi tələb olunurdu. Bumerdes ölkənin paytaxtı Əlcəzair şəhərinin

şərqində, ondan təxminən 47-48 km məsafədə yerləşir. 1 yanvar 1984-cü ildən ƏXDR prezidentinin dekretiylə Bumerdes eyni adlı vilayətin mərkəzinə çevrilib. Həmin tarixə kimi Bumerdesdə bir neçə ali məktəb (Neft İnstitutu, Yüngül Sənaye İnstitutu, Mexanika və Sənaye İnstitutu) və bir də SONATRAK neft şirkətinin laboratoriyaları yerləşirdi.

Vaxtilə fransız müstəmləkəçilərinin hərbi bazası yerləşən və həm də onların istirahət zonası sayılan bu şəhər (Bumerdes Aralıq dənizi sahilindədir və çox gözəl çimərlikləri vardır) hazırda Əlcəzairin müasir və ən perspektivli şəhərlərindəndir. Əhalisi 5 mindən çox olan bu şəhərdə mindən artıq sovet mütəxəssisi və onların ailə üzvləri yaşayırdı.

Bumerdesin mərkəzində bir villa var. Həmin villa Yüngül Sənaye İnstitutunda işləyən sovet mütəxəssislərinin klubudur. Klubun qarşısında geniş meydan vardır. Avtobusumuz həmin meydana yaxınlaşanda "Ura" səsləri və alqışlar bizim heyrətimizə səbəb oldu. Sən demə bu bir adətdir ki, hər dəfə yeni sovet mütəxəssisləri Əlcəzairə gələndə "köhnələr" bu meydana yığışır və yeni gələnləri təntənəylə qarşılayırlar. Və sonra da köməkləşib hər ailəni öz evinə ötürürlər. Ənənəyə görə qarşılayanların içərisində hökmən hər bir mütəxəssisin işlədiyi kafedranın bir əməkdaşı da olmalıdır. Yenə də həmin ənənəyə görə qarşılayan səhəri gün yeni gələni ailəsi ilə öz evinə nahara dəvət edir və şəhəri gəzdirir. Çox gözəl qaydadır. Məhz səni qarşılayan yeni düşdüyün mühitə alışmaqda sənə böyük kömək göstərir.

Bizim ailəni qarşılayan gələcək kafedramızın əməkdaşı L.Vaselyova idi. İrkutsk Politexnik İnstitutundan gəlmiş 45-46 yaşlı bu qadın o qədər dilli (hətta mənimlə də arada fransızca danışırdı) və qıvraq idi ki, elə birinci gündən ailəliklə ona heyran qalmışdıq.

Gecə saat 3-də (yəni səhər) Bumerdesdə bizim üçün ayrılmış dörd otaqlı mənzilə gəlib çatdıq. Uşaqlar ayaq üstə yatırdılar.

Mən özüm də elə yorulmuşdum ki, yatmaqdan başqa heç bir şey barədə düşünmürdüm.

Şeyləri evə daşıdıq. Veselyovadan başqa bir kişi də bizə kömək edirdi. Maşını boşaltdıqdan sonra mən Veselyovaya, sürücüyə (demə sürücü də mütəxəssis imiş) və həmin kişiyə "çox sağ olun" dedim. Və birdən həmin kişi azərbaycanca "dəyməz" dedi. Mən həyəcanla: - Qardaş, sən azərbaycanlısan? – deyə soruşdum. O isə belə dedi: - Siz yoldan gəlmişsiniz, istirahət edin, hələ çox görüşəcəyik. Sonralar yaxından tanış olduq. Bu Bakı Rabitə Texnikumunun müəllimi Fərman Hüseynov idi. Bumerdesdə Yüngül Sənaye İnstitutunda işləyirdi.

Şeylərimizi evin ortasına yığdıq və təzə mənzilimizi nəzərdən keçirib, öz-özümə düşündüm: "İlahi, yəni bu mənzildə biz dörd il yaşaya biləcəyikmi?"

ƏLCƏZAİRDƏ TƏHSİL SİSTEMİ

Əlcəzairdə milli-azadlıq inqilabının qələbəsindən sonra, yəni 1965-ci ildə Afrika Neft və Toxuculuq mərkəzi yaradılmış və sonralar (1975-ci ildə) bu mərkəz iki müstəqil institutun – Milli Neft və Qaz, Milli Yüngül Sənaye İnstitutunun bazası olmuşdur. Milli Yüngül Sənaye İnstitutu (MYSİ) yarandığı vaxtdan indiyə kimi ölkə sənayesi üçün təxminən 4000 texnik və mühəndis hazırlamışdır. İnstitutda 18 ixtisas üzrə 1700-ə yaxın tələbə təhsil alır. Hər il institutu 400-ə yaxın tələbə bitirir. İnstitutda fəaliyyət göstərən 26 kafedra, 5 dekanlıq arasında bölüşdürülmüşdür. Bizim fizika kafedrası fundamental elmlər fakultəsinə daxildir. Ümumtəhsil kafedralarında dərslər "Tron-komən" (bu proqramı fransızlar təklif etmişlər) adlanan proqram üzrə aparılır. Bu proqram 1983-cü ildə ölkənin ali təhsil nazirliyi tərəfindən bütün ali məktəblər üçün təsdiq olunmuşdur. Əlcəzairin bütün ali məktəblərində tələbələr iki il müddətində

eyni proqramla ümumtəhsil fənləri üzrə dərslər keçirlər. Əgər tələbə həmin müddətdə öz ixtisasını dəyişmək fikrinə düşsə, deməli asanlıqla bir institutdan digərinə və ya universitetə keçə bilər (Proqramın ümumiliyi məhz bundan ötəridir).

MYSİ-də tələbələr üç bölmədə təhsil ala bilərlər. Bunlardan birincisi dövlət mühəndisləri bölməsidir. İkinci bölmə tətbiqi mühəndislər, üçüncüsü isə texniklər bölməsi adlanır. Birinci bölmədə təhsil müddəti 5 il, ikincidə 4 il, üçüncüdə isə 2 il yarımdır. Üçüncü bölmə bəzən də texnikum adlanır.

Birinci bölməyə daxil olmaq üçün abituriyent hökmən bakalavr diplomuna malik olmalıdır. Birinci iki bölmədə abituriyentlər həmişə çatışmadığından qəbul imtahanları keçirilmir. Bu bölmələrdə qəbul yalnız sənədlər əsasında aparılır. Üçüncü bölməyə daxil olmaq istəyənlər isə qəbul imtahanı verirlər (bu da abituriyentlərin sayı ilə bağlıdır). Qəbul imtahanları üç fəndən yazılı formada aparılır: fizika, riyaziyyat və kimyadan. Abituriyentlər bir gün ərzində hər üç fəndən yazılı imtahanı verib evlərinə qayıdırlar. Günün birinci yarısı (3 saat müddətində) fizika və kimyadan, ikinci yarısı isə riyaziyyatdan imtahan verirlər. İmtahanın nəticəsi 20 ballı sistemlə qiymətləndirilir. Tələbələr pulsuz yataqxana, gündə üç dəfə pulsuz yeməklə və üç aydan bir təqaüdlə təmin olunurlar (üç aylıq təqaüd 1500 dinardır).

İnstitutun tədris binaları, yataqxanaları və yeməkxanası eyni ərazidə yerləşir. Həmin ərazidə dindar tələbələr üçün xüsusi məscid də vardır. Həmin məscidin üstündə qurulmuş ucadandanışanlar gündə 5 dəfə tələbələri namaz qılmağa çağırır.

MYSİ-də dərslər səhər saat 8-də başlayır. Bir qoşa saat iki 50 dəqiqədən ibarətdir. Hər 50 dəqiqədən bir 10 dəqiqə tənəffüs verilir. Saat 12-dən 13-ə kimi günorta fasiləsi elan olunur. Sonra dərslər saat 13-dən 17-ə kimi davam edir. Böyük birləşmələrdə mühazirələr bir saat yarım ərzində fasiləsiz aparılır.

Ümumiyyətlə, tələbələr həmişə vaxtın azlığından şikayətlənirlər. Doğrudan da tələbələrin hər dəfə dərs cədvəlini

nəzərdən keçirdikdə onlara ürəkdən acıyırsan. Həqiqətən gün ərzində müstəqil iş üçün vaxt qalmır.

Tələbələrin semestr ərzində hazırlığına nəzarət xüsusi sistem üzrə aparılır. Bu "illik qiymət" sistemi adlanır. Tələbələr hər semestrdə iki kompozisiyon (bizdəki kollokviumlara bənzəyir) və iki interraqasiyon verməlidirlər. Kompozisiyon hökmən yazılı (burada hər variant bir nəzəri sualdan və bir neçə məsələdən ibarət olur), interraqasiyon isə (fransız sözüdür, sorğu deməkdir) şifahi də ola bilər. Tələbənin illik qiyməti belə hesablanır: kompozisiyon və interraqasiyonların ümumi balları toplanır və onun əlli faizi götürülür və bu öz növbəsində laboratoriya məşğələsindən alınan balın əlli faizi ilə toplanır. Həmin hesablama əməliyyatı bütün fənlər üzrə aparılır, toplanıb fənlərin sayına bölünür və ümumi orta qiymət tapılır. Əgər ümumi orta qiymət 10-dan (yəni maksimum balın yarısından) böyükdürsə, onda tələbə heç bir imtahan vermir. (Əgər tələbə bir-iki fəndən 10 baldan kiçik qiymət alsa belə). Əgər ümumi orta qiymət 10-dan kiçik olsa, onda həmin tələbə 10-dan kiçik qiymət aldığı bütün fənlərdən imtahan verməlidir. Əgər tələbənin ümumi orta qiyməti 10-dan böyük, lakin bir və ya iki fəndən qiyməti 7-dən kiçikdirsə, onda o, hökmən (baxmayaraq ki, ümumi orta 10-dan böyükdür) həmin fənlərdən imtahan verməlidir. Bu cür hallar olur. Məsələn, deyək ki, tələbə fizikadan 6, ərəb dilindən isə 16 bal almışdır. Əlbəttə orta qiymət 10-dan böyükdür. Lakin belə olan halda həmin tələbə fizikadan hökmən imtahan verməlidir. Bundan əlavə tələbənin illik orta qiyməti 10-dan böyük olarsa və həmin tələbə ayrı-ayrı fənlərdən aldığı qiymətləri yaxşılaşdırmaq istəyirsə, onda o, könüllü imtahan verə bilər. (Belələri çox az olur) Ayrı-ayrı fənlərin çətinlik dərəcəsini müəyyənləşdirmək üçün balların hesablanması zamanı əmsal daxil edilir. Məsələn, ərəb dili üçün əmsal 1-dirsə, fizika və riyaziyyat üçün əmsal 2-dir. Bu o deməkdir ki, ümumi orta qiymət hesablananda ərəb dilindən

alınan qiymət 1-ə, fizika və riyaziyyatdan alınan qiymət 2-yə vurulur.

Təqaüd qazandığı müvəffəqiyyətdən asılı olmayaraq bütün tələbələrə verilir. Tələbə buraxdığı dərslərin miqdarına görə təqaüddən məhrum edilə bilər. Ümumiyyətlə, MYSİ-də son illər intizama böyük diqqət yetirilir. Belə ki, tələbə üzürsüz səbəbdən 3 saat dərs buraxmışsa, o, institutdan xaric edilir. Ümumiyyətlə, irəlidə qeyd etdiklərimiz təkcə MYSİ-na aid olmayıb, bütün Əlcəzair ali məktəblərinə şamil oluna bilər.

ƏLCƏZAİRLİ TƏLƏBƏLƏRLƏ GÖRÜŞ

Mən Əlcəzairə gələndə ali məktəblərdə artıq dərslər başlanmışdı. Dərslər sentyabrın 1-dən deyil, havanın temperaturundan asılı olaraq bir qədər gec də başlana bilir. Mən işlədiyim dörd il müddətində dərslər hər dəfə bir tarixdə başlanırdı və mənim tələbələrlə ilk görüşüm gəlişimdən üç gün sonra baş verdi. Adətən yeni gələn müəllim tərcüməçi müəllimin müsahibəsindən keçir, sınaq mühazirəsini oxuyur (sınaq mühazirəsində kafedranın bütün əməkdaşları, dekan, habelə tərcüməçi iştirak edir) və bu mühazirədən müvəffəq qiymət aldıqdan sonra auditoriyaya buraxılır. Onu da qeyd edim ki, sınaq mühazirəsi müəllimin biliyini deyil, dil hazırlığını yoxlamaqdan ötrüdür. Qəbul olunan qaydaya görə yeni gələn müəllimlər tərcüməçi-müəllimlərin tutduqları plan üzrə bütün il boyu fransız dilini təkmilləşdirmək üzərində işləyir və ilin sonunda imtahan verirlər.

İlk mühazirəni ikinci kurs tələbələrinə oxumalı idim. Birləşmədə 150 tələbə var idi. Müvafiq auditoriya olmadığından həmin mühazirə tələbə yeməkxanasının böyük salonuna təyin olunmuşdu. (Qeyd edim ki, bir il ərzində institutun ərazisində iki böyük mühazirə zalı – amfiteatr tikdilər). Auditoriyaya daxil olan kimi tələbələr yeni müəllimi görüb əl çalmağa başladılar.

Düzü bu məni bir qədər çaşdırdı. Yazı taxtasının qarşısına keçib bir-biriylə çox sıx şəkildə oturmuş tələbələri nəzərdən keçirib özümü təqdim etməyə başladım.

Tənəffüsdə kiçik "mətbuat konfransı" özü-özünə yarandı: Ölkənizdə çoxlu Bakı şəhəri var. Siz hansındansınız?

- Azərbaycan Özbəkistanda yerləşirmi?
- Ölkənizdə nə qədər müsəlman var?
- Siz necə oldu ki, bura işləməyə gəldiniz? Öz istəyinizlə, yoxsa sizi məcbur edib buraya göndəriblər?
- Ailəniz haqqında bizə danışın.
- Bizim ölkə barədə ilk təəssüratınız və s.

Hər suala cavab verdikcə yenisi ortaya çıxırdı. Dərsin ikinci hissəsinin başlanması canımı bu suallardan qurtardı. Dərs qurtaran kimi özümü evə yetirdim. Hiss etdim ki, həyatımda bugünkü kimi heç vaxt yorulmamışam. Beləliklə mənim həyatımın qürbətdəki fəal hissəsi başlandı.

QÜRBƏTDƏ HƏYAT

İnsan qəribə məxluqdur. Taleyin ondan əsirgəmədiyi şeyə o, çox vaxt biganə qalır. Bəzən görürsən ki, bir əziz adamınla illərlə görüşməyir və hətta görüşməyə can atmırsan. Lakin onu həmişəlik itirdikdən sonra isə, həmin adam haqqında xatirələr toplayır, onun çəkdiyi siqaretdən tutmuş əlyazmasına qədər yığır və saxlayırsan, əzizləyirsən.

Qürbətdə həyat nələri adama xatırlatmır? Kimləri görmək istəmirsən? Elə adamları ki, vətəndə onlar bəlkə də ildə bir dəfə yadına düşmür belə. Bəli, qəriblikdə, qürbət eldə Vətənlə bağlı nə varsa, hamısı sənə əziz olur; hamısı sənin xatirində özünə yer tapır. Arada bir "Mayak" radiostansiyası vasitəsilə Moskvanı dinləmək imkanına malik olanda, heç bilmirsən sevindiyindən nə edəsən. Sənə elə gəlir ki, indi eşitdiyin veriliş və yaxud musiqi sənin illərlə eşitdiklərindən deyildir.

Kosmonavtlar qeyd edirlər ki, Yer kürəsinin gözəlliyini, cazibəsini hiss etmək üçün gərək kosmosa çıxasan. Doğrudan da Vətənin cazibəsini, əzizliyini, doğmalığını və ona olan böyük məhəbbəti hiss etmək üçün bu doğma torpaqdan azacıq uzaqlaşmaq kifayətdir. Məhz buna görə də Vətəndən ayrılan kimi bu müqəddəs torpaq üçün, el-oba üçün darıxmağa başlayırsan:

Mənzil uzaq, ayaq işdə, baş işdə,
Bax beləcə karıxmışam, ay Vətən.
Balalarım dörd yanımı tutsa da,
Mən sənինçün darıxmışam, ay Vətən...

Qürbətdə Vətən həyatını yaşamaq üçün bizim mütəxəssislər xeyli iş görmüşlər. Həm Neft İnstitutu və həm də MYSİ sovet mütəxəssisləri üçün xüsusi klublar ayırmışdı. Klub deyəndə bu heç də bizim başa düşdüyümüz mənada klub deyildir. İrəlidə qeyd etdiyim kimi beş-altı otaqlı villalardır. Orada bizim kitabxanamız, bufetimiz, kiçik iclas zalımız (biz iclassız keçinə bilmərik) var idi. İşdən sonra mütəxəssislər ailə üzvləri ilə birlikdə hər iki klubun qarşısına yığılır, bir-birindən hal-əhval tuturdular. Klublardan birinin (Neft İnstitutunun) iclas salonu nisbətən böyük olduğundan orada kinoqurğu yerləşdirilmiş və həftədə iki dəfə rus dilində filmlər nümayiş etdirilirdi. Klubların nəzdində iki musiqi məktəbi vardı. Orada bizim uşaqlar təhsil alırdılar. Musiqi məktəbində dərs deyən müəllimlər mütəxəssislərin həyat yoldaşları olub, ali təhsilli musiqiçilərdirlər. Bəzi ərəb uşaqları da bizim musiqi məktəbində təhsil alırdılar. Bunlar atası ərəb, anası rus olan uşaqlar idilər. Musiqi müəllimləri demək olar ki, ictimai əsaslarla işləyirdilər.

Ayda iki dəfə məktub alır və yola salırdıq. Bizim məktublar kluba gəlir və oradan paylanırdı. Məktublar əvvəlcə institut, sonra isə kafedralar üzrə bölünürdü. Hər kafedranın öz

poçtalyonu vardı. Poçtalyon-müəllim məktubları sahiblərinə çatdırırdı.

Həyatımın ən dəhşətli günləri evdən məktub almadığım günlərdir. Məktublar paylananda hansı hissləri keçirmirsən? Məktub almayanda nələri düşünmürsən?

...İndi qərib diyarda
Həsrətlə gözləyirəm
Dörd bükülü varağı –
Adi varaq deyil o,
Mənim əziz anamın
Mürəkkəbli dodağı.

Hər iki institutdakı mütəxəssislərimiz nəqliyyat kooperativi yaratmışdılar. Hər iki kooperativin bir neçə avtobus və minik maşını var idi. Ekskursiyaları bizim nəqliyyat kooperativləri təşkil edirdi. Bu yerli ekskursiya bürolarının təşkil etdiyi səyahətlərdən çox-çox ucuz başa gəlirdi. Təbiidir ki, bu kooperativin sürücüləri biz mütəxəssislər idik. Bizim kafedranın əməkdaşı, Leninqrad Elektrotexnika İnstitutunun dosenti L.Ulpe həmin kooperativin sürücülərindən idi. Əsil səyahət aşiqi olan L.Ulpe zarafatla deyirdi ki, evə qayıtdıqdan sonra beynəlxalq nəqliyyat xətlərində sürücü işləyəcək.

Klubda tez-tez nərd, şahmat və dama yarışları keçirirdik. Bundan əlavə bizim yaxşı voleybol və futbol komandalarımız var idi. Sovet mütəxəssislərindən ibarət yığma şahmat komandası hətta Əlcəzairin milli yığma komandasına qalib gəlirdi.

Bumerdesdə bir tibb məntəqəmiz var idi. Təkcə məntəqənin müdiri ştatlı idi. Yerdə qalan işçilərin hamısı ictimai əsaslarla işləyirdilər. Mənim həyat yoldaşım da həmin məntəqədə həkim-allerqoloq vəzifəsini daşıyırdı.

Sovet səfirliyinin səkkizillik məktəbi də Bumerdesdə yerləşir. Əlcəzairin müxtəlif şəhərlərində işləyən sovet

mütəxəssislərinin uşaqları oxumağa bu məktəbə gəlirdilər. Paytaxtın özündə belə səkkizillik məktəb olmadığından diplomatların uşaqları da bu məktəbdə oxuyurdular (1978-ci ildə Əlcəzair şəhərində də sovet səfirliyinin yeni səkkizillik məktəb açıldı).

ƏLCƏZAİRƏ BALACA PARİS DEYİRLƏR

Deyirlər ki, avropalılar ƏXDR-in paytaxtı Əlcəzair şəhərini balaca Paris adlandırırlar. Mən Parisdə bir ilə yaxın yaşadığımdan bu iki şəhəri müqayisə edə bilərdim. Ona görə də Əlcəzair şəhərinə ayaq basan kimi onunla Paris arasındakı oxşar cəhətləri axtarmağa başladım. Tezliklə belə qərara gəldim ki, bu şəhər bizim Bakı ilə əkiz qardaşdır. Aralıq dənizi sahilində yerləşən Əlcəzair özünün ruhu, binalarının arxitekturası, bizim İçərişəhərə bənzər "Qasba"sı ilə Bakıya daha çox bənzəyir, nəinki Parisə.

Fransız şərqşünası Marsel Eqreto Bakını Əlcəzair şəhərinə bənzədir. Mən onun bənzətməsinə şərik olaram, bir şərtlə ki, Bakı Əlcəzairə yox, Əlcəzair Bakıya bənzəyir.

Əlcəzairlə ilk tanışlıq Lunaparkdan başlayır. Paytaxta gələn səyyahların demək olar ki, hamısının yolu buradan keçir. Buradakı attraksionları amerikalılar tikiblər. Parka ayaq basan kimi sanki yerimizdə donub qaldıq. Parkda ucadandanışanlardan Z.Xanlarovanın səsi gəlirdi. Zeynəb xanım necə də həzin-həzin oxuyurdu:

Sən Müşfiqin yanında qal, sənə qurban,
İstəsən bu canımı al, sənə qurban...

Böyük oğlum Emin sevincək:

– Ata, Zeynəbdir oxuyan – dedi.

Uşağın sevincdən gözləri par-par parıldayırdı. Onda Eminin 9 yaşı vardı. Bu baxışlarda qəribliyin, vətən həsrətinin ilk təzahürləri özünü göstərirdi. Axı biz cəmisi üç ay idi ki, vətəndən ayrılmışdıq.

Lunaparkla tanış olduqdan sonra hədiyyələr mağazasına baxdıq. Üzərində Lunaparkın emblemi olan müxtəlif əşyalar bu mağazalarda satılır. Ticarətçilərdə qəribə psixologiya var. Hansı şey daha çox alınırsa, onun qiymətini dərhal artırırlar. Bizdən iki gün qabaq buraya gələn səyyahların 60 dinara aldıqları hədiyyə bizə 80 dinara satılırdı. Bir-iki xırda hədiyyə alıb şəhəri gəzməyə çıxdıq.

İrəlidə qeyd etdiyim kimi Əlcəzair çox gözəl şəhərdir. Onun doğrudan da Parisə oxşayan cəhətləri də vardır. O, bir əlamətə görə Parisə daha çox bənzəyir: küçələrin səliqəsizliyi ilə. Lakin şəhərə gələn qonaq bunu çox da qabarıq surətdə hiss etmir. Belə ki, süpürənlər ara vermədən işləyir, səkiləri və bəzən də lap yolları təmizləyirlər. Xüsusi keçidlərdən də yaxşı istifadə olunmur. Piyadalar istədikləri yerdən küçəni keçir və avtomobillərin hərəkətini çətinləşdirirlər. Bu cəhətdən əlcəzairlilər bizim bakılıları xatırladırlar. Bir dəfə maraqlanıb bir piyadadan soruşdum ki, niyə küçədə xüsusi ayrılmış keçiddən istifadə etmir? O dedi ki, cənab, mən azad və sərbəst adamam, haradan istəsəm, oradan da keçərəm. Biz inqilabı onunçün etməmişik ki, öz evimizdə də hərəkətlərimizə sərhəd qoyulsun. Əlbəttə, bu cənabla mübahisə etmək olardı. Ələlxüsus azadlıq barədə, insan hüquqları barədə. Lakin buna ehtiyac yox idi. Mən sonralar da, dəfələrlə əmin oldum ki, bəzi əlcəzairlilər bizdə olduğu kimi azadlıq ilə anarxiyanı çalpaşıq salırlar.

Əlcəzairli sürücülər həddən artıq xeyirxahdırlar. (Bəlkə də nəzakətlidirlər desəm daha çox yerinə düşər.) Onlar həmişə yolu keçən piyadaya üstünlük verirlər. Məsələn, deyək ki, bir piyada yolu keçir və həmin küçədən maşınlar gəlir. Maşınlar dərhal dayanır və piyadaya keçid üçün imkan verirlər. (Bəlkə də

piyadaların intizamsızlığına səbəb sürücülərin nəzakətliliyidir?!)

Şəxsi avtomobillərin sürücüləri arasında qadınlar da az deyildir. Hətta çadralı və ağzı yaşmaqla örtülmüş qadınlar da öz şəxsi maşınlarını sürürlər. Sürücülər bir-birinə qarşı həddindən artıq nəzakətlidirlər. Deyək ki, bir sürücü qaydanı pozmaqla manevr etmək istəyir. Qarşıdan gələn maşının sürücüsünə işarə edib o, bu hərəkəti icra edə bilər. Belə ki, qarşıdan gələn maşının sürücüsü çox böyük məmnuniyyətlə öz yolunu ona verir. Belə qaydanı pozmaq halları bu şəhərdə tez-tez olur. Ona görə də ümumiyyətlə maşınların hərəkətlərində ümumi nizamsızlıq vardır.

İstər şəxsi və istərsə də idarə maşını olsun, fərqi yoxdur, hökmən sığortalanmalıdır. Ölkənin ərazisində sığortalanmamış avtomobildən istifadə etmək qəti qadağandır.

Şəhərdə maşınların hərəkətinə polis nəzarət edir. Polis təkcə avtomobillərin deyil, piyadaların da hərəkətinə diqqət yetirir. Magistral yollarda isə avtomobillərin hərəkətinə jandarm tərəfindən nəzarət olunur. Jandarm idarəsi səlahiyyətcə böyük olub, polisə də nəzarət edir. İstər polis, istərsə də jandarmlar həddindən artıq nəzakətli olub bir məqsədə xidmət edirlər: hərəkətin təhlükəsizliyi təmin olunsun, heç bir qəza baş verməsin. Onlar küçə və şosselərin elə yerlərində dururlar ki, orada hərəkət mürəkkəbdir və qəza ola bilər. Onlar sözün əsil mənasında hərəkəti nizamlayır, çətin vəziyyətə düşən sürücülərə köməklik göstərirlər. Mən hər dəfə jandarm və polisin gərgin əməyini görəndə yadıma bizim bəzi avtomobil müfəttişləri düşürdü. O müfəttişlər ki, yolun müəyyən hissəsində gizlənib cərimə etmək üçün sürücülərin hərəkət qaydalarını pozmalarını səbirsizliklə gözləyirlər. Əlbəttə qəzanın qarşısını almaq üçün sürücünü cərimə etmək yox, hərəkət qaydalarının pozulmaları ehtimal olunan yerdə dayanıb həmin pozulmaların qarşısını almaq lazımdır.

Əlcəzairlilər çox mehriban və qonaqpərvərdirlər. Bir şey soruşduqda gülə-gülə, mehribancasına sənə izah edirlər. Bu cəhətdən onlar fransızlara daha çox bənzəyirlər (fransızlarda bu gülüş çox vaxt üzdə olur).

Sonralar dəfələrlə ölkənin paytaxtında oldum. Hər dəfə də əlcəzairlilərdə yeni müsbət keyfiyyətlər tapırdım.

Bir dəfə mənim maşınımın təkəri buraxdı. Təkəri yamamaq üçün təmir emalatxanasına gətirdim. Həyat yoldaşım və bir oğlum da mənimlə idilər. Hava elə isti idi ki, kölgədə belə durmaq olmurdu. Təmir emalatxanasının yanındakı su köşkündən su alıb içirdik. Su köşkünün yanında bir darvaza vardı və onun yanında bir kişi dayanmışdı. O, mənə yaxınlaşıb dedi:

- Cənab, bir bura gəlin.

Mən darvazadan içəri girdim. Qapının arxa tərəfində yekə bir çəllək var idi.

Qoca mənə:

- Sizin içdiyiniz suyu bax bu çəlləkdən götürürlər – dedi. Ola bilsin sizə bir ziyanı dəyməsin. Amma o uşağa bu sudan verməyin, yazıqdır, xəstələnər.

Sonra o mənə hasara alınmış (əlcəzairlilər hasar çəkməyi necə də sevirlər) imarətin sahibi olduğunu söylədi və bizim haralı olduğumuzu soruşdu. (Qoca sir-sifətimizdən qəribə olduğumuzu hiss etmişdi). Mən Sovet ölkəsindən gəldiyimizi və özümün müəllim olduğumu söylədim. O mənə:

- Axı siz rusa oxşamırsınız – dedi. Ruslar sarıbəniz olurlar.

Mən:

- Siz düz buyursunuz – dedim. Biz sovet vətəndaşıyıq, lakin rus deyilik. Sovet ölkəsində yüzdən artıq millətin və xalqın nümayəndələri yaşayırlar. Biz azərbaycanlıyıq.

Kişinin gözləri sanki işıqlandı.

- Siz müsəlmansınız, eləmi? – deyə soruşdu.

Dedim:

- Bəli azərbaycanlılar müsəlmandırlar. Bəs siz bunu haradan bilirsiniz?

O, dərin köks ötürərək bizi evinə dəvət etdi. Mən tələsdiyimizi bildirib, ona təşəkkür etdim. Sonra o, evdən kimisə səslədi. Evdən cavan bir qız çıxdı. Ona ərəbcə müraciət etdi. Başa düşdüm ki, qıza deyir ki, qonaqlar üçün su gətir. Heç iki dəqiqə keçmədi ki, həmin qız "Muzaya" adlı mineral su gətirdi. (Muzaya Əlcəzairdə şəhər adıdır. Həmin mineral su orada istehsal olunur.) Büllur stəkanlarda bizə həmin mineral sudan verdilər, içdik. Mən qocaya təşəkkür edib Azərbaycan haqqında nə bildiyi ilə maraqlandım. Kişi mənə baxdı və gözlərini bir məchul nöqtəyə zilləyərək dedi:

- Mən fransız ordusunun tərkibində İkinci Dünya müharibəsində vuruşmuş və əsir düşmüşdüm. Əsirlikdə Məhəmməd adlı bir azərbaycanlı ilə tanış oldum və dostlaşdıq. İgid, qorxmaz, kişi adam idi. Əgər sağdırsa, allah onun canını salamat eləsin, ölübsə, rəhmət eləsin. Halal olsun ona. Allahı sevən halal adam idi. O, çətin şəraitdə də ibadətindən qalmırdı.

Kişinin gözləri yaşardı.

Artıq maşınımızın təkəri hazır idi. Qocaya bir daha təşəkkürümü bildirib, ayrıldıq. Yol boyu qoca və adını ilk dəfə eşitdiyim el oğlumuz barədə düşünürdüm.

BİZİM PİONER DÜŞƏRGƏMİZ

Heç ağlıma gəlməzdi ki, xarici ölkədə pioner düşərgəmiz olsun. Bir gün sovet mütəxəssislərinin rəhbəri məni çağırıb pioner düşərgəsində rəis işləməyi təklif etdi. Bu, 1984-cü ilin yayı idi. Əvvəlcə tərəddüd etdim. Axı biz hamımız bir illik gərgin işdən sonra Vətənə qayıtmaq, doğma el-oba ilə görüşmək arzusu ilə alışıb yanırdıq.

SSRİ-nin ƏXDR-dəki Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri V.N.Taratuta ilə söhbətdən sonra mən Tipaza şəhərində yerləşən pioner düşərgəsinə rəis təyin olunmuşdum.

Düşərgə ölkənin paytaxtından 75 km-lik məsafədə, dəniz kənarında yerləşir. Düşərgənin ərazisi bizim dövlət tərəfindən icarəyə götürülmüşdü. Orada yüzdən artıq uşaq, o cümlədən Sovet səfirliyi və sosialist ölkələri səfirlikləri əməkdaşlarının, habelə sovet mütəxəssislərinin uşaqları dincəlirdilər.

Düşərgənin bütün işçiləri qadınlar idilər. Bir sürücü, bir keşikçi (bu ərəb idi) və bir də mən kişi cinsinə mənsub idik. 27 qadına rəhbərlik etmək çətindən də çətin idi.

Düşərgənin açılışı mərasimi çox təntənə ilə keçdi. Başda səfir olmaqla səfirliyin bütün əməkdaşları açılışda iştirak edirdilər. Komsomolun mərkəzi komitəsinin Moskvadan gəlmiş məsul işçisi, sosialist ölkələri səfirliklərinin nümayəndələri də burada idilər.

Söz mənə verildi. Çıxışımı bitirən kimi səfirliyin məsul işçisi mənə yaxınlaşıb həyəcanla dedi:

- Bilirsinizmi, yoldaşlar ət tapa bilməyiblər.

Mən:

- Ola bilməz – dedim. Axı yaxındakı mağazada bizə söz veriblər.

- Yox, onlar verdikləri sözdən imtina edirlər. Deyirlər ki, orucluqdur, ət özümüzə lazımdır. Siz təcili gedin, görün onlarla dil tapa bilərsinizmi.

Doğrudan da əlcəzairlilər adətən az ət yeyirlər. Onlar "kus-kus" deyilən darıya bənzər bir məhsuldan daha çox istifadə edirlər, nəinki ətdən. Lakin orucluq vaxtı ət növbəsindən mağazalara yaxınlaşmaq mümkün olmur.

Düşərgə rəisi üçün ayrılmış "Folsvaqen" markalı maşına minib birbaşa mağazaya getdim. Mağaza müdirini tapıb soruşdum:

- Cənab Seyyid (müdirin adı Seyyid idi), siz bizə söz vermişsiniz. Axı uşaqları ac qoymaq olmaz.

O isə:

- Cənab, məni düz başa düşün, - dedi. İndi ramazan ayıdır. Bizim özümüzə ət lazımdır. Bu gün isə normadan iki dəfə az ət almışıq.

Mən:

- Bizə xarici ət lazımdır, - dedim. Yerli ət istəmirik.

- Nə fərqi var, ət ətdir. Ya xarici olsun, ya yerli.

Mən gülə-gülə:

- Şəriətə görə müsəlman xarici ət yeməməlidir, xüsusilə orucluqda, - dedim.

O təəccüblə:

- Nəyə görə? – soruşdu.

- Müsəlman o əti yeyə bilər ki, həmin heyvan müsəlman qaydası ilə kəsilsin. Üzü qibləyə tutulsun. Filan dua oxunsun. (həmin duanı ərəbcə oxudum)

O gülümsəyərək mənə dedi:

- Siz bunu haradan bilirsiniz?

- Axı, mən də müsəlmanam – deyə cavab verdim. Sovet müsəlmanı.

O məni buzxanaya apardı. Buzxananın içərisi kəsilib soyulmuş heyvanlarla dolu idi. Seyyid cəmdəklərin birinə yaxınlaşaraq, onun üzərinə yapışdırılmış kağızı mənə tərəf çevirdi, gülə-gülə dedi:

- Oxuyun.

Oxudum və heyrətdən donub qaldım (Buzxananın soyuğu məni dondura bilməmişdi). Kağızda bu sözlər yazılmışdı: "Mən Əhməd ibn Abdulla filan tarixdə bu heyvanı müsəlman qaydası ilə İspaniyada kəsdim". Yazının altında qəssab öz imzasını atmışdı. Mənimsə ağlım bizdə satılan xarici ətlərə getmişdi.

Seyyid üzünü mənə çevirərək dedi:

- Gördünüzmü, ət xarici olsa da təmizdir. "Təmiz" sözünü xüsusi vurğuyla dedi. Sonra sözünə davam etdi:

- Siz ki, bu qaydaları belə bilirsiniz, bundan sonra ət probleminiz olmayacaq. Sizə nə qədər ət lazımdırsa, buyurun.

Beləliklə, pioner düşərgəsinin nəinki ət problemi, həm də bütün ərzaq problemi həll olundu.

Pioner düşərgəsi ilə bir sıra xatirələr yaddaşımda iz buraxıbdır. Onlardan biri heç vaxt yadımdan çıxmaz.

...Aralıq dənizində böyük tələtüm var idi. Buna baxmayaraq camaat çimərlikdən əl çəkmək istəmirdi. Biz öz uşaqlarımızı nəinki çimməyə, hətta dənizin kənarına belə buraxmırdıq. Birdən səs-küy qalxdı. Kimsə dənizdə boğulurdu. 15-20 dəqiqə müddətində onu sudan çıxardılar. Ürəyim dözmədi, həkimimizə dedim ki, gedək, bəlkə köməyimiz dəydi. Boğulanın ətrafına toplaşmış adamlara yaxınlaşdıq və mən onlara müraciətlə: Cənablar, həkimdir, qoy baxsın, bəlkə bir kömək edə bildi – dedim.

Yaxına buraxmaq istəmədilər. Birisi dedi: Cənab, Allah verib, özü də aparır. Siz Allahın işinə müdaxiləmi etmək istəyirsiniz?

Düşərgəyə qayıtdıq. Yadıma bizimkilərdən birinin nəql etdiyi bir hadisə düşdü. O yoldaş nəql edirdi ki, bir əlcəzairli dənizdə boğulurmuş. Bizimkilərdən biri onu xilas edib. Zərərçəkən xilaskarına "çox sağ ol" demək əvəzinə onu məzəmmət edib ki, niyə məni xilas etdin. Allah məni o dünyaya aparmaq istəyirdi, sən mane oldun.

Bütün günü çimərliyə baxdım. O gün daha altı nəfər dənizdə boğuldu.

QÜRBƏTDƏ TANIŞLIQ

Azərbaycanda doğulub, boya-başa çatsam da, sevimli müğənnimiz Rəşid Behbudovu yaxından təkcə bir dəfə görmüşəm. Özü də 1968-ci ildə. O vaxt R.Behbudovun yaratdığı Dövlət Mahnı Teatrı "Səni tərənnüm edirəm, doğma Azərbaycanım" proqramı ilə ilk dəfə olaraq M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının

binasında çıxış edirdi. “Canlı Behbudov”u ilk dəfə onda görmüşdüm. Sonrakı görüşlərim (söhbət birtərəfli görüşdən gedir) ya televiziya, ya da ki, kino ekranı vasitəsilə olmuşdu.

Bir neçə konsertdən sonra bu teatrın afişaları yenidən şəhərimizdə yoxa çıxdı. Kimi deyirdi ki, teatrın binası yoxdur və ona görə də Bakıda çıxış etmir. Kimisi də bunu teatrın qastrol səfərlərinə meyli ilə izah edirdi. Ancaq onu bilirdim ki, bakılılar bu teatrın tamaşalarını səbirsizliklə gözləyirdilər.

Tipaza pioner düşərgəsində rəis işlədiyim zaman səfirlikdən mənə dedilər ki, həmyerlimiz R.Behbudovun teatrı Əlcəzairə dostluq xətti ilə (bu valyutasız mübadilədir) qastrol səfərinə gəlmişdir. Əgər onunla dil tapa bilsən, pioner düşərgəsinə dəvət et. Yaşadığı yeri dedilər. Sidi-əl-Frec mehmanxanası. Bu mehmanxana paytaxtdan təxminən 15 km-likdə, dəniz kənarında, çimərlikdən 200-300 metr məsafədə yerləşir. Səfirliyin əməkdaşı, həyat yoldaşı – sovet vətəndaşı və özü sonradan bizim vətəndaşlığı qəbul edən, “Canlı Behbudov”u görmək arzusu ilə alışıb-yanan bolqar tərcüməçi və mən Sidi-əl-Frec mehmanxanasına yollandıq. Biz mehmanxanaya çatanda R.Behbudov və ansamblın bir qrup üzvü restoranda nahar edirdi. Görüşdük. Səfirliyin əməkdaşı üzünü R.Behbudova tutub dedi:

– Rəşid Məcidoviç, tanış olun, bizim səfirliyin pioner düşərgəsinin rəisidir.

O mənim nə adımı dedi, nə də ki, soyadımı. R.Behbudovla görüşdük. Yəqin ki, o mənim azərbaycanlı olduğumu heç zənn etmədi və üzünü öz yoldaşlarına tutub Azərbaycan dilində zarafatyana dedi: - Deyəsən işə düşmüşük.

Mən üzümü R.Behbudova tutub, öz dilimizdə - Rəşid müəllim, xoş gəlmişsiniz – dedim.

O özünü itirən kimi oldu və birdən:

- Bay, sən hardan gəldin, qardaş – dedi.

Sonra Baba Mirzəyev, Ramiz Quliyev və başqaları ilə görüşüb, bolqar dostumuzu R.Behbudova təqdim etdim. O

bolqar dostumuzla təzədən görüşüb, astaca bolqar dilində bir mahnını zümzümə etdi. Bolqar dostum özünü saxlaya bilməyib onu qucaqladı və öpdü.

Mehmanxananın xollunda rahat kreslolarda oturduq və mən gəlişimin məqsədini ona söylədim. O bir qədər fikrə gedib dedi:

– Bilirsinizmi, bizim beş tonluq rekvizitimiz var. Onu Blida şəhərinə (Blida Tipazanın 40 km-liyində yerləşir) yola salmışıq. Əgər o rekviziti düşərgənizə daşıtmaq imkanınız varsa, onda mən etiraz etmirəm, elə sabah (yəni 24 iyun 1984-cü il) əvvəlcə sizin düşərgədə, sonra isə Blida şəhərində konsert verərik.

Mən ustada dedim ki, bizim RAF markalı mikroavtobusumuz və "Folsvaqen" markalı minik maşınından başqa ayrı bir imkanımız yoxdur.

Əlini üzünə çəkərək fikrə getdi və birdən soruşdu:

– Sizin düşərgədə cəmisi neçə nəfər var?

Mən:

– Yüz əlli nəfər – dedim.

O, gülümsəyərək dedi:

– Sizə 150 bilet verirəm, pulsuz. Gətirin camaatı oraya, Blidaya!

Mən Rəşid müəllimə öz təşəkkürümü bildirərək dedim ki, bu mümkün deyil. Xarici ölkədə, gecə vaxtı 150 uşağı yaxşı tanımadığın bir şəhərə konsertə aparmaq, sonra onları bir yerə toplayıb geri qaytarmaq riskli işdir.

Mənim bikef olduğumu görüb, R.Behbudov əlini çiynimə qoyaraq dedi:

- İyulun 2-də gələrəm.

Öz-özümə fikirləşdim ki, bu da baş tutmayacaq. Çünki həmin tarixdə düşərgəmizdə işçilərdən başqa heç kim olmayacaqdı. Belə ki, birinci növbənin vaxtı qurtaracaqdı.

- Bilirsiniz, olmazmı Siz rekvizitsiz gələsiniz? – soruşdum. Mən istəyirəm uşaqlara SSRİ Ali Sovetinin deputatı, SSRİ xalq

artisti, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı Rəşid Behbudovu təqdim edim.

O gülə-gülə:

- Mənə kələk gəlmə, qardaş – dedi. Rəşid danışmaq bilmir, yalnız oxumaq bilir. Mənim sözüm-söhbətim mahnıdır-mahnı.

Araya bir anlıq sükut çökdü və o, birdən soruşdu:

- Siz SSRİ-dən buraya pioner düşərgəsində işləmək üçünmü gəlmişsiniz?

- Xeyir dedim. Mən burada, ali məktəblərin birində fizika fənnini tədris edirəm. Pioner düşərgəsində ictimai əsaslarla işləyirəm. Bu iş mənim məzuniyyətim hesabınadır.

- Bağışlayın, siz hansı dildə o dərsi deyirsiniz?

- Fransız dilində.

O məni özünə tərəf çəkib qucaqlayaraq dedi:

- Bu böyük işdir, qardaş, bu böyük işdir. Əsil işi siz görürsünüz. Bizimki də, yəni işdir?

Bəli, bu sözləri Rəşid Behbudov deyirdi. Dünya şöhrətli Behbudov. Öz xalqını bütün aləmə tanıtdıran Behbudov. Xalqını tanıtdıra biləcək ən kiçik addımı belə o, nəhəng adlandırırdı.

O danışırdı, mən isə öz musiqisi ilə milyonlarla insan ürəyi fəth etmiş, peşəkar Azərbaycan musiqisinin tərənnümçüsü və yaradıcılarından biri olan R.Behbudovun təvazökarlığından ovsunlanmışdım.

O, bizi avtomobilimizi saxladığımız yerə qədər ötürdü. Qucaqlaşdıq, öpüşdük. Ayrıldıq. Bir-birimizə "Vətəndə görüşənədək" dedik.

Sonradan qəzetlər vasitəsilə öyrəndim ki, Azərbaycan Dövlət Mahnı Teatrının qastrolları Əlcəzairin müxtəlif şəhərlərində çox böyük müvəffəqiyyətlə keçmişdir. Yerli qəzetlər teatrın konsert proqramını bir üzüyə, R.Behbudovun çıxışını isə həmin üzüyün brilyant qaşına bənzədirdilər.

Haşiyə. Mən Əlcəzairdən qayıtmışdım. Bir gün işdən çıxıb evə gedərkən R.Behbudovu indiki və onun adını daşıyan Mahnı Teatrının qarşısında gördüm. O məni görmədi və mən onun arxa

tərəfində dayandım Rəşid müəllim isə Teatrın binasının fasadına "Mahnı teatrı" sözünün hərflərini yapışdıran birisinə istiqamətləndirici göstərişlər verirdi.

Astaca irəli keçib:

- Rəşid müəllim, salam-dedim.

O mənə diqqətlə baxıb, Əlcəzairdə olduğu kimi birdən;

-Bay, sən hardan gəldin, qardaş dedi və qucaqlaşdıq. Əlcəzairdən qayıtdığımı ona söylədim. Xeyli söhbət etdik. Teatrın açılışının nə vaxt olacağını soruşdum. O isə mənə:

- Bu yaxınlarda olacaq dedi. Nə qədər istəsən sənə dəvətnamə verəcəyəm. Açılışa gələrsən.

Çox təəssüflər olsun ki, böyük sənətkarımıza illərlə zəhmət çəkib yaratdığı teatrın açılışı qismət olmadı. Ömür vəfa etmədi. Təbii ki, teatrın açılışında mən də iştirak edə bilmədim (dəvətnaməm olsa da).

ƏLCƏZAİR, YOXSA BRAZİLİYA?

Əlcəzairlilər, böyükdən kiçiyə və yaxud kiçikdən böyüyə qədər demək olar ki, hamısı futbol azarkeşləridirlər. Hətta həyət komandalarının oyunçularında özünəməxsus ustalıq, gözəl futbol texnikası görmək olur. Xüsusilə onlar özlərini Braziliya futbolçularına bənzətməyə çalışırlar.

Əlcəzairlilərin futbola böyük məhəbbətini mən elə ilk günlərdən hiss etdim. Tələbələrin ölkəmiz haqqında ən yaxşı bildikləri bizim yığma komanda ilə bağlı idi. Onlar mənim sovet diyarından gəldiymi bilən kimi tez-tez Bloxin, Kipiani, Roqovun adını çəkməyə başladılar (Roqov bir vaxt Əlcəzair milli futbol komandasının rus baş məşqçisi olmuşdu). Onlar öz komandalarının oyununu braziliyalıların oyununa bənzədirlər. Əlcəzair azarkeşlərinin fikrincə onların futbol komandası oyun texnikasına görə braziliyalılardan üstündürlər. Onlar bu fikrin

Pele tərəfindən söylənildiyini öz müsahiblərinə inandırmağa çalışırlar.

Deyilənlərə görə, İspaniyada keçirilən dünya futbol çempionatında Əlcəzair yığma komandasının AFR komandası üzərindəki qələbəsi bu ölkədə əsil xalq bayramına çevrilib. Bu matçdan uzun müddət keçməsinə baxmayaraq həmin qələbə oyununu televiziya ilə tez-tez göstərirlər. Xüsusilə bu oyunun videoyazısı milli bayram günləri ölkə televiziyası ilə nümayiş etdirilir.

"Əl-Mücahid" qəzeti həftədə bir dəfə "Bizim gənclər televiziya ekranlarında nəyi görmək istəyirlər?" rubrikası altında yazı verirdi. Ölkə gənclərinin maraq dairəsini bilmək üçün bu yazını oxumaq pis deyil. Mən həmin yazıları vaxtaşırı oxuyurdum. Bu yazılardan məlum olurdu ki, nəinki oğlanlar, hətta qızlar belə Əlcəzair – AFR matçına baxmaqdan doymurlar. Bir qız yazırdı: "Mən hər dəfə bu matça baxanda gənclərimizin bacarığının, istedadının və gücünün şahidi oluram. Bu qələbə bizim xalqımızın nəyə qadir olduğunu göstərdi. Mən bu qələbə ilə fəxr edirəm".

Meksikada keçirilən futbol üzrə Dünya çempionatına Əlcəzair komandası vəsiqə aldığı zaman da buna bənzər təntənələr keçirildi. Mexikoya dair xüsusi mahnılar bəstələnmişdi.

Demək olar ki, hər gün qəzetlərdə milli komandanın həyatından bəhs edən yazılar verilir, komandanın baş məşqçisi Saadani böyük futbol bilicisi kimi tərifləndirdi.

Afrika kuboku yarışlarında zədələnmiş Bellumi demək olar ki, bütün əlcəzairlilərin sevimlisi idi. O, dizindən zədələndikdən sonra təcili surətdə Fransaya müalicəyə göndərildi. Hər gün qəzetlər Belluminin səhhəti barədə məlumat verirdilər. Dünya çempionatına az qalmış Bellumi yenə yığma komandaya qayıda bildi. Lakin Meksika çempionatında o, İspaniyadakı oyunu göstərə bilmədi. Meksikada Əlcəzair komandasında yeni ulduz parıldadı. Bu Macer idi.

Meksika çempionatı ramazan (orucluq) ayına təsadüf edirdi. Ramazan ayında həmişə iftardan (axşam yeməyi) qabaq televiziya ilə ruhani alim moizə edir. Sonra orucluq duası və qurandan bir surə oxunur. Yalnız bundan sonra iftar başlanır. Bu proseduranı heç kəs heç vaxt dəyişə bilməz. Lakin bunu futbol etdi. Ramazan ayında yeganə bir gün idi ki, mömin müsəlmanlar orucluq duasını, quranı eşitmədən iftar edirdilər. Həmin gün Braziliyanın yığma komandası ilə Əlcəzair komandası Dünya birinciliyində görüşürdülər.

Həmin matça baxmaq üçün mən klubumuza yollandım. Elə bil şəhərdə heç kəs yaşamırdı. Küçələrdə nə bir avtomobil, nə bir adam var idi. Bütün mağazalar bağlanmışdı. Bu oyunu əlcəzairlilər uduzdular. Səhəri gün demək olar ki, heç kəsin üzü gülmürdü.

Əlcəzair televiziyası Meksika çempionatından bütün oyunları translyasiya edirdi. Hətta Əlcəzair komandası növbəti yarış mərhələsindən çıxdıqdan sonra belə translyasiya davam etdirildi. (Biz öyrəşmişik ki, komandamız uduzduqdan sonra translyasiya dayanır).

Əlcəzairlilər öz futbolçularını çox sevir, onlara xüsusi qayğı ilə yanaşırlar. Komanda dünya birinciliyindən qayıtdıqdan sonra heç kəs futbolçuları tənqid atəşinə tutmadı. Bütün idman icmalçıları öz sevimli futbolçularını ruhdan salmamağa çalışırdılar. Lakin çempionatdan əvvəl "futbol bilicisi" adlandırılan Saadani açıq-aşkar lənətlənirdi. Tənqidə dözməyən məşqçi istefa verdi. Qəzetlər yığma komandanı İspaniya çempionatına hazırlayan sovet məşqçisi A.Roqovu tərifləməyə başladılar. Sonra Roqovla yeni kontrakt bağlanmasını təklif və tələb etdilər. Danışıqdan sonra kontrakt bağlandı. Beləliklə, yenidən Roqov Əlcəzair milli komandasına məşqçi təyin olundu.

Yaxşı yadımdadır, Roqov Əlcəzairə gələn kimi idman jurnalistləri ilə söhbətində dedi ki, komandanın texniki hazırlığından razıdır. Komandanın ən böyük nöqsanı intizamın

zəif olmasıdır. Sonra yeni məşqçi bildirdi ki, onun əsas vəzifəsi komandada intizamı bərpa etməkdir (Deməli nə vaxtsa komandada intizam olub).

Əlcəzairlilər bizim yığma komandaya (yəni sovet) da azarkeşlik edirdilər. Bizimkilər macarlara 6:0 hesabı ilə qalib gəldikdən sonra ertəsi gün həm iş yoldaşlarımız, həm də tələbələrimiz bizi təbrik edirdilər. Komandamız belçikalılara uduzanda hamı təəssüflənirdi.

"Əl-Mücahid" qəzeti bizim komandanın məğlubiyyətini yarış təşkilatçılarının və hakimlərin düşünülmüş, planlı bir oyunu kimi qiymətləndirirdi. Və SSRİ-nin futbol komandasının çempionatın ən güclü komandalarından biri olduğunu qeyd edirdi.

Əlcəzairdə hamı həm yaxşı futbol oynayır, hamı da yaxşı azarkeşlik edir. Ən başlıcası odur ki, futbolu başa düşür və qiymətləndirə bilirlər. Mən onların futbola həvəs və marağını görüb belə qənaətə gəldim ki, əlcəzairlilər futbolu braziliyalılar kimi oynaya bilməsələr də, onların futbola olan məhəbbəti heç də braziliyalılardan az deyildir. Bu mənada belə bir sual ətrafında düşünməyə dəyər: Əlcəzair, yoxsa Braziliya?...

ƏLCƏZAİRDƏ QƏBUL İMTAHANLARI

Bir gün dekanımız Mövlud Şıxhi məni çağırıb bildirdi ki, qəbul imtahanları üçün suallar hazırlamaq lazımdır. Üç variant və hər variantda üç məsələ olmalıdır.

Kafedraya qayıtdıqdan sonra işlədiyim ali məktəbdə qəbul qaydaları ilə tanış olmağa başladım. Deməli, bütün ixtisaslar üzrə qəbul imtahanları yazılı şəkildə aparılır və bir gün ərzində başa çatdırılır. Abituriyentlərin hamısı (bütün ixtisaslar üzrə) yalnız üç fəndən (fizika, kimya və riyaziyyatdan) qəbul imtahanı verirlər. İmtahanlar səhər saat 8-də başlanır və axşam saat 17-də qurtarır. Qəbul məsələləri ilə yalnız qəbul komissiyası məşğul

olur. Bu komissiyanın üzvləri cavan müəllimlər və aspirantlardır. Komissiyaya ümumtəhsil fənləri fakültəsinin dekanı rəhbərlik edir. Abituriyentlər səhər saat 9-dan üç saat müddətində fizika və kimyadan, günortadan sonra isə yenə həmin müddətdə riyaziyyatdan (hər variantda 6 məsələ) imtahan verirlər. Bir gün ərzində abituriyentlər imtahanları verib evlərinə qayıdırlar. Ertəsi gün abituriyentlərin yazıları kafedralara yoxlanmaq üçün verilir.

Bizim institut qəbul imtahanlarını təkcə Bumerdes şəhərində deyil, həmçinin ölkənin nisbətən ucqar şəhərlərində də təşkil edirdi. Yerlərdə bu imtahanları aparmaq üçün oraya müəllimlər ezam edilirdi. Əvvəl ezam olunanlar arasında sovet müəllimləri də olurdu. Lakin son illər bu imtahanları təşkil etmək üçün yalnız əlcəzairli müəllimlər ayrılırdı. MYSİ Konstantin, Biskra, Tlemsen və digər şəhərlərdə bu imtahanları təşkil edirdi. Hər şəhərə də bir ixtisasçı müəllim ezam olunurdu.

Bütün yazılar yoxlandıqdan sonra qiymətlər xüsusi jurnallara köçürülür və ən çox bal toplayanlar instituta qəbul olunurdular. Onu da qeyd edim ki, bütün bu əməliyyatların hamısını ümumtəhsil kafedralarının müdirləri başda olmaqla həmin kafedraların müəllimləri aparırdılar.

Yazıları yoxlayarkən tez-tez elə abituriyentlərə rast gəlirsən ki, fransızca qətiyyən bilmir. Bəla burasındadır ki, Əlcəzairdə orta təhsil ərəbcə, ali təhsil isə fransızca aparılır. Belə uşaqlar instituta daxil olduqdan sonra da çətinliklə oxuyurlar. Mühazirədən sonra dəfələrlə tələbələr mənə yaxınlaşıb fransız dilini pis bildiklərini söyləmişdilər. Lakin nə etmək olardı?...

Şübhəsiz ki, bizim oxucuları əlcəzairli valideynlərin qəbul imtahanlarına münasibəti maraqlandıracaqdır. Qəbul imtahanı vaxtı bir nəfər də olsun belə valideyn institutun nə həyətində nə də ki, ətrafında gözə dəymir. Abituriyentlər himayəçisiz qəbul imtahanlarına gəlir və gedirlər. Onlar himayəçinin olmasını özləri üçün təhqir hesab edirlər.

BUMERDES GƏNCLİK ŞƏHƏRİDİR

Yaşadığımız Bumerdes şəhərini gənclik şəhəri də adlandırmaq olar. Buranın əhalisi əsasən gənclərdirlər. Bunun da əsas səbəbi odur ki, Bumerdesdə bir neçə ali məktəb fəaliyyət göstərir. İrəlidə qeyd etdiyim kimi bu ali məktəblərin yalnız ikisində sovet müəllimləri çalışırdılar.

Bizim institutun tələbələri əsasən oğlanlardırlar. Hər qrupda iki və ya üç qız oxuyur. Bu qızların əksəriyyəti müasir dəbdə geyinirlər. Bir qrup qızlar isə (bunlara "müsəlman bacılar" deyirlər) mavi və ya ağ rəngdə uzun paltar geyir və həmin rəngdə də yaylıq bağlayırlar. Tələbələr arasında "müsəlman qardaşlar" da var idi. Onlar adətən saqqal saxlayır, ağ rəngdə əba geyinirdilər. Tələbələrin içərisində ən sakiti və intizamlısı həmin o "müsəlman bacı və qardaşlar" idilər. Bu tələbələr ölkədə olan xüsusi dini cəmiyyətin nümayəndələridirlər.

Əlcəzairdə qızlar ərə getdikdən sonra çarşab salır və ağızlarını yaşmaqla örtürlər (Əlbəttə bu avropalılaşmış ailələrin qızlarına aid deyildir). Gəlinlər ya ağ, ya da ki, qara çarşab salırlar. Çarşabın rəngi müxtəlif regionlarda müxtəlif olur. Qadınların yaşmağı isə ağ parçadan üç künc formada kəsilir və iplər vasitəsilə bağlanır. Bəzən çox isti havalarda çarşablı qadınlar dükan və ya mağazaların yanında öz çarşablarını qaydaya salırlar. Bu zaman çarşab altından onların müasir dəbdə geyimləri adamda təəccüb doğurur.

Tələbə qızların demək olar ki, hamısı sürücülük kurslarında təhsil alırdılar (Bumerdesdə şəxsi sürücülük məktəbi var idi). Tələbə oğlanlar da Mustafa bəyin sürücülük məktəbində oxuyurdular. Tələbələrin ən böyük arzuları avtomobil və ev almaqdan ibarətdir.

Tələbə qızların bəziləri özlərini lap fransız qızlarına bənzədirlər və demək olar ki, açıq-saçıq gəzirlər. Hətta oğlanlarla qol-boyun gəzən qızlar da vardır. Lakin belələri çox

azdır. Belə qızlar haqqında bizim kafedranın laborantı deyirdi ki, onların heç vaxt ailələri olmayacaqdır (yəni ərə getməyəcəklər) .

Əlcəzairli qızların həm geyimində, həm də hərəkətlərində müəyyən təzadlar açıq hiss olunur. Bu hiss adamın beynində bir suala çevrilir:

Biriniz ağ çadrada,
ağ yaşmaqda,
Biriniz cins şalvarda,
"Adidas" başmaqda.
Birinizin görünür
bir cüt gözü,
Birinizin – bədəninin
hər üzü.
Biriniz – xəcalət yaxasında,
O biriniz – sükan arxasında.
Biriniz ərəbcə danışır,
ağzını yaşmaqla örtür,
Biriniz – fransızca
dil-dil ötür.
Adınız bir, ünvanınız bir:
İkiniz də bu torpaqda
doğuldunuz,
İkiniz də bir xəmirdən
yoğruldunuz.
Məəttəl qalmışam
mən burda düzü,
Hansınızsınız,
ərəb qızı?

Tələbə oğlanlar çox kasıb geyinirlər. Onların əksəriyyəti demək olar ki, dərsə ev paltarında gəlirlər. Ev paltarında dərsə gəlmək o qədər kütləvi hal almışdı ki, institut rəhbərliyi xüsusi

əmrlə tələbələrin ev paltarında instituta gəlmələrini qadağan etdi.

Bir dəfə yağışlı bir gündə bir tələbəni ev başmağında görüb, danladım. O, başını aşağı salıb cavab vermədi. Sonra xəstə olduğunu bildirib, dərsdən azad olmaq üçün icazə istədi. İcazə verdim. O gedəndən sonra tələbə yoldaşları dedilər ki, onun nə ayaqqabısı var, nə də ki, ayaqqabı almağa imkanı. Təqaüdü gözləyir ki, özünə ayaqqabı alsın. Onu da qeyd edim ki, bəzi tələbələr də harınlıqdan ev paltarlarında dərsə gəlirdilər. Düzü, mən səhv etmişdim və bunun üçün xəcalət çəkirdim.

Əlcəzairli gənclər idmanı çox sevirlər. Onların futbola olan məhəbbətindən irəlidə qeyd etmişəm. Onlar eyni dərəcədə həndbol, voleybol, şahmat və tennis oyunlarını da sevirlər. Bu gənclərin (istər oğlan və istərsə də qız olsun) karateyə də böyük maraqları vardır.

Tələbələr öz müəllimlərinə böyük hörmət və məhəbbətlə yanaşırlar. Müəllimlərə qarşı çox diqqətlidirlər.

Bir dəfə Azərbaycan Politexnik İnstitutunun dosenti Rafiq Hüseynov (o, mənimlə birlikdə MYSİ-də işləyirdi, hal–hazırda professor, AzTU-da kafedra müdiri vəzifəsində çalışır) çimərlikdə qol saatını itirdi. Bizim nəsə axtardığımızı görən bir qrup tələbə bizə yaxınlaşdı və nə axtardığımızı soruşdular. Məsələ aydın olduqdan sonra onlar da bizimlə axtarmağa başladılar. Saatı tapa bilmədik. Düz 15 gündən sonra həmin tələbələr adamlarla dolu bu çimərlikdən saatı taparaq gətirib Rafiq müəllimə verdilər.

Əlcəzairli gənclər öz inqilablarından həmişə fəxrlə danışır, öz torpaqlarının əsil sahibləri olduqlarını müsahiblərinin nəzərinə tez-tez çatdırmağı xoşlayırlar. Onlarda bir az (gizli formada) xudpəsəndlik də hiss olunur. Belə ki, çalışırlar ki, özlərinin ən çox inkişaf etmiş, ən mədəni olduqlarını sübuta yetirsinlər. İnkişaf etmiş ölkələrin nümayəndələri ilə münasibətdə bu xüsusiyyət özünü daha qabarıq şəkildə göstərir.

...Günlərin bir günü sovet mütəxəssislərinin yeni rəhbəri (o, Martirosyan soyadlı erməni idi. Moskva Yeyinti Sənaye İnstitutundan gəlmişdi) rektorluq qarşısında məsələ qaldırdı ki, institutda dərslərin başlanma və qurtarma vaxtları bizdəki kimi zənglə olsun. Yerli rəhbərlik razılaşdı, elektrik zəngləri alındı və insititutun korpuslarında quraşdırıldı. Səhər işə gəldik, zəng vuruldu. Tələbələr soruşdular ki, bu nə zəngdir. Başa saldıq ki, bu zəng dərsin başlandığını bildirir, əlli dəqiqədən sonra isə dərsin qurtardığını xəbər verəcək. Tələbələr təəccüblə dedilər:

– Məgər bizim şüurumuz və saatımız yoxdurmu? Biz şüurlu insanlarıq. Zəng şüursuzlar üçündür.

Tələbələr dərsə girmədilər və tələbə komitəsi bir həftəlik tətil elan etdi ki, bütün zəngləri söküb çıxardılar.

...Bir dəfə bizimkilər belə qərara gəldilər ki, iməcilik keçirsinlər. Bu məqsədlə istirahət günü hamımız instituta yığışdıq. Vətəndə olduğu kimi otaqları, iş yerlərini təmizlədik. Ertəsi gün etiraz əlaməti olaraq tələbələr dərsə girmədilər. Tələbləri də bu oldu: "Bizə xidmətçi müəllimlər yox, centlimen müəllimlər lazımdır".

Həmin il şəhər rəhbərliyi bizim kontrakt rəhbərliyinin təşəbbüsü ilə ümumşəhər iməcliyi keçirməyi qərarlaşdırdı. Ümumşəhər iməcliyində yalnız şəhər vətəndaşları iştirak edirdilər. Dəstə ilə şəhər ətrafına çıxdıq. Üç mindən artıq ağac əkdik. Sonradan öyrəndik ki, ağaclara su verməyib, yandırıblar.

Əlcəzairlilər öz şəxsiyyətlərinə çox hörmət edəndirlər. Əgər bir tələbənin hissiyyatına azacıq belə toxunsan, o səninlə hətta düşmən kəsilə bilər. Bir dəfə bizim riyaziyyatçılardan birisi bir tələbəni lövhəyə çağırıb, ondan hansı teoreminsə isbatını yazmağı tələb edir. Tələbə necə lazımdırsa, həmin teoremin isbatını lövhəyə yazır. Müəllim izahatını soruşduqda isə cavab verə bilmir. Müəllim elə zənn edir ki, tələbə lövhəyə yazdıqlarını hardansa köçürmüşdür. Ona görə də lövhəni sildirir və həmin tələbədən tələb edir ki, teoremin isbatını yenidən lövhəyə yazsın.

Tələbə teoremin isbatını yenidən lövhəyə yazır və müəllimi təhqir edib (tabaşiri onun üstünə ataraq), auditoriyadan çıxır. Sonradan həmin müəllim o tələbənin oxuduğu qrupda dərs deyə bilmədi. Sadəcə olaraq bütün tələbə kollektivi onu boykot etdi.

Auditoriyada tələbələr sərbəst oturmağı sevirlər. Əgər ilk gündən müəllim tələbkar olsa, onda o, tələbələrin oturuşuna müəyyən "düzəliş" edə bilər. Vay o haldan ki, əvvəldən auditoriyanı boş buraxsın. Məncə bu sərbəst oturuşla əlcəzairli tələbələr özlərini fransız həmyaşıdlarına bənzədirlər. Bir dəfə bizim müəllimlərdən biri tələbəsinin sərbəst oturuşuna "düzəliş" vermək üçün ona deyir ki, bura bax, elə oturmusan ki, sanki öz evindəsən. Tələbə nə cavab versə yaxşıdır?: "Cənab, mən öz evimdəyəm, siz öz evinizdə deyilsiniz".

Bumerdes gənclik şəhəri olsa da, orada nisbətən yaşlılar da yaşayırlar. Bunlar əsasən ali məktəblərin işçiləri, ticarətçilər, habelə məişət xidmətçiləridirlər.

Şəhərdə bir dövlət mağazası (buna Unipri deyirlər – sabit qiymətli mağaza), bir kooperativ mağaza (buna Suk-əl-Fəllah deyirlər, burada şeylərin qiyməti dövlət mağazasına nisbətən baha olur), 20-dən artıq isə xüsusi mağaza vardır. Xüsusi mağazalarda malların qiyməti kooperativ mağazalardakından da bahadır. Bu o demək deyildir ki, xüsusi mağaza sahibləri satdıqları mallara istədikləri qiymətləri qoya bilərlər. Bu mağazalardakı qiymətlərə Dövlət tərəfindən nəzarət olunur. Xüsusi mağazalardakı malların qiyməti dövlət mağazalarındakı qiymətin 5%-indən baha ola bilməz.

Şəhərdə bazar da vardır. Bazarla bağlı bir hadisə məncə oxucular üçün maraqlı olar.

İstirahət günü ailəmizlə birlikdə bazara getdik. Əlcəzairin bir sıra şəhərlərində bazarlar səyyaridirlər. Xüsusi maşınlarla tacirlər şəhər kənarındakı meydana öz mallarını çıxarırlar. Bu meydan bazar üçün ayrılmışdır. Bazarda alver səhər saat 6-dan günorta 12-yə kimi davam edir. Burada həm ərzaq, həm sənaye, həm də təsərrüfat malları satılır. Sonra onlar malları yığışdırıb

evlərinə dağılışırlar. Bumerdesdə bu bazar həftədə üç dəfə yığışır. Yerdə qalan günləri həmin tacirlər öz mallarını başqa şəhərlərə aparırlar. Bu üç gündən biri istirahət, yəni cümə gününə düşürdü. Biz mütəxəssislər yalnız istirahət günü bazara gedə bilərdik (bu bizim sovet rəhbərliyinin sərəncamı idi). Ona görə də biz bir həftəlik bazarlıq edirdik. İki zənbil şey aldıq, üçüncü qabımızı doldurmağa başladıq. Bazarda çox tünlük olduğundan uşaqların da əllərindən tutmuşduq ki, itməsinlər. Beləliklə, evə qayıtdıqdan sonra məlum oldu ki, zənbilin birini yaddan çıxarıb bazarda qoymuşuq. Həyat yoldaşım təklif etdi ki, bazara qayıdım. O, hansı satıcının yanında zənbilimizi qoyduğumuzu təxminən bilirdi. Mən isə bazara qayıtmağın mənasız olduğunu ona inandırmağa çalışdım. Hava da çox isti idi. Çox söhbətdən sonra bazara qayıtmalı oldum. Dəhşətli istidə, tərin-suyun içində gəlib bazara çıxdım. Birbaşa güman etdiyimiz yerə yönəldim. Nə görsəm yaxşıdır? Zənbil olduğu kimi yerində dururdu. Qəribə də olsa, həmin gün başıma başqa bir hadisə gəldi. Bizim klubda abunə olduğum qəzetləri alıb, yoldaşlarla bir qədər şahmat oynadım. Necə oldusa qəzetləri yaddan çıxarıb evə getdim. On dəqiqədən sonra qayıtdım və...qəzetləri yerində görmədim.

İrəlidə çəkdiyim misalla mən heç də sübut etmək istəmirəm ki, Əlcəzairdə oğrular yoxdur. Xeyir, orada oğrular da, canilər də vardır. Mənim zənbilim oğruya rast gəlsəydi, şübhəsiz ki, onu yaddan çıxardığım yerdə tapmazdım. Maraqlı orasıdır ki, mənim zənbilim o boyda izdihamın içərisində oğruya rast gəlməmişdi.

BİZİM AİLƏ

Çox güman ki, oxucular üçün Əlcəzairdəki adət və ənənələr, əhalinin həyat və iş şəraiti, bizə münasibət və s.-lə yanaşı, orada yaşayan sovet mütəxəssislərinin, xüsusilə azərbaycanlıların həyat şəraiti, işi və istirahəti də maraqlı olar. Ona görə də mən

bizim qürbətdəki həyatımız barədə onlarda az da olsa, təsəvvür yaratmaq istəyirəm.

Əlcəzairdə çoxlu sovet mütəxəssisi, o cümlədən azərbaycanlı mütəxəssislər işləyir və yaşayırlar. Bumerdes şəhərində 27 azərbaycanlı ailəsi yaşayırdı. Onların bir qismi müəllim, digər qismi isə neftçi, geoloq, tərcüməçi və başqa sənət sahibləri idilər. Ümumiyyətlə, Bumerdesdə 1000-dən artıq sovet vətəndaşı vardır. Bunlar mütəxəssislər və onların ailə üzvləri idilər. Burada başqa "növ" sovet vətəndaşlarına da rast gəlinirdi. Onlar vaxtilə ölkəmizdə təhsil almış əlcəzairli oğlanlarla ailə qurmuş qadınlardırlar. Onlardan birisi lap bizim qonşuluqda yaşayırdı...

Əlcəzairin nigah haqqında qanunu hər kişiyə üç dəfə evlənmək hüququ verir. Bir şərtlə ki, kişi həmin qadınların normal həyat şəraitinə tam təminat vermiş olsun. Həmin qonşumuz ikinci arvad almaq qərarına gəlmişdi. Rus arvadı isə buna tam etiraz edirdi (Axı bizdə rəsmi olaraq belə qanun yoxdur). Kişi birinci arvadını (rus arvadını) Fransaya gəzməyə göndərdi və ikinci arvadı aldı. Birinci arvad səfərdən qayıtdıqdan sonra çox haray-həşir qopardı, lakin nəticəsi olmadı. Bədbəxtlikdən birinci arvad heç yerdə işləmirdi. Bizim səfirliyin yaxından köməyi nəticəsində işə düzəldi və istər-istəməz ailədə yaranan yeni şəraitlə razılaşmalı oldu. Bumerdesdə digər rus qadınları da var idi ki, ərləri bizimlə bir institutda çalışır, həmin qadınların müəyyən qismi də bizimlə işləyirdilər. Hər dəfə onlarla söhbət edəndə hiss olunurdu ki, nədənsə bu qadınlar özlərini xoşbəxt göstərməyə çalışır, öz üstünlüklərini (?) büruzə verməyə cəhd göstərirdilər. Söhbət əsnasında Fransaya, İspaniyaya, ABŞ və digər kapitalist ölkələrinə səfərlərindən, bankda olan dollar hesabının üstünlüklərindən, ailələrinin firavan yaşamasından ağızdolusu danışırdılar. Gözlərinə diqqətlə fikir verəndə görürsən ki, baxışlarının dərinliyində bir kədər, bir həsrət özünə həmişəlik yuva salmışdır. Fəxrlə danışdıqları da həmin kədər və həsrətin

içərisində boğularaq göz yaşlarına çevrilirdi. Bu zaman ixtiyarsız olaraq müdrik el bayatısı yada düşürdü:

Şaftalıyam, kalam mən,
Dilim yoxdu, lalam mən;
Eldən ayrı düşmüşəm –
Çətin ki, sağ qalam mən...

Ərəb gəlinləri içərisində azərbaycanlı qızlarımız da var idi. Onlardan birisi bizim Neft və Kimya İnstitutunda oxuyan əlcəzairli oğlana ərə getmişdi. Gənc ailənin bir oğul övladı var idi. Ailədə baş verən və bizə məlum olmayan hansısa narazılığa görə bizim bakılı qızı, səfirlik xəlvəti olaraq uşağı ilə birlikdə Bakıya qaçırmışdı. Həmin müddətdə onun əri Parisdə imiş. Parisdən qayıtdıqdan sonra hadisədən xəbərdar olan ər on sovet vətəndaşını öldürəcəyini bəyan etmişdi. O vaxt bizim hamımızı iclasa yığdılar və axşam saat 8-dən sonra evdən bayıra çıxmamağı tapşırdılar. Bu hadisə bizdə böyük əsəbi gərginlik yaratmışdı.

Daha bir başqa misal. Mən dərs dediyim qrupda iki "müsəlman bacı" vardı. Mənə xüsusi hörmətlə yanaşdıqlarını hiss edir, lakin səbəbini bilmişdim. Bir gün onlar birlikdə mənə yaxınlaşıb soruşdular!

-Siz doğrudanmı Bakıdansınız?

Dedim; - Bəli.

Onlar cavabında gəlinlərinin (qardaşı arvadının) bakılı olduğunu bildirdilər. Bu qızların qardaşları və gəlinləri Moskva Dövlət Universitetini bitirdikdən sonra evlənibər. Qızlar gəlinlərinin məni görmək istədiklərini bildirdilər.

Mən görüşə razılıq verdim. Lakin həmin görüş alınmadı. Yəni həmyerlimiz gəlmədi. Mən də heç sonradan bu məsələ ilə maraqlanmadım. Sadəcə olaraq MDU-nu bitirmiş bir qızın "müsəlman bacıları" ailəsində necə yaşaması məni çox düşündürdü.

Bumerdesdə yaşayan sovet mütəxəssisləri və onların ailə üzvləri vahid bir orqanizmi xatırladırdı. İrəlidə qeyd etdiyim kimi bizim öz klubumuz, musiqi məktəbimiz, səkkizillik məktəbimiz, bədii özfəaliyyət kollektivlərimiz, güclü şahmat, voleybol, futbol, və başqa komandalarımız var idi.

Vladimirli kimyaçı V.İvanovun rəhbərlik etdiyi "Raduqa" vokal-instrumental ansamblı və Azərbaycan Dövlət Universitetinin dosenti Vahid Əliyevin rəhbərlik etdiyi "Azərbaycan təranələri" instrumental ansamblı Əlcəzairdə məşhur idi. Bu ansambllar həm bizim milli bayramların, həm beynəlxalq bayramların, həm də əlcəzairlilərin milli bayramlarının keçirilməsində xüsusi fəaliyyət göstərirdilər.

Kişilərdən və qadınlardan təşkil edilmiş birləşmiş xor da tamaşaçıların rəğbətini qazanmışdı.

Bumerdesin bədii özfəaliyyət kollektivləri gah Sovet səfirliyində və gah da Sovet ticarət nümayəndəliyində keçirilən konsertlərdə həmişə iştirak edərək həmin mərasimlərin bəzəyi olurdular.

Bu sətirlərin müəllifi Bumerdes şəhəri üzrə Sovet kontraktlarının inzibati şurasının üzvü olub, mədəni-kütləvi işlər bölməsinə rəhbərlik edirdi; bütün mədəni-kütləvi işlərin təşkili və keçirilməsində birbaşa məsuliyyət daşıyırdı. Bizim bölmə musiqi məktəblərinin, bədii özfəaliyyət dərnəklərinin fəaliyyətinə nəzarət edir, onların il ərzində müxtəlif bayram konsertlərində iştirakına köməklik göstərirdi. Tədbirlərin hamısında bizim əlcəzairli həmkarlarımız və dostlarımız iştirak edirdilər. Əvvəllər onlar yalnız tamaşaçı kimi, sonralar isə həm də iştirakçı kimi bizim gecələrdə fəaliyyət göstərirdilər.

Yaxşı yadımdadır, konsertlərin birində ilk dəfə olaraq bizim "Azərbaycan təranələri" instrumental ansamblı çıxış edirdi. Neft və Qaz İnstitutunun 800 nəfərlik konsert salonunda (bu salon əlcəzairli dostlar üçün hədiyyə kimi bizim ölkənin hesabına tikilmişdir) iynə atsaydın, yerə düşməzdi. Ansambl C.Cahangirovun "Ana" mahnısı ilə çıxışına başladı.

Vahid müəllim muğamdan bir parça çalmağa başladıqda isə, zalda elə sakitlik vardı ki, sanki heç kəs nəfəs belə almırdı. Konsertin aparıcısı isə "Ana" şerini oxuyurdu. Zalda birdən elə alqışlar qopdu ki, bizim sevincdən bədənimiz lərzəyə gəldi. Sonra ansambl "Şələbiyyə" ərəb mahnısını çaldı. Mahnı əvvəldən axıra kimi tamaşaçıların alqışı ilə müşayiət olundu. Konsertdən sonra əlcəzairli yoldaşlar bizə yaxınlaşır, təbrik edir və "Azərbaycan təranələri" ansamblını öz konsertlərinə dəvət edirdilər. Ansamblın müvəffəqiyyətli çıxışı bizi ilhamlandırdı və yeni-yeni musiqili ədəbi-bədii gecələr keçirməyə ruhlandırdı.

AZƏRBAYCAN POEZİYA GECƏLƏRİ

Bir gün Vahid müəllimlə söhbət əsnasında belə qərara gəldik ki, Azərbaycan poeziya gecəsi keçirək. Şairlərimizdən S.Vurğun, B.Vahabzadə, N.Xəzri, N.Həsənzadə və başqalarının şeirlərindən həm Azərbaycan və həm də rus dilində seçdik. Bundan başqa bizdə S.Vurğunun ərəb və fransız dilində tərcümə olunmuş şeirləri vardı. M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Neft və Kimya İnstitutunun dosentləri A.Ağayev və R.Kalaşnikov da bizə kömək göstərirdilər.

Onu da qeyd edim ki, bu gecənin keçirilməsində azərbaycanlı həmyerlilərimizin heç də hamısı fəal iştirak etmirdi. Hətta tədbirin əleyhdarları da var idi. Lakin bütün bunlara baxmayaraq biz belə qərara gəldik ki, poeziya gecəsini keçirək. Şeirləri Azərbaycan dilində bu sətirlərin müəllifi, digər dillərdə isə leninqradlı K.Petrova, belorus V.Basik, rostovlu E.Nikolayeva və b. oxuyurdular. Gecənin aparıcısı isə R.Kalaşnikov idi. Ssenarini bu sətirlərin müəllifi tərtib etmişdi.

Əvvəlcə M.Füzulinin məşhur "Vətənimdir" qəzəli Azərbaycan, S.Vurğunun "Azərbaycan" şeiri isə rus dilində səsləndi. Səhnədə işıqlar söndürüldü. Azərbaycanın dilbər guşələrindən çəkilmiş rəngli slaydlar nümayiş etdirilməklə,

R.Behbudovun ifasında "Azərbaycan" mahnısının lent yazısı səsləndirildi. Vətən həsrətli gözlər bir bulağa çevrilmişdilər. Hətta zaldan hıçqırıq səsləri də gəlirdi. Ağlayanlar qadınlar idi...

Gecə böyük müvəffəqiyyətlə keçdi. Hamı gəlib bizi öpür, qucaqlayır, təbrik edirdi. Azərbaycan Politexnik İnstitunun dosenti Tofiq Mahmudzadə mənə yaxınlaşıb dedi:

– Bundan sonrakı tədbirlərinizdə elə hesab edin ki, mən də varam və fəal iştirak etməyə hazıram.

Bir neçə gündən sonra rus yoldaşlar bizim yerli komitəyə rəsmi müraciətlə xahiş etdilər ki, "Azərbaycan poeziya gecəsi" bir də təkrar olunsun.

Gecədən sonra bizə məlum oldu ki, Azərbaycan poeziyasına və musiqisinə nəinki ərəblər və fransızlar, hətta bizimlə bir ölkədə yaşayan ruslar da yaxşı bələd deyildirlər. Bir gün bizim Politexnik İnstitutunun dosenti Telman Mahmudov gecənin iştirakçılarına yaxınlaşıb dedi:

– Çox sağ olun ki, bu gecəni keçirdiniz. Müəllimlər (söbət səfirliyin 8-illik məktəbindəki müəllimlərdən gedir) bizim Azərbaycan poeziyasına elə vurulublar ki, hətta məktəbdə bizim uşaqlarımıza münasibət dəyişibdir.

İlk müvəffəqiyyət bizi yeni bir gecə təşkil etməyə həvəsləndirdi. Belə qərara gəldik ki, Novruz bayramını keçirək. Həmin gecənin təşkili və keçirilməsində demək olar ki, bütün azərbaycanlılar iştirak etdilər. Ansamblın solistləri T.Mahmudzadə (Azərbaycan Politexnik İnstitutunun dosenti), G.Məmmədova (ixtisasca həkimdir, həyat yoldaşı F.Məmmədov Neft və Kimya İnstitutunun dosenti, bizim ansamblda pianoçu idi), S.Nəbiyev (Neft və Kimya İnstitutunun dosenti) həmin gecə üçün xüsusi konsert proqramı hazırlamışdılar. Onu da qeyd edim ki, Samid müəllim həm də bizim rəqs qrupuna rəhbərlik edirdi. Rəqs qrupuna orada çalışan mütəxəssislərin uşaqları daxil idilər. Rəqqaslar üçün milli geyimləri isə bizə Əlcəzairdəki Sovet məktəbindən vermişdilər. Vaxtilə Əlcəzairdə qastrol

səfərində olan Azərbaycan rəqs ansamblı bu paltarları məktəbə bağışlamışdı.

Gecəyə olan marağı nəzərə alıb, biz belə qərara gəldik ki, buraxılışı dəvətnamə ilə edək. Gecəni aprelin 24-nə təyin etdik. Sadəcə olaraq 21 marta hazırlıq işlərini başa çatdıra bilmədik. Şeirləri oxumaq üçün K.Petrova, T.Basik, N.Belov, L.Nozadze dəvət olunmuşdular. Bunların hamısı demək olar ki, peşəkar qiraətçilər idilər. Hətta T.Basik Qomel televiziyasının diktoru idi. Şeir oxuyanlar içərisində Y.Markaryan da var idi. O milliyyətcə rus, əri isə Rostov ermənisi idi. Gecənin keçirilməsinə bir neçə gün qalmış mənə dedilər ki, Yelena Markaryan məni görmək istəyir. Görüşdük. O bizim Sovet məktəbində işləyirdi. Yelena çox üzrxahlıq eyləyib bildirdi ki, xəstələnib və bizim gecədə iştirak edə bilməyəcək. Lakin o, üzgözündən heç də xəstəyə oxşamırdı.

Mən ona:

– Hələ tədbirin keçirilməsinə çox qalır, - dedim. Bəlkə o vaxta kimi sağaldınız.

O isə ümidsizcəsinə:

– Bəlkə də - dedi.

Düzü gecənin təşkili və keçirilməsi ilə bağlı hamımız böyük həyəcan keçirirdik. Qadınlarımız şəkərbura, paxlava, şirin çörək bişirmişdilər. Səməni, şamlı xonçalar hazırlanırdı.

Dəvətnamələr paylanmış, xüsusi zövq ilə tərtib olunan elanımız da vurulmuşdu. Biz dəvətnamələri müxtəlif millətlərin nümayəndələri arasında bölüşdürmüşdük. Gecənin keçirilməsinə bir gün qalmış Yerevan Politexnik İnstitutunun dosenti M.Ayvazyan mənə yaxınlaşıb dedi:

– Vaqif, məni bağışla, sizin keçirəcəyiniz gecəyə gələ bilməyəcəyəm. Çünki 24 aprel bizim xalqın matəm günüdür. Genosid günü.

Düzü mən tarixdə belə bir günün olduğunu birinci dəfə idi ki, eşidirdim və o saat başa düşdüm ki, Y.Markayanın da

“xəstələnməyi”nin səbəbi və tezliklə sağalacağına “ümidsizliyi” nədən irəli gəlirmiş.

Elə həmin gün Bumerdesdə yaşayan sovet mütəxəssislərinin rəhbəri məni öz yanına çağırdı. R.Şagiyev Ufadan gəlmişdi, milliyyətcə tatar idi.

O üzünü mənə tutub dedi:

- Mənim yanıma erməni yoldaşlar gəlmişdilər. Onlar deyirlər ki, siz bilərəkdən öz bayram şənliyinizi onların matəm gününə salmışsınız.

Mən özümü bilməzliyə vurub soruşdum:

- Söhbət hansı matəm günündən gedir:

O:

- Genosid günündən, Türk genosidindən söhbət gedir, - dedi

Mən onun düz gözlərinin içinə baxaraq:

- Rudolf Genduloviç, bizim ölkədə rəsmi olaraq qəbul edilmiş belə bir gün varmı? – soruşdum.

- Mən bilmirəm – deyə o, cavab verdi. Amma erməni yoldaşlar deyirlər ki, YUNESKO rəsmi olaraq belə bir günü qeydə alıb.

- Yox – dedim - Rudolf Genduloviç, qeyd olunmuş belə bir gün yoxdur (Ayvazyanın “bəyanatı”ndan sonra mən bununla maraqlanmışdım). İstəyirsiniz YUNESKO-ya müraciət edib soruşun. Bir də ona and içə bilərəm ki, genosid günü haqqında ilk dəfə, elə burada – Əlcəzairdə bir ermənin özündən eşitmişəm.

Şagiyev gülümsədi və çox qətiyyətlə:

- Mən sizə inanıram, - dedi. Gedin gecənizi keçirin. Orada mən də iştirak edəcəyəm.

Bayram şənliyinin başlanmasına hələ yarım saat qalmış salon ağzına qədər dolmuşdu. Qapıda duranlar üzüyumşaqlıq edib, qonaqlarla yanaşı dəvətnaməsiz gələnləri də buraxmışdılar. Mübaliğəsiz deyə bilərəm ki, salonda iynə atsaydın yerə düşməzdi.

Üzeyir bəyin məşhur “Koroğlu” uvertürasının fonoqramı səsləndi. Bu musiqi sona yetən kimi “Azərbaycan” şeri səsləndi:

... “Ayrılarmı könül candan”? –
Vurğun necə gözəl demiş!
Mənim ruhum, mənim qəlbim,
Mənim canım səndə imiş.
İndi bildim, babalarım
Candan əziz balaların
Niyə sənə qurban demiş?
Sən namusum, ləyaqətim,
Qeyrətimsən, Azərbaycan!
Tarixlərə zinət olan
Şöhrətimsən, Azərbaycan!

Milli paltarlar geymiş oğlan və qızlarımız “Vağzalı”nın həzin sədaları altında zala daxil oldular. Qızlar əllərində xonçalar, oğlanlar isə gül-çiçək dəstələri tutmuşdular. Tamaşaçılar sürəkli alqışlarla konsert iştirakçılarını qarşıladılar.

Mahnı rəqsi, şer isə nəğməni əvəz edirdi. Misralar doğma Vətənimizə, elimizə, obamıza, bayramlarımıza həsr olunmuşdu. Gecənin sonunda konsert iştirakçıları birlikdə Q.Qarayevin “Neftçilər marşı”nı ifa etdilər. Milli geyimli qızlarımız tamaşaçıları xonçalara düzülmüş şərq şirniyyatına qonaq etdilər. Konsert qurtarmışdı. Lakin ayağa qalxmış tamaşaçıların uzun sürən alqışları kəsilmək bilmirdi. Zaldan “Var olsun Azərbaycan” səsləri gəlirdi. Hamı bizi təbrik edirdi. Təbrik edənlərin arasında Şagiyev də var idi. Bəzilərimizin gözlərində sevinc yaşları parıldayırdı.

Gecənin tamaşaçıları arasında sovet vətəndaşları ilə yanaşı əlcəzairlilər və fransızlar da var idi. Əlcəzairdə işləyən bir qrup bolqar mütəxəssis də bizim şənlikdə iştirak edirdi.

Şənlik qurtaran kimi bir ərəb mənə yaxınlaşıb dedi:

– Azərbaycan dilində bircə söz də olsun belə bilmirəm (Əslində, o, düz demir. Şərikli sözlərimiz çoxdur). Ancaq sizin Azərbaycan dilində söylədiyiniz şerlərin hamısını başa düşdüm. Minnətdaram Sizə. Sağ olun.

Əlcəzairdə keçirdiyimiz və hamımızın yaddaşına həkk olan tədbirlərdən biri S.Vurğunun 80 illiyinə həsr olunmuş poeziya gecəsi idi.

Gecəyə hazırlaşarkən məlum oldu ki, bizdə rus dilində S.Vurğunun şerləri çox azdır. Bu məqsədlə ölkənin paytaxtında yerləşən mədəniyyət mərkəzinə getdik. Orada da bir şey tapa bilmədik. Bakıya məktub yazdıq və bizə bir neçə şer göndərdilər. Səhnədən asmaq üçün şairin portreti lazım idi. Özümüz rəssamlıq edəsi olduq. Epidiaskopda şairin şəklini böyüdüb vatman vərəq üzərinə saldıq, əvvəlcə karandaşla, sonra isə tuşla işləyib portreti hazırladıq. Bu dəfə qadınlarımız da gecədə fəal iştirak etmək arzusunda olduqlarını bildirdilər. Şerləri oxumaq üçün onları da cəlb etdik. Məruzəçi və şerlərin azərbaycanca ifaçısı bu sətirlərin müəllifi idi. Şerləri gürcü L.Nozadze, rus K.Petrova, belorus T.Basik, rus N.Belov və bizim azərbaycanlılar G.Məmmədova, R.Hüseynova, N.Nəbiyeva oxuyurdular. Gecənin proqramına S.Vurğunun sözlərinə yazılmış mahnıların fonoqramı da daxil edilmişdi. Gecə sona yetəndən sonra hamı bir-birini şairin yubileyi münasibətilə təbrik edirdi. Kimisi şairin portreti fonunda şəkil çəkdirir, kimisi də musiqi sədaları altında rəqs edirdi. Uşaqların da sevincinin həddi hüdudu yox idi. Bəli, böyük Azərbaycan şairinin uzaq Afrika qitəsində yubileyi əsil bayrama çevrilmişdi. Biz azərbaycanlıların isə ürəyindən yalnız bir fikir keçirdi: - Xoş gördük səni, bu qərib diyarda, sevimli şairimiz! Xoş gördük, Vətənin vurğun oğlu! Bu gün doğma torpağa, el-obaya vurğunluq, ölümün qurduğu əlçatmaz səddə baxmayaraq bizi daha da bir-birimizə yaxınlaşdırır. Sən ürəklərdəsən, əziz şairimiz, ürəklərdə! Əgər belə olmasaydı bu gün ölkə-ölkə,

şəhər-şəhər gəzib dodaqlarda səslənməzdin. Sən bu gün təkcə Azərbaycanda deyil, dünyanın hər yerində varsan və var olacaqsan da!

DOSTLUQ GÜNLƏRI

1985-ci ilin son ayları idi. Bumerdes şəhərinin rəhbərliyi bizim inzibati şuraya rəsmi surətdə müraciət edərək, Əlcəzair – Sovet dostluğu həftəsi keçirmək fikrində olduğunu bildirdi. Təklif bəyənildi və bu barədə Sovet səfirliyinə məlumat verildi. Sovet səfirliyindən dərhal razılıq alındı. Şəhər bələdiyyə rəisinin yanında təşkilat komitəsi yaradıldı. Sovet tərəfindən mən də həmin komitəyə üzv kimi daxil edildim. Komitə üzvləri həftədə iki dəfə yığışır, müxtəlif məsələləri müzakirə edib, müvafiq qərarlar çıxarırdı. Komitənin iclasında Səfirliyin mədəniyyət və informasiya üzrə müşaviri Y.İ.Fyodorov, Sovet Mədəniyyət Mərkəzinin direktoru, beynəlxalq kitab təşkilatının Əlcəzairdəki nümayəndəsi də tez-tez iştirak edirdilər.

Həftənin proqramına bir neçə birgə konsertlər, Sovet filmlərinə baxış, sovet kitablarının satışının təşkili, habelə idman yarışları daxil idi. Zövqlə tərtib olunmuş elanlar, həftənin iştiakçıları üçün döş nişanları və s. sifariş olundu.

Dostluq həftəsinin açılışı 6 fevral 1986-cı ildə SONATRAK neft şirkətinin böyük mədəniyyət sarayında keçirildi. Əlcəzairin televiziya, radio və müxtəlif qəzetlərinin, habelə mərkəzi televiziyanın "Vremya", proqramının "İzvestiya" və "Pravda" qəzetlərinin müxbirləri də orada idilər.

Rəsmi hissədən sonra dostluq konserti başlandı. Əvvəlcə bizim bədii özfəaliyyət kollektivlərimiz çıxış etdilər. Konsertə Əlcəzair şəhərindən konservatoriyada işləyən sovet musiqiçiləri də dəvət olunmuşdu.

Sovet musiqiçilərinin, habelə bədii özfəaliyyət kollektivlərinin çıxışları çox böyük maraqla qarşılandı.

Konsertdə Azərbaycan məktəbliləri Pərvanə, Sevinc və Emin "Azərbaycan" rəqsini ifa etdilər.

Konsertdən sonra Sovet mədəniyyət mərkəzinin direktoru mənə dedi ki, əgər bu konserti bir gül dəstəsinə bənzətsək, onların içərisində ən ətirlisi "Azərbaycan" rəqsi idi.

"Azərbaycan təranələri" instrumental ansamblının da çıxışları hərarətlə qarşılandı. Əlcəzairlilərdə bir xüsusiyyət var. Konsert zamanı tamaşaçı ürəyinə yatan musiqi eşitdikdə səhnənin qarşısına çıxır və rəqs edir. Bizim ansambl çıxışına başlayan kimi əlcəzairli gənclər səhnənin qarşısına çıxıb, rəqs etdilər. Hamı əl çalır, gözlər sevincdən par-par parıldayırdı.

Mənə elə gəlirdi ki, bu ansambl eyni dərəcədə həm bizim üçün, həm də əlcəzairli tamaşaçılar üçün doğmadır. Bu kollektiv hər iki xalqı daha da yaxınlaşdırır, daha da doğmalaşdırır.

Sonra əlcəzairlilər çıxış etdilər. Əlcəzairin həm folklor və həm də müasir musiqi kollektivləri konsertdə iştirak etdilər.

Səhəri günü Əlcəzair qəzetləri Bumerdesdə keçirilən Əlcəzair –Sovet dostluğu həftəsi haqqında yazılar dərc etdilər. Televiziyada isə "Xəbərlər" proqramında həmin tədbir geniş işıqlandırıldı.

İdman yarışları da, filmlərə baxış da yaxşı təsir bağışladı. Bizim şahmat komandamız Əlcəzairin milli şahmat komandası ilə görüşdə qalib gəldi. Voleybol, futbol komandalarımız haqqında da həmin sözləri deyə bilərəm.

Əlcəzairdə əsasən Amerika və Fransa filmləri nümayiş etdirilir. Arabir Misir filmləri də göstərilir. Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, bu filmlərdən açıq-saçıqlıq, parnoqrafiyaya meyl, geniş tamaşaçı kütləsinin xoşuna gəlmir. Mən dəfələrlə Əlcəzair qəzetlərindəki yazılarda bu növ filmlərə qarşı hiddət və qəzəbi hiss etmişəm. Hətta bir qrup tamaşaçı Amerika və Misir filmlərinin ölkədə nümayiş etdirilməsini qadağan etməyi tələb edirdi. Bu filmlərin əksəriyyəti köhnə olub zorakılığı, qəddarlığı və mənəvi pozğunluğu aşılayırlar. (Təəssüflər olsun ki, indi belə filmlər bizim də ekranlara yol tapa bilmişdir). Əlbəttə həmin

xüsusiyyətlər bizim filmlərə yaddır. (Söhbət yenidənqurmaya qədər yaradılan filmlərdən gedir). Ona görə də ciddi tamaşaçılar bizim filmləri rəğbətlə qarşılayırlar.

Dostluq həftəsi yekun konserti ilə başa çatdı. Şəhərin meri öz çıxışında bizə öz minnətdarlığını bildirdi və gələcəkdə də belə tədbirlərin keçirilməsini arzuladı.

O, fasilədə mənə yaxınlaşdı və soruşdu:

- Siz azərbaycanlısınızmı?
- Bəli – dedim.
- Deməli müsəlmansınız.
- Əlhəmdulillah – dedim. Siz bunu haradan bilirsiniz?
- Burada çoxlu azərbaycanlılar çalışıblar. Mən istərdim ki, əlaqələrimiz daha sıx olsun. Bununçün yol görürəm: bizim Bumerdeslə sizin respublikanın şəhərlərindən birini qardaşlaşdırmaq.

Dərhal ürəyimdən Gəncə keçdi. Lakin təəssüflər olsun ki, müstəqilləşmənin mehi Afrika qitəsinə gəlib çıxmamışdı...

Yekun konsertdən sonra dostluq həftəsinin bir qrup təşkilatçısına fəxri fərmanlar və mükafatlar verildi. Mükafat alanlar arasında mən də var idim.

Bumerdesdə bəzən şəhər çərçivəsindən kənara çıxan görüşlər də keçirilirdi. Dostluq həftəsi xətti ilə ölkəmizi təmsil edən Qırğızıstan nümayəndələrinin qarşılanması və konsertlərinin təşkili də buna misaldır.

Belə dostluq həftələri tez-tez keçirilirdi. Əlcəzairdə yaşayan azərbaycanlıların xoşbəxtliyindən bu tədbirlərin birində İttifaqı Azərbaycanın nümayəndələri təmsil edirdilər. Biz bu xəbəri eşidəndə uçmağa qol-qanadımız yox idi.

Axşam bütün azərbaycanlılar bir yerə toplaşdılar. Qonaqları qarşılamağı planlaşdırdıq. Nümayəndə heyətini salamlamaq mənə həvalə olundu.

Nümayəndə heyətinə Azərbaycan Ali və Orta İxtisas Təhsili naziri Q.Əliyev rəhbərlik edirdi.

Biz Bumerdesdə keçiriləcək konsert üçün də dəvətnamələr hazırladıq. Dəvətnamələrin bir hissəsini şəhər merinə göndərdik, qalan hissəsini isə kontraktlar arasında bölüşdürdük.

Konsertin başlanmasına bir neçə saat qalmış, biz ailəliklə şəhər mədəniyyət sarayına yollandıq. Uşaqlar bizdən irəlidə idilər. Uzaqdan gördüm ki, qapının ağzında bizim uşaqları kimsə saxlayır. Elə düşündüm ki, ərəb yoldaşlardır, ya valideynsiz, ya da ki, dəvətnaməsiz uşaqları içəriyə buraxmaq istəmirlər. Yeyin yeriyib oraya çatanda bir də gördüm ki, böyük oğlum Eminlə bir cavan oğlan bizə doğru gəlir. Bizə çatmasına iki-üç addım qalmış, ərəb sandığım oğlanı tanıdım. O, sevincək üstümə atıldı, qucaqlaşdıq. Bu bizim qapı qonşumuz (Bakıda) Yusif idi. Sən demə Yusif Bakıdan gələn rəqs qrupunun solisti imiş. Əlcəzairdən əvvəl onlar bir həftə Tunusdə olmuş, oradan da Əlcəzairə gəlmişdilər. Yusif bizi görüb elə kövrəlmişdi ki, sanki vətəndən uzun müddətə ayrı düşən biz yox, odur. Biz özümüzü dəyanətli, şux göstərməyə çalışırdıq. Amma Allah bilir ki, ürəyimizdə nələr çəkirdik.

...Nümayəndə heyətimiz mədəniyyət sarayına tərəf irəlilədi. Mən əlimdə gül dəstəsi onlara yaxınlaşıb, salamladım və yanımdakı yoldaşları bir-bir təqdim etdim. Nümayəndə heyətini Əlcəzairin Təhsil və İdman naziri müşayiət edirdi. Bumerdesdə işləyən azərbaycanlı A.Ağayev bizim nazirə müraciətlə dedi:

– Biz sizin yolunuzu çoxdan gözləyirdik. Azərbaycanlılar nümayəndə heyəti üçün süfrə hazırlamışdır. Xahiş edirik konsertdən sonra bizim qonağımız olasınız.

Nümayəndə heyətinin başçısı Q.Əliyev üzünü əlcəzairli həmkarına tutub:

– Mənim həmyerlilərim məni öz evlərinə dəvət edirlər – dedi. Siz buna necə baxırsınız?

Əlcəzairli nazir:

– Bizim adətimizə görə heç vaxt əziz qonaqlarımızın hərəkətləri ölkəmizdə məhdudlaşdırılmır – deyə cavab verdi.

Bizim nazir qəh-qəhə çəkib:

– Ah, siz nə gözəl diplomatsınız, ah, siz nə gözəl diplomatsınız – deyə təkrar etdi.

Sonra o, bizim hamımıza nümayəndə heyəti adından təşəkkürünü bildirdi və vaxt məhdudluğu üzündən dəvətimizi qəbul edə bilməyəcəyinə təəssüfləndi.

Konsert başlandı. Konsertin birinci hissəsində bizim artistlər, ikinci hissəsində isə əlcəzairli artistlər çıxış etdilər. Zümrüd Məmmədova, Baba Mirzəyev (Mahmudoğlu) və Nizami İsmayılovun çıxışları hərarətlə qarşılandı. Rəqs qrupunun çıxışları ağzına kimi dolu salonu yerindən oynatdı. "Xançobanı" rəqsini tamaşaçılar elə sürəkli alqışlarla qarşıladılar ki, Əlcəzairdə yaşayan azərbaycanlılar sevincdən göz yaşlarını gizlədə bilmirdilər. Ecazkar Azərbaycan musiqisi ruhumuzu qəribliyin sıxıntılarından xilas etmişdi. Hamımız fəxr edirdik ki, bu musiqiçilər bizim həmvətənlərimizdirlər. Əlcəzair televiziyası Azərbaycan artistlərinin çıxışını bütövlüklə lentə aldı.

Tər çiçək dəstələri sel kimi səhnəyə axırdı. Konsertin sonunda bizim artistlər onlarla birlikdə Əlcəzairin inqilab mahnısını oxudular. Bütün zal ayağa qalxdı. Sürəkli alqışların səsası dalğa-dalğa konsert zalından çıxıb Aralıq dənizinin sularına qarışır və Dünya okeanına çıxırdı.

Sevincimizin həddi-hüdudu yox idi. Qonaqlar avtobusa doğru yeriyir və biz də onları yola salırdıq. Birdən nümayəndə heyətinin üzvlərindən biri mənə yaxınlaşıb astaca:

- Eşitmişəm siz Nəriman müəllimlə dostsunuz – dedi.

Mən dərhal soruşdum:

- Hansı Nərimanı deyirsiniz?

O:

- Həsənzadə Nərimanı deyirəm, şair Nərimanı – dedi.

- Düz eşitmişsiniz, necə məgər?

- Bir neçə gün bundan qabaq onun həyat yoldaşı vəfat etdi. Dedim bəlkə başsağlığı göndərəsi oldunuz.

Bu bəd xəbər tamam əhvalımı korladı. Mən Nəriman müəllimin Sara xanımın xəstəliyi ilə bağlı necə əzab və sarsıntı keçirdiyini bilirdim və bu itkinin onun üçün nə demək olduğunu yaxşı başa düşürdüm.

Yorğun halda evə çatdım. Birbaşa yazı masamın arxasına keçib, qələm-kağız götürüb yazmağa başladım: "Əziz Nəriman müəllim..."

"SAĞ OL HƏKİM"

Əlcəzairdə həm poliklinikalar və həm də ki, xəstəxanalar dövlətə məxsusdur. Burada müalicə də pulsuzdur. Bundan əlavə ölkədə az da olsa xüsusi xəstəxana və poliklinikalar da vardır. Bu xəstəxana və poliklinikalarda xidmətin və həkimlərin səviyyəsindən asılı olaraq müalicə pulludur. Dövlət müalicə müəssisələrində işləyən həkimlər əsasən əlcəzairlilər, sovet, bolqar və bir qədər də macar mütəxəssisləridirlər. Xüsusi müalicəxanalarda isə Avropa və Amerikada təhsil almış əlcəzairli mütəxəssislər çalışırlar.

Xüsusi şəfaxanalarda xəstənin müalicəsinə sərf olunacaq vəsait barədə oxucularda müəyyən təsəvvür yaratmaq üçün onu deyim ki, ən yaxşı həkimin bir qəbulunun qiyməti 100 dinardır (Bazarda qoyun ətinin bir kiloqramı 100-120 dinardı. Bizim kafedranın laborantının aylıq əmək haqqı 1700 dinar idi).

Mən hələ pioner düşərgəsində işləyərkən Tipaza şəhərinin yaxınlığında yerləşən Hadcut şəhər xəstəxanasına getmiş və az da olsa, ora ilə tanış olmuşdum. Həmin xəstəxanada bolqar həkimlər çalışırdılar. Ora getməkdə məqsədim, ilan zəhərinə qarşı vaksina almaq idi. Belə ki, mənə qabaqcadan demişdilər ki, düşərgəmizin ərazisində çoxlu zəhərli ilanlar vardır. Bolqar həkimlər təmiz rusca danışırlar. Onlar bizi palatalarla tanış

etdilər. Palatalara girən kimi ilk baxışdan adamın nəzərini orada hökm sürən səliqəsizlik, natəmizlik cəlb edir. Nədənsə bu xəstəxana mənə bir qədər bizim 20 il bundan qabaqkı kənd xəstəxanasını xatırlatdı. Xəstələr öz palatalarında çarpayıların üzərinə uzanmış, hərə öz ürəyi istəyən şeylərdən yeyirdi.

Sonra mən bolqar həkimlərin geydikləri xalatlara baxanda gördüm ki, yox, elə bu həkimlər də yerli mühitə artıq öyrəşiblər.

Vaksinaları alıb təngnəfəs xəstəxanadan çıxdım. Xoşbəxtlikdən bu vaksinalara ehtiyacımız olmadı (On bir ilan öldürdük).

İkinci dəfə yolum Lakhadariyadakı xəstəxanaya düşdü. Dəhlizlərdən keçəndə gözucu palatalara da nəzər salırdım. Gördüm ki, yox, bu xəstəxana o birisindən deyil. Hər şey öz yerində tər-təmiz və səliqəlidir.

Üçüncü dəfə isə...Bu dəfə mən artıq bir qonaq kimi yox, xəstə kimi, daha doğrusu xəstənin valideyni kimi xəstəxanaya gedirdim.

...Axşam işdən evə gələndə gördüm ki, kiçik oğlum Tərlan ağlayır. (O vaxt onun səkkiz yaşı var idi). Səbəbini soruşduqda dedilər ki, məktəb həyətində uşaqlarla oynayanda qolunu sındırıb. Mən uşağın qoluna baxdım və gördüm ki, doğrudan da biləkdən elə bil ki, sümük içəriyə keçib. Dərhal maşın axtarmağa getdim. (Orada maşın məsələsi belədir: Sovet mütəxəssislərinin müəyyən qisminin öz maşınları var idi. Əgər onlarla bir yerə gedirdinsə, hökmən benzini sən almalı idin). Bizim kafedranın əməkdaşı, Qorki Universitetinin dosenti Robert Şukinin "Reno-16" markalı köhnə bir maşını var idi. Onu tapdım. Doğrudan da Robert çox həyəcanlandı və həyat yoldaşı ilə birlikdə bizə gəldi (Biz həm də ailəvi dost idik). Fikirləşdik ki, uşağı hansı xəstəxanaya aparaq: Lakhadariya uzaq olar, yaxında Teniyaya (Bumerdesdən 27 km məsafədə) aparmaq olar, orada da Sovet həkimləri işləyirlər. Mən hətta onların bir neçəsini tanıyırdım. Çünki onları biz öz yerli komitəmiz hesabına turist yol vərəqələri ilə təmin etmişdik.

Maşını birbaşa Teniyaya sürdük. Axşam saat 9 olardı ki, biz oraya çatdıq. Darvaza və qapılar bağlanmışdı. İş elə gətirmişdi ki, Sovet həkimlərindən biri də həmin gün növbətçi düşməmişdi. Qapıçıya yaxınlaşıb xeyli dilə tutduqdan sonra darvazanı açdırdım. Əvvəlcə xəstəni xəstəxana nəzdində olan poliklinikanın həkiminə göstərmək lazım idi. Poliklinikanın qapısını bir xeyli döydükdən sonra açdılar. Dedim:

– Cənab, kömək edin, uşağın vəziyyəti ağırdır. Heç nə demədi. Əli ilə daxil olmaq işarəsi verdi.

İçəri daxil olan kimi mən ona əhvalatı danışdım. O, çox qısa anket doldurub, bizi dərhal rentgen kabinetinə göndərdi. Rentgençi beş dəqiqə ərzində sınığı çəkdi və mənə dedi:

– Cənab, uşağın qolu sınıb, amma şükür olsun Allaha ki, sürüşməyib.

Poliklinikanın növbətçi həkimi tez göndəriş yazıb, bizi xəstəxananın növbətçi cərrahının yanına göndərdi.

Cərrahla tanış olduq. Adı Əli idi. Fransada təhsil almışdı. Üzünü oğluma tutub dedi:

– Hə, balaca müsəlman, uzan görək. Sənin əlini elə düzəldəcəyəm ki, onunla dəmiri qıra biləsən (niyə məhz dəmiri, başa düşmədim).

Uşağı cərrahiyyə stoluna uzatdılar (həkimin iki assistenti var idi), gips qoydular. Gipsi qoyan kimi təzədən rentgendən keçirdilər. Bu dəfə də o rentgenoqrama baxdı və hər şeyin yaxşı olduğunu söylədi. Sonra dedi ki, iki həftədən sonra gəlin, gipsi açaq. Yorğun-arğın evə qayıtdıq. Gecə saat 12-yə yaxın olardı. Evimizə çatanda gördüm ki, iyirmiyə yaxın kişi evimizin ətrafında gəzişir. Robert dedi:

– Vaqif, bunlar azərbaycanlılardır, sizin həmyerlilər.

Sevincdən gözlərim yaşardı. Uşağın qolunun sınmaq xəbərini eşidən bütün azərbaycanlılar bizə toplaşmışdılar. Qadınlar evdə uşaqların yanında oturub çay-çörək hazırlamış,

kişilər isə evin ətrafında gəzişirdilər (belə birlik bizə necə də lazımdır!)...

İki həftədən sonra bir də rentgenə getdik və dedilər ki, hələ tezdir, gipsi açmaq olmaz. Yenə on gündən sonra gəlməyi təklif etdilər. Nəhayət həmin məqam yetişdi və gipsi açdılar. Həkim Əli üç ay müddətinə müəyyən müalicələr təyin etdi.

Biz evdə çox götür-qoy etdik ki, bu həkimə nə hədiyyə verək. (Pul təklif edə bilməzdik. Belə ki, bizim azərbaycanlı mütəxəssislərdən biri həmin xəstəxanada onun həyat yoldaşını müalicə edən həkimə pul təklif etmişdi. Həkim də onu elə utandırıb puldan imtina etmişdi ki, bizim azərbaycanlı həmkarımız uzun müddət özünə gələ bilməmişdi). Qərara gəldik ki, üzərində Zeynəb Xanlarovanın şəkli olan məcməyini ona verək. Həkim öz işini qurtarandan sonra ona yaxınlaşdım və dedim:

– Həkim, çox sağ olun. Bu kiçik hədiyyəni bizdən qəbul edin. Bu şəkil bizim məşhur müğənnimiz Zeynəb xanımın şəklidir. Bəlkə də onun haqqında eşitmisiniz.

O, verdiyim hədiyyəni əvvəlcə götürmək istəmədi və sonra nə fikirləşdisə, siyirməsindən iki nar çıxarıb, oğluma tərəf uzadaraq dedi:

– Əgər oğlunuz bu narları götürsə, mən də sizin hədiyyəni qəbul edərəm.

Bizim uşaqlar da valideynlərinin icazəsi olmadan, heç kimdən bir şey götürməzlər. Oğluma işarə vurdum ki, götür. Öz-özümə fikirləşdim ki, bunun assistentlərinə də kiçik hədiyyələr verim.

O, məcməyini düz pəncərənin üstünə qoydu və sanki mənim nə düşündüyümü hiss edirmiş kimi dedi:

– Cənab, buradakı işimiz üçün biz dövlətdən məvacib alırıq. Ondan əlavə biz nəyi götürsək, haramdır. Allaha şükür ki, müsəlmansınız, haram və halalın nə olduğunu yaxşı bilirsiniz.

Biz də cəhənnəmə düşmək istəmirik. Bizim mükafatımız xəstələrin "Çox sağ ol"udur.

Düzü, şok vəziyyətinə düşmüşdüm. Məcməyi verməyimə peşman olmuşdum. Özümü gözəl bir əkin sahəsinə qanqal toxumu səpən bir adam kimi hiss edirdim.

Hərarətlə görüşdük. Məni qucaqladı və ürəyimdə "əhsən belə həkimə" deyə-deyə oradan çıxdım

BAYRAMLAR, BAYRAMLAR...

Əlcəzairlilər həm milli və həm də dini bayramları çox böyük təmtəraqla keçirirlər. Ümumiyyətlə bu ölkədə çoxlu mərasim vardır. Milli azadlıq hərəkatının başlandığı (1 noyabr 1954-cü il) və Əlcəzair xalqının istiqlaliyyət qazandığı (3 iyul 1962-ci il) günlər bu xalqın ən böyük bayramları sayılır. Həm milli, həm də dini bayramların keçirildiyi günlər ölkədə iş günü sayılmır. Əlcəzairlə bağlanan kontrakta əsasən, mütəxəssislərimiz həm Əlcəzairin, həm də bizim öz bayram günlərimizdə işləməməlidirlər. Məsələ burasındadır ki, hər iki ölkənin bayramlarını toplayanda istirahət günlərinin sayı çox alınırdı. Həm də bizim bayram günlərimizdə əlcəzairli tələbələr də işləməməli olurlar (müəllimsiz tələbə institutda nə etsin?). Ona görə də biz öz bayram günlərimizdə işləməli olurduq. Lakin neftçi və geoloqlarımız, habelə bizim Sovet məktəbimiz həm Əlcəzairin (dini bayramlardan savayı), həm də bizim ölkənin bayramlarını təntənəli surətdə qeyd edir, həmin günü istirahət edirdilər.

Əlcəzairin ən böyük bayramı ölkənin milli istiqlaliyyət qazanması gününün ildönümüdür. Bu bayram münasibətilə təntənəli iclaslar, müxtəlif idman yarışları keçirilir, konsertlər təşkil olunur. Bu konsertlərin bəziləri ailə konsertləri formasında keçirilir. Ailə konsertləri deyəndə mən elə bilirdim ki, bu konsertlərdə ailə ansamblları çıxış edirlər. Sonralar məlum oldu

ki, bu belə deyildir. Tamaşaçı konsertdə ailəsi ilə iştirak edir. Başqa sözlə desək bu konsertlərə tamaşaçı tək yox, yalnız ailəsi ilə buraxılır. Məncə bu düşünülmüş tədbirdir. Axı bəzi müsəlman kişiləri arvadları ilə konsertlərə getmirlər.

Ailə konsertlərinə bizim "Raduqa" vokal-instrumental ansamblı və "Azərbaycan təranələri" instrumental ansamblını dəvət edirdilər.

Əlcəzairdə 1 May, 8 MART və Yeni il bayramları çox da böyük olmayan təntənə ilə qeyd olunur. Bu bayramların adətən həm təşkilatçısı, həm də aparıcısı biz olurduq. Gecədə bir qayda olaraq bizim səfirin təbriki oxunur, Əlcəzair tərəfindən bir rəsmi şəxs çıxış edir və konsert başlanırdı. Bizim Bumerdesdə işlədiyimiz ilk illərdə həmin konsertlərdə yalnız bizim bədii özfəaliyyət kollektivlərimiz çıxış edirdilər. Sonralar isə əlcəzairli yoldaşları da bu işə cəlb etdik. Onların həm folklor və həm də estrada heyətləri bu konsertlərdə iştirak edirdilər.

Əlcəzairdə dini bayramlar çox böyük təntənə ilə qeyd olunur. Bu bayramların ən səciyyəvisi Məhəmməd peyğəmbərin anadan olduğu günün qeyd olunmasıdır. Bu Mövlud bayramı adlanır. Həmin gün sanki bütün ölkə qaynayır. Adamlar təzə paltarlar geyinir, paxlava və digər şirniyyat məmulatları bişirirlər. Bayram axşamı bütün evlərdə rəngbərəng şamlar yandırılır və eyvanların kənarlarına düzülür. Evlərdə ən ləziz yeməklər bişirilir. Uşaqlar isə valideynlərinin mağazalardan aldıqları kükürdlü əşyaları (pitarda) partladırlar. Son illər ölkənin prezidenti pitardaların istehsalını və satışını qadağan etmişdi. Çünki bu təhlükəli "oyuncaq"dan nəinki balacalar, hətta onların valideynləri də istifadə etmişdilər və böyük bir anbarda yanğın baş vermişdi.

Bayram gecəsi uşaqlar səhərə kimi, dəmir qab döyürlər və əsla yatmaq mümkün olmur.

Qurban bayramı da Əlcəzairdə əlamətdar şəraitdə keçir. İmkanı olan ailələr qurban qoyunu kəsir, imkanı olmayanlar isə bazardan ət almaqla kifayətlənirlər. Kəsməmişdən qabaq

qurbanlıq qoyunun başını qırmızı rəngləyir, boynuna qırmızı lent bağlayır və həyətdə bir-iki dövrə vurdurub kəsirlər. Bu qoyunun əti ən azı yeddi evə paylanmalıdır.

Ramazan ayı (orucluq) da bu ölkədə ən müqəddəs aylardan biridir. Əvvəla orucluq ayının başlanması ilə əlaqədar olaraq bütün müəssisələrdə iş rejimi dəyişir. Məsələn, deyək ki, səhər saat 8-də işə başlayan tədris müəssisələri ramazan ayında 10-da və ya 10^{30} –da dərsə başlayırlar. Digər müəssisə və idarələr bu qaydada iş rejimini dəyişirlər. Ölkədə fəaliyyət göstərən müxtəlif ölkələrin diplomatik korpusları da müvafiq surətdə həmin ayda öz iş qrafiklərini dəyişməli olurlar.

Tələbələr həvəssiz, yorğun görünür və demək olar ki, işləmək istəmirlər. Aclıq və yorğunluq yəqin ki, adamın diqqətinə də pis təsir göstərir. Belə ki, ölkədə baş verən avtomobil qəzalarının çox hissəsi bu ayın payına düşür.

Tələbələr bizdən (əlbəttə müsəlman müəllimlərdən) tez-tez soruşurdular ki, biz də oruc tuturuq ya yox. Onların qəlbini qırmamaq üçün müsbət cavab verirdik.

Orucluq vaxtı biz gündüzlər yerli əhalinin gözü qarşısında nə su içir, nə çörək yeyir nə də siqaret çəkirdik. Şübhəsiz ki, yerli adət və ənənələrə hörmət etmək lazımdır. Bunu bizdən həm də sovet səfirliyinin rəhbərliyi tələb edirdi.

Ramazan ayında Bumerdesin düz mərkəzində xüsusi estrada meydançaları qurulur. İftardan qabaq şəhərdə bir nəfər də desən belə görmək olmur. Din xadimləri televiziya vasitəsilə moizə (dini söhbət) edir, sonra azan verilir və nəhayət camaat iftara başlayır. İftardan sonra küçələrə çıxır, konsertə tamaşa edirlər. Gəzintilər başlanır. İl ərzində heç üzünü görə bilmədiyin adamları bu zaman görmək olur. Meydandakı konsertin ifaçıları Bumerdes vilayətinin bədii özfəaliyyət kollektivləridirlər. Hər axşam vilayətin bir rayonunun və ya qəsəbəsinin musiqi kollektivi çıxış etmək üçün Bumerdesə gəlir. Konsert "obaşdan" (ərəbcə imsək) deyilən vaxta kimi davam edir (bu təxminən 3-4

arasındadır), sonra camaat yeyib, yatır. Bax, beləcə bir ay davam edir.

Oruc tutanlar arasında lap balaca uşaqlardan (6-7 yaşlı) tutmuş qocalara kimi müxtəlif təbəqələrə mənsub adamlar vardır. Adamların üz-gözündən hiss olunur ki, oruc tutmayanlar da az deyildir.

Bir dəfə ramazan ayında tələbələrdən bir qrupu dərsə gəlməmişdi. Mən qrup nümayəndəsini çağırıb, danladım. Qrup nümayəndəsinə bildirdim ki, oruc tutanda nə olar. Oruc da tutmaq lazımdır, dərsə gəlmək də.

O, məni dinlədikdən sona:

– Cənab, siz elə bilirsiniz ki, onlar oruc tuturlar – dedi. Onlar yalan deyirlər. Nə oruc tutur, nə də ki, namaz qılırlar. Orucluğu bəhanə edib dərsə gəlmirlər.

Bizim fakültənin dekanı Mövlud Şıxhi Fransada təhsil almışdı. Bir dəfə o məni kabinetinə dəvət edib qapını bağladı və dedi:

– Gəl adama bir fincan kofe içək.

Mən təəccüblə:

– Cənab Şıxhi, siz oruc tutmursunuz? – soruşdum.

O, məndən xəcalət çəkirmiş kimi:

– Cənab Nəsirov, bağışlayın məni – dedi. Mən oruc tuta bilmirəm, başım ağrıyır.

Əlcəzairdə məhərrəm ayının birinci və onuncu günlərini də bayram edirlər. Bunlar məhərrəm və aşura (aşra ərəbcə on deməkdir) bayramları adlanır. Məhərrəm ayının birinci günü Məhəmməd peyğəmbər Məkkədən Mədinəyə yola düşmüş (hicr etmiş) və on gündən sonra oraya çatmışdır (yəni aşura günü). Bu günləri əlcəzairlilər bayram edir və hicri qəməri tarixi məhərrəm ayının 1-dən başlayır.

Əlcəzairdə bir müqəddəs gün də var: 8 May. Bu bayram günü deyildir. Lakin əlcəzairlilər üçün müqəddəs bir gündür.

Bu günü bütün Əlcəzair ümumxalq matəmi günü kimi qeyd edir. 1945-ci ilin 8 mayında Setif şəhərində minlərlə (təxminən 40 minə yaxın) dinc əhali fransız müstəmləkəçilərindən vəd etdikləri istiqlaliyyəti tələb edərkən güllələnmişlər. Məsələ burasındadır ki, fransızlar əlcəzairliləri İkinci Dünya müharibəsində köməyə çağırmış və qələbə təqdirində onlara azadlıq verəcəyini vəd etmişlər. Lakin müstəmləkəçilər öz sözlərinin ağası olmamışdılar.

Hər il mayın 8-də əlcəzairlilər matəm libasını geyir, vətənlərinin azadlığı uğrunda şəhid olanları yad edir, özlərinin təbirincə desək, qara bayram keçirirlər.

Məncə burada bir haşiyə çıxmaq yerinə düşərdi.

Ümumiyyətlə mən Əlcəzairdə yaşadıqdan sonra başa düşdüm ki, fransız müstəmləkəçiləri nə qədər zülmkar imişlər. Mən elə bilirdim ki, (nədənsə heç özüm də bilmirəm) qəddarlıq, amansızlıq yalnız faşizmə xasdır.

Lakin çəkilən sənədli və bədii filmlərə baxdıqdan, müxtəlif mənbələrlə tanış olduqdan sonra əmin oldum ki, fransız müstəmləkəçiləri qəddarlıqda faşizmdən heç də geri qalmırlarmış. Əlcəzair inqilabçıları yerində güllələnməkdən tutmuş, vertolyotlardan paraşütsüz atılmağa kimi cəza tədbirlərinə məruz qalmışlar. Onlara qarşı elə cəzalar tətbiq edirlərmiş ki, bəşəriyyətin bu günə kimi o cür alçaqlıqlardan xəbəri yoxdur.

Bir qoca mənə nəql etdi ki, fransızlar Əlcəzairdə nə qədər qəşəng qızlar varmışsa, hamısını götürüb zorla aparırlarmış. Ona görə də ərəb ailəsində qız uşağı doğulan kimi valideynlər özləri onu şikəst edirlərmiş ki, müstəmləkəçilər böyüyəndə ona tamah salmasınlar.

Ata məhəbbəti, qeyrət və namus
Üz-üzə dayanıb, bax bu həyata!...
Tamahın salmasın deyə fransız,
Özü şikəst edir, qızını ata.

BÖYÜK SƏHRA VADİSİ BOYU SƏYAHƏT

Əlcəzairdə gəzməli və görməli yerlər çoxdur. Son illər ölkənin rəhbərliyi də bu işə xüsusi diqqət yetirir. Əlcəzairə gələn turistlər müxtəlif marşrutlar üzrə səyahətə çıxa bilərlər. Səyyahları ən çox maraqlandıran ölkənin bütün ərazisi boyu "səpilən" qədim Roma xarabalıqlarıdır.

Əlcəzairdə olarkən bir neçə dəfə müxtəlif marşrutlar üzrə səfərlərə çıxmışam. Xatirimdə ən dərin iz buraxanı Böyük Səhra vadisi boyu səyahətdir. Marşrutun uzunluğu 2100 km-dir. Səyahət zamanı rast gəldiyimiz şəhərlər bir-birindən orijinal, adamlar isə bir-birindən maraqlı idilər. Səyahət zamanı bəzən adama elə gəlir ki, yuxudasan. Çünki, yalnız yuxuda tarixi keçmişə qayıtmaq mümkündür. Məhz bu növ səfərdə səyyah, sanki keçmişə baş vurur və hərdən o keçmişlə bu günün təzadlı sərhəddində durub müşahidəçi rolunu oynayır. Belə ki, səyyah bu aləmə (bu barədə ətraflı bəhs edəcəyəm) müdaxilə edə bilmir.

SƏHRA GÖZƏLİ QARDAYA

Qurumuş Mzab çayı vadisində ərəblərin yerləşdirilməsi qeyri-adi tarixə malikdir. Ərəb mənbələrinin yazdığına görə bu VII əsrin ortalarında Osmanın ölümündən, Əlinin – "İslam şiri"nin hakimiyyətə gəlməsindən sonra baş vermişdir. Peyğəmbərin düşmənləri onun kürəkəni hakimiyyəti ələ aldıqdan sonra ona qarşı mübarizə aparmış, xaincəsinə onu öldürmüşlər. Beləliklə, yeni lider – Abdulla-ibn İbad meydana çıxmış və onun tərəfdarları ibadilər adlandırılmışlar.

Omeidlər imperiyasının iflası zamanı ibadilər həm Omanda, həm Yəməndə və İranda, xüsusilə Məqrib ölkələrində (Liviya, Tunis, Əlcəzair, Mərakeş) özlərinə yaxşı tərəfdarlar tapmışlar. İbn Rüstəm Tunisdə kifayət qədər güclü dövlət yaratmış, bu dövlət dini düşmənlərin təsiri nəticəsində məhv olmamış və o,

Tunisdən qərbə, Tlemsen rayonuna yerini dəyişmişdir. Bu dövlət 130 il (paytaxtı Tahert) mövcud olmuş, ərazisi Mərakeşdən Liviyaya qədər uzanmışdır. İbadilərin düşmənləri nəhayət Tahertə gəlib çıxıb, onları Səhraya sıxışdırmışlar. İbadilər Mzaba vadisində yurd salmış, burada quyular qazmış, xurma ağacları əkmiş, su anbarları tikmişlər. XIII əsrin ortalarında ibadilər yenidən hücuma məruz qaldıqda, Mzaba vadisinin dərinliyində gizlənmişlər və bu günə kimi onları narahat edən olmamışdır.

XI əsrin birinci yarısında Mzaba vadisində beş şəhər yaradılmışdır. Bunlar Əl-Atif, Malika (Şahanə), Bunura (Parlayan), Beni-İzgen (mühitin adamları) və Qardaya (Dayya mağarası) şəhərləridir.

Əfsanəyə görə gözəl qadın olan Dayya susuzluqdan ölümcül vəziyyətə düşən ibadilərə su yerini göstərir. Bu qadın guya köçəri qəbilə tərəfindən mağarada doğum üçün qoyulmuşdur. Dayya ibadilərin şeyxi Sidi Bu Qdemaya və onun nökərinə qonaqpərvərlik göstərmiş və şeyx də ona evlənmək təklif etmişdir. Şeyx mağaranın yanında ev tikdirmiş və beləliklə Qardaya şəhərinin əsasını qoymuşdur. Dayya mağarası bu gün də durur və qadınlar oraya ziyarətə gedirlər.

Vadi məhbusluğunda qalan ibadilər demək olar ki, min illərlə özlərinin adət və ənənələrini qoruyub saxlaya bilmişlər. Bura xəlifənin seçilməsi prinsipi, təkkəbinlilik, dinin təmizliyi və adətlərə ciddi surətdə riayət etmək, dini doqmaların və ənənələrin hər şeydən üstün tutulması daxildir ki, bu da ibadilərin həyatını anadan olandan ölənə kimi nizamlayır.

Qadınların şəhəri tərk etməyə əsla ixtiyarları yoxdur. Onlar şəhərin daxilində də tək yox "müşayiətçi" ilə gəzə bilərlər. Bu qadınlar çadraya elə bürünürlər ki, yalnız bir gözləri ilə ətrafa baxırlar. Yad adamla üz-üzə gələndə ya yaxındakı tində gizlənir, ya da üzlərini divara tuturlar ki, tək gözləri belə görünməsin.

Əvvəllər qızları az qala beşikdə ərə verirlərmiş. Son zamanlar isə müasirlik ibadilərin də ailələrinə nüfuz edə

bilmişdir. Lakin qadın ailədə yenə də hüquqsuzdur. Kişi evdən çıxanda qapını açarlayıb gedir...

İbadilərin ağsaqqalları çoxdan məcbur olublar ki, kişilərin şimala pul qazanmağa getmələrinə razılıq versinlər. Onların ailələri isə həmin kişiləri evlərində gözləyirlər. Bu ailələrə himayədarlığı yaxın qohumlar edirlər. Ailə başçısı evdə olmadıqda belə, onun ailə üzvlərinin sayı arta bilər (Bizimlə səfərdə olan rus qadınları deyirdilər "nə yaxşı adətdir"). İbadilərin xurafatında deyilir ki, uşaqlar ana bətnində illərlə yata bilərlər və beləliklə ailə başçısı evdə olmadıqda belə, dünyaya gələn uşaqlara ata olmaq hüququnu saxlayır. Bizi müşayiət edən bələdçinin dediyinə görə belə hallar tez-tez olur.

Bir neçə əsr bundan əvvəl pirat Əlcəzairində hamam, dükan, çörək bişirilən yerlərin və s. əksəriyyəti ibadilərə mənsub olmuşdur. Burada çoxlu pul qazanan ibadilər öz vətənlərinə qayıtmış (hətta Əlcəzairdə ölənləri dəfn etmək üçün Mzab vadisinə gətirirlərmiş) və öz işlərini qohumlarına tapşırırlarmış. Kifayət qədər pulu olanlar yüksək hasar arxasında, xurma və meyvə ağacları kölgəsində, "yerdə cənnət", yəni yay evi tikirdilər.

Adətlərin qeyri-adiliyi, vadidəki nadir coğrafi şərait, Mzaba şəhərlərində "arxitektura möcüzəsi" yaratmağı tələb edirdi. Burada hər bir ev kub formasında olub, orada yaşayanları həm istidən, həm soyuqdan və həm də ki, özgələrin qərəzli marağından qoruyur. Evlərin bir qayda olaraq pəncərəsi yoxdur. Bu evlər 2-3 mərtəbəli olub, işıq yalnız dairə şəkilli evin mərkəzinə-həyətə düşür. Bütün şəhər kublar ehramından təşkil olunmuş və vadinin yamacında tikilmişdir. Bunda əsas məqsəd xurma ağaclarını əkmək üçün çox qiymətli olan vadidəki torpağı tutmamaqdır.

Şəhərin yuxarı hissəsində kvadrat şəkilli, konus minarəli məscid ucaldılmışdır. Aşağıda, bir qədər uzaqda bazar yerləşir ki, bura "natəmiz"lərin daxil olması qadağandır. Burada

zənginlik, israfçılıq əsla hiss olunmur. Hətta məscid belə bər-bəzəksizdir.

Diqqəti cəlb edən məqsədyönlülük və bütün ansamblın harmoniyasıdır. Məhz bu keyfiyyətlər dünyanın müxtəlif ölkələrindən buraya –müasir kubizmin beşiyinə gələn müxtəlif mütəxəssisləri mat-məəttəl qoymuşdur. Qardaya əsil sənət əsəridir.

Oymaq evlər, dar küçələr
İşığa həsrət gecələr...
Tarix qoynunda gecələr
Gecələri möhtac Aya,
Səhra gözəli Qardaya!

Dam görmədim olsun uca,
Sapsarı qum həyət-baca.
Mışıl-mışıl yatır qoca;
Bənzərin var tamaşaya,
Səhra gözəli, Qardaya!

Tərəqqidən qaçan insan
Nə sadəlövh, nə mehriban.
Dincin alır burda zaman.
Hər tərəfin qumdan taya,
Səhra gözəli, Qardaya!

Su inşaatçıları Mzabın "su sistemi" ilə tanış olduqdan sonra istər-istəməz onun "dahiliyini" etiraf etməli olurlar.

Mzab Səhrada yeganə "süni" oazisdir. Yerdə qalanlarda su səthə ya çıxmış və yaxud da çıxmaqdadır. Burda "su sistemi" üç "yarımsistemdən" təşkil olunmuşdur: Dərinliyi 60 m-ə qədər olan 30000 quyular sistemi (suyu dəri vedrələrdə eşşəklər qoşulan dolamaçarxla çıxarırlar), sisternlər sistemi, su axıdıcıları və ya kanallar sistemi (bu nadir hallarda yağan

yağışların suyunu yığmaqdan ötrüdür), ildə iki dəfə axan çay suyunu toplamaq üçün mürəkkəb bəndlər sistemi və s. Göründüyü kimi burada "su qanunçuluğu" olduqca ciddi və mürəkkəbdir. Lakin burada öz təcrübələrinə əsaslanıb artıq min illərdir ki, yerli əhali suya olan ehtiyaclarını ödəyir. Sözün qısası, Mzaba elə böyük, xüsusi və sonsuz dünyadır ki, onun haqqında nə qədər desən danışmaq olar.

Bu barədə söhbətimizin sonunda onu da qeyd edək ki, ibadilərin çox ciddi qanunları (onlar buna "kanun" deyirlər) vardır. Əslində bu qanunlar müxtəlif qadağalardır. Məsələn, oyunlar oynamaq, musiqi dinləmək, siqaret çəkmək, şəkil çəkdirmək, ətriyyatdan istifadə etmək və s.qəti qadağandır. Qonşunun bəd əməlləri barədə qəbilə başçısına məlumat verməmək həmin bəd əməlləri törətməkdən də artıq cəzalandırılır.

Yaxşı yadımdadır ki, biz turistlər Qardaya bazarına daxil olmamışdan əvvəl bələdçi bizi başa saldı ki, burada yerli adamın fotoşəklini çəkmək olmaz. Əgər özünüzlə xatirə kimi buradan foto aparmaq istəyirsinizsə, onda öz yoldaşlarınızın fonunda çəkin. Yoxsa, fotoaparatlarınızı alıb qırarlar.

Mən deyilənlərin nə dərəcədə həqiqət olduğunu özüm yoxlamağı qərara aldım. Bir dükançı ilə şirin söhbətdən sonra ona birlikdə şəkil çəkdirməyi təklif etdim. O, qorxa-qorxa ətrafına baxdı və dedi:

– Bilirsinizmi, əgər mən sizinlə şəkil çəkdirsəm, onda gərək evimdən didərgin olam. Ailəm başsız qalar. Əgər siz məni öz xatirinizdə saxlamaq istəyirsinizsə, mənə diqqətlə baxın və gözlərinizdə mənim şəklimi aparın.

Bazarda siqaret satıldığını da gördüm. Lakin, deyəsən bu yalnız gəlmə adamlar üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Burada ən ağır cəza qəbilədən qovulmaqdır. Buna yerli adamlar "terbiya" deyirlər (yəni tərbiyə).

Fransız səyyahlarının yazdığı kimi yaşlı mzabit Fransada bir neçə univermağın, ondan bir qədər cavanı isə Avropanın ən yaxşı ali məktəblərinin hətta bir yox, iki diplomuna sahib ola bilər.

MZABADA GƏZİNTİ

Bazar meydanını (75x44m) gəzməyən turist heç vaxt Qardayanı tərk etmir. Bu meydan çoxsaylı alaqapılarla əhatə olunmuşdur və bu tağların içərisində də çoxlu sayda dükanlar vardır. Məscid şəhərin mərkəzində yerləşir. Ora birbaşa Ed-Dəllam küçə-bazarından çıxmaq olur. Əyri-üyrü yollarla düz təpənin başına çıxmaq olur ki, burada da hündürlüyü 22 metr olan konik minarəli məscid ucaldılmışdır.

Qardayadan bir qədər şərqə Malikə şəhəri yerləşir. Onun evlərinin divarları təpədə bir qala yaradır.

Bələdçi ilə vadi şəhərlərindən biri – Beni-İzgenə səyahət etmək olar. Beni-İzgen barədə oxuculara bir qədər ətraflı məlumat vermək istəyirəm. Belə ki, bu şəhərə düşən kimi adam özünü tamamilə ayrı aləmdə hiss edir. Bu şəhər qala divarları və qüllələrlə əhatə olunmuşdur. Bələdçimiz 90 yaşlı bir qoca idi. Şəhərin girəcəyində divara fransız dilində böyük bir elan vurulmuşdu. Orada qeyd edilirdi ki, bu şəhərdə nə siqaret çəkmək, nə şəkil çəkmək, nə də ki, tək gəzmək olar (əlbəttə tək gəzmək turistlərə aiddir). Bələdçimiz deyəsən tərifi çox sevirdi (kim tərifi sevmir ki?). Şəhər haqqında ilk məlumatı verən kimi biz onu xeyli tərifladik. O isə dedi:

– Mən bu şəhərin bir nömrəli bələdçisiyəm. Bu günlər ölkənin prezidenti Şadli Bencədid bura gəlmişdi. Mən ona da bələdçilik etmişəm.

Qoca sözünü qurtarmamış əlini cibinə saldı və bir fotoşəkil çıxardı. Həmin fotoda qoca ilə prezidentin şəkli əks olunmuşdu.

Qoca bələdçi məlumat verərək bizi düz təpənin yuxarısına kimi müşayiət etdi. Məqsəd təpənin başındakı qüllədən bütöv Mzaba vadisini seyr etmək idi.

Vadidə tikilən bu beş şəhərə xas olan, küçəyə pəncərəsi olmayan evlər burada da tikililərin əsasını təşkil edir. Bir gözü ilə baxan çadralı qadınlar turistləri görən kimi gizlənirlər. Dar küçələrdən keçdikcə özünü tamam başqa bir əsrdə hiss edirsən. Arabir həyətlərdən heyvan səsləri gəlir. Bələdçi deyir:

– Heyvanlar da bu həyətlərdə saxlanılır.

Dar küçələrlə yolumuza davam edirik. Həyət qapılarından biri açılır. Üfunət bütün küçəni bürüyür.

Bələdçidən soruşuram:

– Əhalinin sağlamlığı necədir?

O cavab verir:

– Bizdə adamlar cəmisi bir dəfə xəstələnirlər. O da ölməmişdən qabaq, vəssalam. Fikirləşirəm ki, görəsən buna sanitariya və gigiyena elmi nə deyir.

Yolumuz düz Beni-İzgen bazarına gəlib çıxır. Qəribə bazardır. Alıcılar oturmuş, malları isə xüsusi dəllallar satırlar. Dəllal əlində satılan malı tutub, qiymətini tez-tez təkrar edərək qaçır və alıcıların qarşısında dövrə vurur. Alıcılar isə çay və kofe içə-içə ona tamaşa edirlər. Deyək ki, dəllal malın qiymətini 100 dinar söyləyir. Alıcılardan birisi isə həmin mala 60 dinar təklif edir. Dəllal əgər bu qiymətə razıdırsa, o saat malı həmin alıcının üstünə atır və pulunu alır. Yox əgər razı deyilsə, o öz işində, yəni qaça-qaça malın qiymətini təkrar etməkdə davam edir. Əgər həmin dəllal bir neçə dəfə dövrə vurduqdan sonra münasib müştəri tapmırsa, gətirib malı 60 dinar təklif edən müştərinin üstünə atır. Həmin müştəri o malı hökmən almalıdır. Bu həmin bazarın qanunudur. Dəllal malın birini satdıqdan sonra digərini götürür və əvvəlki kimi alıcılar qarşısında dövrə vurmağa başlayır.

Burada alver saat 12-yə yəni günorta namazına kimi davam edir. Bizim Sovet malının bu bazarda necə satılacağını gözlərimizlə görmək üçün turistlərdən biri dəllala bir taxta qaşıq bağışladı və xahiş etdi ki, onun satışını nümayiş etdirsin. Dəllal razılaşdı. İki dövrə vurduqdan sonra suvenir-qaşıq 100 dinara satıldı.

Onu da qeyd edim ki, Beni-İzgen şəhərinə axşamlar xarici turistlər buraxılmırlar.

Mzaba vadisinəki şəhərciklərdən biri də Bu-Nuradır. Bu şəhərə turist çox az gəlir. Bu-Nura qayalar üzərində tikilmiş çox gözəl bir şəhərdir. Ona bəzən qadınlar şəhəri də deyirlər. Belə ki, kişilərin çoxu pul qazanmaq üçün müxtəlif şəhərlərə gedir, qadınlar isə uşaqlarla birlikdə bu şəhərdə qalırlar. Avropalı turistlər bura bəzən "qadın monastrı" deyirlər. Biz orada olanda nəql etdilər ki, iki avropalı kişi turist burada oğurlanmış və onları bir həftədən sonra buraxmışlar.

Qardayadan 9 km məsafədə Əl-Attif (1010-cu il) şəhərciyi yerləşir. Bu şəhərcik özünün iki məscidi ilə fərqlənir. Şəhərciyin divarları yanında məşhur Sidi-İbrahim məscidi ucaldılmışdır.

Bir günün necə keçdiyini heç hiss etmədik. Artıq axşam düşmək üzrə idi. Deməli biz, xarici turistlər hökmən mehmanxanaya qayıtmalı idik. "Qardaya" mehmanxanasına gəldik. Bu avropasayağı tikilmiş, müasir avadanlıqlarla təchiz olunmuş və çox səviyyəli xidmətə malik olan bir mehmanxanadır. Turist yoldaşlarımıza otaqları bölüşdürdükdən sonra (mən qrupun rəhbəri idim) öz otağımıza gəldik. Moskvalı dostum Volodya Şerbakovla bir nömrəyə düşdük. Küçədə 29-30 dərəcə temperatur var. (Təsəvvür edin ki, bu hələ fevral ayının ilk günləridir); otaqlarda isə kondisionerlər işləyir və ora daxil olduqda sanki cənnətə düşürsən. Azca uzandım. Buna səbəb gördüklərimin nağıla bənzəməsi idi. Sonradan isə nağıllara o qədər əlavələr olunub ki...

Dostumla balkona çıxdıq. Mzaba şəhərciklərindən şam işığına bənzər çox zəif işıq gəlirdi. Sanki axşam düşməmiş

Mzaba yuxuya dalırdı və bir şəhərdə sanki müxtəlif əsrlər görüşürdülər. Mehmanxanada XX əsr, şəhər bazarında isə deyək ki, X-XI əsrlər. Mehmanxanadan şəhəri seyr edir və qəribə hisslər keçirirdik. Sanki XX əsrdən keçmiş əsrlərə baxırdıq. İstər-istəməz başımdan bu fikir keçdi: buralar qədim tarixin yuva saldığı yerlərdir.

UARQLA ƏLCƏZAİR SƏHRASININ PAYTAXTIDIR

Uarqla şəhəri Qardayanın 190 km-liyində yerləşir. Bu şəhər Əlcəzair səhrasının paytaxtı olub, sürətlə inkişaf edən inzibati və sənaye mərkəzidir.

Biz Uarqlaya getməkdən ötrü səhər tezdən (saat 6-da) yuxudan durub, səhər yeməyini yedikdən sonra yola düşdük. Avtobusumuz Mzabanın sənaye zonalarının, habelə aeroportunun yanından keçdikdən sonra düz yola çıxdı. Bu yol səhra boyu uzanıb heç bir yaşayış məntəqəsindən keçmir.

Uarqla şəhərinin yaranma tarixi məlum deyildir. Bircə o məlumdur ki, bu şəhər IX-X əsrlərdə ibadilər dövlətinin tərkibində olmuşdur. Belə ki, ibadilərin son hökmdarı din düşmənlərinin qorxusundan səhraya qaçmış və Uarqlanın yanında Sədrət şəhərinin əsasını qoymuşdur. Sonralar bu şəhər öz böyüklüyü və gözəl tikililəri ilə regionda məşhurlaşmışdır. Din düşmənləri gəlib bura çıxmış, xurma ağaclarını kəsmiş, tikililəri dağıtmışlar. İbadilər Mzabaya qaçmalı olmuşlar.

Sədrət xarabalıqları qazıntılar nəticəsində aşkar edilmiş və indi də durur (Uarqlanın cənubi-qərbində, ondan 13 km məsafədə). Keçmiş ibadilər (indi onlara mzambilər deyirlər) yazda bu xarabalıqları ziyarət etməyə gedirlər.

Uarqlanın görməli yerləri "köhnə şəhər" (burada əsasən zəncilər yaşayır), "köhnə bazar" və mərkəzi muzeydir. Bu muzeyin Sədrətdə tapılmış zəngin kolleksiyası var. Muzey

olduqca gözəl və orijinal bir binada yerləşmişdir. Burada qədim Səhra daş alətləri və digər maraqlı əşyalar saxlanılır. Zallardan birinin palma məmulatından düzəldilmiş divarlarına fantastik naxışlar vurulmuşdur.

Uarqla ən gözəl "Səhra gülü" olan bir yer hesab olunur. Bu uzun illər ərzində səhra qumu altında müxtəlif mineralların əmələ gətirdikləri fiqurlardır ki, bu da təbii gülə bənzəyir. Buna "Səhra gülü" deyirlər. Onu da qeyd edim ki, bu "gül" Əlcəzair xalqının milli sərvəti olub, yerli qanunlara görə onu ölkə xaricinə aparmaq olmaz.

Uarqla şəhərindən bir qədər kənarda "yeni" bazarda bu "güllərdən" bəyəndiyini seçib almaq olar. (Oxucu soruşa bilər ki, əgər turist bu "gülləri" özü ilə apara bilmirsə, bəs onda niyə alır? Düzdür, "Səhra güllərinin" xalqın milli sərvəti olması barədə qanun var. Lakin gömrükxana işçiləri deyəsən bu qanunun ciddiliyinə inanmırlar və bu gülləri ölkədən aparanlara mane olmurlar). Burada elə "güllər" vardır ki, hər birinin ağırlığı 1 tondan çox olur.

"Köhnə şəhər" yeni inzibati tikililərlə əhatə olunmuşdur. Bu tikililərdən birində Səhranın kənd təsərrüfatı institutu yerləşir. Bu institutun əsas tədqiqat obyekti xurma təsərrüfatıdır (xurmaçılıq).

1954-cü ildən başlayaraq burada çoxlu artezian quyuları qazılmışdır. Bu quyular da 900 000 xurma ağacını su ilə təmin edir.

"Köhnə şəhər"də dəvə meydanı deyilən bir yer var. Bu meydan küçə-tunellərlə əhatə olunmuş, evlərin balkonları küçənin üstündən elə birləşdirilmişdir ki, qonşuya getmək üçün küçəyə düşmək lazım gəlmir. Qapıların üstündə bəzən həmin evdə yaşayan və ərə getməyən qızların sayı da göstərilir.(Qapının üstünə evdəki subay qızlrın sayı qədər ulduz yapışdırırlar).

Burada minarəsinin hündürlüyü 68 metr olan məscid və çoxlu inzibati binalar vardır.

Uarqladan 85 km şərq tərəfdə Əlcəzairin əsas neft hasilatı mərkəzi – Həssi-Messaud yerləşir. Burada çoxlu Sovet mütəxəssisi işləyirdi. Həssi-Messaudda gözəl bir neft muzeyi vardır. Uarqlanın şimalında isə (30 km məsafədə) Əl-Bur vadisi yerləşir. Burada nazik qum təpələri altında həddindən artıq gözəl və şəffaf "Səhra güllər"i vardır.

TUQURT SƏHRANIN KEÇMİŞ PAYTAXTIDIR

Səhrada səyahətin bir əsas xüsusiyyəti vardır. Hər hansı bir yaşayış məntəqəsindən digərinə gedən yolda turistin müşahidə edə biləcəyi yeganə mənzərə qumlu səhralardır. Uarqladan Turquta kimi 150 km-lik yol sap-sarı qumlu səhradır. Bəs ucsuz-bucaqsız səhrada gözə dəyən nədir? Nağıllardan eşitdiyimiz, bəzən filmlərdə gördüyümüz tək-tək dəvə karvanı, yaxud içərisində xurma ağacları bitən iri yarğanlar. Avtobusumuz səhranın sinəsindən keçən asfalt yolla şütüyür. Bu yol sanki Səhra adlı bir orqanizmin şah damarıdır. Yol şüşə kimidir (Əlcəzairlilər yol çəkməyə nə xəsislik, nə də tənbəllik edirlər. Ölkədə yol çəkənlər əsasən əcnəbilərdir). Yolsuz, səhra həyatdan məhrum ola bilər. Deyirlər ki, bərk külək əsəndə asfalt yol qum altında qalır. Fərdi səyahətə çıxanlar belə hallarda azırlar və itib-batırlar. "Əl-Mücahid" qəzetinin yazdığına görə üç il qabaq səhrada itgin düşən səyyahları indi də axtarırlar.

Avtobusun pəncərəsindən səhraya baxıram. Adama elə gəlir ki, burada əsla həyat yoxdur. Birdən uzaqdan komacıqlar görünür. Komaların yanında avtobusu saxlayırıq.

Balaca uşaqlar qum üstündə oynayırlar. Qışın oğlan çağı – fevralın ikisi olmasına baxmayaraq, burada 29 dərəcə istilik vardır. Qarşımızda ağ əbalı, başında əmmaməyə bənzər bükülü yaylıqdan papaq (əgər buna papaq demək mümkündürsə)

qoymuş bir ərəb çıxdı. Salamlaşdıq. Yoldaşlarımın xahişini ona yetirdim:

- Mümkünsə, bizimlə şəkil çəkdirin.

O, ciddi görkəm alıb dedi:

- Etiraz etmirəm, hər çəkiliş üçün 10 dinar verməlisiniz.

Hiss olunurdu ki, bu kişi səyyahlarla şəkil çəkdirməkdə təcrübəsiz və biz də ona şəkil çəkdirməyi təklif edən ilk səyyahlar deyilik. Yoldaşlar ona müxtəlif suvenirlər, döş nişanları verib, pulsuz şəkil çəkdirməyin razılığını aldılar. (Onu da qeyd edim ki, xəsislikdə sovet turistləri bütün əcnəbi turistlər arasında birinci yeri tuturlar. Səbəbi barədə bizim qəzetlər az yazmayıblar.)

Komanın o tərəfində bir qadının balaca uşağı soyundurub, bədənini qumla ovuşdurduğunu gördüm. Kişiyə müraciətlə:

- O, niyə belə edir?-soruşdum.

Kişi cavabında:

- Uşağı çimizdirir - dedi

Gözlərim az qala kəlləmə çıxdı:

- Necə? Çimizdirir?

Kişi heç əhvalını pozmadan:

- Bəli, bəli çimizdirir- dedi. Bəs siz bilmirsiniz ki, burada su məsələsi problemdir. Biz özümüz də qumla çimirik.

"Çimizdirilən" uşağa yaxınlaşıb, onun bədəninə diqqətlə baxdım. Doğrudan da, qumda "çimən" bu balacanın bədəni tər-təmiz idi. Sonradan məlum oldu ki, burada qab-qacağı da qumda "yuyurlar".

Başımıza toplaşan yerli adamlarla xudahafizləşdik. Avtobusa doluşurduq ki, yoldaşlarımızdan biri qiymətli bir şey tapan adam kimi sevincək çığırdı:

- Yoldaşlar, karvan. Gəlin dəvələrlə şəklimizi çəkdirək.

Dəvə karvanı bizə yaxınlaşdı. Sarvana karvanla birlikdə şəkil çəkdirmək istədiyimizi bildirdik. Sarvan bizdən suvenirlər tələb etdi. Yenə hərə özünün çantasına "hücum" çəkdi. Döş nişanları, kiçik oyuncaqlar, açıqcalar sarvanın ətəyinə yağış

kimi yağmağa başladı. Səyyahlar öz arzularına çatdıqdan sonra avtobusumuz yoluna davam etməyə başladı.

Tuqurt yolunda avtobusu ikinci dəfə xurma bağlarının (yarğanların içində) yanında saxlatdırdıq. Təsəvvür edin ki, ucu-bucağı görünməyən səhra ilə gedirsiniz. Hər tərəf qumluqdur. Birdən böyük bir yarğanın içərisində xurma ağaclarını görürsünüz. Gözlərinizə inanmırsınız. Axı bir neçə dəqiqə bundan əvvəl sizə elə gəlirdi ki, artıq bu səhrada həyat yoxdur. Birdən-birə gözlərinizə yaşıl xurma ağacları görünür. Yaşıllıq və həyat. Bu mənzərə hər 40-50 km-dən bir təkrarlanır.

Avtobusdan düşən kimi bir oğlanı xurma ağacında gördük. Salamlaşdıq. Ona turist olduğumuzu söylədim. O gülümsədi və bizim turistlərin bu yerlərə tez-tez gəldiyini qeyd etdi.

Xurma bağını gəzməyə başladıq. Məhsul artıq yığılmışdı. Bir-iki ağacda xurma görünürdü. Təsəvvür edin ki, bir saplaqdan yüzdən artıq qol asılmış və hər qolda da 20-25 ədəd xurma var idi. Xurma dərənlər əvvəlcə bütün qolları tora salır, saplağı qayçı və ya bıçaqla kəsib, ip vasitəsilə toru aşağı buraxırlar.

Bağdakı cavan oğlan bizim üçün xurma dərdi. Mən Əlcəzairdə yaşadığım müddətdə bu cür xurma görməmişdim. Çəllək formalı, tünd qara rəngli, asanlıqla qabığı soyula bilən bu xurma həddindən artıq şirindir. Onun ikisini yeyəndən sonra adam bir gün yeməkdən qalır (Görünür Şeyx Nəsrullah bu xurmadan yeyirmiş).

Öyrəndik ki, bu xurma yalnız Səhrada bitir, ona "işıq barmaqları" deyirlər və ancaq ixrac üçündür. (Mən bizim tərəflərdə də beləsini görməmişəm.)

Nəhayət avtobusumuz Tuqurta çatdı.

Tuqurt vaxtilə nəhəng çay olmuş Riq vadisində Oazislər (vahə) zəncirinin mərkəzində yerləşib, otuz minə qədər əhalisi vardır. Şəhəri bir milyon yarımdan artıq xurma ağacı əhatə etmişdir. "İşıq barmaqları" adlı bu xurmaların dörddə biri ixrac olunur.

Burada fəllahlar kooperativlər yaratmış, suyu dərinliyi 100-200 m olan artezian quyularından çıxarırlar. 1954-cü ildən başlayaraq dərinliyi 2000 m olan quyular qazmağa başlamışlar ki, oradan da demək olar ki, isti su çıxır. Bu sudan suvarma işində istifadə etmək üçün təbiidir ki, onu soyutmaq lazımdır.

İrəlidə qeyd etdiyim kimi, Tuqurt vaxtilə Səhranın paytaxtı olmuşdur. Buranın əhalisi müxtəlif məhəllələrdə yaşayan qara zəncilərin, bərbərlərin və ərəblərin qarışığından ibarətdir. Səyyahlar üçün ən maraqlı yer-Tuqurt "şahlığı" hökmdarlarının (XV-XX əsrlər) dörd məqbərəsidir. Bu şəhərin qərb hissəsində yerləşir və qeyri-adi arxitekturaya malikdir. Burada çoxlu sayda qəbirlər vardır. Qadın və kişi qəbirlərini asanlıqla ayırmaq olur. Belə ki, kişi qəbrindən iki, qadın qəbrindən isə üç daş çıxır. Bu məqbərələrdən biri "Oazis" mehmanxanasının arxa tərəfində yerləşir. Bizim gecələməli olduğumuz mehmanxana məhz "Oazis" idi. Bu XIX əsr Tuqurt sultanı Si Ben Yəhyanın məqbərəsi yaxınlığında tikilmiş, müasir avadanlıqlarla təchiz olunmuş bir mehmanxanadır. Mehmanxananın həyətində yekə bir hovuz da vardır. Arzu edənlər çimə bilərlər. (Ümumiyyətlə Əlcəzairdəki mehmanxanaların hamısında belə hovuzlar vardır. Hovuzun ətrafına stol və stullar düzülür. Kimi hovuzda çimir, kimi kofe və ya çay içir və s.) Burda müştəriyə xüsusi diqqət və qayğını ora düşdüyün ilk andan hiss edirsən. Bizim bir qədər yorulduğumuzu hiss edən inzibatçı hamımıza elə mehmanxananın geniş foyesində əyləşməyi təklif etdi. (Adətən burada otaqları almaq üçün qrupun iki məsul nümayəndəsi inzibatçı ilə haqq-hesab aparır və açarları bölüşdürür.)

O bizə:

- Bizim tərəflər Sovet ölkəsindən gələn qonaqların xoşuna gəlirmi? –deyə müraciət etdi.

Mən:

- Bəli –dedim. Çox gözəldir.

Sonra o, soruşdu:

- Siz kofe içirsiniz, yoxsa çay?

Hər kəs öz istəyini söylədi və 60 nəfərlik turist qrupu pulsuz çay və kofe ilə təmin olundu.

Öz-özümə düşündüm ki, bəlkə bu xidmət yalnız bizə görədir. Bizdən sonra alman turistlər mehmanxanaya daxil oldular. İnzibatçı tez onlara yaxınlaşdı və eyni suallarla onlara da müraciət etdi. Bir neçə dəqiqədən sonra alman turistləri üçün də çay və kofe gətirdilər.

Hamımız bərk yorulmuşduq. Hərə öz otağına yollandı. Lakin heç kəs dincəlmək istəmədi. Məgər bu boyda gözəlliyi qoyub, yatmaqmı olardı? Yenidən Tuqurtu gəzməyə çıxdıq.

Mən irəlidə qeyd etmişdim ki, Əlcəzairin müxtəlif şəhərlərində bazar –səyyari olub, yalnız həftənin müəyyən günləri fəaliyyət göstərirlər. Bazar günləri arası müddətdə, əlbəttə xüsusi mağazalar fəaliyyət göstərir. Bazarda şeylər xüsusi mağazadakına nisbətən çox ucuzdur. Ona görə də az maaşlılar və yaxud pula çox qənaət etmək istəyənlər alış-verişi bazarda edirlər.

Əlcəzairin digər şəhərlərindən fərqli olaraq, Tuqurtda bazar hər gün fəaliyyətdədir. Bu bazarda nələr satılmır?...

Köhnə ev əşyalarından tutmuş müasir elektronikaya kimi hər şey bu bazarda satılır. Sabit qiymət yoxdur. Satıcı ilə danışıb qiyməti aşağı salmaq olar.

Bazarın ətrafında palçıqdan birmərtəbəli evlər tikilmişdir. Burada nadir hallarda daş evlərə rast gəlinir. Küçələr tağlıdır. Bu tağların altında hara istəsən gedə bilərsən. Tağlar adamı Günəşin öldürücü istisindən qoruyur.

Müxtəlif tayfalar şəhərin müxtəlif məhəllələrində yaşayırlar. Məsələn, bərbərlər əvvəllər avropalıların yaşadıqları Bolluş məhəlləsində yaşayırlar. Bu məhəllə şəhər vağzalının yanında yerləşir. Vaxtilə Uled- Nail nəslindən olan rəqqasələrin xüsusi məhəlləsi olan Bolluşda az miqdarda da olsa, yəhudilər də məskunlaşıblar.

Turist marşrutuna görə bizim növbəti dayanacağımız Əl-Ued şəhərində olmalı idi. Tuqurtdan bu şəhərə kimi 95 km-lik yoldur. Bu yol özünün qeyri-adiliyi ilə fərqlənir. Avtobusumuz nəhəng "qum dənizində" üzürdü. Burada 400 min kvadrat km-lik sahə qumla örtülmüşdür. Əl-Ued şəhərinə çatmamış hündürlüyü yüz metr olan qum təpələri görünür. Adətən bu qum təpələrinin əsasını qayalıqlar təşkil edir. Küləyin əsmə istiqamətindən və sürətindən asılı olaraq bu qayaların təpəsi də müxtəlif formalar alır. Böyük təpənin arxasındakı dərədə bir milyonçunun zəngin malikanəsi yerləşir. Deyilənlərə görə həmin milyonçu öz qonaqlarını xüsusi traktorlarda qəbul edir və yola salır. Belə ki, küləkli havada burada asfalt yol tamamilə "yoxa" çıxır.

ƏL-UED MİN GÜMBƏZLƏR ŞƏHƏRİDİR

Əl-Ued Böyük Səhranın ən maraqlı, gəzməli və görməli şəhərlərindən biridir. Şəhər bütövlükdə qum dənizinin içərisində yerləşmişdir və evlərin xüsusi arxitekturası vardır. Geniş yarğanlarda xurma ağacları əkilmişdir. Bu qumlar diyarının kifayət qədər əhalisi, Səhra şəraiti üçün zəngin flora və faunası vardır. Sonuncunu onunla izah edirlər ki, yer altından (təxminən 3 metrdən 20 metrə kimi dərinlikdə) yarışor, yarıiçməli su sızır. Bu su Hoqqar dağından axan məşhur Səhra çayının tör-töküntüsüdür. Burada qum içərisində çoxlu sayda zəhərli əqrəblər vardır.

Yerli adamlar qum təpələri arasındakı çökəkliyi bir qədər qazır və böyük müstəvi səthli dərə yaradırlar. Sonra burada xurma ağacları əkirlər. Bu ağacların köklərini yerə elə batırırlar ki, onların kökləri irəlidə qeyd etdiyim yeraltı su axınına çata bilsinlər. Bu olduqca orijinal və səmərəli irriqasiya üsuludur. Səhranın digər rayonlarında suyu yerdən çıxarıb bitkiləri sulayırlar. Lakin burada isə bitkinin kökünü suya batırırlar.

Xurma ağacı sevir ki, onun “ayaqları” suyun, “başı” isə odun içərisində olsun. Bu ərazinin təbii şəraiti irəlidə söylədiyimiz tələbata çox uyğun gəlir. Məhz ona görə də buradakı xurma plantasiyaları öz məhsuldarlığına görə Böyük Səhrada birinci yeri tutur.

Bu torpaqda yaşayan hər bir şəxsin xurma plantasiyaları ola bilər. Bir şərtlə ki, həmin adam gərək özü bu ağacları əkmək üçün dərə qazsın.

Irriqasiya üsulunun nöqsanları da vardır. Belə ki, küləyin doldurduğu dərəni həmişə təmizləmək lazımdır. Burada elə qum qasırğası qopur ki, xurma ağaclarının kökünü qumla örtür. Əlbəttə onları təmizləmək və əvvəlki vəziyyətinə gətirmək böyük zəhmət istəyir.

Xurma ağacı çox zəhmət tələb edən, ona qayğı göstərəni incidən ağacdır. Onun tozlanma prosesi həddən artıq mürəkkəbdir. Bunu yerli adamlar əl ilə icra edirlər.

Əsli Yəməndən olan ərəblər bu qum dənizində dörd əsr bundan əvvəl yurd salmışlar. Xəstəlik və ehtiyac onları bu yerlərə gətirib çıxarmışdır. Onlar əvvəllər şimali-şərqdə, dəniz kənarında Liviyada və ya Tunisdə yaşamışlar. Lakin böyük vergilər onları Səhraya qaçmağa məcbur etmişdir. Onlar əvvəlcə Riq çayı vadisində yerləşmişlər. Lakin burada arasıkəsilməz xəstəliklər və epidemiya onları zara gətirdiyinə görə qərara gəlmişlər ki, geri qayıtsınlar. Geri qayıdarkən təpələr arasındakı çuxurlarda çoxlu xurma ağacları görmüşlər. Yeri qazmış və çox kiçik dərinlikdən su çıxdığını müşahidə etmişlər. Beləliklə Suf oazisi meydana gəlmiş və burada əhalinin sayı artmağa başlamışdır. Hazırda bu oazisdə 500 min ədəd xurma ağacı vardır. Bu ağacların əksəriyyəti dünyada ən yaxşı xurma növü olan “işıq barmaqları”nı, yerdə qalanlar isə “Qars” növünü verir. Qeyd edək ki, bu növ xurma ağacı çox su tələb etmir və onu uzun müddət, məsələn 15 ilə kimi saxlamaq olur.

Əl-Ued şəhərinin tamamilə qeyri-adi forması vardır. Səhranın digər şəhərlərində gördüyümüz müstəvi formalı

damlardan fərqli olaraq burada damlar günbəz şəklindədir. Ona görə də bu şəhərə min günbəzli şəhər deyirlər.

Suf özünün orijinal, müxtəlif formalı, həddindən artıq gözəl qum "gülləri" ("Səhra gülü" kimi) ilə məşhurdur. Bu "güllər"dən həm Əl-Ued bazarında almaq olar və həm də səyyah bu şəhərdən ayrılarkən qarşısına çıxan ilk təpənin ətəyindən bu "güllər"dən tapıb istədiyini seçə bilər. Bu səyyahın Səhradan gətirə biləcəyi ən yaxşı xatirə hədiyyəsidir. Belə ki, bu cür qips kristalları Böyük Səhradan başqa heç yerdə yaranmır.

Buranın şəhər muzeyi də çox maraqlıdır. Muzeydə "Səhra gülləri" kolleksiyası toplanmış, yerli fauna və flora, yerli sənaye məhsulları və arxeoloji tapıntılar nümayiş etdirilir. Suf oazisi Tunis sərhəddinə çox yaxın olduğundan şəhər bazarında xeyli kontrabanda malları satılır.

Yeri gəlmişkən bir neçə kəlmə kontrabanda (qaçaq) malları barədə. Əlcəzairin müxtəlif şəhərlərinin bazarlarında qaçaq mallarına rast gəlmək olur. Bu mallar əsasən Tayvanın istehsal etdiyi müxtəlif cür elektron saatları, elektron alışqanları və s.-dir. Ölkənin bazarlarında yapon maqnitofonlarına demək olar ki, rast gəlmək olmur. Deyilənə görə qaçaq mallar müxtəlif yollarla Əlcəzairə ötürülür.

"Əl-Mücahid" qəzetində bir dəfə böyük məbləğli qaçaq malının tutulduğu barədə yazmışdılar. Bu malı necə keçirirlərmiş? Mərakeşdə malı eşşəyə yükləyib sərhəd yaxınlığında buraxıblar. Eşşək özü sərhəddi keçmiş (əlbəttə buradakı sərhəddə tikanlı məftillər yoxdur və sərhədçilər də səhrada bir yerdə durmurlar) və Əlcəzairdəki sahibigilə istiqamət almışdır. Bu zaman sərhədçilər eşşəyi yaxalamış və onun qaçaq mal apardığını müəyyən etmişlər (eşşəyə bir bax!). Əlbəttə sərhədçilər eşşəyi saxlamasaydılar, o, əvvəlcədən məşq olunmuş marşrutla əlcəzairli sahibini tapacaqdı. Lakin bu dəfə qaçaq mal aparanların hiyləsi baş tutmamışdı... Əl-Ued şəhəri ilə vidalaşaraq, onun gözəlliyini bir daha heyran-heyran süzüb, Biskra şəhərinə üz tutduq.

BİSKRA DA BÖYÜK SƏHRANIN QAPISIDIR

Biskra şəhəri şimalda, Əl-Ueddən 220 km məsafədə yerləşir. Bu yolun 50 km-i qum "dənizinin" içindən keçir. Sonra yol dəniz səviyyəsindən aşağı enir. Hər tərəf şoranlıqdır. Güclü yağışlardan sonra şosse bəzi yerlərdə duzlu su ilə örtülür. İsti vaxtlarda tez-tez ilğımlara rast gəlmək olur (İlğımlar, gözə görünən "göllər"dir ki, bu da mavi səmanın yerüstü isti havada əksidir).

Yol uzunu mən ətrafa baxdıqca bu duzlu səhrada özümə bir doğmalıq, bir yaxınlıq hiss edirdim. Bir anlığa mənə elə gəlirdi ki, mən nə Afrika qitəsindəyəm, nə də ki, səyahətdə. Sadəcə olaraq Bakıdan Masallıya gedirəm və avtobusumuz da Ələtlə Xələc arasındadır. Səhranın bu hissəsi Ələtlə Xələc arasındakı şoran sahəyə elə bənzəyir ki, daha deməyəsən.

Biskra şəhəri dəniz səviyyəsindən 125 metr yüksəklikdə yerləşib, 100 mindən artıq əhalisi vardır. Qumluluq dərəcəsi azdır, xurma ağaclarının sayı isə çoxdur. Qeyd edək ki, Biskra şəhəri ətrafında iki milyona kimi xurma ağacı vardır.

Qədim romalılar vaxtilə burada özlərinin Afrika mülklərini Böyük Səhradan gəlmiş köçəri bərbərlərdən qorumaq üçün Biskra qalasını tikmişlər. Sonralar bu şəhər vandallara məxsus olmuş, yüz il sonra isə ərəb sərkərdəsi Sidi Əkba Atlantik okeanına kimi getmiş və fəxrlə demişdir:

– Mən islamı dünyanın axırına gətirib çıxardım.

Geriyə dönərkən Biskra ətrafında bərbərlərlə döyüşmüşdür. Kahinin rəhbərlik etdiyi ordu ərəbləri məğlub etmiş və Sidi Əkbanı öldürmüşlər. Sidi Əkba Biskanın 17 km-də dəfn olunmuş və hazırda ərəblər onun qəbrini müqəddəs yer kimi ziyarət edirlər.

XI əsrdə Biskranın ərazisi hilalilər, Misir və Ərəbistandan gələn köçəri ərəblər tərəfindən tutulmuşdur. Hilalilər buranı darmadağın etmiş, yerli əhalini –bərbərləri dağlara qovmuş və

burada ərəbləşmə aparmışlar. Sonralar bu şəhər əldən-ələ keçmiş, Əlcəzair Türk imperiyasının tərkib hissəsi olduqda, şəhər sabit dövlətə malik olmuşdur. Türk qarnizonu bu şəhərdə oazisi canlandırmağa başlamışdır. 1838-ci ildə bu şəhər Əmir Əbdül Qədirin yaratmış olduğu cavan Əlcəzair dövlətinin tərkibinə daxil edilmişdir. Bu dövlət də təpədən dırnağa kimi silahlanmışdır. Lakin Fransa müstəmləkəçilərinin təzyiqinə dözməyərək məğlubiyyətə uğramışdır.

Şəhərin vaxtilə fransızlar yaşayan hissəsində çoxlu kazarmalar vardır. Küçələrin əksəriyyəti tağlı olub, evlər sanki səkilərin üstündən asılmışdır. Bu da Günəşdən gizlənmək üçün bir vasitədir.

Biz Biskra şəhərinə çatanda artıq qaş qaralmışdı. Mehmanxanada yerlərimizi alıb, təzəcə istirahətə başlamışdıq ki, Biskrada işləyən bir qrup Sovet mütəxəssisi yanımıza gəldi (Onlar bizim bu şəhərə gələcəyimizi qabaqcadan bilirlərmiş). Hərə öz dost-tanışı ilə görüşməyə gəlmişdi. Mən bilirdim ki, Biskra Universitetində bizim Azərbaycandan da bir yoldaş işləyir. Bu bizim Politexnik İnstitutunun dosenti Nazim Ağayev idi. Gələn yoldaşlardan onu soruşdum. Dedilər ki, tanıyırıq. Artıq iki saatdan sonra Nazim bizi tapdı. Görüşdük, öpüşdük. Nazim mənim Bumerdesli dostum Rafiqlə Əlcəzair torpağında ilk dəfə idi ki, görüşürdülər. Rafiqlə Nazim Bakıda eyni ali məktəbdə işləyirlər. Hiss olunurdu ki, Nazim bizdən də çox darıxır. Axı zarafat deyil, o, ailəsiz, tək yaşayırdı. Bəli, burada uşaqların təhsil alması üçün şərait olmadığından, analar öz övladlarını evdə qoyub buraya gələ bilmirlər. Kişilərin isə ailəsiz Böyük Səhranın "qapısı" ağzında "dayanması" həddindən artıq çətindir. Öz-özümə deyirəm:

– Bir az da döz, qardaş, döz. Məzuniyyətə az qalıb. Evdə hər şeyi unudacaqsan.

Həmyerlimizi yola saldıqdan sonra başımın ağrıdığını hiss etdim. Dərman almaq üçün əczaxanaya yollandım. Qarşıma çıxan ilk əczaxanaya girdim. Əczaçı məni görcək:

- Cənab-deyə müraciət etdi (Bu onlarda bir adətdir. Məncə bu adəti onlar fransızlardan götürmüşlər. Bu o deməkdir ki, cənab, nə istəyirsiniz?)

Mən:

- Başağrısı dərmanı verin zəhmət olmasa-dedim.

O, mənə bir dərman təklif etdi və xeyli tərifləndi (Yəqin əcnəbi olduğumu hiss etmişdi). Sonra soruşdu:

- Siz əcnəbisiniz?

- Bəli-dedim.

- Hansı ölkədən gəlmişsiniz?

- Sovet ölkəsindən.

Sonra Əlcəzairdə dəfələrlə eşitdiyim sözləri bu da təkrar etdi:

- Axı siz rusa oxşamırsınız?

Mən onun bizim ölkə haqqında müəyyən məlumata malik olduğunu hiss etdim və bunu yoxlamaq üçün dedim:

- Məgər Sovet ölkəsində yaşayanların hamısı ruslardır?

- Bilirəm, bilirəm-dedi. Sizin ölkədə müxtəlif xalqlar yaşayır. Siz hansı millətdənsiniz? Təsadüfən azərbaycanlı deyilsiniz ki?

Sevincimdən az qala bu cavan oğlanı qucaqlayıb öpəm. Əlcəzairdə işlədiyim müddətdə ilk dəfə idi ki, mənim hansı millətə mənsubluğumu doğru güman edənlə rastlaşırdım. Azərbaycanı tanıyanlar çoxdur və bizim xalqa böyük hörmət bəsləyirlər. Lakin bu gənc əczaçının azərbaycanlılığımı duyması məni şok vəziyyətinə salmışdı. Hiss edirdim ki, onun məni tanıması təsadüfi deyil və onunla söhbət etmək istədim. Sən demə onun özü çox söhbətcil imiş.

Cavan oğlan mehribancasına:

- Mən, sizin Rəşid Behbudovu, Zeynəb Xanlarovanı yaxşı tanıyıram (İlahi, ilk dəfə idi ki, xarici ölkədə bizim mədəniyyət

xadimlərinin adını eşidirdim. Baxmayaraq ki, bizim bəzi musiqişünaslar "filan müğənni bizi bütün dünyada tanıtdırıb, filan bəstəkar millətin üzünü filan-filan ölkələrdə ağ edibdir"deməkdən yorulmurlar) –dedi. Sizin Azərbaycan radiosunu vaxtaşırı dinləyirəm. Biskrada Azərbaycan radiosunun dostları klubu vardır.

Sonra o, balaca stəkanla suyu mənə tərəf uzadaraq:

- Alın, dərmanı için –dedi.

Mən təəccüblə:

- Nə dərman?-soruşdum.

O, gülümsəyərək:

- Bəs sizin başınız ağrımırdımı?-dedi.

Doğrudan da, axı mənim başım ağrıyırdı və məni də bu əczaxanaya nasazlıq gətirmişdi. Əziz oxucum, inanın ki, bu mənim uydurmam deyil: baş ağrım tamamilə keçmişdi.

Cibimdə Bakı mənzərələrinə dair bir - iki fotoşəkil və şəhərimizin emblemini əks etdirən döş nişanı vardı. Onları böyük məmnuniyyətlə həmin cavan oğlana hədiyyə etdim.

O, mənə dedi:

- Əgər istəsəniz, sizi Azərbaycan radiosu klubunun üzvləri ilə tanış edərəm. Onlar sizinlə söhbət etməkdən məmnun olarlar.

Təəssüflə bildirdim ki, bu mümkün deyil. Belə ki, biz səhər tezdən Biskranı tərk etməliyik. Axı mən səyyah idim. Yolumuz isə Timqad şəhərinədir.

TİMQAD ƏN QƏDİM ROMA ŞƏHƏRİDİR

Timqada üz tutmamışdan əvvəl Sovet mütəxəssislərinin Bumerdes şəhəri üzrə ekskursiya bürosunun rəhbəri V.Morozov mənə yaxınlaşıb Timqad şəhərinə getmək marşrutunu seçməyi təklif etdi (İrəlidə qeyd etdiyim kimi mən turist qrupunun rəhbəri idim). Məsələ burasındadır ki, bu şəhərə iki marşrutla getmək

olar. Bu marşrutlardan biri dağ yolu ilə Ores massivindən (burada dəniz səviyyəsindən 2328 metr hündürlükdə yerləşən Şemqa şəhəri yerləşir) keçir. Əlbəttə hava şəraiti yaxşı olduqda bu marşrut əlverişlidir. Ores şimali Afrikanın əsil əhalisi olan bərbərlərin yuvası sayılır. Onlar qədim romalıların vaxtından başlayaraq müstəmləkəçilərdən qaçmış və burada yurd salmışlar. Bərbərlər müstəmləkəçilərə qarşı dəfələrlə üsyan etmişlər. Təsadüfi deyildir ki, azadlıq müharibəsinin ilk atəşləri 1 sentyabr 1954-cü ildə Ores dağlarında açılmışdır. Burada həyat səviyyəsi çox aşağıdır. Kişilərin əksəriyyəti pul qazanmaq üçün başqa şəhərlərə gedirlər. Əlcəzair hökuməti geridə qalmış bu əyalətin inkişafı üçün tədbirlər görməkdədir. Bu barədə ölkə mətbuatı vaxtaşırı məlumatlar verir.

İkinci marşrutu turistlər pis hava şəraitində seçirlər. Bu Timqada Əl-Kantar vadisindən və Batna şəhərindən keçən yoldur. Birinci marşrutun uzunluğu 150 km, ikincininki isə, 153 km-dir. Hava şəraiti bizə birinci marşrutu seçməyə imkan verdi.

Timqad Əlcəzair torpağında yerləşən ən qədim Roma şəhəridir. Bu şəhərin əsası imperatorun əmri ilə 101-ci ildə üçüncü Avqust legionu veteranları tərəfindən qoyulmuşdur. Şəhərin küçə və məhəllələri dəqiq həndəsi plan üzrə qurulmuşdur. Burada qədim teatr, termlər, ibadətgahlar, arkalar vardır. Şəhərin çiçəklənən dövründə əhalisi sıx olmuşdur. Dinin inkişafı zamanı donatistlərin bazasına çevrilmişdir ki, onlar da rəsmi kilsəyə qarşı mübarizə aparmışlar. Şəhərin vandal dövründə əhalisi azalmış, vizantiyalıların gəlməsi ilə isə artmışdır. Şəhərin dağılma tarixi məlum deyil. İlk qazıntı işləri 1880-ci ildən başlamış və bu günə kimi davam edir.

Bu şəhərə gələn turistlər ilk növbədə dağılmış şəhərə baxırlar. Qədim romalıların tikdirdiyi bu dağılmış şəhər ayrıca muzey kimi fəaliyyət göstərir.

Şəhər – muzeyin planı turistlərə əvvəlcədən təqdim olunur. Bu şəhərdə vaxtilə bazar, teatr, kitabxana, bağ, villalar və s. olmuşdur. 168-ci ildə tikilən teatr 3-4 min yerlik imiş. Hazırda

bu teatrda tamaşa həftələri keçirilir. Hazırkı teatrın birinci beş sırası qədim romalılardan yadigardır. Yerdə qalan sıralar isə bərpa edilib.

Şəhərin mərkəzində tacir dükanları və gözəl mərmərdən hörülmüş tualet varmış. Bu tikililərin baş tərəfində şəhər senatının binası (116-cı il) yerləşmişdir. Elə buradaca böyük bir heykəl ucaldılmış və onun postamentində bu sözlər yazılmışdır: "Ov etmək, çimmək, oynamaq və gülmək – bax budur həyat". Bu dağılmış şəhərə tamaşa etdikcə tez-tez xəyala dalırsan. Hər daşın yanından ehtiyatla keçir və onlardan nəsə eşitmək istəyirsən. Düşünürsən ki, bax elə indicə bu daşlar dil açacaq, bələdçilərin demədiklərini və bilmədiklərini sənə söyləyəcəkdir. Daşlar isə susur.

Beləliklə, Böyük Səhra oazisi boyu səyahətimiz başa çatmaq üzrədir. Mən gördüklərimi bir-bir yaddaşımda yerbəyer edir, dəftərçəmə qeydlər edirəm. Fikir məni yenə Böyük Səhraya aparır. Səyahət üçün həddən artıq maraqlı olan bu yerdə yaşayanları düşünürəm. Düşünürəm ki, görəsən bu camaatı burada saxlayan nədir. Axı təbiət özünün bütün amansızlıqlarını burada, məhz burada sınaqdan keçirir. Özüm-özümə cavab verirəm: - Vətənə olan məhəbbətdir onları burada saxlayan. Torpağı daş da olsa, qum da olsa, qara da olsa, sarı da olsa, Vətən Vətəndir. O ki, qaldı təbiətin amansızlığına, gözlərim önündə bir mənzərə canlandı: bazar qarşısında camaat bir-biri ilə görüşürdü. Görüşən zaman cavan adamlar ağsaqqalların başından, ağsaqqallar isə onların əllərindən öpürdü. Düşünürəm ki, bu nə sirdir, bu nə hikmətdir. Birdən ağlıma gəlir ki:

Cavan başdan öpür, qoca əllərdən
Görən bu nə sirdir, bu nə hikmətdir?
Bir öpüş ağıla böyük ehtiram,
O biri öpüşsə gücə qiymətdir.

Bəli, Böyük Səhrada güc ilə ağılın vəhdətinə böyük ehtiyac vardır. Əks halda burada həyat olmazdı.

Xəyalların qoynunda ikən gözlərimə lap uzaqdan işıqlar dəyir. Bu işıqlar Bumerdesin işıqları idi...

TLEMSENƏ VƏ ORANA SƏYAHƏTLƏR

Əlcəzairdə işlədiyim müddətdə, Tlemsenə və Orana səyahət etmək mənim ən böyük arzularımdan biri olmuşdur. Belə ki, bu şəhərlərdə olan həmyerlilərimiz onların orijinallığından və gözəlliyindən o qədər danışmışdılar ki, ürəyimdə dərhal bu şəhərləri görmək arzusu baş qaldırmışdı.

Onu da qeyd edim ki, Əlcəzair üzrə bizim instituta qəbul imtahanları keçirilən zona mərkəzlərindən ikisi də, bu şəhərlərdə idi.

Bumerdesdən çıxan avtobus birinci on kilometrləri yenicə tikilmiş Beynəlxalq səviyyəli şose yolu ilə gedir. Elə Bumerdesdən aralanandan 30 km sonra sol tərəfdə bizə tanış olan paytaxt aeroportu görünür. Bu Huari Bumediyən adına aeroportdur ki, Əlcəzairlə ilk tanışlıq məhz bu aeroportdan başlanır. Aeroport 1924-cü ildə tikilib; sahəsi 1200 hektardır. 3500 və 2350 metrlik iki uçuş yoluna malik olan bu meydan ildə 3 milyon sərnişin qəbul edir.

Bumerdesdən 65 km aralıda Mitidcə düzənliyinin mərkəzində cavan Bufariq şəhəri yerləşir. Burada qəşəng bağlar, üzümlüklər vardır. Buranın üzümü xurma kimi şirindir. Mitidcə əvvəlcə dəniz körfəzi olub. Onunla Əl-Həraş da birləşmişdi. Milyon illər ərzində bu körfəz Tel dağının məhsulları ilə dolmuş və 5000 kv.m ölçülü məhsuldar düzənliyə çevrilmişdir. Fransa istilası zamanı burada həmişə üzümçülük də inkişaf etdirilmişdir. Əlcəzair azadlığa çıxdıqdan sonra fransızlar onların yetişdirdikləri məhsulları almadıqlarına görə fəllahlar

bütün üzümlükləri məhv etmişlər. Hazırda əksər fəllahlar birləşib kooperativlər yaratmışlar. Qəribə də olsa burada yolüstü "sosialist kəndləri"nə də rast gəlirdik.

Bumerdesin 98-ci km-liyində Əl-Əfruq şəhəri yerləşir. Bu şəhər dağ silsiləsinin ətəyindədir. Avtobusumuz demək olar ki, bütün Mitidcə düzənliyini keçmişdir. Arxada 6 km-lik məsafədə Muzaya şəhəri qalmışdır. Bu şəhər Əlcəzairdə özünün məşhur "Muzaya" mineral suyu ilə tanınır.

4 nömrəli Əlcəzair – Oran şosesi Cer çayı vadisi boyu dağlara qalxır. Bu yol mənə Viləş çayının kənarı ilə Masallıdan Yardımlıya gedən yolu xatırlatdı. Təkcə fərq ondadır ki, Əlcəzair-Oran şose yolunun kənarı ilə dəmir yolu da keçir. Bumerdesin 148 km-liyində 310 m hündürlükdə Hemis-Miliana şəhərciyi yerləşir. İrəlidə isə ƏXDR-in böyük çayı olan Şelif çayının vadisi görünür. Bu balaca şəhərdə şəkər zavodu, Kənd Təsərrüfatı Məhsulları Texnologiyası İnstitutu vardır. Əvvəllər burada romalılar – mallianlar yaşamışlar. Şimal tərəfdə dağ ətəyində daha böyük və gözəl şəhər olan Miliana görünür. Sonra yol 100 km uzunluğunda Şelif çayının vadisi boyunca davam edir. Bu zona 10.10.1980-ci il zəlzələsinin ən çox ziyan vurduğu yerdir. Cənubda Uarsenis dağ massivinin 2 km-lik hündürlüyü, şimalda isə Dəzrə dağları (1-1,5 km hündürlükdə) görünür.

217 km-likdə Ued Fodda şəhərciyi yerləşir. Şelifdən şimalda nəhəng bir su anbarı tikilmişdir. Cənubda isə 1954 və 1980-ci illərin zəlzələlərinə dözən, hündürlüyü 90 m-ə, uzunluğu isə 68 m-ə çatan bənd vardır.

235 km-də Əl-Əsnam şəhəri yerləşir. Bu şəhərə fransızlar Orleanvil adını qoymuşdular (Orleanvil fransızca Orlean şəhəri deməkdir). Zəlzələyə kimi bu böyük şəhərin əhalisi 255000 nəfərmiş. Əl-Əsnam, Əlcəzair – Oran yolunun demək olar ki, tən ortasında yerləşir. Əl-Əsnam ərəbcə "büt", "səcdəgah" deməkdir. Şəhərin əsası 1843-cü ildə marşal Buja tərəfindən qoyulmuşdur.

Həmin şəhər 150000 kv.m sahəni əhatə edən Roma xarabalıqları üzərində qurulmuş və fransızlar bu yerdə axtarışlar nəticəsində mozaikalarla bəzədilmiş xristian bazilikləri (içərisi sütunlarla iki hissəyə bölünən böyük bina) tapmışlar. Bu mozaikaların tarixi imperator Konstantinin dövrünə aparır (Afrikada bu ən qədim xristian məbədidir). Yeni şəhər yavaş-yavaş böyüməyə başlayır. Yayda Şelif vadisi çox isti olur. (Temperatur orta hesabla $+52^0$C-dir). Orana şose və dəmir yollarının çəkilməsi, vadinin su və yerüstü sərvətlərindən istifadə, şəhərin inkişafına təkan verib. 1954-cü ildə Rixter şkalası üzrə 6,7 ballıq zəlzələ zamanı artıq bu şəhərin əhalisi 100000 nəfərdən çox idi. Fəlakət nəticəsində evlər dağılmış, minlərlə adam məhv olmuşdur. Əl-Əsnam təzədən tikilməyə başlanmış, sənayesi inkişaf etdirilmişdir. 1980-ci il zəlzələsi (Rixter şkalasında 7,2 bal) nəticəsində şəhər demək olar ki, məhv olmuşdur. Tikililərin 85%-i dağılmış və ya bərpası mümkün olmayan zədə almışdır. Rəsmi məlumata görə bu zəlzələ nəticəsində 25000 adam ölmüşdür. Təkrar titrəmələr yeni qurbanlar aparmış və nəticədə ziyan çəkənlərin sayı 300000-ni aşmışdır. Alimlər bu zəlzələni Şimali Afrikada baş verən ən dəhşətli zəlzələ sayırlar. Beynəlxalq aləmin köməyi və Əlcəzair xalqının igidliyi sayəsində zəlzələdən bir həftə sonra yaponların köməyilə tikilmiş sement zavodu öz işinə başlamış, yığılma evlər göbələk kimi şəhərdə çoxalmağa başlamış və şəhər öz köhnə yerində yenidən ucalmışdır. Yerli alimlərdən bu şəhərdə dəhşətli zəlzələlərin baş verməsinin səbəbini soruşdum. Alimlərin fikrincə Əl-Əsnam şəhərinin bəlası orasındadır ki, bu şəhər Mərakeşdən Alpa gedən Əlcəzair, Tunis, Siciliya və İtaliyadan keçən böyük tektonik sınıq xətti üzərində yerləşir. Litosferin Böyük Səhra ilə nəhəng bloku Şimala doğru yerini dəyişir, bu zaman Əlcəzair sahillərində yerləşən digər blok deformasiyaya məruz qalır. On illərlə bu və ya digər yerdə toplanan gərginliklər Messin, Ağadir və Əl-Əsnamda zəlzələ ilə nəticələnir. Bu sınıq Bumerdesdən 100 km-lərlə uzaqdan

təxminən Əl-Əsnam, Medea, Buira xətti üzrə Telə doğru uzanır. Zəlzələnin gücü Oranda 6,5, Əlcəzairdə 6,0, Bumerdesdə 5,5 bala çatmışdır.

259 km-likdə Bu-Qadir şəhəri yerləşir. Bu şəhər də 1980-ci il zəlzələsi nəticəsində dağılmışdır. Burada da Roma xarabalıqlarına rast gəlinir. Şelif çayı üzərində irriqasiya bəndi tikilmişdir.

282 km-likdə Ued-Riu şəhərciyi yerləşir. Bu şəhərciyin ətrafında 28000 hektar sahəni sulamaq üçün iki irriqasiya bəndi yaradılıb.

291 km-likdə Ciduya kəndi yerləşir. Bu balaca kəndin adamları o qədər mehriban, qonaqpərvərdirlər ki, turistlər özləri ilə apardıqları hədiyyələrin hamısını onlara vermək istəyirdilər. Bu kənd Roma şəhərciyi Kadaum Kastronun yerində salınmışdır. Çay üzərində böyük su bəndi vardır. Məhz burada Şelif çayı dənizə doğru yönəlir.

379 km-likdə Məhəmmədiyyə şəhərciyi yerləşir. Bu şəhərcik kənd təsərrüfatı rayonunun mərkəzidir. Yerli əhalinin dediyinə görə bu rayonda pambıq əkməyə bir neçə dəfə cəhdlər göstərilmişdir. Nəticə müsbət olmasa da yerli mütəxəssislər ruhdan düşməyiblər. Onlar bu torpaqda pambıq yetişdirəcəklərinə inanır və bu sahədə işlərini davam etdirirlər. Şəhərciyin cənubunda böyük su bəndi gördük.

405 km-likdə Siq şəhəri (Tassakora-romaca) yerləşir. Əlcəzairin ən böyük bitki yağları zavodu buradadır. Siq vadisi özünün sahələri və bağları ilə Şimala-Moastahanemə və Arzevə qədər uzanır. Arzevdə ABŞ tərəfindən yaradılan, sıxılmış qaz almaq üçün dünyada ən böyük qurğu vardır. Bu şəhərdə kimya zavodu, böyük liman, neftayırma zavodu fəaliyyət göstərir.

478 km-likdə 470 m hündürlükdə Sidi-Bel Abbas şəhəri yerləşir. Onun 300000 əhalisi vardır. Universiteti 1973-cu ildən fəaliyyət göstərir. Yüngül sənaye, məişət elektronikası müəssisələri şəhər əhalisinin əsas iş yerləridir. Fransız işğalı zamanı bu şəhərdə məşhur Xarici Legionun bazası yerləşmişdir.

Bumerdesin 568 km-liyində, dəniz səviyyəsindən 800 m yüksəklikdə əhalisi 700000 olan Tlemsen şəhəri yerləşir. Bu şəhər ölkənin ən gözəl turist şəhərlərindən biri olub, çoxlu orta əsr abidələrinə malikdir.

Bu şəhərdə çoxlu su mənbələri, yumşaq iqlim, cürbəcür bitkilər vardır. Zəngin tarixi olan bu şəhər müsəlman Əlcəzairinin intellektual mərkəzidir. Tlemsenlilərə çox vaxt "intellektuallar" da deyirlər. Onlar öz şəhərlərinin tarixi ilə fəxr edirlər. Bu şəhərdə doğulub boya-başa çatanların çoxusu ƏXDR-in ruhani və dövlət idarələrində mühüm mövqelər tutmuşlar. Şəhər yavaş-yavaş sənayeləşdirilir. Telefon aparatı zavodu, ipək fabriki, əczaçılıq fabriki, efir yağı kombinatı, süni liflər fabriki və s. son illərdə bu şəhərdə tikilmişdir.

Tlemsenin mənası "Su bulaqları" deməkdir. Bu yerdə vaxtilə insanlar qayaların ətəyində mağaralarda yaşamışlar. Onların əmək alətləri şəhər muzeyində saxlanılır.

Roma hökmdarları vaxtı indiki Ağadir şəhərinin (Ağadir-qaya deməkdir) yerləşdiyi təpədə Pomariya qalası tikilmişdir. Ağadir şəhərinin müsəlman əhalisi burada VIII əsrdə dağılmış Roma qalası yerində məskunlaşmışdır. Sonradan bura bərbər tayfalarının, Kordov xilafəti vassallarının paytaxtına çevrilmişdir.

İndiki Tlesmen XI əsrin sonralarında Ağadir divarları yanında salınmışdır (Burada köçəri bərbər tayfaları yaşayıralrmış). Yeni şəhər surətlə böyümüş və Ağadirlə birləşmişdir. Bu şəhərdə ilk məscid 1082-ci ildə tikilmiş, sonradan böyüdülüb zənginləşdirilmişdir. Bu gün həmin məscidin iri zalı 1250 kv.m ölçüdə, minarəsi isə 35 m hündürlükdədir. Deyilənlərə görə məscidin yanında bərbərlərin əmiri, zianidlər nəslinin yaradıcısı, Tlemsenin hökmdarı Yaqmorasen dəfn olunmuşdur. Məhz bu əmirin dövründə Tlemsen ağlasığmaz dərəcədə çiçəklənmişdir.

Yüz ildən artıq Tlemsen Şimalla Qara Afrika arsında əlaqəçi rolunu oynayıb varlanmışdır. Şəhərdə xalçaçılıq, dəmirdöymə,

tikmə, taxta emalı alətləri geniş yayılmışdır. Burada toxunan xalçaların 95%-i Avropaya göndərilir. Qurani-Kərimi saxlamaq üçün mücrülər məhz bu şəhərdə düzəldilir. Əhalinin əksəriyyəti savadlı olub, məscidlərdə və mədrəsələrdə təhsil almışdır.

Telemsenin var-dövləti qonşularını qıcıqlandırmışdır. Mərakeşli Fesa sultanı Yaqub bir neçə müvəffəqiyyətsiz həmlədən sonra XIII əsrin sonunda çox böyük qoşunla bu şəhərə hücuma keçmiş, onun divarlarını canlı mühasirəyə almışdır. Mühasirə doqquz il davam etmişdir. Sultan elə buradaca yeni şəhəri – Mənsurahi (tərcüməsi "Qələbə" deməkdir) tikdirmişdir. Şəhərdə böyük saray və məscid inşa etdirmişdir. Səhranın karvanları artıq Mənsurahiyə gələrmiş. Tlemsenin sağ qalan azsaylı döyüşçüləri son və ümidsiz döyüşə hazırlaşdığı vaxt Fes sultanı Vannada öz qulu tərəfindən öldürülür. Tacdan ötrü narahat olan sultanın varisləri mühasirəni dağıdıb Fesə qaçırlar. Tlemsen rahat nəfəs alır. Lakin bu uzun çəkmir. 30 il sonra amansız qonşular tərəfindən bu şəhər zəbt olunur. Mənsurahi şəhərini onlar yenidən qurmağa başlayırlar. Lakin bu şəhər Tlemsenlə rəqabətə girə bilmir və bir neçə on illərdən sonra baxımsız qalır. Indi Mənsurahi şəhərində məscid, saray, qala divarları və qüllələrinin xarabalıqları qalmışdır.

Kordov xilafəti (İspaniya) ilə ticarət əlaqələri zəiflədikcə Tlemsen özünün əhəmiyyətini itirməyə başlamışdır. İspanlar Oran şəhərini zəbt etdikdən sonra Tlemsen onların vassalına çevrilmişdir.

Tlemsenlilər "Barbaros" ləqəbli dəniz qulduru Arudhun köməyi ilə İspaniyadan azad olmağa çalışmışlar. Pirat qısa müddətdə Tlemsenə sahib olmuş, onu bura dəvət edənləri edam etmiş və tezliklə özü də ispanlar tərəfindən öldürülmüşdür. Sonra Oran Əlcəzairdən gələn türk dəstələri tərəfindən blokadaya alınmışdır. Türklərin bu şəhərdə inzibati orqanları yaradılmış, tezliklə şəhərdə türkə ərə getmiş tlemsenli qadınların dünyaya gətirdikləri yeni nəsil sürətlə artmağa başlamışdır. Üç

yüz illik türk hökmranlığı nəticəsində şəhərdə etnik tərkib nəzərə çarpacaq dərəcədə dəyişmişdir.

Fransızlar bu şəhərdə "fəaliyyətə" mərkəzi meydan yaratmaq üçün ən gözəl məscidlərdən birini sökməklə başlamışdır. Fransız işğalı zamanı bu şəhər Əlcəzair millətçiliyinin mərkəzinə çevrilmiş, ƏXDR-in rəhbərləri, inqilabi mühit bu şəhərdə yetişmişdir. 1962-ci ildə bu şəhərdə Əhməd Benbella öz hökumətini formalaşdırmış, 1970-ci ildə isə Bumediyən Mərakeşlə sərhəd münasibətlərini nizamlamaq barədə müqaviləni imzalamışdır.

Tlemsendə ilk növbədə mərkəzi meydanda yerləşən böyük məscidə, sonra isə Sidi-Bel-Həsən məscidinin içərisində yerləşən şəhər muzeyinə səyahət etmək etmək və Qədim şəhərə baxmaq lazımdır. Bu şəhər dar küçələri və küçələrdə isə saysız-hesabsız dükanları ilə zəngindir.

Şəhərin əsas mağazaları Müstəqillik küçəsində yerləşir. Bu küçədən qərbdə əl sənəti nümunələri sərgisi və satışı səhərdən axşama kimi davam edir. Buradakı suvenirlər demək olar ki, əvəzedilməzdir.

Şəhər muzeyi ikimərtəbəlidir. Birinci mərtəbədə müsəlman kolleksiyaları –mozaika, taxta kəsmələri, daşlar üzərində yazılar və s., ikinci mərtəbədə isə geologiya və botanika kolleksiyaları nümayiş etdirilir. Muzeyin həyətində Mənsurahi məscidinin iki sütunu saxlanılır. Sütunların üzərində latınca yazılar vardır.

Şəhərin qərbində XII əsr divarlarının xarabalıqları və böyük, (2000 kv.m) hazırda susuz hovuz vardır. Bu hovuz 1318-ci ildə suvarma və yaxud da sultanın hərəmlərinin kütləvi çimməsi məqsədilə tikilmişdir. Rəvayətə görə bu hovuzda Arudh onu Tlemseni ispanlardan azad etməyə çağıran tac varislərini və onların qohumlarını boğmuşdur.

Tlemsenə gələnlər hökmən Sidi Bumediyən məscidinə gedirlər. Bu məşhur, müqəddəs müsəlman adamı Bərcayi universitetindən Fesə gedən zaman Tlemsendə vəfat etmiş, şəhərin 2 km-liyində dəfn olunmuşdur. Məhəmməd Bukaruba

Oranda fransız işğalçılarına qarşı silahlı mübarizəni təşkil edərək ona başçılıq etmiş, sonralar ölkənin prezidenti seçilmiş və hamıya Huari Bumediyən kimi tanınmışdır.

Şəhərin cənubunda, ondan 3 km məsafədə Mənsurahi şəhərinin xarabalıqlarına səyahət çox maraqlıdır, 40 m-lik yarıuçulmuş məscid minarəsi (məscidin ölçüsü 6000 kv.m) çox gözəldir. Əfsanəyə görə bu minarənin yoxa çıxmış aşağı hissəsini bir yəhudi tikmişdir.

Tlemsen və Mənsurahiyə tamaşa etdikdən sonra avtobusumuz Tafna çayının vadisi boyu Orana istiqamətləndi.

Bu yolun üstündə Hepnaya şəhərciyi (11 km), Remşi şəhəri (27 km) Lin Temuşet şəhərciyi (76 km), Əl-Məllah kəndi (89 km) yerləşir. Quldur Arudh, Əl-Məllah kəndində öldürülmüşdür. Tlemsendən qaçarkən onu izləmişlər. O, təqibçilərin başını qatmaq üçün Tlemsen xəzinəsindən götürdüyü qızıl pulu yola səpirmiş. Lakin qızıl pul da qulduru ölüm cəzasından xilas edə bilməmişdir.

Tlemsendən 146 km məsafədə Əlcəzairin ikinci şəhəri, onun qərb paytaxtı, Oran yerləşir. Oranın əhalisi 700000-dən artıqdır. Burada liman, universitet və xeyli yeni tikililər vardır. Oran Universitetində öz yerlilərimizdən də işləyənlər var idi.

Qədim zamanlarda bu şəhərin yerində insanlar mağaralarda yaşamışlar. Romalıların buranı zəbt etməmələrinin səbəbi çox güman ki, dalğalardan gizlənən təbii limanın cəmi 2 hektar sahəyə malikliyi, şimal və şərq küləklərinin çox təhlükəli olmasıdır.

Orandan Qərbdə Əlcəzairin şimal sahilində ən gözəl liman olan Mərs Əl-Kəbir yerləşir. Hal-hazırda burada hərbi dəniz bazası yerləşir. Oranın əsası 937-ci ildə bərbər tayfaları (Digər mənbələrə görə Əndəluz dənizçiləri) tərəfindən Murcaca dağ massivi ətəyində yaşayış məntəqəsi kimi qoyulmuşdur. Əvvəlcə bu şəhərə elə də böyük əhəmiyyət verilməmişdir. Ancaq sonralar Tlemsen böyüdükcə, Oran müsəlman İspaniyası ilə ticarət etməkdə liman rolunu oynamağa başlamışdır. Yaxşı

havalarda yüklər Oranda, pis havalarda isə Mərs Əl-Kəbirdə boşaldılırmış.

Avropadan cəmisi 90 mil məsafədə yerləşən Oran 1509-cu ildə ispanların əlinə keçmişdi. İspanlar bu vaxt quldurluqdan əl çəkib Şimali Afrikada möhkəmlənmək qərarına gəlmişdilər. İspanlar 1790-cı ilə kimi orada qalmış, 1790-cı ilin faciəli zəlzələsindən sonra şəhər dağılmış, mindən artıq adam tələf olmuşdur. Nəhayət əhali buranı tərk etmişdir. Boşalmış şəhəri türklər yəhudilərlə doldurmuşlar. Onlar özlərinin 40 illik idarəetmə dövründə ispan əsirlərini satmaqla əldə etdikləri pulların hesabına böyük bir məscid tikmiş və istehkamları təzələmişlər.

Oranı və qərb limanını fransızlar ələ keçirərək orada hərbi dəniz bazası yaratmışlar. Bu şəhərin əhalisi uzun müddət 4000–i aşmamışdır. Onun 3000-i yəhudu imiş.

Fransız müstəmləkəçiləri torpaq sahələrindən geniş istifadəyə başladıqda Oran sürətlə böyüməyə başlamışdır. Hazırda o, Avropa tipli böyük bir şəhərdir. Bu şəhər fransızların Böyük Səhraya nüfuz etmələri üçün baza rolunu oynamışdır.

Əlcəzair xalqı milli istiqlaliyyətə nail olduqdan sonra Oranı 300000 fransız tərk etmişdir. Beləliklə, Oran "ölü" şəhərə çevrilmişdir. Qısa müddətdə bu "ölü" şəhər yenidən canlanmış, Arzevdə Oranın sənaye zonası yaradılmışdır.

Oranın dəniz limanı ildə 3 milyon ton yük qəbul edir. Bu liman öz gücünə görə ölkədə ikinci yeri tutur. 1980-ci ilin qasırğası onu dağıtmış, bir neçə gəmini batırmışdır. Hazırda liman yenidən qurulur.

Səyahət zamanı biz günün yarısını şəhərlə tanışlığa sərf etdik. Səyahətə 1847-ci ildə əsası qoyulmuş İbn-Badi bağından başladıq. Bu bağ limanın və köhnə şəhərin üzərində ucalan qalanın (Bu qala "Yeni saray" adlanır) divarları yanında yerləşir. "Saray" divarlarının qərb hissəsindəki üç qüllənin 500 illik tarixi vardır. Bu qüllələrin və böyük məscidin yanından keçərək birbaşa mərkəzi 1 noyabr meydanına çıxırsan. Meydanda bağça,

fəvvarə, teatr (1906), şəhərin bələdiyyə idarəsi (1888-ci il) və böyük mehmanxana vardır. Bu meydandan iki əsas ticarət küçəsi cənuba və şərqə doğru uzanır. Bağça və bağlarda kəsişən küçələrin demək olar ki, hamısında mağazalar vardır. Mağazalar hündür evlərin (burada hətta 24 mərtəbəli evlər vardır) birinci mərtəbəsində yerləşir. Bu mənada indi Bakıdakı komisyon mağazalar mənə Oranda gördüyüm mağazaları xatırladır.

Mərkəzi meydandan vağzala doğru uzanan Əmir Əbdül Qadir küçəsi yanında böyük Sakre Kör (Fransızca "Müqəddəs ürək" deməkdir, belə bir kilsə Parisdə də var) kilsəsi neovizit üslubunda tikilmişdir. Bu kilsədən 300 m cənubda Əlcəzairin ən böyük muzeyi yerləşir. Muzeyin birinci mərtəbəsində əmək alətləri nümayiş etdirilir. Muzeydəki heykəltəraşlıq, təsviri incəsənət əsərləri içərisində XVII – XIX əsr Avropa və Fransa sənətkarlarının da əsərləri vardır. Etnoqrafiya zalında Əlcəzair, Tunis, Mərakeş, ümumiyyətlə Afrika xalqlarının silah və məişət alətləri nümayiş etdirilir. Oranın böyük kitabxanası bu zalda yerləşir. Şəhərdə çoxlu gözəl tikililər var: vağzal, məscidlər, kilsə, sinaqoq. Axşam Murcaca dağına qalxmaq və şəhərə tamaşa etmək olduqca maraqlıdır. Dağdan şəhərin və limanın ecazkar gözəlliyi aydın görünür. Dağın təpəsində kilsə və qalaça tikilmişdir.

Murcaca dağından şəhərə tamaşa etdikdən sonra avtobusumuz Bumerdesə doğru hərəkət etdi.

ƏLVİDA, YAD SAHİL!...

Hamımız səbirsizliklə bu günü, dörd qürbət ilin son gününü gözləyirdik. Şeylərimizi yığışdırmış, aeroporta gedən avtobusu gözləyirdik.

Bir gün əvvəl ailəliklə həmişə gəzintiyə çıxdığımız yerlərə baş çəkdik. Aralıq dənizinin sahilinə gəldik. Həmişə bu dənizin

sahilinə gələndə və ona tamaşa edəndə Xəzəri düşünürdük. Aralıq dənizi ilə söhbət edir və Xəzəri ondan soruşurduq...

Dənizə xırda pullar salıb, evə sarı döndük. Bir azca getdikdən sonra çevrilib geri baxdıq və:

– Əlvida, yad sahil! – dedik və dərhal gözlərimiz önündə bizim Xəzər canlandı. İxtiyarsız olaraq dodaqlarımdan: Salam, doğma sahil sözləri qopdu.

Evimizdə çoxlu qonaqlarımız var idi. Ərəb qonşularımız, azərbaycanlı və rus dostlarımız bizimlə xudahafizləşməyə gəlmişdilər. Adətən Vətənə yola düşənlər evlərində çay dəstgahı düzəldir. Biz də həmin ənənəni pozmadıq. Çay dəstgahı təşkil etdik. Kafedramızın laborantı Əhməd də bizə gəlmişdi. O, mənimlə qucaqlaşaraq dedi:

- Cənab Nəsirov, sizsiz darıxacağıq.

Gözləri yaşardı. Düzü mən də kövrəldim. Doğrudan da zarafat iş deyil. Mən dörd il Əhmədlə çiyin-çiyinə bir kafedrada işləmişdim. Bir də bizim tərəflərdə deyildiyi kimi, "dörd il bir igid ömrüdür".

Özümü ələ alıb dedim:

- Əhməd, darıxma. O qədər buraya mənim kimilər gəlib, gedib ki... Hamısını unutmusan, məni də unudacaqsan.

O, etiraz edərək:

- Yox – dedi. Hamısını unutmamışam və unutmayacağam da.

Avtobuslara doluşduq. Bizim reysdəki sərnişinlərin hamısı evə həmişəlik qayıdanlar olduğundan, şeylərimizin bir hissəsini təyyarə qəbul edə bilmədi.

Əlcəzair "Huari Bumediyən" adına təyyarə meydanından Əlcəzair – Praqa – Moskva marşrutu ilə uçan "Boinq 747" markalı təyyarə səhər tezdən havaya qalxdı. Yumşaq kürsüdə yerimi rahatlayıb gözlərimi yumdum. Beynimdən sürətlə bir fikir keçdi: "qürbətdə keçən dörd il sona yetdi". Evə çatmağa,

dostlarla, qohumlarla, el-oba ilə görüşməyə tələsdim. Gələcək görüşün şirinliyindən məst oldum:

Sizinlə görüşə, ay əzizlərim,
Şirin söhbət ilə, sözlə gəlirəm.
Qət edib həsrəti qucan yolları,
Səmadan açılan izlə gəlirəm.

Ayrılıq girsə də gündə yüz dona,
Bu günlər yetirrəm onu mən sona,
Yolumu gözləyən ay əziz ana,
Bir az da səbr eylə, gözlə, gəlirəm.

Mənə arxa olan Ana Vətənim,
İlhamıma qanad, çölüm, çəmənim,
Sizinlə görüşə, ay elim mənim,
Açıq alın ilə, üzlə gəlirəm.

Bu 1987-ci ilin iyul ayı idi. Bu həmin iyul ayı idi ki, Əlcəzairin paytaxtında ərəb dünyasının liderləri toplaşaraq, Fələstin problemini müzakirə edirdilər. Düşmən qüvvələrinin təcavüzündən ehtiyat edən Əlcəzair hökuməti öz hərbi qüvvələrini müdafiəyə hazır vəziyyətə gətirmişdi.

Bu Çernobıl qəzasının baş verdiyi il, haqqında çox eşitdiyimiz və ab-havasını orada duymadığımız yenidən-qurmanın ikinci ili idi.

SALAM, VƏTƏN!

Təyyarəmiz səhər saat 9-da Moskvanın "Şeremetyevo-2" təyyarə meydanında yerə endi. Sərhədçilərlə işimizi qurtardıqdan sonra yüklərimizi alıb, kömrükxanaya doğru yönəldik. Kömrükxana işçisinin ilk sualı bu oldu:

- Dollarınız vardırmı?

Cavab verdim ki, yoxdur. O, mənim həyat yoldaşıma müraciətlə təkrar soruşdu:

- Sizdə dollar varmı?

Həyat yoldaşımı mən qabaqladım:

- Axı sizə dedim ki, dollarımız yoxdur.

O, isə hirslə (nədənsə adam xaricdən evə qayıdanda ona elə gəlir ki, hamı sevinib, xoş gəldin deyəcək):

- Mən sizdən soruşmuram – dedi. Yoldaşınızdan soruşuram.

Mən:

- Siz bilmirsiniz ki, biz qafqazlılarda pul qadınlarda yox, kişilərdə olur – dedim.

Deyəsən möhkəm hirslənmişdi.

- Neçə quran aparırsınız – deyə soruşdu.

- İkisini – dedim.

- Açın, göstərin.

Mən tez bloknotumu açıb baxdım ki, quranlar 2 nömrəli çamadandadır. Çamadanı açdıq və quranları orada tapmadıq. Bütün çamadan və qutuları ələk-vələk etdik, lakin quran tapılmadı ki, tapılmadı.

Sonra lap yazıq görkəm alıb soruşdu:

- Axı quran haradadır?

Mən:

- Sizsiniz gömrükxana işçisi – dedim. Axtardığınızı siz tapmalısınız. Biz onları bax bu çamadanda qoymuşduq. İndi haradadır, deyə bilmərəm.

Digər gömrükxana işçisi qutuların birindən "Fizika" dərsliyini götürüb, həmkarına sataşdı:

- Bura bax, quranı tapmışam.

O, sevincək əlini atdı ki, kitabı alsın. Quran olmadığını görəndə pərt oldu. Axtarış bir nəticə verməyəndən sonra:

Belə hesab edin ki, sizinki gətirdi – dedi. Yığışdırın şeylərinizi. Mən şeylərimi yığışdıra-yığışdıra:

- Quran qaçaq malı deyil, yoldaş – dedim. Bunu unutmayın.

Yolda həyat yoldaşımı danladım ki, quranları yaddan çıxarıb Bumerdesdə qoyub. Elə hirslənmişdim ki, "Univerisitet" mehmanxanası qarşısında taksidən düşəndə içərisində bütün sənədlərimiz olan çantanı yaddan çıxarıb orda qoymuşdum. Buna baxmayaraq bizə mehmanxanada yer verdilər. Mehmanxana nömrəsinə girən kimi axtarışa başladıq və möcüzə baş verdi: Quranların hər ikisi 2 nömrəli çamadanda idi. Bir qədər rahatladım. Axı mən bu quranları anam və bacıma aparırdım. Onlara söz vermişdim. Sonralar bir din xadiminin dediyi kimi islamın müqəddəs kitabları kafirlərin (gömrükçülərin) gözünə görünməmişdi. Bəli, bu doğrudan da əsil möcüzə idi.

Elə yarımsaat keçməmişdi ki, moskvalı dostum Valera gəlib bizi tapdı. Məni çox pərişan gördü. Belə ki, "Qurani-kərim"i tapsam da sənədlərimi itirmişdim. Bu mənə çox baha başa gələcəkdi. Mən hətta işimdən məhrum ola bilərdim.

Valera ilə görüşəndən sonra o mənə dedi:

-Vaqif aşağıda hollda bir nəfər səni soruşurdu. Rus idi.

Mən dərhal dostumla birgə aşağı düşdüm.

Məni axtaran taksi sürücüsü idi.

O mənə:

-Bağışlayın sizdən sonra bir müştəri düşdü, onu şəhərin o biri başına aparmalı oldum. Ona görə sizin çantanı bir qədər gec gətirdim. Çırxarıb bir iyirmi beşlik ona verdim. O isə on beş manat qaytarıb dedi:

-Mənim zəhmət haqqım on manatdır. Artığı lazım deyil.

Moskvada olduğumuz bir həftə ərzində heç burada da yenidənqurmanın ab-havasını duymadıq. Yalnız küçələrdə sərxoş halda yatanların sayı kəskin surətdə azalmışdı.

Haşiyə. Moskvada olduğumuz zaman rast gəldiyimiz bir hadisəni də qeyd etmək istiyirəm. Dostum Tofiq Mahmudzadə ilə mənə "Qaz-24-10" almaq üçün "Avtomobil" mağazasına getdik. Elə oradaca bir sürücü ilə müqavilə bağlayıb (sürücü həmin mağazanın işçisi olub, həmin müqavilə əsasında

maşınları alıcıların istədiyi yerə aparırlar və onlara "pereqonşik"lər deyirlər) parkda mənimüçün maşın "seçdik". "Volqa"nın sənədləri elə tez və asan tərtib olunurdu ki, adam gözlərinə inanmırdı.

Avtomobili mehmanxananın qarşısında saxladıq və otaqda bu hadisəni qeyd etməyə başladıq. Bu zaman qapı döyüldü və birisi otağa daxil oldu. Erməni idi. Ona da araq süzüb, yeməyə dəvət etdik. O, avtomobili haradan və necə aldığımızı soruşdu və özünün də bu arzuda olduğunu söylədi. Mən ona xarici ölkədə işlədiyimi və bu maşını valyuta ilə aldığımı dedim. O isə:

- Deməli, sıravı sovet adamı bu maşından ala bilməz-dedi.

Mən isə:

- Bu dediklərіniz mənə aid deyil, bunun üçün müvafiq təşkilatlar var. Müraciət edin.

Elə hirslə ayağa qalxdı ki... Heç süfrədəkilərə əlini uzatmadan otağı tərk elədi. Bu məkrli erməni və xeyirxah, açıq ürəkli Azərbaycan mahiyyəti idi ki, üz-üzə dayanmışdı.

O vaxt biz sadəlövhlüyümüzdən belə şeylərə çox diqqət vermirdik

...Hamımız Bakıya can atırdıq. Nəhayət gözlədiyimiz gün gəlib çatdı. TU-154 tipli təyyarə ilə paytaxta uçduq. Bələdçi doğma şəhərə çatdığımızı elan edəndə ürəyimiz elə döyünürdü ki, az qalırdı yerindən çıxsın. Pilləkənləri təyyarəyə yaxınlaşdırmaq sanki bir il çəkdi. Nəhayət hava gəmisindən çıxıb, dərindən Bakının havasını udduq. Pilləkənlə yerə düşən kimi hamımız diz çöküb torpağı öpdük. Əlcəzairdə yazdığım bu sətirləri dodaqlarımda pıçıltı tək səsləndirirdim:

Eşqin çıxar hər həsrətin qəsdinə,
Qurban olum soyuğuna, istinə.
Mən səmaya atılmış bir daş təki
Düşəcəyəm yenə sinən üstünə...

Bumerdes – Bakı
1987 – 88

PYESLƏR

YENƏ DƏ QATARDA
(İsi Məlikzadənin xatirəsinə)

İŞTİRAK EDİRLƏR:

ƏSƏD - təsərrüfat başçısı, 50-55 yaşında,
ŞİROĞLAN - onun müavini, 60 yaşında,
BABALI - təsərrüfatın mühasibi, 50 yaşında,
ƏHMƏDOV - 40-45 yaşlarında ucaboy, enlikürək kişi
KAMAL - Əsədgilin kəndçisi, 55 yaşında
QATAR bələdçisi, 45 yaşında.

Hadisə qatarda baş verir.

Üç dost, üç yoldaş, eyni zamanda bir təsərrüfat rəhbərləri -Əsəd, Şiroğlan və Babalı qonşu rayonun dəmir yol stansiyasında Bakıya gedən qatara minirlər. Qatarın yola düşməsinə hələ yarım saat var. Dostlar kupeyə daxil olub şeylərini yerbəyer edirlər.

ŞİROĞLAN (saatına baxaraq) - Hələ qatarın yola düşməsinə yarım saat var. Bəlkə başlayasız adama əlli-əlli (öz boğazına çırtma vurur).

ƏSƏD- Allah eləsin bizimki bu dəfə gətirsin, kupedə üçümüz olaq. Bakıyacan Babalının goplarına nə qulaq asarıq!

BABALI - Gopu özün eləyirsən. Mənim söylədiklərim həmişə həqiqət olur. Amma o sözünə varam ki, kupeyə kənar adam gəlməsin. Əks halda kefimizi pozacaq.

ƏSƏD - A kişi, keçən dəfə mən sizsiz gedəndə kupeyə biri düşmüşdü, düz Bakıyacan xoruldadı. Pah atonnan, bizə bir ot yoldurdu ki, gəl görəsən!

BABALI (süfrə açaraq) - İnşallah özümüz olarıq. Gəlin oturaq.

ŞİROĞLAN (süfrənin düzəldilməsində Babalıya kömək edərək) - Ə, başlayın, sonra gələn olar, kefinizə soğan doğrayar.

BABALI (iki stəkana araq süzərək) - Şiroğlan, bəlkə sən də bir əlli vurasan? Sən öl, kənddə heç kəsə demərik.

ŞİROĞLAN (bir az incik kimi) - Dəlisən, nəsən?! Sən bilirsən ki, mən dindar adamam. Heç vaxt içki içməmişəm, içmirəm və içməyəcəyəm də. Mən kənd camaatının qınağından yox, Allahımdan qorxuram. Bildinmi? Bir də mənə belə təkliflər etmə!

ƏSƏD (Şiroğlana müraciətlə) - Ay xaloğlu, sənin bu meydən, məzədən xəbərin yox, sən canın bizim içməyimizi belə balet eləməkdə marağın nədir?

ŞİROĞLAN (hər ikisinə baxaraq gülə-gülə) - Düzünü desəm, inciməzsiniz?

ƏSƏD (gülümsəyərək) - Yox, xaloğlu canı incimərik, söylə.

ŞİROĞLAN - Siz ki, içirsiz bu arağı, sonra başlayırsız meymun kimi oynaşmağa. Bax mənim ondan xoşum gəlir. Ha, ha. (Gülür).

Sonra həm Əsəd, həm də Babalı ona qoşularaq qəh-qəhə çəkib gülürlər.

ƏSƏD (gülməkdən yaşarmış gözlərini silərək) - Ə, xaloğlu, sən öl, sənə yazığım gəlir. Sənin bu dünyanın ləzzətindən xəbərin yoxdur. Gözüvü dikmisən o biri dünyaya. Ay rəhmətliyin oğlu, nağdını qoyub nisyə dalınca niyə qaçırsan? (Gülməkdə davam edir).

ŞİROĞLAN - Xaloğlu canı mənim də sənə yazığım gəlir. O biri dünyada cəhənnəmdə yanacaqsan. Çəkəcəklər məhşər ayağına, bax onda göz yaşı tökəcəksən!

Üçü də bir-birinə qoşulub gülürlər.

ƏSƏD (özünü gülməkdən zorla saxlayaraq) - Ay yazıq xaloğlu! Ə, avamsan ey, avam.

ŞİROĞLAN (gülə-gülə) - Xaloğlu, amma içki içməyinizə baxmayaraq bir işinizdən xoşum gəlir. Arağı stəkanlara elə

dəqiq süzürsünüz ki, sanki menzurkada ölçübsən. Öz aramızdı, molla olsaydı öz payını bir qədər artıq eləyərdi. Ha, ha...

Yenə gülüşürlər. Bu zaman kupenin qapısı açılır. Kostyumlu, qalstuklu, əlində diplomat portfel olan bir kişi qapıda görünür. Kupedəkilərlə salamlaşır.

ƏSƏD, ŞİROĞLAN, BABALI (üçü birlikdə) - Əleyküməsalam!

ƏSƏD (nəzakətlə) - Buyurun, buyurun. Çörək yeyin bizimlə.

ƏHMƏDOV (bir qədər quru) - Çox sağ olun, ehtiyacım yoxdur.

Keçib üç yoldaşdan birinin yanında oturur və pəncərədən bayıra baxır. Üç dost bir qədər ciddi görkəm alır. Bu zaman qatar yola düşür.

ŞİROĞLAN - Allah, Məhəmməd, ya Əli!

Əhmədov tərs-tərs bir ona baxır, bir də boşalmış araq butulkalarına. Sonra qalxıb kupedən çıxır.

ŞİROĞLAN (astadan) - Belə baxıram bura adamı deyil.

BABALI - Sən öl, bu böyük adama oxşayır. Nə kefimizi pozdu?! Düşünürdüm ki, Bakıyacan deyib, gülüb kefə baxacağıq. Bu zalım oğlu kefimizə doğrudan da soğan doğradı.

ƏSƏD - Mən bilən bu Bakıdan gələn yoxlamadı. Özü də deyəsən Prezident aparatındandır. Zalım oğlunun sifətindən zəhər tökülür.

ŞİROĞLAN (bir qədər narahatlıqla) - Ola bilər. Görünür bu rayonda yoxlama aparmağa gəlibmiş. Əcəb işə düşmədik. (Başını bulayır).

Əhmədov yenidən kupeyə daxil olur.

ƏHMƏDOV (bir qədər təkəbbürlə) - Hə, deməli Bakıya gedirik. (Hər üçünün üzünə diqqətlə nəzər salaraq) Amma bu rayonun adamına oxşamırsınız.

ƏSƏD (nəzakətlə) - Bəli, düz buyurursunuz. Qonşu rayondanıq. Sadəcə olaraq burda qatara minmək bizim üçün

daha rahatdır, nəinki öz rayonumuzdakı stansiyada. Ona görə gəldik elə burda minək qatara.

Bu zaman qatar bələdçisi qapıda görünür.

BƏLƏDÇİ - Bağışlayın, sizə çay gətirimmi?

ŞİROĞLAN (hamını qabaqlayaraq) - Gətirin, dörd stəkan.

Bələdçi gedir.

ƏHMƏDOV (təmkinlə) - Yaxşı, çox yaxşı. Gəlin bir tanış olaq. Mən Əhmədovam. Hamı mənə belə müraciət eləyir.

ƏSƏD - Mənim adım Əsəddir. (Sonra yoldaşlarını bir-bir təqdim edir). Bax bu yoldaş Şiroğlan, o birisi isə Babalıdır.

ƏHMƏDOV - Çox gözəl, çox gözəl. (Bir qədər təkəbbürlə) Yəqin kənd təsərrüfatı ilə məşğulsunuz.

ƏSƏD - Bəli, mən təsərrüfat başçısıyam, Şiroğlan mənim müavinim, Babalı isə mühasibimdir.

ƏHMƏDOV (gülümsəyərək) - Belə de, belə de. Çox gözəl, çox gözəl. Deməli əl-ələ verib (süfrəyə işarə edərək) təsərrüfatı dağıdırıq.

ŞİROĞLAN (özünü saxlaya bilməyib) – Yox, yox! Siz nə danışırsınız? Biz təmiz adamlarıq.

ƏHMƏDOV (gülümsəyərək) - Təmiz? Biz hamımız təmizik. Kim öz ayranına turş deyər? Bir də təmizlik anlayışı nisbi anlayışdır. Kstati, siz Eynşteyni taniyırsız? Onun nisbilik nəzəriyyəsindən xəbəriniz varmı?

ŞİROĞLAN (qorxa-qorxa) - Vallah, biz Gəncədə oxuyanda deyəsən axı onun adını eşitmişəm.

ƏHMƏDOV (bir qədər amiranə) - Yox, cənab Şiroğlan müəllim! Alimin təkcə adını eşitmək yox, onun kəşflərini öyrənmək lazımdır. Kstati, siz aqranomsunuz. Deyə bilərsinizmi Lısenko nələr etmişdir. (Şiroğlan nəsə demək istəyir, Əhmədov ona imkan vermir). Yox, deyə bilməzsiz! Çünki hamı diplom əldə etmək istəyir. Heç kəs savadlanmaq, yaxşı bir mütəxəssis olmaq istəmir. Budur bəlamız! (Ayağa qalxıb kupedən çıxır).

Bu zaman qatar bələdçisi dörd stəkan çay gətirir.

BƏLƏDÇİ - Ay kişilər, sizin kupe yoldaşınız nə isə gözümə hirsli dəydi. Kimdir o?

ƏSƏD (astadan) - Hər kimdisə böyük adama oxşayır. Zalım oğlu elə bil elm dəryasıdır. Eynşteyndən tutmuş Lısenkoya qədər xırdaladı bizimçün bu cənab Əhmədov.

BƏLƏDÇİ - Familiyası Əhmədovdur?

ƏSƏD - Bəli, Əhmədov. Bu sənə bir şey demir?

BƏLƏDÇİ (başını bulayaraq) - Xeyir! (Kupedən çıxarkən Əhmədovla üz-üzə gəlir və ehtiramla). Cənab Əhmədov sizin çayınızı gətirmişəm. Başqa bir şey lazım deyil ki?

ƏHMƏDOV (kupeyə daxil olaraq) - Yox, çox sağ ol! (Üzünü Əsədə tutaraq) sizin bir icra başçınız vardı, Məmmədov. O necə adam idi?

ƏSƏD - Çox yaxşı adam idi. Bizim rayon üçün çox işlər gördü. Xüsusilə rayon mərkəzinin yenidən qurulması onun adıyla bağlıdır.

ƏHMƏDOV - Bəs Əkbərov?

ŞİROĞLAN (tələsik) - O da yaxşı adam idi. Həddindən ziyadə xeyirxah bir kişi idi. Maldarlığı rayonda o inkişaf etdirdi.

ƏHMƏDOV (kupedə var-gəl edərək) - Yaxşı indiki icra başçınız Osmanov necə, o da yaxşı adamdı?

ƏSƏD - Əlbəttə, biz ondan çox razıyıq.

ƏHMƏDOV (səsini bir qədər ucaldaraq) - Əlbəttə razı qalacaqsınız da. Qızıl kimi təsərrüfatı ələ keçirib, yavaş-yavaş əridirsiniz özünüzçün.

BABALI (təmkinlə) - Cənab Əhmədov, biz namuslu adamlarıq.

ƏHMƏDOV (bir qədər yumşaqcasına) - Mən demədim ki, uzaq olsun, siz namussuzsunuz. Məgər namuslu adamın ağzı yoxdur?

ŞİROĞLAN (kənara) - Əcəb işə düşmədik. Allah mərdimazarın evini yıxsın. Bu hardan calandı bizə?

ƏHMƏDOV - Kstati, yatmaq istəsəniz mənə baxmayın, yata bilərsiniz. Mənim yerim yuxarıdadır. Amma xoruldamayın ha...(Gülür)

ŞİROĞLAN - Cənab Əhmədov, siz nə danışırsınız? Sizin kimi bir alicənab insan yuxarıda yatsın, bu ola bilməz. Babalı cavan oğlandı, o yatar yuxarıda. (Sonra astadan Əsəd və Babalıya) Görürsünüz tülkülüyünü? Özü yuxarı yerə bilet alıb ki, kupedəkilər onun kimliyini bilməsinlər.

ƏHMƏDOV (sanki onun fikrini duyurmuş kimi) - Bakıya gedişim qəfil olduğundan bileti elə bu gün almışam. Aşağı yerlərə bilet yox idi. (Yenə kupedən çıxır).

ƏSƏD - Ə, sizin canınız üçün mən bu Əhmədovu hardasa görmüşəm. Lap mənə tanış gəlir.

ŞİROĞLAN - Əsəd, bir iki yüz də vur, sən öl, o sənin gözündə qohumlarından birinə çevriləcək, ha, ha...(Gülür).

ƏSƏD (hirslə) - Ə, boş-boş hırıldama! Ola bilsin mən onu Nazirlər Kabinetində görmüşəm. Axı mən bir dəfə orada yığıncaqda olmuşam. Vallah yaman şirin gəlir mənə.

BABALI - Əsəd, biz rayonun butun icra başçılarını tərifladik. Bəlkə onlardan biri elə onun düşmənidir?

ƏSƏD (hirslə) - Bizə nə?! Bəlkə elə dostudur. Pisləyərsən, işləri korlayarsan. Nəyimizə gərək!

ŞİROĞLAN (onun sözünü kəsərək) - Biz Gəncədə oxuyanda...

ƏSƏD (onu danışmağa qoymur) - Ə, Şiroğlan, mən ölüm saxla! Bunu yüz dəfə demisən. Siz Gəncədə oxuyanda sizin bir tələbə yoldaşınız restoranda tanımadığı, təsadüfi bir adamla bir stolun arxasında oturur. Yeyib, içirlər və həmin adam sənin tələbə yoldaşından nə işlə məşğul olduğunu soruşur. Sənin dostun da deyir ki, tələbədir. Onda həmin adam bir müəllim barədə ondan soruşur. Sənin tələbə yoldaşın da həmin müəllimi o ki, var pisləyir. Bu müəllim də kim olsa yaxşıdır? Həmin adamın doğmaca qardaşı! Nəticədə sənin tələbə yoldaşın imtahandan kəsilir. (Şiroğlana tərəf çevrilərək) Bunu danışmaq

istəyirdin? Allah evini yıxmasın, sən ki, bunu bizə ən azı yüz dəfə danışmısan.

ŞİROĞLAN - Sən öl, Əsəd, sən məndən yaxşı danışdın ki! Elə bil Gəncədə mən yox, sən oxuyubsan, hi, hi...(astaca gülür).

Kupeyə sakitlik şökür. Qatarın təkərlərinin səsi eşidilir. Kupenin qarşısından onların həmkəndliləri Kamal keçir. Kamalın gözü onlara sataşır və o, kupeyə daxil olur.

BABALI (özünü itirmiş kimi) - Kamal, sən burda neyləyirsən?

KAMAL (bir qədər şən) - Axşamınız xeyir! (Üzünü Babalıya tutaraq) Səninki lap Məşədi İbadın işinə döndü. Mən adaxlıbazlığa gəlmişəm. Bəs siz neyləyirsiz burda? (Gülür). Ə, nə quzu kimi oturmusunuz? Heç özünüzə oxşamırsınız. Ə, Babalı olmaya yanacağınız qurtarıb, ə?! Bu saat təşkil edərəm. (Əl atıb qoltuq cibindən bir araq çıxarır). Bu saat vaqon-bufetdən almışam.

BABALI (barmağını dodaqlarına toxundurub) - Ə, sus! İndi bizi zibilə salacaqsan. (Lap astadan) Kamal, işə düşmüşük. Bu zalım oğlu Əhmədov hardan ilişdi bizə, bilmirik?!

KAMAL - Əhmədov kimdi, ə?!

ŞİROĞLAN (onun ağzını əlləri ilə tutaraq) - Ə, yavaş demədim sənə? (Sonra tamburda duran Əhmədovu ona göstərir). Odur ey, dayanıb kupenin ağzında.

KAMAL (sakit-sakit) - Yaxşı nə olsun dayanıb?! Qoy dayansın da. Əhmədov kimdi, filənkəsov kimdi, ay kişi işində ol. (Butulkanı açır).

ƏSƏD - Kamal, sən öl, bütün icra başçılarını tanıyır. Belə zənn edirəm yuxarıdan-aparatdan gəlib, rayonları yoxlayandı.

KAMAL - Stəkanları bəri qoyun, (stola baxaraq) deyəsən heç stəkanlarınız çatmır.

ƏSƏD - Yox əşi, var, Əhmədovun çay stəkanından istifadə etmək olar.

ŞİROĞLAN - A kişi, dəyməyin onun çayına. Bəlkə onun ayrı məqsədi var. Biz Gəncədə oxuyanda...

ƏSƏD (onun sözünü kəsərək) - Şiroğlan, mən ölüm saxla. Siz Gəncədə oxuyanda sizin bir tələbə yoldaşınız varmış və o, çayı bumbuz soyuq olmasaymış, içməzmiş. Bunu demək istəyirdin?

ŞİROĞLAN- Ə, sən öl, elə bil Gəncədə mən yox elə bu (Əsədi göstərir) oxuyubmuş. (Astadan gülür).

ƏSƏD - Əşi Şiroğlanın, stəkanını götür.

ŞİROĞLAN (öz stəkanını əlinə götürərək) - Yox, sən öləsən verə bilmərəm. Stəkanım murdar olar.

ƏSƏD - Ay Şiroğlan, camaat bütün murdarları spirtlə təmizə çıxarır. Sən ona murdar deyirsən?

ŞİROĞLAN - Camaat çox qələtlər eləyir, onun mənə nə dəxli?

KAMAL - Eybi yoxdur, Babalı sən başla, mən də tamamlayaram.

BABALI (etiraz edərər) - Yox qardaş, yalnız səndən sonra.

Kamalla Əsəd içirlər. Sonra Kamal öz stəkanına araq süzüb Babalının qarşısına qoyur.

BABALI - Kamal müəllim, sağ ol, sənin sağlığına! (İçir).

Bu zaman Əhmədov kupenin qapısında görünür.

ƏHMƏDOV - Kstati, sizin o "Şəfəq" kəndində qızıl "onluq" pul kəsən vardı. Necə oldu onun axırı?

ŞİROĞLAN (astadan) - Bizdən söz almaq istəyir hərif. Görürsünüz?

ƏSƏD (cox ehtiyatla) - Hə, belə bir iş deyəsən olub. O kənd bizdən xeyli aralıdır. Məncə qızıl pul kəsəni həbs etdilər. Vallah bizim elə işlərdən xəbərimiz olmaz.

ƏHMƏDOV (bir qədər istehzalı) - Əlbəttə, xəbəriniz olmaz. Bütün aləm danışir ki, o pul kəsən bu zonanın bütün vəzifəli adamlarını, təsərrüfatları yeyib –dağıdanları qızıl əşyaları ilə təmin edib. Siz də deyirsiniz ki, xəbəriniz yoxdur. (Üzünü Əsədə tərəf çevirərək) - Bəs siz təsərrüfat başçısı deyilsiniz?

ŞİROĞLAN (astadan) - Pah atonnan, nə dəqiq bilir!

BABALI (hirslə) - Nəyi dəqiq bilir? Qızıl pul kəsənlə alverə girmisən, qızıl alıbsan, yoxsa satıbsan, biz bilmirik?

KAMAL (dərhal ayağa qalxaraq) - Yaxşı, sağ olun, mən getdim. Bizim kupedəki uşaqlar məndən narahat olarlar. Çoxdan çıxmışam. (Sonra Əhmədova müraciətlə) Bağışlayın, narahat etdim. Salamat qalın (çıxır).

Əhmədov da onun arxasınca kupedən çıxır.

BABALI - Ə, Kamal nə yaman qorxdu.

ƏSƏD - Niyə də qorxmasın? Kamalın həmin pul kəsənlə birbaşa əlaqəsi vardı. Qızıl onluqları əridənlərdən biri də elə Kamal idi də. Bir ildə imarəti hansı pulla tikdi? Özünə fermanı hansı pulla yaratdı? Qatarda getməyinə baxma, o iki inomarkanı hansı pula aldı?

BABALI - Nə eyləyib özü bilər, bir də Allahı.

ƏSƏD - Əlbəttə, özü bilər. Mən sadəcə olaraq onun narahatçılığının səbəbini deyirəm.

ŞİROĞLAN (astadan gülərək) - Sən öl, lap güllə kimi çıxdı kupedən. Biz Gəncədə oxuyanda...

ƏSƏD (onun sözünü kəsərək) - Saxla, əşi saxla. Siz Gəncədə oxuyanda bir tələbə yoldaşınız olub. Yataqxanadakı otaqda bir balaca tünlük olanda aradan çıxırmış.

ŞİROĞLAN - Pah atonnan, elə bil Gəncədə mən yox, elə bu (Əsədə işarə ilə)oxuyubmuş. (Astadan gülür, o biri iki dost da ona qoşulur).

Babalı narazı şəkildə bir kupenin qapısına tərəf, bir də yarımçıq araq butulkasına baxır. Əsəd başını bulayır. Əhmədov yenə kupenin qapısı ağzında görünür.

ƏHMƏDOV - Kstati, sizin rayonda Bəyalı kəndi var. Bax orada inək oğurluğu məsələsi necə oldu?

ŞİROĞLAN (tələsik) - Tutdular, oğruları tutdular. (Sonra astadan dostlarına) Əşi bu hər şeyi bilir. Yəqin prokurorluq işçisidir.

ƏHMƏDOV - Hə, (pauza). Kstati, gecələr xəlvəti şəxsi obyektlərdə oğurluq edib, sonra həmin obyekləri yandıran var

idi e, onunçün qəti imkan tədbiri görülüb. Deyəsən (başına barmağı ilə işarə edir) ondan imiş.

ƏSƏD (o da barmağı ilə başına işarə edir) - Ondan olsaydı camaatın malını oğurlayıb mülkünə niyə od vuvrdu. Elə özünə od vurardı da. Bir də ki, dəlini dama basmazlar ki.

ƏHMƏDOV - Mən demədim o, yüz faiz dəlidir. Şübhəsiz ki, müvafiq orqanlar bunu araşdıracaqlar.

BABALI (kənara) - Şübhəniz olmasın, mən ölüm, bu prokurorluq işçisidir ki, var.

ŞİROĞLAN - Qardaşlar, yamanca işə düşmüşük. Biz Gəncədə oxuyanda...

ƏSƏD (onun sözünü kəsərək) - Sən Allah, bir dayan, bunu da eşitmişik, söyləyim?

ŞİROĞLAN (sakitcə) - Yox, ehtiyac yoxdur. Özüm sizə söyləmişəm də.

Əhmədov kupenin qarşısında var-gəl edir. Kupenin qapısı açıqdır.

ƏSƏD (astadan) - Mən ölüm, burda Əlinin yeri nə görünür! Əli burda olsaydı bu Əhmədovu yuyub çəpərdən asardı.

BABALI - Əşi, sən də Əlini çox şişirtmə. Başdan ayağa gopdur. Lap elə olaydı burda, nə edərdi ki?

ŞİROĞLAN (kənara) - Gopçu gopçunu bəyənməz. Bu da (Babalıya işarə edir) onun kimi gopçudur axı. Atalar yaxşı deyib ki, iki qoçun başı bir qazanda qaynamaz!

ƏSƏD - Yox, Babalı elə demə, o respublikanın bütün "bərk gedənlərini" tanıyır. Böyük-böyük adamların çoxu onunla dostluq edir. (Danışığına ara verir). Bəlkə elə bu Əhmədov onun tanışı çıxardı.

BABALI - Əşi o, hamısını gop eyləyir, heç elə bir fərli-başlı tanıdığı adam da yoxdur. Sadəcə olaraq yalandan şişirdir. Bir dəfə avtobusda başımıza oyun açdı. Eşitmisiz?

ƏSƏD - Danış eşidək də.

ŞİROĞLAN (qımışaraq) - Hə, hə, Babalı sən canın söylə həmin əhvalatı. Qoy bir az əhvalımız düzəlsin. Baxmayaraq ki,

mən o əhvalatı səndən bir neçə dəfə eşitmişəm. Əsəd eşitməyib. Bir də eşitsə nə olar ki? Sən o hadisəni hər dəfə bir cür danışırsan. Danışdıqlarının heç biri o birinə uyğun gəlmir. Həmin əhvalatı eşitmiş olsaydı belə, indi danışacağın onunçün təzə olacaqdı. Hi, hi...(gülür).

BABALI (ciddi görkəm alaraq) - Əşi avtobusla kəndə gəlirdim. Kamalla Əli də mənimlə idilər. Qonşu rayondan birisi yanımda oturmuşdu. Tanış olduq, şirin söhbətə girişdik. Qonşu rayonlu bizim kənddən çoxlu adam tanıyırdı. Əli də ondan geri qalmamaq üçün onun rayonundan olan bir dostunun adını çəkdi. Lap çoxdan Cabir müəllimlə dostluq etdiyini soylədi. Səfalı kəndinə çatar-çatmaz qonşu rayonlu kişi avtobusu saxlatdı. O, avtobusdan düşməzdən əvvəl bizdən xahiş etdi ki, Həsənə, Kərimə, Əkbərə ondan salam söyləyək. Bizim Əli də eləmə tənbəllik, ondan xahiş etdi ki, Cabir müəllimə salam söyləsin. Qonşu rayonlu kişi geri çevrilərək: "Əşi Cabir müəllim mən özüməm də" deyib avtobusdan düşdü və heç geri də baxmadı. Bizim isə gülməkdən az qaldı qarnımız cırıla. Əli isə kəndəcən heç ağzını açmadı, ha, ha...(Birlikdə gülürlər).

Əhmədov kupeyə daxil olur və Əsədin yanında oturur.

ƏHMƏDOV (yarımçıq araq butulkasına baxaraq) - Deyəsən axı zakuskanız qurtardı. Bunu (arağa işarə ilə) sona yetirə bilmədiniz.

ƏSƏD - Yox, yox, biz içən deyilik. Elə, belə...

ƏHMƏDOV (gülümsəyərək) - A kişilər, nə danışırsınız? Kstati, mən öz kliyentlərimi əla tanıyıram. (Diplomat portfeli açıb oradan bir neçə mandarin və limon çıxarıb stolun üstünə qoyur). Kstati, əla mandarin və limonlardır. Vurun bununla (arağa işarə edir).

ŞİROĞLAN - Əcəb gözəl mandarin və limonlardır. Yəqin bazardan alıbsınız.

ƏHMƏDOV (təəccüblə) - Niyə bazardan? İcra Hakimiyyətinin bağındandır.

ŞİROĞLAN (kənara) - Dedim də, böyük adamdır, inanmadız!

ƏHMƏDOV (sözünə davam edərək) - Mən İcra hakimiyyətinin bufetində işləyirəm. Bufetçiyəm. Sizin rayonun bütün İcra başçılarına xidmət etmişəm. Hamısını beş barmağım kimi tanıyıram. Qonşu rayonlardan xəbərlər, söhbətlər də ilk dəfə bizim bufetə gəlib çatır. Vallah zonanın informasiya mərkəzidir.

ƏSƏD (dərindən nəfəs alaraq) - Belə de, əşi bayaqdan deyirəm ki, mən bu yoldaşı hardasa görmüşəm, inanmırlar.

ŞİROĞLAN - Əşi, Allah səni saxlasın, cənab Əhmədov! Bayaqdan ürəyimizi yemişik ki...

BABALI (stəkanlara araq süzərək) - Gəlin bu badələri içək tanışlığımızın sağlığına! Oyunun olsun, cənab Əhmədov!

S O N

BİR ELMİ – TƏDQİQAT SEKTORUNDA

(Bir pərdə üç şəkildə pyes)

İŞTİRAK EDƏNLƏR :

Atazadə - sektor müdiri,
Mahmud müəllim - sektorun qocaman əməkdaşı,
Rafiq - gənc elmlər doktoru, laboratoriya rəhbəri,
Səməd, Aliyə - sektorun elmi əməkdaşları,
Natiq - sektor mudirinin aspirantı,
Lalə - katibə

BİRİNCİ ŞƏKİL

Sektor müdirinin qəbul otağı. Qəbul otağında sektorun ağsaqqal əməkdaşı Mahmud müəllim və bir neçə digər əməkdaş oradadır. Rafiq daxil olur.

RAFİQ - Salam!

MAHMUD müəllim və LALƏ birlikdə - Salam!

RAFİQ (Laləyə) - Müdir yerindədirmi?

LALƏ - Bəli. Amma bərk məşğuldur. (Müdirin otağına işarə ilə) Yanında kənardan qonaq var. Tapşırıb ki, yanına heç kimi buraxmayım. (Sonra Mahmud müəllimə işarə ilə) Mahmud müəllim də onu gözləyir. Nə üçünsə bilmlrəm, o sizi görmək istəyirdi. Mümkünsə, bir az gözləyin.

RAFİQ - Yaxşı gözləyərəm. (Üzünü Mahmud müəllimə tutaraq) Mahmud müəllim necəsiniz? Evdə-eşikdə nə var, nə yox? İşləriniz necə gedir?

MAHMUD müəllim - Yaxşıdır oğul, çox sağ ol! Bəs siz necəsiniz? Bizim sektorun mühitinə alışa bilirsinizmi?

RAFİQ (gülümsəyərək) - Alışıram Mahmud müəllim, yavaş-yavaş alışıram.

MAHMUD müəllim (üzünü Laləyə tərəf tutaraq) - İndiki kimi yadımdadır. Rafiq universitetdə mənim tələbəm olanda bap-balaca oğlan idi. Amma çox yaxşı oxuyurdu. Əgər səhv eləmirəmsə, o vaxt Rafiq ən yaxşı tələbə elmi işlərinin müsabiqəsində birinci dərəcəli diplomu almışdı. (Üzünü Rafiqə tutaraq) Elə idimi, Rafiq?

RAFİQ (utancaqlıqla) - Bəli, Mahmud müəllim.

Mahmud müəllim - İndi maşallah görürsənmi, Rafiq necə böyük alim və igid oğlan olub. (Bir qədər sükutdan sonra) Biz də ki, qocalırıq.

RAFİQ - Xeyir Mahmud müəllim, siz o qədər də dəyişməmisiniz. Azca saçlarınız ağarıb. (Zarafata salaraq) Saçın ağarmasının da Məşədi İbad demişkən qocalığa əsla dəlaləti yoxdur.

MAHMUD müəllim - Eh oğul, Məşədi İbad sözdür də deyib. Elə dəlaləti var, elə dəlaləti var gəl görəsən. Yadınızdadırmı, siz zavodda istehsalat təcrübəsində olanda az qalmışdı bədbəxt hadisə baş versin. O tələbənin adı nə idi? (Yadına salmaq üçün əli ilə alnını ovuşdurur)

RAFİQ - Onun adı Həsən idi, Mahmud müəllim. İndi ali məktəb müəllimidir. Bu yaxınlarda namizədlik dissertasiyası müdafiə eləyib.

MAHMUD müəllim - Hə düz geyirsən, Həsən idi onun adı. Xatırlayırsanmı, onu qucağıma alıb odun içərisindən necə çıxardım?

RAFİQ - Lap yaxşı yadımdadır.

MAHMUD müəllim - Hanı o güc, indi məndə qalıbmı? Məgər bu qocalığın birinci əlaməti deyilmi?

RAFİQ - Sizin fiziki gücünüz qismən azalsa da, mənəvi gücünüz xeyli artmışdır. Siz indi dünyada tanınmış alimsiniz. Əsil alim heç vaxt qocalmır və ölmür. Alimin fiziki kəm-kəsirini

elmi dəyərləri kompensə edir. Bax buna görə də Mahmud müəllim, siz qocalıqdan çox-çox uzaqsınız.

MAHMUD müəllim (nəsə yadına düşür) – Rafiq, sizin qrupda bir oğlan var idi. Ucaboy, cüssəli oğlan. Səhv etmirəmsə adı Kərim idi. Bilmirsən indi o, haradadır?

RAFİQ - Kərim indi akademiyada şöbə müdiridir. Tələbəlik vaxtı boylarımız çox fərqli olduğundan tələbə yoldaşlarımız bizi görən kimi Ştepsel və Tarapunka gəldi, deyirdilər. Yaxşı yadımdadır, bir dəfə Kərimlə Universitetin yeməkxanasına gedəndə sizinlə rastlaşdıq. Hara getdiyimizi soruşdunuz. Utandığımızdan cavab verə bilmədik. Siz bildiniz ki, yeməkxanaya gedirik. Onunçün də mənə dediniz ki, Rafiq, bala, qocalar yeyirlər ölməmək üçün, balacalar isə böyümək üçün. Elə ye, böyüyəsən!

MAHMUD müəllim (gülərək)- Hə, hə yadımdadır. O vaxt sən doğrudan da balaca idin. Eşitdiyimə görə hələ bir dəfə rektor səni universitetin koridorunda gördükdən sonra növbətçi müəllimdən soruşub ki, bu uşağı buraya kim buraxıb. Növbətçi müəllim də özünü gülməkdən saxlaya bilməyib şaqqanaq çəkib və deyib ki, professor bu oğlan bizim universitetin ikinci kurs tələbəsidir.

Üçü də birlikdə gülürlər.

RAFİQ (söhbətin mövzusunu dəyişərək) - Mahmud müəllim, şöbənizdə nə yeniliklər var? İşləriniz necə gedir?

MAHMUD müəllim - Hər şey öz qaydasındadır. Kənardan maneçilik olmasa (müdirin otağına işarə edir), işlərimiz pis olmaz. Əsas problemimiz vaxtdır. Vaxt çatmır ki, çatmır. Sizə bayaq deyəndə ki, qocalmışam, etiraz edirdiniz. (Gülümsəyir). Bizim bir yoldaş var, o deyir ki, insan qocaldıqca onun üçün vaxt sürətlə keçir. Səbəbini də yaşlandıqca ölümün insana daha yaxın olması ilə izah edir.

RAFİQ (etiraz edərək) - Xeyir, məncə bu belə deyil! İnsan yaşa dolduqca həyatı daha dərindən dərk edir, daha yaxşı başa

düşür. Ona görə də həyat onunçün daha maraqlı olur. İnsan da ki, maraqlı işlə məşğul olduqda vaxt sürətlə keçər.

MAHMUD müəllim (gülə-gülə) - Qoy siz deyən kimi olsun!

Bu zaman müdirin otağının qapısı açılır və oradan bir nəfər çıxır.

MAHMUD müəllim (ayağa qalxaraq) - Mən bircə dəqiqəliyə. Ola bisin ki, sizin söhbətiniz uzun çəksin.

RAFİQ - Buyurun, buyurun Mahmud müəllim. Siz narahat olmayın. Mən gözləyəcəyəm.

Mahmud müəllim müdirin otağına daxil olur.

RAFİQ (Laləyə) - Siz bilmirsiniz, Məmməd müəllim məni nə üçün görmək istəyirmiş?

LALƏ (çiyinlərini çəkərək) - Vallah bilmirəm. Ancaq onu bilirəm ki, sizin məqaləni və onun sənədlərini özündə saxladı. Sonra da mənə tapşırdı ki, sizi çağırım.

RAFİQ - Bəs ekspertiza aktına qol çəkmədi?

LALƏ (bir qədər tərəddüdlə) - Məncə yox.

RAFIQ - Axı niyə ?

LALƏ (çiyinlərini çəkərək) - Mən hardan bilim? Bunu onun özündən soruşun. Məgər o mənə hesabat verir?

RAFİQ (bir qədər əsəbi) - Qəribə işdir. Ekspertlərin hamısı akta qol çəkir, bir bundan (müdirin kabinetinə doğru əlini uzadır) başqa.

Bu zaman Mahmud müəllim müdirin kabinetindən çıxır.

MAHMUD müəllim (Rafiqə) - Hə oğul, o sizi gözləyir.

RAFİQ (içəri daxil olaraq) - Sabahınız xeyir, Məmməd Cəliloviç!

ATAZADƏ (başını ctolu üzərindəki vərəqlərə baxmaqdan qaldırmadan) - Salam. Oturun. (Bir qədər sükutdan sonra başını qaldıraraq sualedici nəzərlərlə Rafiqə baxır) Yaxşı, Rafiq müəllim, bu nə işdir? Siz xaricdə təhsil almış və işləmiş adamsınız. Çox yaxşı bilirsiniz ki, orda əmək intizamı necədir. Sizin əməkdaşlarınız işə yaxşı davam etmirlər. Siz özünüz isə ayrı aləmsiniz. Günlərlə Sizi işdə tapmaq olmur.

RAFİQ - Məmməd müəllim, mənim...

ATAZADƏ (onun sözünü kəsərək) - Məmməd müəllim yox, Mamed Cəliloviç.

RAFİQ (bir qədər əsəbi) - Olsun. Mamed Cəliloviç, mənim laboratoriyamda mənim özüm də daxil olmaqla beş işçi çalışır. Aliyə və Səməd sizin zavodda qoyduğunuz təcrübənin gedişinə nəzarət edir, Arif məzuniyyətdədir. Natiqdən də nə vaxt soruşursan hardasan, deyir ki, Mamed Cəliloviç məni filan yerə göndərmişdi, filan işi görürəm. Mən özümsə, bütün günü ya laboratoriyada oluram, ya da ki, kitabxanada.

ATAZADƏ – Xeyir, sizin əsas vaxtınız laboratoriyada keçməlidir.

RAFİQ - Mamed Cəliloviç, məşhur bir fizik olub, Kavendiş. Yəqin Siz də onu yaxşı tanıyırsınız. O, səhər, günorta və axşam laboratoriyaya gələndə öz aspirantını işləyən görür və hirslənirək bütün günü işləyirsə, bəs nə vaxt düşündüyünü soruşur. Öyrətmək olmasın Mamed Cəliloviç, nəzəri biliklərsiz təcrübi nəticələrin effekti çox az olur. Bəlkə də heç olmur.

ATAZADƏ (bir qədər istehza ilə) - Öyrətməyinə öyrətdin. Ancaq Siz heç kitabxanada da olmursuz axı. Əşi, kitabxanaya neçə dəfə Sizin ardınızca adam göndərmişəm, vicdan haqqı, Sizi tapa bilməyiblər. Belə iş olar?!

RAFİQ (təmkinlə) - Mən bizim sektorun kitabxanasında yox, mərkəzi elmi-texniki kitabxanada işləyirəm.

ATAZADƏ (bir qədər kinayə ilə) - Deməli, bizim kitabxana Sizin üçün yaramır, hə?

RAFİQ (sakit tərzdə) - Niyə? Sadəcə olaraq elə ədəbiyyat vardır ki, mən onu bizim kitabxanada tapa bilmirəm, Mərkəzi elmi-texniki kitabxanada tapıram.

ATAZADƏ - Yox, belə olmaz! Kitabxanaya getmək üçün ayrı vaxt seçin. Bu nə deməkdir? Müdiriyyət istədiyi vaxt öz işçisini tapa bilmir. Əmək intizamına hamımız riayət etməliyik. Hecə olur, mən bütün günü bu kabinetdən bayıra çıxmıram, işçilərim isə iş vaxtında şəhəri gəzir.

RAFİQ - Əvvəla, mən əmək intizamını heç vaxt pozmamışam. İkincisi, kitabxanaya getməyə ayrı vaxt seçin deyəndə Siz nəyi nəzərdə tutursunuz? Üçüncüsü, Sizə kabinetiniz xoş gəlir və ordan çıxmırsınızsa, o Sizin öz işinizdir. Sadəcə bir həqiqət var ki, elmi kəşflər kabinetlərdə deyil, laboratoriya ilə kitabxananın vəhdətində baş verir.

ATAZADƏ (bir qədər yumşalır) - Yaxşı gəl mübahisə açmayaq. Qaldı, Natiqə, o, mənim aspirantımdır və mənim sərəncamımdadır. Onunla işin olmasın. (daha aşağı tonla) Hə, Sizin məqaləyə baxdım. Onun üzərində bir az işləmək lazımdır. Bir də ki, məqaləni yazanda işlədiyiniz müəssisənin adını gözləmək lazımdır. Çalışmaq lazımdır ki, bəzi etik qaydalara əməl olunsun.

RAFİQ (həyəcanlı) - Siz nə danışırsınız? Mən Sizi başa düşə bilmirəm. Mən bu sektorun adını həmişə uca tutmuşam və etik qaydalardan heç vaxt kənara çıxmamışam. Siz nə əsasla belə danışırsınız?

ATAZADƏ (gülümsəyərək) - Yaxşı, yaxşı, əsəbiləşməkdən danışmamışıq. Götür bu məqaləni bir qədər işlə. Mən qeydlər etmişəm. Onları nəzərə almaq lazımdır (məqaləni stolun üstü ilə ona doğru itələyir).

RAFİQ (əsəbi halda məqaləni götürür) - Yaxşı, mən başa düşmürəm...

ATAZADƏ (onun sözünü kəsərək) - Bu olmadı, bu olmadı, Rafiq müəllim. Gedin öz otağınıza, səliqə ilə məqaləni nəzərdən keçirin.

RAFİQ (hirslə otaqdan çıxaraq) - Yaxşı, sağ olun.

ATAZADƏ (arxasınca) - Bura bax, o Natiqi yanıma göndər.

RAFİQ (geriyə dönərək) - Tapsam, hökmən. (Qapıda Laləyə) Lalə xanım, sağ olun.

LALƏ (gülümsəyərək) - Xoş gəldiniz.

Rafiqin laboratoriyası. Cihazlar arasında beş stol qoyulmuşdur. Stollardan birinin arxasında Natiq oturmuşdur. Rafiq otağa daxil olur.

RAFİQ (Natiqə) - Rəhbərin səni çağırır.

NATİQ (irişə-irişə) - Xeyir ola, görəsən nə üçün məni çağırır. (Rafiqə tərəf) Sizə bir söz demədi?

RAFİQ (sərt şəkildə) - Xeyir.

Natiq çıxır. Rafiq öz masasının arxasına keçir və əlində tutduğu məqaləni nəzərdən keçirir. Bu zaman Aliyə və Səməd otağa daxil olurlar.

HƏR İKİSİ BİRLİKDƏ - Salam, Rafiq müəllim!

RAFİQ - Salam, salam. Nə xəbərlə gəlmisiniz? İşlər necə gedir?

ALİYƏ - Hələ ki, bir şey yoxdur.

SƏMƏD -Hər şey əvvəlki kimidir. Şəxsən mən, bu işdən müsbət nəticə gözləmirəm. (sonra Rafiqin üzünə diqqətlə baxaraq) Mənə bax, qanın qaradır deyəsən. Sənə nə olub? Əgər zavodda qoyulan təcrübələrin dərdini çəkirsənsə, sizi bilmirəm, şəxsən mən, bu işdən müsbət nəticə gözləmirəm.

RAFİQ (məqaləni ona göstərərək) - Buyur bax, feyziyyab ol. Müdirimiz ekspertiza aktına qol çəkmir. Özü də mənə deyir ki, sektorumuzun adını gözləmək lazımdır. Nə bilim etik qaydalara riayət etmək lazımdır.

SƏMƏD (bərkdən gülərək) - Ha, ha, ha. Əşi sən bunu birinci dəfədir eşidirsən? Deməli, o, indiyə kimi sənə böyük güzəşt edirmiş. Şans veribmiş ki, özünü göstərəsən.

RAFİQ (təəccüblə) - Necə yəni birinci dəfə? Necə yəni şans? Mən heç nə başa düşə bilmirəm. Siz nə deyirsiniz? Bir məni başa salın.

SƏMƏD (halını pozmadan) - Burda başa düşməli bir şey yoxdur. O indiyə kimi sənə imkan verib ki, məqaləni ya tək özün və yaxud da birgə işlədiyin yoldaşlarla çap etdirəsən. Çünki aldığınız nəticələrə elm aləminin necə reaksiya verəcəyini bilmirdi. İndi sənin elmi işlərinə dünyadan müsbət reaksiya gələndən sonra məqalələrinə müəllif kimi onun da adını yazmalısan, özü də birinci. Yoxsa bizim sektorun ənənələrini pozmuş olarsan. Bizim sektordan gedən bütün sanballı əsərlərin

birinci müəllifi məhz Mamed Cəliloviçdir. Onun sənə, sektorun adını, etik qaydaları gözləmək lazımdır, deməsi, məhz buna işarədir.

RAFİQ - Belə de. Mən də deyirəm o, niyə müəlliflərin adları altından qırmızı xətt çəkib. Məsələ indi mənə aydın olur. (Kiçik pauzadan sonra) Yox, dostlar! Mən onun adını heç vaxt özüm işlədiyim məqalədə yazmayacağam. Niyə də yazmalıyam? Hansı əməyinə görə? Hansı diqqətinə görə? Zəhmətə qalsa, otağımızı süpürən Kübra xalanın məqalənin ərsəyə gəlməsində zəhməti onunkundan böyükdür. Onun adını yazsam, onda gərək Kübra xalanın da adını yazam. Çünki, cihazların təmiz saxlanmasında onun böyük zəhməti var. Məhz dəqiq nəticələr təmiz cihazlarda alınır.

SƏMƏD (böyük əminliklə) - Rafiq müəllim, şefin adını məqaləyə yazmasan, özü də birinci, məqalən çapa getməyəcək.

RAFİQ (hirslə) - Axı niyə?

SƏMƏD (yenə sakitcəsinə) - Niyəsini sənə başa saldıq.

RAFİQ - Qəribə işdir.

ALİYƏ - Bu sektorda qəribə işlər çoxdur. Sən onları hələ sonra görəcəksən. Gec gəlib, çox tez öyrənmək istəyirsən, nədir?

RAFİQ (çiyinlərini çəkərək) - Mən heç nə anlamadım. Mənə hər şey qaranlıq qaldı.

ALİYƏ - Rafiq müəllim, darıxma, bir azdan hər şeyi başa düşəcəksən.

Bu zaman Natiq otağa daxil olur.

NATİQ - Rafiq müəllim, Mamed Cəliloviç Sizi çağırır.

RAFİQ (təəccüblə) - Mən ki, indi onun yanındaydım.

SƏMƏD - Rafiq müəllim bundan da ötrü narahat olma. Bizim sektorda belə şeylər də tez-tez olur. Lazım gəlsə müdirimiz bir gündə adamı yüz dəfə çağıtdırar. Bunun üçün narahat olma. Əsas məsələ odur ki, o indi səni nə üçün cağırır. Bax bunun üçün narahat olmağa dəyər. (rişxəndlə) Görünür nə isə fövqəladə hadisə baş verib.

Rafiq çıxır. Müdirin otağı. Rafiq içəriyə daxil olur.

RAFİQ - Mamed Cəliloviç, məni çağırmısınız?

ATAZADƏ - Bəli, bəli buyurun, oturun. Bayaq sizə bəzi şeyləri deməliydim, yadımdan çıxdı. Vicdan haqqı, qoyurlar ki, adamın huşu başında qalsın. O qədər iş var ki, lap başımı itirmişəm.

RAFIQ - Buyurun, eşidirəm Sizi.

ATAZADƏ (həddindən mülayim şəkildə) - Bu nə rəsmiyyətdir, Rafiq bəy? Əyləşin, Sizinlə bir balaca iş barəsində məsləhətləşmək istəyirəm.

RAFİQ - Axı Siz mənə iş tapşırdınız. Mən indi onunla məşğulam.

ATAZADƏ (bir az da mülayim şəkildə) - A kişi, buranın böyüyü mən deyiləm? İcazə verirəm Sizə bu gün bu sektorda əlinizi ağdan qaraya vurmayın. Buna mənim hüququm yoxdur bəyəm? Vicdan haqqı var.

RAFİQ - Axı...

ATAZADƏ (onun sözünü kəsərək) - Rafiq müəllim, mən bilmirəm Siz məni necə tanıyırsınız, amma onu deyim ki, arada bir əsəbiləşsəm də, amma çox sadə adamam. Nəyə lazımdır bu rəsmiyyət? Vicdan haqqı...Biz bir müəssisədə işləyirik. İkimiz də alimik. Düzdür sən məndən xeyli cavansan. Biri-birilə rəsmi davranış bizə yaraşmaz.

RAFİQ - Mən axı ayrı söz demədim. İstəyirəm ki, Siz öz sözünüzü deyəsiniz, mən də gedib öz işimlə məşğul olum. Mən bekar durmağa öyrənməmişəm.

ATAZADƏ - Yox, yox, bu olmadı. Deməli biz hamımız boş-bekar dururuq, hə? (kənara). Bu demokratiya gəncləri gör necə korladı ey. Qərbin təhsili bunları lap yoldan çıxardıb. (masasının böyründəki zəngi basır və katibə Lalə otağa daxil olur). Ay qız Lalə, bizə iki stəkan pürrəngi çay gətir. (Lalə çıxır) Sənin bir fransız dostun var e, nədir adı...Vicdan haqqı yaddaşımı itirmişəm tamam. Nədir o, Bakıya beynəlxalq konfransa gəlmişdi e...

RAFİQ (bir qədər tələşlə) - Anri Svarkı deyirsiniz? Nə olub ki, ona?

(Lalə çayları gətirir)

ATAZADƏ - Əşi ona heç nə olmayıb? Çay dedim o yadıma düşdü. O, da mənim elmi rəhbərim Nikolayev kimi bizim çayı çox sevir. Mən burdakı məclislərdə hiss etdim. Nikolayev də bizim çayın vurğunu idi. Həmişə deyirdi ki, Azərbaycan çayını içəndə bütün yorğunluğum canımdan çıxır. Bizim yeməklərdən də ən çox sevdiyi balıq kababı idi. Moskvada həmişə onunla görüşəndə Bakı səfərindən danışırdı. Bakının görməli yerlərindən danışırdı. Sonra da balıq kababından xüsusi həvəslə danışırdı. Bir dəfə dedim ki, ay professor, gəl o kababdan elə Moskvada, sənin balkonunda bişirim sənincün, razı olmadı. Çox sadə kişi idi.

(Rafiq yerində narahat qurcalanır)

ATAZADƏ - Bura bax, Rafiq müəllim, sənin o Svarkla əlaqən necədir?

RAFİQ - Pis deyil. İnternet əlaqəmiz demək olar ki, daimidir.

ATAZADƏ - Bəlkə səni komandiravat eləyim gedib dostunla görüşəsən. Parisi gəzəsən, tələbəlik illərini xatırlayasan.

RAFİQ - Belə səfərin məqsədi olmalıdır. Məqsədsiz belə səfər, həddən artıq harınlıq olar.

ATAZADƏ - Məqsəd də var, sponsor da.

RAFİQ - Nədir məqsəd?

ATAZADƏ (kiçik pauzadan sonra) - Bilirsən, Natiq öz elmi işini artıq tamamlayıb. Mən istəyirəm ki, onun dissertasiyasını sən oxuyasan və ona yaxşı bir rəy yazasan. Sonra ikinizi də ezam edək Fransaya dostunun yanına, ordan da bir neçə rəy gətirəsiz. Darıxıb-zad eyləmə, Natiq çox yaxşı bir sponsor tapıb. Səfəriniz yüksək səviyyədə maliyyələşəcək.

RAFİQ - Mamed Cəliloviç...

ATAZADƏ (onun sözünü kəsərək) - Əşi bu rəsmiyyətçilik kimə lazımdır. Biz həmkarıq, iş yoldaşıyıq. Mənə Mamed müəllim desən də kifayət edər.

RAFİQ (onun dediklərinə fikir vermədən) - Mamed Cəliloviç, mən o dissertasiyanı artıq oxumuşam. Və mən özüm istəyirdim ki, bu işlə bağlı Sizinlə söhbət edim. Mən belə hesab edirəm ki, Natiqin apardığı təcrübələrin nəticələri, yumşaq desək, dəqiq deyildir. O, öz təcrübi nəticələrini nəzəriyyəyə süni surətdə uyğunlaşdırmışdır. Daha doğrusu onun təcrübi nəticələri nəzəriyyədən alınan nəticələrə tabe etdirilmişdir. Mən hesab edirəm geniş müzakirəyə çıxarılmazdan əvvəl dissertasiya laboratoriyada müzakirə olunmalıdır.

ATAZADƏ (az qala çığıraraq) - Necə?! Siz deyirsiniz ki, Natiqin aldığı nəticələr saxtadır?

RAFİQ (çox sakit şəkildə) - Mən qəti olmasa da, belə fikirdəyəm.

ATAZADƏ - Siz həddinizi aşırsınız, Rafiq Əliyeviç! Bəli, siz həddinizi aşırsınız. Siz mənim aspirantımın apardığı elmi işə şübhə ilə yanaşırsınız..

RAFİQ (təmkinini pozmadan) - Mən təkcə Sizin aspirantın aldığı təcrübi nəticələrə deyil, həm də Sizin arxalandığınız nəzəriyyəyə şübhə ilə yanaşıram.

ATAZADƏ (hirslə əlini stoluna vuraraq) - Bəsdir! Siz lap ağ etdiniz. Vicdan haqqı... Siz dünya şöhrətli Şterenberqin nəzəriyyəsinə şübhə edirsiniz?

RAFİQ - Mən Şterenberqin böyük alim olmasına əsla şübhə etmirəm. Lakin...

ATAZADƏ (onun sözünü kəsərək) - Gəl hələ bir buna da şübdə elə!

RAFİQ (sözünə davam edərək) - Lakin onun mayelər haqqında verdiyi nəzəriyyə sadəcə olaraq təcrübi nəticələrə uyğun gəlmir. Belə hesab edirəm ki, bu nəzəriyyə qurularkən bir sıra mühüm faktorlar nəzərə alınmamışdır.

ATAZADƏ (hirslə) - Siz çox mənəm-mənəm deyirsiniz. Axı Siz kimsiniz?

RAFİQ (sakit və bir qədər istehzalı) - Mən? Mən Sizin rəhbərlik etdiyiniz elmi sektorun əməkdaşı.

ATAZADƏ (hirslə) - Bəsdir, bəsdir mənim əsəblərimdə oynadız. (Hirslə gülərək) Ha, ha.. bir buna bax Şterenberqə nöqsan tutur.

RAFİQ - Mamed Cəliloviç, mənə belə gəlir ki, Siz çox yaxşı bilirsiniz ki, 20-ci əsrə kimi atom bölünməz hesab olunurdu. Sonra nə oldu? Sonra məlum oldu ki, atom özü də elementar hissəciklərdən təşkil olunub. Axı vaxtilə atomun bölünməzliyini dahi alimlər də söyləmişdilər. Şterenberqin nəzəriyyəsi də onun kimi. Məlumunuz olsun ki, biz Ariflə həmin nəzəriyyənin nöqsanlı olduğunu sübut etmişik və yeni nəzəriyyə vermişik.

ATAZADƏ (istehza dolu təəccüblə) - Belə de, belə de. A kişi mus-mus deyincə Mustafa de də. De ki, Natiqin təcrübi nəticələri mənim nəzəriyyəmə uyğun gəlmir. Bəlkə elə əsərinizi Nobel mükafatına təqdim edəsiniz.

RAFİQ (təmkinlə) - Səbr edin. Məqamı çatanda o da olacaq. Niyə ingilis, alman, fransız, nə bilim daha hansı alimlər o mükafatı ala bilsin, bizimkisə yox. Bizim nəyimiz əksikdir onlardan? Bir də, mən bilən mübahisəyə artıq ehtiyac yoxdur. Biz öz elmi işimizi Londonda keçiriləcək Beynəlxalq simpoziuma təqdim etmişik. Son sözü simpozium iştirakçıları söyləyəcəklər. Qaldı ki, Natiqin dissertasiyasına, (pauzadan sonra) o iş müdafiəyə buraxıla bilməz. Bu mənim şəxsi fikrimdir. etirazınız varsa, qoyun şöbədə müzakirəyə, vəssalam!

ATAZADƏ (hirsl) - Siz nə qədər etikasız adamsınız! Mən o işi dəfələrlə...

RAFİQ (onun sözünü kəsərək) - Mamed Cəliloviç, xahiş edirəm təhqirə keçməyin!

ATAZADƏ - A kişi, Siz bayaqdan məni təhqir edirsiniz, özünüz də deyirsiniz ki, təhqirə keçmə. Mən o işi dəfələrlə

oxumuşam, düzəlişlər etmişəm. Zavodda tətbiqinə başlayıblar. Siz isə deyirsiniz ki...

RAFİQ (onun sözünü kəsərək) - Məncə burda əsəbiləşməli bir şey yoxdur. Bu elmdir, Mamed Cəliloviç, elm! Zavodda tətbiqə də başlaya bilərlər. o necə təşkil olunur onu da bilirik. Amma mən tam əminəm ki, həmin tətbiqdən heç bir şey çıxmayacaq. Səməd və Aliyənin müşahidələri də bunu təsdiqləyir. Qaldı ki, Natiqin dissertasiyasına, bir daha təkrar edirəm, buyurun müzakirəsini təşkil edin, yoldaşlar da öz rəylərini bildirsinlər. Nə vaxta kimi bu sektordan elmi işlər xəlvəti aradan çıxacaq?

ATAZADƏ (bir qədər yumşalaraq) - Əşi, yoldaşlar kimdir? Öz aramızdır bu problemdən mənim və sənin kimi başı çıxan var?

RAFİQ - Siz nahaq elə deyirsiniz. Bizdə yaxşı mütəxəssislər çoxdur.

ATAZADƏ (kinayə ilə) - Məsələn (Rafiqin üzünə baxır).

RAFİQ - Məsələn, Arif. Verin qoy oxusun. O, bu işə faydalı düzəlişlər edə bilər. Mən belə hesab edirəm ki, dissertasiya fundamental surətdə yenidən işlənməlidir.

ATAZADƏ (qəzəblə) - Sən kimə deyirsən verək dissertasiyanı oxusun, Arifə? Adə, mən onu heç adam yerinə qoymuram. Yekəbaşın biridir. İndi öz aspirantımın dissertasiyasını ona oxutdurum?

RAFİQ - Siz camaatı nahaqdan təhqir edirsiniz. Hərənin öz şəxsiyyəti, mənliyi var. Qadı ki, Arifin mütəxəssisliyinə, o bizim sektorun ən aparıcı alimlərindəndir.

ATAZADƏ - Bura baxın, indi də öz dostunuzu, əməkdaşınızı mənim gözümə soxursunuz. Qoy o, hələ öz doktorluğunun dərdinə qalsın. Mən onu müdafiə etməyə qoymayacağam. Onun işində çoxlu qüsurlar var, qoy düzəltsin, sonra baxarıq. Mənim verdiyim tapşırıqları yerinə yetirsin.

RAFİQ - Sizin verdiyiniz tapşırıqlar, etdiyiniz qeydlərlə mən də tanışam. Onların Arifin dissertasiyasına əsla dəxli yoxdur. Bir də ki, onun müdafiəsinin qarşısını məncə, heç kim ala bilməz.

ATAZADƏ - Necə yəni heç kim ala bilməz! Mən bu müəssisənin rəhbəriyəm. Mən nə deyirəmsə, o da olmalıdır. Siz məni yaxşı tanımırsınız. Mən elə ilanam ki, çaldığım heç zaman sağalmaz.

RAFİQ (sakit tərzdə) - Bilirsiniz, Arif artıq müdafiə edib, özü də Kiyev universitetində. Qayıdanda təbrik edərsiniz.

ATAZADƏ (az qala bağırır) - Necə? Necə? Mənim xəbərim olmadan mənim işçim dissertasiya müdafiə edir? Mənim başımın üstündən iş görürsünüz? (Zəngi basıb katibəsini çağırır). Lalə, ay qız o elmi katibi yanıma çağır. (Lalə çıxır). Onun nə ixtiyarı vardır ki, mənsiz müdafiə şurasına müraciət etsin.

RAFİQ (yenə sakit şəkildə) - Əvvəla, elmi katibi bura çağırmağa dəyməz. Çünki Sizin elmi rəhbəriniz Nikolayev Azərbaycan Ali Attestasiya komissiyasına müraciət edib, onun elmi nüfuzunu əsas götürən bu komissiya da burada ixtisas üzrə kifayət qədər mütəxəssis olmadığını nəzərə alıb, Arifin işini Kiyev universitetinə göndərdi. İkincisi də odur ki, belə hallar sovet vaxtında da olurdu da. Nə qədər incidilmiş, sıxışdırılmış gənc mütəxəssis Moskva, Kiyev, Düşənbə, nə bilim daha haralarda müdafiə edirdi. İndi də üz tutmuşuq qərbə.

ATAZADƏ (bir qədər yumşaq tonda) - Deməli, Nikolayev deyirsiniz də. Belə de, belə de. Bütün bu işlərin təşkilatçısı Sizsiniz yoldaş Həsənov, bəli, Siz.

RAFİQ (sakit tonda) - Mamed Cəliloviç, burda əsəbiləşməli heç bir şey yoxdur. Bütün dünya bilir ki, mayelər fizikası sahəsində güclü məktəblərdən biri də Kiyevdədir. Bir Azərbaycan türkü gedib həmin məktəbdə doktorluq dissertasiyası müdafiə edirsə, biz buna sevinməliyik. Bir də ki, Nikolayev Sizin elmi rəhbəriniz olub, mənim yox.

ATAZADƏ (hirsli) - Deməli, indi məni ələ salırsınız, hə?

RAFİQ (halını pozmadan) - Niyə ələ salıram? Düz sözümdür.

ATAZADƏ - Ona kim icazə verib, Kiyevə getsin?

RAFİQ - Heç kim. Özü gedib.

ATAZADƏ (səsinin tonunu yenə qaldırır) - Məgər o, özbaşınadır? Siz onu bu sektora gətirdiniz. Mən Sizə hörmət edib, onu işə götürdüm. İndi də o, özbaşına işdən qaçıb, hara istəyir gedir, eləmi? (Özü-özünə). Vicdan haqqı mən belə şey görməmişəm.

RAFİQ - İşdən qaçmaq niyə? Siz sadəcə unutmusunuz. Axı Siz özünüz ona, öz hesabına bir aylıq məzuniyyət vermisiniz. O da bu məzuniyyətdən öz dissertasiyasının müdafiəsi üçün istifadə edib, vəssalam.

Bu zaman elmi katib qapını açır və otağa daxil olmaq istəyir.

ELMİ KATİB - Mamed Cəliloviç olarmı?

ATAZADƏ (hirslə) - Siz artıq lazım deyilsiz. (Üzünü Rafiqə tərəf tutaraq) Siz də gedə bilərsiniz.

RAFİQ (çıxaraq) - Yaxşı, sağ olun.

Atazadə kreslosuna söykənərək başını arxadan əlləri arasına alıb tavana baxaraq fikrə gedir.

PƏRDƏ

İKİNCİ ŞƏKİL

Rafiqin laboratoriyası. Aliyə və Natiq oradadır.

NATİQ - Aliyə, nə oldu, xeyir işiniz nə vaxta qaldı?

ALİYƏ (gülümsəyərək) - Görək də. Rafiq deyir ki, simpoziumdan qayıdandan sonra bu məsələ ilə məşğul olacaq.

NATİQ (bic-bic gülümsəyərək) - Bunun işi lap ağdır. Eşitdiyimə görə əvvəllər deyirmiş ki, namizədliyimi müdafiə edib, sonra evlənəcəyəm. Sonra da deyirmiş doktorluqdan sonra.

İndi də deyir ki, qoy simpoziumdan qayıdım sonra. Simpoziumlar, konfranslar nə çox. (sonra Aliyənin gözlərinin içinə düz baxaraq) Bəlkə Rafiq müəllim evlənməyini laboratoriyanın qarşıdakı beş illik iş planına daxil edib.

ALİYƏ (ciddi reaksiya vermir) - Ola bilsin. Özü bilər.

NATİQ - Ola bilsin, özü bilər deyəndə sən hələ toy eləməmiş bütün hüquqları ona vermisən?

ALİYƏ - Hüquq deyəndə, hər ailədə kişinin kişi yeri, qadının da qadın yeri var. Hərə öz işilə məşğul olsa, yaxşıdır.

NATİQ - Kaş mənim də sənin kimi bir nişanlım olaydı.

ALİYƏ - Axtarsan taparsan.

NATİQ - Necə, haradan tapım?

ALİYƏ (əlini müdirin qapısına doğru uzadaraq) - Odey, Lalə. Nəyi pisdir. Kukla kimi qızdır, al da.

NATİQ - Sənin Rafiqin qoyur ki? Bir ağaca çıxıb min budağı silkələyir.

ALİYƏ (bir qədər sakit) - Sən bununla nə demək istəyirsən?

NATİQ - Heç, elə-belə dedim.

ALİYƏ (təkidlə) - Natiq oxu atıb, yayını gizlətmə. Sözlü adama oxşayırsan, sözünü de.

NATİQ (guya utanır) - Vallah heç bilmirəm necə deyim. O gün sənin Rafiqini Lalə ilə elə vəziyyətdə görüblər ki...Utanıram deməyə.

ALİYƏ (sərt şəkildə) - Böhtan söyləmə, günahdır.

NATİQ - Böhtan niyə söyləyirəm. Allaha şükür ki, müasir texnika elə inkişaf edib ki, boş söz-söhbətə ehtiyac qalmır. (cibindən bir fotoşəkil çıxarır və Aliyəyə doğru uzadaraq) Al bax, ləzzət al.

ALİYƏ (fotoya diqqətlə baxır və hirslə) - Bu nədir? Bunu sənə kim verib? Bu elə adi şantaj da ola bilər.

NATİQ (çox təmkinlə) - İndi deyirsən ki, gedim arayış gətirim ki, şəkil qurama deyil. Bunu mənə qonşu laboratoriyadan adının açıqlanmasını istəməyən birisi verib.

Dedi al bax və ver nişanlısına. Nə qədər gec deyil, işini bilsin. Sən də mənə deyirsən ki, get Lalə ilə...

ALİYƏ (onun sözünü kəsir və sanki özü-özünə) - Yox, yox. Bu ola bilnməz. Mənim sevdiyim, tanıdığım Rafiq belə hərəkət edə bilməz!

NATİQ (sırtıqcasına) - Mən nə deyirəm. İnanmırsan, inanma. Ancaq fakt faktlığında qalır. Bu arvad dedi-qodusu deyil a... Bu sənəddir, müasir texnikadır.

Bu zaman Səməd otağa daxil olur və Aliyəni pərt görür.

SƏMƏD (üzünü Aliyəyə tərəf tutaraq) - Aliyə, sənə nə olub?

ALİYƏ (Natiqin verdiyi fotonu stolun üstündəki sənədlərin arasında gizlədərək) - Heç nə.

SƏMƏD (təkidlə) - Yenə də.

ALİYƏ - Dedim heç nə də!

SƏMƏD (sakitcə) - Heç nə deyirsən, olsun heç nə də (öz işi ilə məşğul olur)

Rafiqin otağa daxil olduğunu görən Natiq tez oranı tərk edir. Rafiq otaqdakılarla salamlaşır.

SƏMƏD - Rafiq, o səni niyə çağırmışdı?

RAFİQ - Heç, deyir Natiqin dissertasiyasını oxu, sonra da bir yaxşı rəy yaz. Hələ azmış, deyir ki, xaricdəki dostlarından da bir neçə müsbət rəy al. Hələ bizimçün sponsor da tapıb Fransaya göndərir.

SƏMƏD - Maraqlı səfərdir. Mən olsaydım razılaşardım. Sən necə razı oldunmu?

RAFİQ - Sən necə başa düşürsən mən buna razı ola bilərəmmi?

SƏMƏD (gülərək) - Mən sənin zarafat edirəm. Əlbəttə, bilirəm ki, sən bu saxtakarlığa getməzsən.

RAFİQ - Bax mən də qəti şəkildə yox dedim.

ALİYƏ (bir az incik şəkildə) - Sən bizim laboratoriyanın taleyini təhlükə altında qoymusan.

RAFİQ - Bu məsələnin laboratoriyanın taleyinə nə dəxli var. Yenə də Natiqin taleyinə desəydin bunu başa düşərdim.

ALİYƏ (üzünü Səmədə tutaraq) - Onda qoy Səməd desin.

SƏMƏD – Eh, Rafiq müəllim, Siz hələ... Mən çox üzr istəyirəm, çox şeyləri bilmirsiniz. Bax bu işin acığına o bizim laboratoriyanı ləğv eliyə bilər. Bizim hər birimizi ayrı-ayrı laboratoriya və ya qruplara salar və beləliklə "əlvida problem"! Halbuki, bu problemin həllinə hər birimiz kifayət qədər zəhmət və ömür sərf etmişik. Bir də axı bizi pərən-pərən salmaq onun ürəyincədir. O gün Laləyə deyib ki, bəs Rafiq Səmədlə Aliyəni mənə qarşı qoyur. Sən yeri düşdükcə onların, ümumiyyətlə bütün sektor əməkdaşlarının söhbətlərinə nəzarət elə. Məndən kim nə danışsa, gətir mənə xəbər ver. Bu sahədə Natiq də ki, öz yerindədi.

RAFİQ - Bəs Lalə nə fikirdə olub?

SƏMƏD - Lalə onun dediklərini demək olar ki, bütün sektora yayıb. İndi hamı ondan danışır.

ALİYƏ (kinayə ilə söhbətə qarışır) - Lalənin nə fikirdə olduğunu sən bizdən yaxşı bilərsən.

RAFİQ (təəccüblə) - Niyə mən?

ALİYƏ (sənədlərin arasında gizlətdiyi fotonu ona tərəf uzadaraq) - Bax buna görə.

RAFİQ (fotonu əlinə alıb təəccüblə baxır və qəh-qəhlə) - Bu nədir? Bunu sənə kim verib?

ALİYƏ (hirslə) - Sənincün nə fərqi var, kimdən almışam. Fakt odur ki, bu foto var.

Səməd yaxınlaşıb təəccüblə fotoşəkilə baxır və çiyinlərini çəkir.

SƏMƏD - Rafiq müəllim, bu şəkil hardan çıxdı ortalığa? Mən də bayaqdan düşünürəm ki, bu qızın qanı niyə qaradır. Neçə dəfə soruşdumsa, mənə cavab vermədi. Deməli, qanqaraçılığın səbəbi bu imiş.

RAFİQ (təmkinini pozmadan) - Bu şəkilin tarixçəsini sizə söyləyim. Yadınızdadırsa, mən simpoziumla bağlı Atazadənin qəbulunda olanda xeyli gözləməli olmuşdum. Qəbul otağında da çoxlu adamlar var idi. O vaxt hirslənib qəbula girmədən geri

qayıtdım. Bax, həmin gün simpoziumla bağlı bütün sənədlərimi itirdim. Əgər yadınızdadırsa, laboratoriyanı da ələk-vələk etdik, amma sənədlər tapılmadı. Bu hadisə məni özümdən elə çıxarmışdı ki, az qala ərizə yazıb, buranı tərk edəcəkdim. Elə bu məqsədlə də Atazadənin yanına getdim. Qəbul otağına girən kimi Lalə simpoziumla bağlı bütün sənədləri qovluq şəklində mənə doğru uzadaraq dedi ki, bəs bu qovluq onun stolu üzərindəki digər sənədlərin arasında imiş. Düzü, mən elə sevindim ki, gözlənilmədən onun alnından öpdüm. (Bir qədər fikirləşərək) Dayan, dayan. Səhv etmirəmsə Natiq də orda idi. Əlində telefonunu oynadırdı. (Üzünü Aliyəyə tutaraq) Bu fotoşəkili sənə Natiq verdi, eləmi?

Aliyə dinmir və gözlərindən yaş axıdır.

RAFİQ (bir qədər səsinin tonunu qaldırır) - Səninləyəm, bunu sənə Natiqmi verdi?

Aliyə başı ilə təsdiqləyir.

RAFİQ - Ax əclaf! Elmdəki intriqalarını, əclaflığını indi də insanların həyatına köçürmək istəyir. Eybi yox, baxarıq. (sonra Aliyəyə) Ay qız, sən bu fotodan görmürsən ki, biz müdirin qəbul otağındayıq. Məgər sən bilmirsən ki, o qıza mənim bir bacı kimi hörmətim var. (fotonu göstərir) Sən görmürsən ki, mən onun alnından öpürəm. Bir də əgər aramızda etibar yoxdursa...

SƏMƏD (onun sözünü kəsir) - Dayan, dayan! Zilə keçmə. Bizim rəqiblərimiz də bunu istəyir. Aranı vurmaq, işi pozmaq.

ALİYƏ (bir peşman kimi) - Bu fotodan görünmür sən onu necə öpürsən, üzündən yoxsa alnından.

RAFİQ - Xahiş edəydin Natiq bir az aydın çəkəydi. Həm də komentari ilə.

Öz dediyi sözə gülür, Səməd də ona qoşulur. Aliyə isə azca gülümsəyir.

RAFİQ - Qadın ki, qadın. Şeytan onu ən əziz adamına qarşı asanlıqla qaldıra bilir.

ALİYƏ (ikibaşlı) - Şeytan təkcə qadınları yox, kişiləri də yoldan çıxarır.

RAFİQ (gülümsəyərək) - Fakt odur ki, şeytan bu gün səni yoldan çıxarmışdı.

SƏMƏD - Mənə belə gəlir ki, bugünkü hadisədə şeytan rolunu bizim müdir oynayır.

RAFİQ - Yəni o, belə alçaqlığa da əl atar?

SƏMƏD (gülə-gülə) - Təcrübə göstərir ki, atır, Rafiq müəllim, atır.

RAFİQ (fikrə gedərək, alnını ovuşdurur) – Düz deyirsiniz, ondan hər nə desən gözləmək olar. Mən ona deyəndə ki, Arif Kiyevdə müdafiə edib, az qaldı bağrı çatlasın. Sanki bu həmin Mamed Cəliloviç deyil ki, məclislərdə gənclərdən, onların elmdə atdığı uğurlardan elə danışır ki, deyirsən bu işlərə sevinən birinci adam elə bunun özüdür. Hələ müdafiədən sonrakı banketlərdəki çıxışlarını demirəm.

SƏMƏD - Əşi, sən onun masabəyiliyini görməmisən. Azərbaycanlı gənclərə göstərdiyi qayğılardan elə danışır ki, tanımayan, bələd olmayan deyir ki, kaş bunun yanında işləyəydim.

ALİYƏ - O gün Tahirin müdafiəsindən sonra banketində elə tostlar deyirdi, elə tostlar deyirdi, gəl görəsən. Belə babamız Nizami olub, Babək olub, nə bilim Koroğlu olub. Belə ənənələrimiz, belə adətlərimiz. Özü də içdikcə araqdan, ağzı lap aşa gəlir. Onun özündən soruşan yoxdur ki, ay Atazadə, babalarına min rəhmət! Özündən danış. Babalardan sonra sən neyləmisən? On ildir bu elmi sektorda işləyirsən və həmin müddətdə on aspirantın olub. De görüm, onlardan hansı birini bir kənara çıxara bilmisən? Kimi diplom sahibi etmisən? Sənin aspirantlarından indiyədək müdafiə edən olubmu? Yaxşı, bacarmırsan, yekə-yekə xalqım, xalqım deyirsən, niyə onun balalarını avara qoyursan? Niyə bacarmadığın işdən yapışırsan?

SƏMƏD (Aliyəni göstərərək) - Bizim ikimizi də avara qoydu zalım oğlu. Aspirantura müddətində mənim mövzumu dörd dəfə, Aliyəninkini isə üç dəfə dəyişdi. Yenə bir şey çıxmadı ki, çıxmadı. Aliyə onu düz deyir ki, bu adam yalnız özünü

başqalarına göstərməklə, ibarəli cümlələr işlətməklə məşğuldur. İndi də görür ki, bir balaca işlərimiz qaydasına düşmək istəyir, buna da maneçilik törədir. Elə bil Allah bunu mərdimazarçılıq üçün yaradıb.(bir qədər ara verərək) Təəssüflər olsun ki, atazadələrin sayı cəmiyyətimizdə az deyil.

RAFİQ (sınayıcı nəzərlərlə hər ikisinə baxaraq) - Yaxşı siz nə deyirsiniz, mən Natiqin işinə müsbət rəy yazıb, Avropanı da bu işə cəlb edim?

ALİYƏ və SƏMƏD (birlikdə) - Xeyir! Xeyir!

SƏMƏD - Biz razı olmarıq ki, layiq olmayan işə müsbət rəy yazasınız. Qoy nə bacarırsa, bizə qarşı etsin. İslanmışın yağışdan nə qorxusu.

RAFİQ (Natiqin masasına işarə ilə)- Bəs bu özü hara getdi?

ALİYƏ-Bəs görmədin səni görən kimi otaqdan necə çıxdı? O bildi ki, mən foto əhvalatını açıqlayacağam. Ona görə də tez aradan çıxdı.

RAFİQ - Mənə belə gəlir ki, onda heç bir təqsir yoxdur. Onu çəkə bilmədiyi yük altına salıblar. Bir də ki, ilana zəhər verən koramal var. Hə isə...

SƏMƏD (söhbətin mövzusunu dəyişir) - Yaxşı, Rafiq müəllim, Siz simpoziuma nə vaxt gedirsiniz?

RAFİQ - İki gündən sonra yola düşməliyəm. Ancaq mənə belə gəlir ki, Atazadə ciddi maneçilik törədəcək.

SƏMƏD (bir qədər təəccüblü) - O, Sizə nə maneçilik törədə bilər ki?

RAFİQ- Məsələn, simpoziuma getməyə icazə verməz.

SƏMƏD- Siz ona ərizə ilə müraciət etmisiz?

RAFİQ- Etmişəm, ancaq hələ ki, bir reaksiya yoxdur.

SƏMƏD- Müraciətinizi dəftərxana vasitəsilə etmisinizmi?

RAFİQ- Dəftərxana vasitəsiylə niyə? Ərizə yazdım, aparıb stolunun üstünə qoydum. Vəssalam.

SƏMƏD- Ay qardaş, o elə adamdır ki, üzünə durub deyər ki, ərizə-filan görməmişəm.

RAFİQ- Belə getsə, öz hesabıma simpoziuma gedəsi olacağam.

ALİYƏ- Bəs iş? Axı işdən icazən olmalıdır. Onsuz da o bizi gözümçıxdıya salıb.

SƏMƏD - Əşi, nə olacaq? Bir həftəliyə bülleten götürüb, gedər.

RAFİQ- Sən nə danışırsan? Məni indi Atazadənin gözündə saxtakar edirsən. (gülür) Birdən ürəyinə toxunar, zarafat edirəm. Mən siz deyən kimi ərizəni dəftərxanada qeydiyyatdan keçirməsəm də, simpoziumun sənədlərinin və dəvətnamənin surətini çıxarıb, rəsmi surətdə ona göndərmişəm. Bir ərizə də yerli komitəyə həmin sənədlərin surətilə birlikdə təqdim etmişəm. Yəni yerli komitəni də bu işdən xəbərdar etmişəm. Çıxıb gedəcəyəm. Qayıdandan sonra məsələni ayırd edərik.

SƏMƏD – Əşi işimizə-gücümüzə bax e... Başqa ölkə alimləri arzu edir ki, belə bir nüfuzlu məclisdə onların da bir nümayəndəsi iştirak etsin. Bizlərdən də birisi ora hətta şəxsi dəvət olunur, digəri isə onun qarşısında sipər çəkir ki, gedə bilməsin. Bu düşüncə ilə biz çox uzağa gedə bilərikmi? (özü cavab verir) Məncə yox.

ALİYƏ (Rafiqə) - Bəs Arif? Axı o da sənինlə getməli idi.

RAFİQ - Onun mənim kimi problemi yoxdur. Çünki, o, məzuniyyətdədir və səfər xərclərini ödəmək üçün sponsoru da var. Arif Kiyevdən birbaşa Fransaya uçacaq və biz onunla Strasburqda görüşəcəyik.

SƏMƏD - Bəs sən necə? Sənin yol xərclərini kim çəkəcək? Öz hesabına getsən, yəqin bir neçə ay ac qalmalısan.

RAFİQ (arxayınlıqla) - Narahat olma, Səməd. Mənim məktəb yoldaşlarımın bir çoxu ali təhsil aldıqdan sonra iş tapmadılar və indi onların hamısı Binə ticarət mərkəzində alver edir. Hərəsinin maşallah, üç dörd yerdə evi, bir neçə maşını və çoxlu da pulu var. Onlardan biri mənə sponsorluq edir. Özü də deyir ki, uşaqlıqdan arzum elmlə məşğul olmaq idi, mənə qismət olmadı. Heç olmasa, sən məşğul ol. Arada məni də bir yada sal.

SƏMƏD - Sağ ol, belə ticarətçi!
RAFİQ - Ticarətçi yox, komersant. (gülürlər)

PƏRDƏ

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Sektor müdirinin otağı. Bütün laboratoriya rəhbərləri bura yığışıb. Rafiqin laboratoriyasının bütün əməkdaşları dəvət olunub. Səməd və Natiq də burdadır.

ATAZADƏ (əda ilə)- Cənablar və xanımlar! Həmkarlarımız! Sizi bura yığmaqda məqsəd birdir. Sektorumuzun laboratoriya rəhbəri Rafiq Həsənovun özbaşınalıqlarının müzakirəsi. Mən bura meskomu da dəvət eləmişəm. Axı əmək intizamını qorumaq birbaşa onun işidir. Bu Rafiq nə rəhbərlik qanır, nə də ki, iş. Vicdan haqqı kefi istəyəndə işə gəlir, istəməyəndə gəlmir. Bax budur bu adam bir həftədir ki, işdə yoxdur. Soruşuram: hardadır?

NATİQ (yerindən) - Kefində!

ATAZADƏ (otağındakılara göz gəzdirərək) - Doğru deyir, kefindədi. Hara getdiyi məlum deyil. Balam, bu sektora gəldi-gəlmədi, vicdan haqqı bütün işlərimizi pozdu. Tərifladik ki, cavan doktordu, nə bilim filandı, çıxartdıq başımıza. İndi də ipini yığa bilmirik.

SƏMƏD (özünü saxlaya bilmir)- Siz ki, yaxşı bilirsiniz, o Strasburqa Simpoziuma gedib.

ATAZADƏ (hirslə) - Mən hələ sənə söz verməmişəm.

SƏMƏD (ona fikir verməyərək ayağa qalxır) - Mamed Cəliloviç, Siz bizdən soruşursunuz ki, Rafiq müəllim hardadır. Mən də onun laboratoriyasının əməkdaşı kimi Sizə məlumat verirəm ki, o, Fransanın Strasburq şəhərində Beynəlxalq Simpoziumdadır. Bizim bildiyimizə görə, bu barədə o, Sizə

rəsmi məlumat verib. Siz isə ona Simpoziuma getməyə icazə verməmisiniz. Simpoziumda iştirak etməyi vacib saydığından o, Sizin razılığınız olmadan ora getdi və bax işdən çıxmaq barədə ərizəsini mənə verdi. Mən də fürsətdən istifadə edib, bu ərizəyə özümünkünü də əlavə edib, Sizə təqdim edirəm. Laboratoriyanın o biri əməkdaşları nə qərar qəbul edəcəklər, bu onların öz işləridir. Yəqin ki, Ariflə Aliyənin də ərizələri hazırdır (ərizələri Atazadənin stolu üzərinə qoyur).

ATAZADƏ - **Aliyə,** bunun dilinə bax, danışığına bax! A bala Rafiq səni nə tez demaqoq elədi. Pah atonnan. Bu dilsiz bir uşaq idi. İndi gör necə dil-dil ötür. (oturanlara) Aydın oldu, lazım gəlsə hamısını işdən qovacam, laboratoriyanı bağlayacam.

MAHMUD müəllim (dözə bilməyib ayağa qalxır) - Bura baxın, cənab müdir, bura sizin şəxsi obyektinizdi, yoxsa nədir? Bağlayacam, qovacam. Siz burda oturan alimləri nə hesab edirsiniz? Sizi və sizin elmdə çəkinizi bu insanlar çox yaxşı bilir. Hansı yolla bu vəzifəni tutmusunuz, onu da yaxşı bilirlər. Başımıza da bəlalar, bilib, danışmamaqdan irəli gəlir. Siz Rafiqi nə hesab edirsiniz və bayaqdan onun ünvanına hədyanlar söyləyirsiniz? O bilirsiniznmi kimdir? O sizin kimi dayısına söykənən birisi yox, Azərbaycan elminin sabahıdır, gözüdür! Səhərdən yığmısınız camaatı bura. Mən də düşünürdüm ki, görəsən nə vacib məsələ var. (onu yamsılayaraq) Rafiq hardadır? Rafiqin harda olduğunu bütün Respublika bilir, Siz bilmirsiz? Onda bura nə rəhbərlik edirsiniz? İşin qızğın vaxtı camaatı işindən-gücündən edirsiniz? Budur Sizin elmi təşkilatçılığınız?

Bu zaman Lalə hövlank otağa daxil olur.

LALƏ- Mamed Cəliloviç, zavoddan mühəndis gəlib, təcili Sizi görmək istəyir. Deyir ki, Sizin təcrübi bazada ağır qəza baş verib. Milisdən də müstəntiq gəlib, deyir ki, ölən və xəsarət alanlar var. Sizinlə təcili görüşmək istəyir.

SƏMƏD (Natiqə)- Bax bu da sənin işinin tətbiqi. İndi kef elə özünçün.

ATAZADƏ (bir qədər özünü itirir)- Yaxşı, de bir az gözləsinlər.(sonra üzünü Mahmud müəllimə tutaraq) Mahmud müəllim, Siz bilirsiniz ki, mənim Sizə böyük hörmətim var. Bu nə senzurasız sözlərdir, deyirsiz?

MAHMUD müəllim (əsəbi şəkildə)- Düz deyirsiniz! Dediklərim Sizin senzuradan, sektorda yaratdığınız agenturadan keçməyib.

ATAZADƏ – Siz nə danışırsınız? Nə senzura, nə agentura?

MAHMUD müəllim (təmkinlə)- Senzura haqda özünüz dediniz, agenturanız barədə isə bütün kollektiv bilir. Kim kimi izləməli, kim kimin danışdıqlarını Sizə çatdırmalı, nə isə. Bunu hamı bilir.

ATAZADƏ (zorla gülümsəyərək)- Ay yoldaşlar. Mən bunları birinci dəfədir eşidirəm. Bəlkə kimsə mənim adımdan belə ləyaqətsiz işləri təşkil edib, mən bilmirəm.

MAHMUD müəllim (yenə təmkinlə)- Əgər belədirsə, onda Siz burda niyə oturmusunuz (onun kreslosuna işarə edir)? Bir müəssisə rəhbərinin ki, müəssisəsində baş verənlərdən xəbəri yoxdursa, onda o, nə rəhbərdir?

ATAZADƏ (amiranə)- Bilirsiniz, Mahmud müəllim, mənim Sizə çox böyük hörmətim var. Vicdan haqqı. Amma burda dediləriniz məhkəməlikdir. Verərəm Sizi məhkəməyə.

MAHMUD müəllim (yenə təmkinlə)- Böyük məmuniyyətlə Sizinlə məhkəmədə çəkişərəm. Bax o zaman baxarıq.

Lalə yenidən otağa daxil olur.

LALƏ- Mamed Cəliloviç, onlar Sizi təcili görmək istəyirlər. Deyirlər ki, gözləyə bilmirlər.

Atazadənin tamam rəngi qaçır, ürəyini tutur. Otaqdakılar mənalı-mənalı bir-birinin üzünə baxırlar. Natiq öz yerində narahatcasına qurcalanır.

ATAZADƏ (Natiqə)- Natiq, işin müəllifi kimi sən onlarla söhbət elə, mən də bu yığıncaqdan sonra söhbətə qatılaram.

Natiq qorxa-qorxa otaqdan çıxır.

MAHMUD müəllim (yanındakına)- Bax bu da oldu qurbanlıq quzu. Atazadə ideyalarının fədakar qurbanlığı.

ATAZADƏ (xeyli yumşaq şəkildə)- Hə, məsələ nə yerdə qaldı? Bəli, mən ona necə şərait yaratmışam. O isə işdən çıxmaq haqda ərizə göndərib mənə. (ərizəyə baxaraq) Özü də gör nə yazır. Yazır ki, elmi iş aparmağa normal şərait olmadığından işdən çıxır. Vicdan haqqı mən belə ədalətsizlik, insafsızlıq görməmişəm. Əşi, sənincün biz nələr etməmişik...

İndi o, elə danışır, sanki bir neçə dəqiqə əvvəl od püskürən sektor müdiri deyil. Bu zaman Aliyə qapıda görünür.

ALİYƏ –Mamed Cəliloviç, olarmı?

ATAZADƏ (sanki yuxudan ayılır)- Ay qız, sən hardan gəldin? Niyə iclasa gecikirsən? Vicdan haqqı bu xarabada bir nizam-intizam yarada bilmədik də.

MAHMUD müəllim (yanındakına)- Onu düz deyir ki, buranı xaraba qoyub.

ALİYƏ- Üzr istəyirəm, Mamed Cəliloviç, gecikməyimin səbəbi var.

ATAZADƏ- Yaxşı keç görək. (üzünü otaqdakılara tutaraq) Fikriniz nədir? Qoy əvvəlcə laboratoriyasının əməkdaşları öz fikirlərini söyləsin.

MAHMUD müəllim (yanındakına)- Bu başqalarının əliylə Rafiqdən qisas almaq istəyir. Simpoziuma o gedib, bu getməyib. İlanı Seyid Əhmədin əliylə tutmaq deyirlər buna.

ATAZADƏ – Səməd bayaqdan yerində dinc otura bilmirdin. İndi dur bizə situasiyanı aydınlaşdır. Sən işdən çıxmaq üçün niyə ərizə yazmısan? Sənin də elmi iş aparmağa şəraitin yoxdur?

SƏMƏD- Əvvəla, bizim laboratoriyadan burda biz ikimizik, Aliyə və mən. Aliyə şübhəsiz ki, öz fikrini söyləyəcək. İkincisi, mən öz fikrimi bayaq dedim. Siz özünüz çox yaxşı bilirsiniz ki, Rafiq müəllim Beynəlxalq Simpoziuma hazırlaşırdı. O, həm Sizə və həm də yerli komitəyə ərizə ilə müraciət edib. (üzünü yerli komitə sədrinə yutaraq) Axı o Sizə rəsmi müraciət edib, siz niyə danışmırsınız? (Atazadəyə) Mamed Cəliloviç, o bu günü

qabaqcadan görürdü və ona görə də ərizə və digər sənədləri şəxsən Sizə dəftərxana vasitəsilə göndərmişdi. (üzünü oturanlara tutaraq). Yoldaşlar, Rafiq müəllim Respublikamızda yeganə alimdir ki, Simpoziumdan şəxsi dəvət alıb və məruzəsi plenar iclasının proqramına salınıb. Həqiqi elmlə məşğul olanlar bunun nə demək olduğunu çox yaxşı bilirlər. Rafiq müəllim bizim millətimizin, Respublikamızın adını çox-çox uzaqlarda tanıdır və ucaldır.

ATAZADƏ- Sən özündən danış, özündən. Sən niyə ərizə yazmısan işdən çıxmağa?

SƏMƏD- Səmimi desəm, mən elmi-tədqiqat işinin nə olduğunu, onun mahiyyətini Rafiq müəllimlə işləməklə anladım. Kortəbii tədqiqatların səmərəsizliyini başa düşdüm. Mən qərara gəlmişəm ki, Rafiq müəllim harda olsa, həyatımın sonuna kimi onunla birlikdə çalışacağam. Çünki o, mənə tədqiqatın fəlsəfəsini anlatdı.

ATAZADƏ- Deməli, bizimlə birgə işdən bir şey götürə bilmədin. Əgər belədirsə, bu sənin öz günahındır.

SƏMƏD (kinayə ilə)- Niyə, götürdüm. Xəbərçilik, yalançılıq, yaltaqlıq, saxtakarlıq nə bilim daha nə. Sizin aspirantların içərisində mən də olmaqla hələ bir nəfərinin müdafiə edə bilməməsi çıxardığım mühüm nəticələrdəndir. Aspirantura müddətində mənim dörd dəfə mövzumu dəyişdiniz. Məşhur pedaqoqlardan biri deyir ki, müəllim üçün qaranlıq olan bilik sahəsi şagird üçün zülmətdir. Mən sonra başa düşdüm ki, verdiyi mövzunun hardan başlayıb harda qurtaracağını elmi rəhbər aspirant işə başlamamışdan əvvəl bilməli imiş. Nə isə olan olub, keçən keçib. Siz soruşdunuz, mən də cavab verdim. Bir də onu deyim ki, çox təəssüflər olsun ki, bu sektorda aparılan elmi işlərin nəticələrinin tətbiqləri dövlətimizə maddi ziyan vurmaqla, həm də insan tələfatına səbəb olur. Bunlardan növbətisi də Natiqin işidir.

Hamı duruxub qalır. Müdir təlaş içərisindədir. Aliyə ayağa qalxır.

ALİYƏ (həyəcanlı)- Yoldaşlar, mənə indi aydın oldu ki, bura niyə yığışmışıq. İ-nin ustünə nöqtə qoymaq üçün bugünkü qəzetlərdə dərc olunmuş məlumatı sizə oxuyum (qəzeti açır və oxuyur). Frans-Press informasiya agentliyinə istinadən AzərTac Strasburqdan xəbər verir: Bu günün sensasiyası Simpoziumda gənc Azərbaycan alimi Rafiq Həsənovun məruzəsi olmuşdur. O, mayelər üçün işlədiyi yeni nəzəriyyəni simpozium iştirakçılarının müzakirəsinə vermişdir. Əvvəlki nəzəriyyənin müəllifi prof.Şterenberq demişdir: gənc Həsənovun verdiyi nəzəriyyədə mənim vaxtilə nəzərdən qaçırdığım bir sıra amillər öz əksini tapmışdır və fundamental bir nəzəriyyə alınmışdır. Bu böyük elmi qələbədir. Mən gənc azərbaycanlı alim, doktor Həsənovu bu böyük qələbə münasibətilə təbrik edirəm.

MAHMUD müəllim (ayağa qalxaraq)- Gəlin biz də Rafiq müəllimi təbrik edək, yoldaşlar!

Hamı ayağa qalxıb əl çalır. Atazadə stolunun siyirməsində dərman çıxarıb qəbul edir. Mahmud müəllim sevinc göz yaşlarını silir. Lalə qapını açıb təəccüblə baxır və tez qapını örtür.

Aliyə (sevincək)- Mənim bugünkü iclasa gecikməyimin səbəbi də bu idi. Qəzetlər bu gün bizim kioska gec gətirildi. Onu gözləyirdim. Axı mən bu xəbəri dünən radiodan eşitmişdim.

SƏMƏD (Aliyəyə) - Bu iclasa gecikməkdə böyük bir şey itirməmisən.

MAHMUD müəllim (amiranə şəkildə)- Ayıbdır Məmməd müəllim, ayıbdır.

SƏMƏD (astadan rişxəndlə) - Məmməd müəllim yox, Mamed Cəliloviç.

MAHMUD müəllim (sözünə davam edir)- Bu insanları işindən ayırıb vaxtını alırsınız, həm də mənəviyyata sığmayan yalan məlumatlar verirsiniz. Siz bu kiçik kollektivdə laboratoriyanı laboratoriyaya, qrupu qrupa qarşı qoyub parçala idarə et üsulu ilə işləyirsiniz. Sektora rəhbərlik etdiyiniz vaxtdan kollektivi daima gərgin vəziyyətdə saxlamağa çalışmısınız.

Lakin buna nail ola bilməmisiniz. Bu düzgün metod deyil, elmi müəssisə rəhbərinə, elm adamına yaraşan iş deyil. Özünüz də danışanda qeyrətdən, həqiqətdən, millətdən dəm vurursunuz. Addımbaşı vicdana and içirsiniz. Bir şair çox yaxşı deyib:

Xalq malını yeyənlərin,
Yad paltarı geyənlərin,
Vicdandan çox deyənlərin
Birində vicdan görmədim.

Gedin, Sizi polisdən və zavoddan gələnlər gözləyirlər. Bizim rəyimizi bilmək istəyirdin: biz Sizinlə işləmək istəmirik!

PƏRDƏ

S O N

PUBLİSİSTİKA

LƏYAQƏTLİ İNSAN, ƏSİL ZİYALI

Rayon ziyalılarından söhbət düşəndə ilk olaraq Novruz müəllim gözlərim qarşısında canlanır. Hər dəfə onunla söhbətləşəndə özüm-özümə deyirdim: ”Nə yaxşı bizim rayonlarımızda belə ziyalılarımız, Vətənə, millətə saf və təmiz qəlblə bağlı insanlarımız var”. 1948-ci il yanvarın 14-də Masallı rayonunun Mollaoba kəndində anadan olan Novruz Novruzov öz əməli fəaliyyəti, xalqımıza xidməti ilə rayon səviyyəsini aşaraq artıq ölkə miqyasında tanınırdı.

1966-cı ildə orta məktəbi əla və yaxşı qiymətlərlə bitirəndə, atası Hacı Qafarın və anası Humay bacının sevincdən uçmağa qolu-qanadı yox idi. Övladlarının ilkisi ali təhsil almağa Bakıya gedirdi. Bütün qohum-əqrəba onların iki otaqlı balaca evlərinə toplaşmışdı. Bu mənzildə on iki uşaq böyüyürdü. Humay bacı SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyəti sədrinin fərmanı ilə “Qəhrəman ana” fəxri adına layiq görülmüş və qızıl medalla təltif olunmuşdu. Evə gələnlərdən hər biri Novruza müəyyən ixtisasa yiyələnməyi tövsiyyə edirdi. Lakin gənc Novruz öz seçimini çoxdan etmişdi: tarixçi olmaq. Elə bu istək də onu keçmiş V.İ.Lenin adına APİ-nin (indiki ADPU) tarix fakultəsinə gətirib çıxardı. Müvəffəqiyyətlə qəbul imtahanlarını verib ali məktəbə daxil oldu və müstəqil həyatının ilk səhifələrini yazmağa başladı. Gərgin əmək, yuxusuz gecələr öz bəhrəsini verirdi. Semestr imtahanlarından əla qiymətlər alan gənc Novruz Tələbə Elmi Cəmiyyəti xətti ilə elmi tədqiqatlar apararaq dəfələrlə elmi konfrsanslarda maraqlı məruzələrlə çıxış edir və tələbə elmi müsabiqələrinin qalibi olurdu. Onun istedadını və zəhmətini qiymətləndirən institut rektorluğu Novruza aspiranturada təhsilini davam etdirməyi təklif etdi. Lakin bu məsələdə də onun lap çoxdan qəti qərarı vardı: rayona qayıdıb çox uşaqlı ata-anasına köməkçi olmaq, məktəbli uşaqların təlim-tərbiyəsində yaxından və fəal iştirak etmək.

1971-ci ildə institutu bitirdikdən sonra N.Novruzov təyinatla Boradigah qəsəbə 1 saylı orta məktəbinə tarix müəllimi kimi göndərildi. Elə məktəbdə fəaliyyətinin ilk günlərindən rayonda yenilikçi müəllim kimi ad çıxarmağa başladı. Müəllim-valideyn, müəllim-şagird münasibətlərinin yenidən formalaşmasına öz töhfələrini verdi. Novruz müəllimin məktəbdəki fəaliyyəti rayon rəhbərliyinin nəzərindən qaçmadı. O, iki il müəllimlik fəaliyyətindən sonra RXMŞ-ın baş metodisti vəzifəsinə irəli çəkildi.

N.Novruzov müəllim-metodist fəaliyyəti ilə yanaşı ali məktəbdə başladığı elmi-tədqiqat işlərini intensiv surətdə davam etdirirdi. O, Masallının tarixi, Masallı toponimləri barədə tədqiqatlar apararaq nəticədə "Masallı" kitabını öz oxucularının ixtiyarına verdi. Öz üzərində yorulmadan çalışan Novruz müəllim rayon və Respublika mətbuatında 150-dən çox elmi, elmi-kütləvi və publisist yazılar çap etdirdi və Azərbaycan Jurnajistləri Birliyinə üzv qəbul edildi.

Rayon maarif şöbəsindən Novruz müəllim bir qədər də irəli çəkildi:rayon Partiya Komitəsinin siyasi maarif kabinetinin müdiri, daha sonra isə Masallı rayon Xalq Deputatları Sovetinin sədri.

Rayon XDS-in sədri vəzifəsində işləyərkən Novruz müəllimin yüksək təşkilatçılıq və vətənpərvərlik, millətə sevgi, saflıq və düzlük kimi keyfiyyətləri özünü daha qabarıq şəkildə biruzə verdi. O, rayon yerlərində deyildiyi kimi "ispalkomun sədri" vəzifəsində işləyəndə separatçı Ə.Hümmətov qondarma "Talış-Muğan Respublikası"nı yaratmaq istəyində idi. Həmin ərəfədə separatçı öz hərəkətlərinə qanuni don geydirmək üçün (hansı qanundan söhbət gedirdi, anlamıram?!) qondarma "Talış-Muğan Respublikası"na daxil etdiyi rayon sovetlərinin məcburi iclaslarını çağırtdırb məcburi razılıq qərarını almağa çalışırdı. Həmin ərəfədə Novruz müəllim xəstəxanada yatırdı. Əlikramın silahlı adamları xəstəxanaya gəlib, onu icraiyyə komitəsinin iclasını çağırmağa məcbur etmək istəmişdilər. Novruz müəllim

etiraz edəndə separatçılar ”indi ki icraiyyə komitəsi üzvlərini iclasa yığa bilmirsən, onda özün bu sənədi imzala” -demişdilər. Həmin sənəddə TMR-in yaranmasına Masallı XDS sədrinin razılığı ifadə olunurdu. Novruz müəllim sənədi alıb tərəddüd etmədən imzalayır. Əlikiramçılar sevinərək çox böyük uğur qazandıqlarını zənn edib razılıqla Lənkərana, Ə.Hümmətovu müjdələməyə tələsirlər. Separatçıların başçısı sənədə baxanda hirsindən az qalır partlaya. ”Bu nədir gətirmisiniz, korsunuz məgər, oxumamısınız?!” –deyə bağırır. ”Gedin onun özünü bura gətirin!” -deyə əmr edir. Sən demə Novruz müəllim yanına gələnlərdən həmin sənədi alıb, “etiraz edirəm” yazıb, imzalayıbmış. Əlikiramçılar da həmin sənədə baxmadan tələsik ciblərinə qoyub, sevincək gediblər. Silahlılar yenidən xəstəxanaya qayıdıb, baş həkimin ciddi etirazlarına baxmayaraq avtomat silahlardan atəş açа-açа onu yük maşınında Lənkərana Ə.Hümmətovun hüzuruna aparmışdılar. Hədələrə və mənəvi, fiziki işgəncələrə baxmayaraq Novruz müəllim separatçıların tələbini yerinə yetirməmişdi. Yalnız Masallı camaatının bu hadisəyə ciddi müdaxiləsi və təkidli tələbi nəticəsində Novruz müəllim girovluqdan azad edilmişdi. Məhz həmin ərəfədə o, şəkər xəstəliyinə tutulmuşdu. Bu hadisəni hər dəfə xatırlayanda məni heyrət bürüyür. Təbiətən zərif, fiziki cəhətdən çox da möhkəm olmayan bu insanda nə qədər möhkəm iradə, cəsarət, qorxmazlıq, mətinlik, Azərbaycan dövlətçiliyinə sədaqət, millətinə və xalqına məhəbbət varmış! O, Azərbaycanın bütövlüyü uğrunda canından keçməyə belə hazır idi. Düşünürəm ki, bu faktın özü gənclərimiz üçün böyük örnək, kişilik-qəhrəmanlıq nümunəsidir.

Azərbaycanın müstəqilliyindən sonra N.Novruzov uzun illər Masallı rayon icra Hakimiyyəti aparatıntda ictimai təşkilatlarla və siyasi partiyalarla iş şöbəsinin və sonra isə ümumi şöbənin müdiri vəzifələrində çalışmışdır. Hansı vəzifələrdə işləməsindən asılı olmayaraq o, yaradıcılıq fəaliyyətindən qalmamış və həmin müddətdə “Masallının şəhid oğulları”, ”Vətəni qoruyan oğullar”

kitablarını yazmışdır. Vətənpərvərlik ruhunda yazılan bu kitablar gənc nəsil üçün əsil qəhrəmanlıq məktəbi, oğullarını itirən valideynlər üçün isə böyük təsəlli idi. Bir şəhid atası "Masallının şəhid oğulları" kitabını oxuduqdan sonra Novruz müəllimin yanına gəlib demişdi: "Siz mənə şəhid balamı yenidən qaytardınız. Ömrünüz uzun olsun!"

N.Novruzov əmək fəaliyyətinin sonrakı mərhələsində Milli Məclisin deputatı E.Axundovanın köməkçisi vəzifəsində çalışmışdır. Bu vəzifədə də o, deputatın seçicilərinə diqqət və qayğı ilə yanaşaraq onların müxtəlif problemlərinin həllində xüsusi fəallıq göstərmişdir. Deputat köməkçisi kimi işinin çox olmasına baxmayaraq Novruz müəllim gəncləri və yeniyetmələri unutmur, tez-tez Mollaoba kənq məktəbinə baş çəkir, müəllim və şagird kollektivi ilə görüşür, gənc nəslin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsində fəal iştirakını davam etdirirdi. O, böyük müəllim adını həmişə uca tutaraq işlədiyi bütün vəzifələrdə müəllimlərə xüsusi qayğı ilə yanaşır, əlindən gələn köməyi əsirgəmirdi.

Vaxtilə Iraqda və İranda müqəddəs yerləri ziyarət edən, Kərbəlayi və Məşhədi adlarını daşıyan Novruz müəllim dinimizin peyğəmbəri Həzrəti Məhəmməd qədər, cəmisi 63 il yaşadı. 21 oktyabr 2011-ci ildə dünyasını dəyişdi. Gözəl ailə başçısını, bacarıqlı dövlət qulluqçusunu, yazıçı-publisist, tanınmış müəllimi, əsil ziyalını beləcə itirdik. Ondan bizə yadigar olaraq yaşadığı insanlıq və ziyalılıq nümunəsi, yazdığı əsərlər, xoş xatirələr və bir də dörd övladı-iki oğlu və iki qızı qaldı. Bir də içimizdə həsrətdən yaşanan ağrılar qaldı. Bir də yetirdiyi bağı tufana düşən bağbana bənzəyən anası Humay baçının dayanmaq bilməyən göz yaşları qaldı...Bir də...

MƏNALI ÖMÜRDƏN MƏQAMLAR

O, Azərbaycanın dilbər guşələrindən olan Kəlbəcərdə, cavankən ağsaqqallamış, gözəl ziyalı Kərəm kişinin ailəsində dünyaya göz açdı. Həmişə qonaqlı-qaralı olan evlərində Azərbaycanın çox tanınmış insanlarını gördü balaca Yusif, onların maraqlı söhbətlərini eşitdi, onlarla ünsiyyətdə olub fikir mübadiləsi apardı. Söhbət ADPU-nun Botanika kafedrasının müdiri, professor, Respublikanın əməkdar müəllimi Yusif Kərəm oğlu Əhmədovdan gedir.

Y.K.Əhmədov 1941-ci ildə anadan olmuşdur. Ailənin ilk oğul ovladı kimi dünyaya gəlişi bütün Əhmədovlar nəslinin sevincinə səbəb olmuşduşdur. Atası Kərəm kişi özünün varisini görürdü Yusufin simasında. Ona görə də əksər atalar kimi onu gələcəkdə özü kimi maliyyəçi-bank işçisi kimi görmək istəyirdi. Necə deyərlər "sən saydığını say, gör fələk nə sayır". Zəngin flora və faunaya malik Kəlbəcər təbiəti öz işini görmüşdü. Gənc Yusif bu füsunkar təbiətin sirlərini öyrənmək üçün bioloq olmaq qərarına gəlmişdi. Məhz bu istək onu 1959-cu ildə ADPU-nun (keçmiş V.Lenin adına APİ) kimya-biologiya fakültəsinə gətirib çıxardı. 5 illik gərgin təhsil illərini başa vurduqdan sonra o, 1964-cü ildə ali təhsilli biologiya müəllimi kimi Kəlbəcərə geri döndü. O, ali məktəbdə qazandığı biliyini həvəslə şagirdlərinə aşılayır, tədris prosesində əyani vəsait kimi doğma yurdun təbiətinin sərvətindən istifadə edirdi. Hər dəfə təbiətlə qarşılaşanda onu hələ ali məktəbdə oxuduğu müddətdə cavabını axtardığı bir sıra suallar narahat edirdi. Məhz bu narahatlıq gənc Yusifi 1967-ci ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının aspiranturasına gətirib çıxardı. Y.Əhmədov görkəmli alim, akademik M.H.Abutalıbovun rəhbərliyi altında "Sitokininlərin bitkilərin kök sisteminin uduculuq fəaliyyətinə təsiri" mövzusunda dissertasiya işi üzərində işləməyə başladı. Həmin

dövrü Yusif müəllim belə xatırlayır: "İlk dəfə tədqiq olunmaq üçün 12 yeni sitokinin Ukrayna EA Üzvi_Kimya institunda V.Çerkasov tərəfindən sintez olunmuşdu və təcrübələr zamanı çox maraqlı nəticələr alınırdı. Tədqiqatlar nəticəsində müəyyən olundu ki, Ukraynadan gətirilən nümunələrdən ikisi prosesə əks təsir göstərir. Sonradan aparılan tədqiqatlar nəticəsində müəyyən etdik ki, doğrudan da 2-benzilominopurin və 6-metilmerkaptopurin sitokininlər qrupuna daxil deyildir."

Bu nəticə rusiyalı professor O.N.Kulayeva tərəfindən təsdiq olundu və "Bitkilərin fiziologiyası"("Fizioloqiə rasteniy ") məcmuəsində Yusif müəllimə istinadən məqalə çap etdirdi. Y.Əhmədov 1973-cü ildə müvəffəqiyyətlə namizədlik dissertasiyasını müdafiə etdi. Rəsmi opponentləri prof. R.Mehdizadə,baş elmi işçi E.Qazıbəyova onun tədqiqat işini çox yüksək qiymətləndirdilər. Prof. Ə.Mərdanov dissertasiya işinin alman alimləri K.Motes və L.Engelbrext tərəfindən yüksək qiymətləndirildiyini qeyd etdi. Namizədlik dissertasiyasının müdafiəsindən sonra o, təkcə sitokininlərin deyil, bütövlükdə fitohormonların bitki orqanizminə təsirini tədqiq etməyə başladı. Y.Əhmədov 4 qrupa daxil olan fitohormonların bitkilərin böyümə prosesinə və onlarda zülal sintezinə təsirini araşdırmaqla bu maddələrin həm ayrı-ayrılıqda optimal qatılıqlarını müəyyənləşdirdi və həm də onların qarşılıqlı təsirini araşdırıb izah edə bildi. Fitohormonların bitki orqanizmlərində metabolizm prosesinin tənzimləyicisi kimi bir çox sahələr-zülal sintezi,ionların kök sisteminə daxil olması və bitki orqanizmində toplanması, bu proseslər arasındakı korrelyasiya, meyvələrin yetişməsi, lokal təsir zamanı mütəhərrik metobolik mərkəzin yaranması, saralmış yarpaqların sitokininlər vasitəsilə yenidən yaşıllaşdırılması (xlorofillərin strukturunun bərpası) kimi məsələlərin öyrənilməsi Y.Əhmədovun elmi maraq dairəsində olmuş və tədqiq olunmuşdur.

Y.Əhmədovu geniş tədqiqat işləri aparmaqla yanaşı, qazandığı bilikləri gənc nəslə ötürmək istəyi rahat buraxmırdı.

Məhz buna görə də o, müəllimlik fəaliyyətini davam etdirmək üçün doğma instituta –ADPU-ya (keçmiş V.Lenin adına APİ) qayıtdı. 1970-ci ildə müsabiqə yolu ilə həmin institutun Botanika kafedrasına müəllim, 1973-cü ildə namizədlik dissertasiyasının müdafiəsindən sonra həmin kafedranın dosenti, 1992-ci ildə isə professoru vəzifəsinə seçildi. Tələbələrə diqqəti və qayğısı ilə xüsusi fərqlənən Yusif müəllim çox böyük hörmət bəslədiyi professor H.Qədirovun vəfatından sonra 1984-cü ildə Botanika kafedrasının müdiri vəzifəsinə seçildi və bu gün də o, həmin vəzifəni icra edir.

Prof.Y.Əhmədov pedaqoji fəaliyyəti ilə yanaşı elmi-tədqiqat işini, fitohormonların bitki orqanizminə təsirini uğurla tədqiq edirdi. Onun aldığı təcrübi nəticələr bir sıra xarici ölkə alimlərinin, xüsusilə də ADR alimlərinin diqqətini cəlb etdi. Məhz buna görə də Y.Əhmədov 1981-ci ildə Humboldt adına Berlin universitetinə prof.X. Görinqin laboratoriyasına stajirovkaya göndərilmiş, alman alimləri ilə birgə apardığı təcrübələrin nəticələri Londonda nəşr olunan "Plant phyzioloji" elmi məcmuəsində çap olunmuşdur. Ümumiyyətlə prof.Y.Əhmədovun həm pedaqoji və həm də elmi fəaliyyəti səmərəli və uğurlu olmuşdur. O, onlarca elmi məqalələrini dünyanın müxtəlif jurnallarında çap etdirməklə yanaşı, dərs dediyi tələbələr üçün bir neçə dərslik və dərs vəsaiti, habelə müxtəlif fənlərin tədris proqramlarını tərtib etmişdir. Y.Əhmədov müxtəlif ranqlı Simpozium, konfrans, seminarlarda məruzələrlə iştirak edərək müxtəlif ölkələrin elm mərkəzləri və alimləri ilə elmi əlaqələr yaratmışdır. 2006-cı ildə ona "Azərbaycan Respublikasının əməkdar müəllimi" fəxri adı verilmişdir.

"Murovdağ" Xeyriyyə Cəmiyyətinə sədr seçilməsi və orada fəaliyyəti Y.Əhmədovun daha bir şəxsi keyfiyyətinin – yüksək təşkilatçılıq qabiliyyətinin aşkarlanmasına səbəb oldu. İstər işğaldan əvvəl və istərsə də işğaldan sonra həmişə kəlbəcərlilərin yanında olan Yusif müəllim onların müxtəlif

problemlərini həll etməkdə yardımçı olmuşdur. Kəlbəcərin müdafiəsinin təşkilində fəal iştirak edən Y.Əhmədovun özü düşmən mühasirəsinə düşmüş və möcüzə nəticəsində həmin mühasirədən çıxa bilmişdir. O, təkcə kəlbəcərlilərə deyil, Dağlıq Qarabağdan qaçqın düşmüş soydaşlarımıza müxtəlif səviyyələrdə yardım və köməkliklərin təşkilatçısı olmaqla özünü əsil vətənpərvər vətəndaş kimi sübut etmişdir. Məhz buna görə də Y.Əhmədov 2004-cü ildə "Qarabağ media" mükafatı ilə təltif olunmuşdur. Həmin ildə o, "Vektor" Beynəlxalq Elmi Mərkəzinin qərarı ilə "XXI əsrin tanınmış ziyalısı" diplomuna layiq görülmüşdür

Yusif müəllim ixtisasca bioloq olmasına baxmayaraq,həm əsil söz sərrafı, aşıq sənəti xiridarıdır. Aşıq Şəmşirin su içdiyi bulaqdan, bəhrələnən, onun ilham aldığı təbiətdə quşların səsini eşidib güllərin ətrini duyaraq böyüyən insan necə seir,saz aşiqi olmaya bilər? Yaxşı yadımdadır, bir neçə il bundan əvvəl Kəlbəcər asıqları Filormoniyada konsert verirdi. Yusif müəllimlə birgə bir neçə yoldaş da ora getdik. Baş qəhrəmanı aşıq Qəmkeş olan konsert çox uğurla keçdi. Bir neçə tanınmış sənət adamı (adlarını burada çəkmək istəmirəm) aşıq Qəmkeşi konsertdən sonra evlərinə dəvət etdi. Lakin aşıq bütün dəvətlərə rədd cavabı verdi. Gecə saat 12-yə yaxın Yusif müəllim dostları evinə dəvət etdi. Səhərə kimi onun evində aşıq Qəmkeşin sazının və sözünün qonağı olduq.

Ana yurdunun, ata ocağının yağı düşmən tərərindən zəbt olunması ömrünün 70-ci baharına Kəlbəcərsiz qovuşan Yusif müəllimi bir an da olsun belə rahat buraxmır, ona mənəvi əziyyət verir. O, doğma Kəlbəcəri xatırlayanda həmişə kövrəlir və ən böyük arzusunun həmin yurdu azad etmək, bu döyüşdə iki oğlu ilə yanaşı vuruşmağa hazır olduğunu söyləyir. Dağlara qalxmaq, Kəlbəcər havasını udmaq, doğma ocağın ağrılarına şərik olub bir övlad kimi yaralarının sağalmasında iştirak etmək onun həyati arzusuna və amalına çevrilib. Yusif müəllim həmişə ürəyində bu misraları gəzdirir: " Yandırır bir istək məni, başın

üstdən qovum çəni, öpüm səni, qucum səni, dizim gəlsin gücə, dağlar...” Gözəl istəkdir, Yusif müəllim! Sizin bu istəyiniz elə bizim hamımızın istəyidir. Ulu Tanrı bizim bu istəyimizi çin etsin! Növbəti yubileyinizi demirəm, bu çox uzaq olar, növbəti doğum gününüzü Kəlbəcərdə keçirək! Axı neçə illərdir ki, Siz məni Kəlbəcərərə aparmağa söz vermisiniz...

ELM CƏFAKEŞİ, QAYĞIKEŞ İNSAN

20 dekabr 1934-cü ildə Tovuz rayonunun Almalıtava kəndində Qəzənfər kişinin ailəsində bir oğlan uşağı dünyaya gəldi. Adını Yusif qoydular. Balaca Yusif dil açan vaxtdan ətrafdakıları sual yağışına tutmağa başladı:

“Nə üçün gecə və gündüz olur? Yayda nədən isti, qışda soyuq olur?” və s. Həmin suallar balaca Yusifi Ağbaşlar kənd 7 illik məktəbə gətirib çıxardı. Ədəbiyyat müəllimi Cahangir müəllim ədəbiyyatı, fizika-riyaziyyat müəllimi Dəmir müəllim isə tədris etdiyi fənləri ona sevdirməyə çalışırdı. Dəmir müəllim bu “mübarizə”də qalib gəldi. Belə ki, 7 illik məktəbi bitirən zaman yeniyetmə Yusif fizika-riyaziyyat müəllimi olmaq qərarına gəldi. Yusif sənədlərini yaşadığı yerə daha yaxın olan Gəncə Pedaqoji Texnikumuna verdi. 7 illik təhsili əla qiymətlərlə bitirdiyindən texnikuma imtahansız qəbul edildi.

1954-cü ildə texnikumu da əla qiymətlərlə bitirən gənc Yusif sənədlərini V.İ.Lenin adına APİ-nin (indiki ADPU) fizika-riyaziyyat fakültəsinə verdi və həmin ildə ora imtahansız daxil oldu. 1959-cu ildə Pedaqoji İnstitutu adlı təqaüdlə - Stalin təqaüdilə bitirərək Elmi Şuranın qərarı ilə institutda saxlanıldı. İnstitutda təhsil alarkən onun elmə marağı bir qədər də gücləndi və bu işdə professor A.Muxtarov ona xüsusi kömək göstərirdi. O zaman APİ fizikləri, başda professor A.Abbaszadə olmaqla, mayelər fizikası problemləri ilə məşğul idilər. Lakin gənc Yusif Respublikada yenicə tədqiq olunmağa başlayan yarımkeçirici

maddələrlə işləməyi arzulayırdı. Həmin arzu da onu mərhum akademik Həsən Abdullayevin yanına –Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Fizika İnstitutuna gətirib çıxardı. Akademik H.Abdullayevlə söhbətdən dərhal sonra o, Fizika İnstitutuna işə qəbul olundu və əmək fəaliyyətinə kiçik elmi işçi vəzifəsindən başlayaraq 6 aydan sonra, yəni 1960-cı ildə institutun aspiranturasına daxil oldu. Gənc Yusifin elmə olan böyük həvəsini nəzərə alaraq akademik H.Abdullayev onu bir qrup gənc aspirantla Moskva şəhərinə ezam etdi. Fizika İnstitutundan ona professor V.İ.İverenovanın yanına getmək məsləhət bilinmişdi. Lakin professor A.İ.Kitayqorodskinin 1959-cu ildə çap olunan "Rentgenquruluş təhlili" kitabı sanki onu ofsunlamışdı. Yusif kristalların sirli aləminə daxil olmaq üçün kristal quruluşunu öyrənmək, kristolloqrafiya problemləri ilə məşğul olmaq arzusunda idi. Məhz buna görə də SSRİ Elmlər Akademiyasının Element üzvü Birləşmələr İnstitutuna gələrək professor A.İ.Kitayqorodskini tapdı. Professorun rəhbərliyi altında paradixlorbenzolda polimorf çevrilmələrin mexanizmini araşdırmağa başladı və nəticədə elmə o vaxta qədər məlum olmayan bir sıra kəşflər etdi. O, ilk dəfə olaraq paradixlorbenzolda quruluş çevrilmələrinin monokristal-monokristal tipini vizual müşahidə və müəyyən etdi. Başqa sözlə desək, bir monokristalın daxilində başqa quruluşlu monokristal yetişdirdi. Rus-sovet kristalloqrafiyasının atası sayılan akad. A.V.Şubnikov Y.Əsədovun aldığı bu nəticəni kristal böyüməsi sahəsində kəşf kimi qiymətləndirdi və bu kəşfin onun elmlər namizədi elmi adını alması üçün kifayət etdiyini qeyd etdi. Lakin Yusif müəllim tədqiqatlarını davam etdirmək əzmində idi. Tədqiqatların davamında o, daha bir neçə mühüm nəticələrə imza atdı. O müəyyən etdi ki, molekulyar proseslərin sürəti təkrar təcrübə zamanı maksimumdan keçir. Professor İ.A.Kitayqorodski özünün "Fizika mənim peşəmdir" kitabında bu barədə yazır: "Mən məzuniyyətə getməzdən əvvəl aspirantım Yusifi yanıma çağırıb dedim ki, sənin dissertasiya

işin başa çatıb. Bircə bərk cisimlərdə molekulyar proseslərin sürətinin təkrar təcrübələr zamanı kiçildiyini göstərmək qalır. Mən özüm də buna əmin idim. Belə ki, həmin proses nəticəsində Yusifin kristalları xarab olurdu. Məzuniyyətdən qayıtdıqdan sonra Yusifə yaxınlaşıb nəticələri göstərməsini istədim. Qrafiklərə baxanda əvvəlcə onun nəyisə qarışdırdığını sandım. Çünki Yusif aldığı nəticələrə görə bu sürət maksimumdan keçirdi. Doğrudan da sən demə bərk cisimlərdə molekulyar proseslərin sürəti əvvəlcə artır, sonra kiçilir. Yusif yeni hadisə kəşf etmişdi." Yusif Əsədovun isə belə kəşfləri çoxdur. Sonralar onun öz şagirdləri ilə birlikdə müəyyən etdiyi ritmik, pilləli, elastiki, dendrit böyümələr, kristallarda polimorf çevrilmələrin sürətinin ossilyasiyası belə kəşflərdəndir. Sonralar A.İ.Kitayqorodski mənim namizədlik dissertasiyama rəyində yazırdı:"Vaqif Nəsirovun kristallarda polimorf çevrilmələr sahəsindəki tədqiqatları böyük elmi marağa malikdir.Bu işlər Yusif Əsədovun tədqiqatlarının məntiqi davamıdır... Qeyri ixtisasçı üçün aydın olsun deyə aşağıdakıları qeyd edə bilərəm. Əvvəla, bütün bu tədqiqatlar pioner xarakteri daşıyır və bütün dünyada canlı maraq oyatmışdır. İkincisi, bərk halda baş verən faza çevrilmələri partladıcı maddələrin, dərman preparatlarının, polimerlərin alınma texnologiyasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Praktiklər üçün bərk halda faza keçidlərinin mexanizmini və baş vermə şəraitini təsəvvür etmək çox vacibdir. Məhz buna görə bərk qeyri metal cisimlərdə çevrilmələrin kinetikası və mexanizminə həsr olunmuş kristallar fizikasının yeni fəsili alimlərin diqqətini özünə cəlb etmişdir". Bir az irəliyə gedib qeyd edə bilərəm ki, Fransa Universitetlərində elmi ezamiyyədə olduğum zaman Yusif müəllimin elmi işlərinə, aldığı nəticələrə canlı marağın canlı şahidi olmuşam.

Y.Əsədov 1964-cü ildə Azərbaycan Dövlət Universitetində (indiki BDU-da) "Paradixlorbenzolda polimorf çevrilmələr" adlı namizədlik dissertasiyasını müvəffəqiyyətlə müdafiə edərək, professor A.Kitayqordskinin ciddi cəhdlərinə və

təkliflərinə baxmayaraq, Moskvada qalmayıb, işləmək üçün yenidən doğma Fizika İnstitutuna qayıtdı. Molekulyar kristallarda tədqiqat aparan Y.Əsədov Fizika İnstitutunda artıq bu institutun profilinə uyğun olaraq öz gələcək tədqiqat işinin planına əl gəzdirib yeni obyektlərlə işləməli idi. Belə də oldu. O, bir qrup yarımkeçirici maddələrdə və onların mürəkkəb birləşmələrində quruluş çevrilmələrinin mexanizminin araşdırılması ilə məşğul olmağa başladı. İlk dəfə olaraq qırmızı monoklin selenin daxilində heksaqonal selenin dendrit böyüməsini kəşf etdi. Yarımkeçirici birləşmələrdə kristal böyüməsinin mexanizminin araşdırılması bir neçə aspirant və dissertantın tədqiqat mövzusu oldu. Və bu tədqiqatçılar müvəffəqiyyətlə namizədlik dissertasiyasını müdafiə etdilər. Yusif müəllim isə 1973-cü ildə Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Fizika İnstitutunda yenicə yaradılan "Quruluş və quruluş çevrilmələri" laboratoriyasına rəhbərlik etməyə başladı. O, 1979-cu ildə Azərbaycan EA-nın Fizika İnstitutunda "Qeyri-metal kristallarda polimorf çevrilmələr zamanı kristal böyüməsinin morfologiyası və kinetikasının tədqiqi" adlı doktorluq dissertasiyasını müvəffəqiyyətlə müdafiə etdi. Doktorluq dissertasiyası müdafiəsindən sonra Yusif müəllimin elmi fəaliyyətinin məhsuldar dövrünün yeni mərhələsi başlandı. Onun laboratoriyasında Cu-Te, Cu-S, Cu-Se, Ag-S, Ag-Se sistem birləşmələrinin monokristallarında quruluş çevrilmələrinin xarakterinin, və mexanizminin araşdırılmasına başlanıldı. Onun elmi əsərlərini elmi-tədqiqatlar baxımından qabaqcıl ölkələrin – ABŞ, İngiltərə, Fransa, Yaponiya və başqa ölkələrin elmi mərkəzlərində tanıyır və bu əsərlərə istinad edirlər. 1985-ci ildən Y.Əsədov Nyu-York Elmlər Akademiyasının üzvüdür.

Yusif müəllimin 300-dən artıq əsərini müxtəlif ölkələrin elmi jurnallarında və məcmuələrində çap etdirmisdir. 1988-ci ildə professor elmi adını alan Y.Əsədov 40-dan artıq Beynəlxalq konfransın iştirakçısı olmuş və həmin konfranslarda müxtəlif

məruzələrlə çıxış etmişdir. Y.Əsədov Soros mükafatı laureatıdır. ABŞ-da fəaliyyət göstərən Beynəlxalq Biblioqrafiya Mərkəzi 1990-cı ildə onun adını Dünyanın 500 görkəmli şəxsiyyəti adlı soraq kitabçasına daxil etmiş, 2010-cu ildə isə Qızıl medalla təltif etmişdir.

Y.Əsədov 1993-cü ildə quruluş tədqiqatları sahəsindəki işlərinə görə Beynəlxalq Elm Fondunun qrantını almışdır. Onun 28 yarımkeçirici kristalda aldığı rentgendifraksiya tədqiqatlarının nəticələri ABŞ-ın Beynəlxalq Difraksiya Mərkəzində qeydə alınmış və ona sertifikat verilmişdir. Professor Y.Əsədov iki doktorluq dissertasiyasının məsləhətçisi olmuş, 20 elmlər namizədinə rəhbərlik etmişdir. Bu sətirlərin müəllifi də onun yetirmələri sırasındadır.

Yusif müəllim elmi fəaliyyətlə yanaşı, pedaqoji sahədə də geniş fəaliyyət göstərir. O, müxtəlif ali məktəblərdə dövlət imtahan komissiyasının sədri olmuş, qardaş Türkiyənin Qaradəniz Texniki Universiteti müəllimlərinə "Rentgenquruluş təhlili"ndən mühazirələr oxumuşdur. O, həm də elmin təşkilatçısı kimi də özünü göstərmişdir. Belə ki, Yusif müəllim Beynəlxalq Kristalloqrafiya Cəmiyyəti Fizika problemləri üzrə Koordinasiya Şurasının, AMEA-nın Fizika və Astronomiya üzrə Koordinasiya Şurasının üzvüdür. Uzun müddət Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında AAK-ın Ekspert Şurasının üzvü, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində fəaliyyət göstərən "Kristalloqrafiya və kristallofizika" ixtisası üzrə müdafiə şurasının sədr müavini olmaqla elmi kadrların yetişdirilməsində müstəsna rol oynamışdır. Artıq bir neçə ildir ki, Yusif müəllim Radiasiya institutunda fəaliyyət göstərən İxtisaslaşdırılmış müdafiə şurasının üzvüdür.

80 yaşlı professor Y.Əsədovun həyatda müəllifi olduğu şah əsərlər isə onun övladlarıdır. Oğlu Fuad fizika-riyaziyyat elmləri namizədi, qızlarından Fəridə tibb elmləri namizədi, Səbinə isə fizikdir. Ailədə isə babanın ən qiymətli var-dövləti – altı nəvəsi böyüyür.

Bir də, qeyd etmək lazımdır ki, Yusif müəllimin elm yolunda inamla irəliləməsində ömür-gün yoldaşı Solmaz xanımın müstəsna rolu olmuşdur. Solmaz xanım ailəsinin bütün çətinliklərinə dözəcəyinə (elm axı cəfasız olmur!) Yusif müəllimi əmin etdikdən sonra o, bu yolu keçmək qərarına gəlmişdi.

O, bu gün də var gücü və inamla çalışır, işləyir, qarşıya qoyduğu problemi həll etməklə məşğuldur. Arada bir rəssamlıqla da məşğul olur. Bu da onun hobbisidir. Ürəkdən can atdığı yer isə laboratoriyasıdır. Axı orada onu əməkdaşları və doktorantları gözləyirlər. İrəlidə isə neçə-neçə yuxusuz gecələr, uğurlu nəticələr, mötəbər konfranslar, dissertasiya müdafiələri var.

Uğur olsun, Yusif müəllim! 80 yaşın mübarək!

"Kredo",12 dekabr 2014-cü il

BÖYÜK MÜƏLLİM, İSTEDADLI TƏHSİL TƏŞKİLATÇISI

Onu Boradigah onbirillik məktəbinə direktor vəzifəsinə təyin edəndə çox cavan idi, otuz üç yaşı vardı. Lakin gənc olmasına baxmayaraq çox təcrübəli idi. Hələ 21 yaşında ikən həmin məktəbdə direktor müavini vəzifəsində çalışmışdı. O, məktəbə direktor təyin olunandan sonra ora yeni nəfəs, ab-hava gətirdi. Mən o zaman doqquzuncu sinifdə oxuyurdum. İndi həvəslə danışdığımız məktəb islahatlarını, şagird-müəllim münasibətlərində demokratiya cücərtilərini məhz o, direktor təyin olunduqdan sonra məktəbimizə gətirdi. Söhbət Masallı rayonu Boradigah qəsəbəsi 1 saylı orta məktəbin direktoru, ali kateqoriyalı dil-ədəbiyyat müəllimi, Respublikanın Əməkdar müəllimi Nəriman Muxtar oğlu Hüseynovdan gedir.

Nəriman müəllim 1 iyul 1928-ci ildə anadan olmuş, 1945-ci ildə orta məktəbi bitirmişdir. Sanki müəllim doğulmuşdur. Orta məktəbin 10-cu sinfində oxuyarkən ikinci növbədə birinci sinif şagirdlərinə dərs deyirdi. Ona görə də orta məktəb məzunu olan gənc Nəriman demək olar ki, özünün gələcək yolunu, peşəsini seçmişdi.

Əlbəttə, o, məktəbi bitirən ili II Dünya Savaşı yenicə bitmişdi və ölkəmizdə müxtəlif peşə sahiblərinə, o cümlədən müəllimlərə də böyük ehtiyac vardı. Lakin kənd təsərrüfatını inkişaf etdirmədən o vaxt baş verən kütləvi aclığın qarşısını almaq olmazdı. Məhz buna görə Masallı rayon Partiya Komitəsinin o vaxtkı II katibi Zəfər Məmmədov orta məktəbin 1945-ci il buraxılışının məzunlarını bir yerə toplayıb, onlara kənd təsərrüfatı sahəsində təhsil almağı tövsiyə etdi. Lakin gənc Nərimanın atası Muxtar kişinin fikri başqa cür idi. O, oğlunun katiblə görüşündən aldığı təəssüratı bölüşdükdən sonra dedi: "Oğlum, bizim bu gün maddiyatdan çox, saf, təmiz mənəviyyata ehtiyacımız var. Dəhşətli müharibə dövründə mənəvi cəhətdən sarsılmış insanları təhsillə, maarifləndirməklə ayağa qaldırmaq olar. Mən səni müəllim görmək istəyirəm".

Onsuz da gənc Nəriman öz seçimini etmişdi. Lakin atasının dediyi sözlər onda seçiminin düzlüyünə inamı bir qədər də gücləndirdi və bu inam onu keçmiş V.İ.Lenin adına APİ-nin (indiki ADPU) dil-ədəbiyyat fakültəsinə gətirib çıxardı. Təhsil illərində akademiklər H.Araslı, M.Mehdizadə, Ə.Dəmirçizadə, professorlar Ə.Sultanlı, Ə.Seyidov və başqa elm nəhənglərindən bəhrələnən gənc Nəriman təhsilini başa vurduqdan sonra doğma kəndinə qayıdaraq gənc nəslin təlim-tərbiyəsilə məşğul olmağa başladı. İnstitutu bitirmək ərəfəsində dilçi-alim Zeynal Hacızadə rektorluq qarşısında onun institutda saxlanması barədə vəsatət qaldırmışdı (o vaxtlar ayrı-ayrı müəllimlər belə vəsatət qaldırmaq hüququna malik idilər). Lakin gənc Nəriman həmin vəsatətlə bağlı öz müəlliminə belə demişdi: "Mən kəndə getməliyəm. Orada mənə daha çox ehtiyac var. Həm də qoca ata,

anam, dörd kiçik qardaşım və dörd kiçik bacım məni gözləyir". Beləliklə, N.Hüseynov Masallıya ilk ali təhsilli müəllim kimi qayıtdı.

1949-cu ildə Nəriman müəllim Boradigah kənd orta məktəbinə tədris işləri üzrə direktor müavini vəzifəsinə təyin olundu. O zaman həmin məktəbin direktoru vəzifəsində Azərbaycanın azsaylı ziyalıları arasında böyük nüfuz sahibi olan Rəfi Həsənov çalışırdı. O, xəstələndikdən sonra direktor vəzifəsi müvəqqəti olaraq Nəriman müəllimə həvalə olundu. RXMŞ-in müdiri onu direktor təyin etmək istədikdə isə, Nəriman müəllim gənc və təcrübəsiz olduğunu əsas gətirərək bu vəzifədən imtina etdi. Nəhayət 1961-ci ildə onu həmin məktəbə direktor vəzifəsinə təyin etdilər və hal-hazıra kimi o, bu vəzifədə çalışır.

Nəriman müəllim məktəb direktoru təyin olunduqdan sonra irəlidə qeyd etdiyim kimi məktəbə yeni nəfəs gətirdi. O, məktəbdə zəngin fənn kabinet və laboratoriyaları, idman qurğuları yaradılmasına, dərslərin kabinet sistemi ilə keçirilməsinə nail oldu. Ayrı-ayrı dərnəklər, idman bölmələri fəaliyyətə başladı. Şagird təşkilatı gücləndirildi, şagird özünü idarəetmə təşkilatının rolu yüksəldildi. Şagirdlər müxtəlif fənn olimpiadalarında, bədii özfəaliyyət festivallarında uğurlar qazanmağa başladılar. İdmançı şagirdlər müxtəlif idman növləri üzrə rayon və respublika birinciliklərinin iştirakçısı və qalibləri oldular.

Nəriman müəllim bacarıqlı, savadlı və peşəkar müəllim kollektivi yaratmağa nail oldu. Məhz bunun sayəsində məktəbin onlarca məzunu təhsildə qazandıqları müvəffəqiyyətlərə görə qızıl və gümüş medallarla təltif olunub Respublikamızın müxtəlif ali təhsil müəssisələrinə daxil oldular. Məktəbin bugünkü kollektivi demək olar ki, Nəriman müəllimin keçmiş şagirdlərindən ibarətdir. Bunun səbəbi şübhəsiz ki, onun müəllimlik peşəsini öz şagirdlərinə sevdirə bilməsidir. O, öz zəhmətinin bəhrəsini görür. Şagirdləri onunla çiyin-çiyinə gənc nəslin təlim və tərbiyəsilə məşğuldurlar.

Nəriman müəllim nəinki müəllimlik peşəsini, həm də tədris etdiyi dil-ədəbiyyat fənnini də şagirdlərinə sevdirə bilmişdir. Məhz bunun nəticəsidir ki, məktəbin 15-dən artıq məzunu onun peşəsini seçərək dil-ədəbiyyat müəllimi ixtisasına yiyələnmişlər. Bunlar B.Həsənov, A.Cavadov, M.Kazımov, N.Ağayev, B.Məmmədov və başqalarıdır. Onlar Nəriman müəllimlə çiyin-çiyinə 1 saylı və eləcə də 2 saylı Boradigah orta məktəblərində çalışırlar (Sonradan Boradigah onbirillik məktəbi bazasında iki orta məktəb yaradıldı. N.Hüseynov hazırda 1 saylı məktəbin direktorudur). N.Hüseynovun iş təcrübəsi Respublikamızda nümunəvi iş təcrübəsi kimi təbliğ olunmuş və yayılmışdır. "Bakinskiy raboçiy", "Azərbaycan müəllimi", "Qala", "Axtarış" və başqa qəzetlər onun haqqında müxtəlif məqalələr dərc edərək pedaqoji iş üsulunu bütün Respublikaya yaydılar. Jurnalist-publisist M.Novruzov "Müəllim əməyinin izi" (Bakı 2000) adlı kitabında yazır: "Adı nəinki Masallıda, bütün Respublikamızda yaxşı tanınan zəngin tarixi və özünəməxsus ənənələri olan Boradigah 1 saylı orta məktəbinin qazandığı şöhrət və uğurlarında 38 il bu tədris ocağına rəhbərlik edən Nəriman Hüseynovun böyük əməyi vardır. O, direktorluğa sıravi müəllimlikdən qətrə-qətrə, damla-damla təcrübə toplayaraq, idarəetmə elminin sirlərinə yiyələnə-yiyələnə, adamların psixologiyasına bələd ola-ola gəlmişdir".

Nəriman müəllim məktəb direktoru işlədiyi müddətdə 5000-dən artıq şagird məktəbi bitirmişdir. Həmin dövrdə ayrı-ayrı fənlərin öyrənilməsində xüsusi müvəffəqiyyətlərə görə 310 şagird fəxri fərman və diplomlarla təltif olunmuşdur. O, böyük alimlər ordusunun ilk müəllimi olmişdur. Azərbaycan MEA-nın müxbir üzvü M.Tağıyev, texnika elmləri doktoru İ.Babayev, hüquq elmləri doktoru A.Kişiyev, biologiya elmləri doktoru M.Fətullayev, tibb elmləri doktoru E.Babayev, filologiya elmləri doktoru Y.Babayev, fizika-riyaziyyat elmləri namizədləri F.Məmmədov, G.Aslanlı və onlarca başqaları onun şagirdləri olmuşlar. Bu sətirlərin müəllifi də onların sırasındadır.

Orta məktəbin I-IV sinif şagirdləri üçün yazılmış riyazıyyat dərsliyinin müəlliflərindən biri V.Məmmədov da məhz onun şagirdlərindəndir.

N.Hüseynov Azərbaycan müəllimlərinin üç qurultayının (1976, 1987, 1998-ci illər) nümayəndəsidir. Onun müəllimliyi, pedaqoji kollektivə rəhbərlik təcrübəsi Respublikamızın bütün gənc müəllimləri və məktəb direktorları üçün örnək, sözün əsl mənasında bir universitetdir. Məncə, Nəriman müəllimin həyat və iş təcrübəsini öyrənmək və geniş yaymaq, Azərbaycan maarifinin yalnız inkişafına xidmət edər. Bu maarif fədaisinin ziyası hələ çox güclüdür. Ondan faydalanmaq gərəkdir.

Azərbaycan maarifçiliyinin canlı salnaməsi olan N.Hüseynovun 5 övladı, 14 nəvəsi və 7 nəticəsi vardır. O, inamla ömrünün səkkizinci onluğunu tamamlayıb, doqquzuncu onluğu xırdalamağa doğru irəliləyir. Onun uğurları yetərincədir. Mən bu yolda ona can sağlığı arzulayıram!

"Kredo", 3 avqust 2008 ci il

GÖRKƏMLİ ALİM, SƏMİMİ DOST

Onun adı çəkiləndə tanıyanların üzündə xoş ifadəylə yanaşı, dərin təəssüf dolu hüzn də sezilir. Axı yaxınları – ailəsi, bacı-qardaşları, dost və tanışlar onu vaxtsız itirmişdilər. O, gözəl oğul, istəkli ər, qayğıkeş ata, mehriban qardaş, istiqanlı qohum, sədaqətli dost idi. O, görkəmli alim-pedaqoq, ölkəmizdə təhsilin bilicisi və təşkilatçılarından idi.

21 sentyabr 1940-cı ildə Cəbrayıl rayonunun Əfəndilər kəndində dünyaya göz açmışdı Rafiq Şamil oğlu Yəhyayev. Bu həmin Əfəndilər kəndidir ki, dünya şöhrətli riyaziyyatçı Əşrəf Hüseynova da doğma ocaq olmuşdur. Rafiq elə Əşrəf müəllimin bacısı oğlu idi. Atalar yaxşı deyib ki, "Qoç igid dayısına

oxşayar". Bu atalar misalı R.Yəhyayevin taleyində öz təsdiqini tapdı.

Əfəndilər kəndinin təbiətinin füsunkar gözəlliyini Tanrı sanki Rafiqin xasiyyətinə köçürmüşdü. İnsanları sevmək, onlara qayğı ilə yanaşmaq, düzlük və saflıq, millətə, Vətənə və dosta sədaqət onun qanında, canında idi. O, öz ətrafına, adına uyğun rəfiq-dost idi. Onun dünyaya gəlişi ailəyə - Şamil kişiyə, Şahlıq xanıma böyük sevinc və xoşbəxtlik gətirmişdir. Rafiq ailədə ikinci övlad olsa da, Şamil kişi sonralar onu övladlarının böyüyü, ağsaqqalı kimi gördü. Rafiq də öz növbəsində qardaşları Faiq, Vahid və Zahidi, bacısı Xalidəni canından artıq sevərək əzizlədi, qayğılarına qaldı.

Onun tale yolu Şükürbəyli kənd orta məktəbindən başladı. Həmin məktəbi 1957-ci ildə əla qiymətlərlə bitirib həmin ildəcə S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinə (indiki BDU) daxil oldu və oranı da 1962-ci ildə böyük uğurla bitirdi. Həmin uğur onu M.Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin aspiranturasına aparıb çıxardı. Moskva mühiti, böyük Sovet alimləri ilə ünsiyyət onun dünyagörüşündə böyük bir inqilab etdi. Dünyada məşhur nəzəriyyəçi professor A.A.Sokolovun rəhbərlik etdiyi nəzəri fizika kafedrasında aspirant olan gənc Rafiq ciddi elmi-tədqiqat işlərilə məşğul olmağa başladı. Professor A.Sokolov və B.Kərimovun bilavasitə rəhbərliyi altında dissertasiya işi icra edən R.Yəhyayev elementar zərrəciklərin elektromaqnit və zəif qarşılıqlı təsirlə sərtlənən proseslərin tədqiqi problemi üzərində işləyərkən bir çox prosesin differensial və tam kəsiklərini hesablamış, onların xarakterik xüsusiyyətlərini öyrənmiş və təcrübədə yoxlamaq üçün birbaşa reseptlər təklif etmişdir.

Xüsusi halda o, leptonların protondan elastiki və qeyri-elastiki səpilmə proseslərini neytrino və anti neytrinonun elektrondan səpilmə proseslərini və bu kimi maraqlı, təcrübədə yoxlanıla bilən və ona görə də dünya alimlərinin diqqətini cəlb edən nəticələr almışdır.

R.Yəhyayev 1965-ci ildə namizədlik dissertasiyasını müvəffəqiyyətlə müdafiə edərək fizika-riyaziyyat elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır.

Alimlik dərəcəsini aldıqdan sonra o, Bakıya qayıtmış və bir müddət Azərbaycan EA Şamaxı Astrofizika rəsədxanasında elmi işçi kimi çalışmışdır. Rəsədxanada işlədiyi müddətdə Moskva Universitetində qazandığı biliyi ali məktəblərdə yetişən gənc mütəxəssislərlə bölüşmək, öz biliyini gələcək nəsilə estafet kimi ötürmək arzusu onu rahat buraxmırdı. Məhz buna görə də o, 1967-ci ildə müsabiqə yolu ilə V.İ.Lenin adına APİ-nin (indiki ADPU) ümumi fizika və astronomiya kafedrasına baş müəllim vəzifəsinə seçildi. İnstitutda işlədiyi müddətdə tələbələrlə yorulmadan işləyərək yenilikçi müəllim adını qazanmışdı. Mən əminəm ki, o vaxt tələbələrə "sevimli müəllimləriniz kimdir?" sualı ilə müraciət olunsaydı, onlar sevimli müəllimləri sırasında Rafiq müəllimin də adını çəkərdi. Onu institutun tələbə-müəllim kollektivi çox sevirdi. Məhz buna görə də APİ-nin o vaxtki rəhbərliyi Rafiq müəllimi yenicə açılmış hazırlıq şöbəsinə müdir vəzifəsinə təyin etdi. Rafiq müəllim hazırlıq şöbəsinin fundamentini qoyaraq, ali məktəb hazırlıq şöbələri arasında birinci yerə çıxardı. Hazırlıq şöbəsində işlədiyi dövrdə onun təvazökarlıq, düzlük, mənəvi saflıq kimi keyfiyyətləri daha qabarıq şəkildə özünü göstərməyə başladı.

Hazırlıq şöbəsində pedaqoji fəaliyyətlə yanaşı, Rafiq müəllimi elmi iş daha çox cəlb edirdi. Onun Moskvada başladığı tədqiqat işlərini davam etdirmək, həmin işlərlə Azərbaycan tələbələrini tanış etmək lazım idi. Ona görə də R.Yəhyayev institut rəhbərliyi qarşısında APİ-də nəzəri fizika kafedrası yaradılması təklifini irəli sürüb, əsaslandırdı. Onun ciddi cəhdi boşa çıxmadı, institutda nəzəri fizika kafedrası yaradıldı və onun ilk müdiri də dosent R.Yəhyayev seçildi. Həmin vaxtdan başlayaraq o, tələbələr üçün dərslik, dərs vəsaitləri, müəllimlər üçün metodiki göstərişlər yazmağa başladı. Rafiq müəllim 20-yə yaxın dərslik və dərs vəsaitinin, 50-yə yaxın elmi əsərin

müəllifidir. Onun əsərləri keçmiş SSRİ-nin və dünyanın ən nüfuzlu jurnallarında çap olunmuşdur. Onun yazdığı "Kvant mexanikasına giriş", "Kvant mexanikasından metodiki göstəriş", "Nisbilik nəzəriyyəsinin elementləri", "Bionika", "Mikroaləmin sirləri" və b. adlı kitabları bu gün də tələbələrin istifadəsindədir.

R.Yəhyayevin parlaq elmi pedaqoji fəaliyyəti Respublika Ali və orta ixtisas təhsili nazirliyinin (indiki Təhsil Nazirliyi) diqqətindən yayınmadı. 1986-cı ildə o, Naxçıvan Dövlət Pedaqoji institutuna (indiki Naxçıvan Dövlət Universiteti) tədris işləri üzrə prorektor vəzifəsinə təyin olundu. Naxçıvanda da Rafiq müəllim institut kollektivinin, eləcə də Naxçıvan camaatının hörmətini qazandı. O, Naxçıvan Ali Məclisinə deputat seçildi. SSRİ Ali Attestasiya Komissiyası isə ona doktorluq dissertasiyası müdafiə etmədən professor adını verdi. Naxçıvan pedaqoji institutunun o vaxtkı rektoru, professor İ.Cəfərov və professor R.Yəhyayevin birgə səyi nəticəsində NPİ, Naxçıvan Universitetinə çevrildi. Bu çevrilmə başqa ali məktəblərdə olduğu kimi formal xarakter daşımırdı. Belə ki, yeni universitetdə yeni şöbələr, müxtəlif ixtisaslar üzrə fakültələr açıldı. Naxçıvan ziyalıları bu iki Azərbaycan ziyalısının, aliminin o vaxtkı fəaliyyətini məmnunluqla indi də xatırlayırlar.

1990-cı ildə R.Yəhyayev Azərbaycan Təhsil Nazirliyinin ali təhsil idarəsinə baş inspektor vəzifəsinə köçürüldü. Qısa aradan sonra professor R.Yəhyayev həmin idarənin rəisi təyin edildi.

Azərbaycan ali təhsil sisteminə dərindən bələd olan R.Yəhyayev nazirlik üçün, bu idarə üçün bir tapıntı idi. Lakin amansız əcəl bu gözəl alimə, mahir pedaqoqa, hər şeydən əvvəl işıqlı insana bu vəzifədə öz istedadını göstərməyə macal vermədi. 27 noyabr 1992-ci ildə vaxtsız əcəl onu əzizlərindən, dostlarından, sevimli peşəsi və tələbələrindən amansızcasına ayırdı. İlin payız fəslində dünyaya gələn qiymətli dostumuz Rafiq elə payızda da bu dünyanı tərk etdi.

Mən də elə o vaxtdan ürəyimin ağrısını dost itkisindən inləyən misralara köçürdüm:

...Çəkinərdi səndən yolun azanlar,
Əyri yaza-yaza düzü pozanlar;
İşığına toplaşardı insanlar –
Çoxlarını gətirirdin "dinə", sən.

Düz sözünü söyləyərdin birbaşa,
Haqq yolunda girişərdin savaşa;
Arxa idin daim qohum-qardaşa,
Dostlar üçün önə çıxan sinə, sən.

Zalım əcəl elə öz işindədir
Pisi qoyub, yaxşının peşindədir;
Dirilər var, Vallah ölü gündədir,
Yaşayırsan ürəklərdə yenə, sən...

Allah sənə rəhmət eləsin, əzizim!

NURLU İNSAN

Ölümündən sonra onun haqqında yazmaq, şirin xatirələri dilə gətirmək mənim üçün çox ağırdır. Ömrümdə ağlıma gəlməzdi ki, mən onun haqqında onsuz xatirə yazacağam, onu son mənzilə yola salacağam. Şairlər diyarında dünyaya göz açıb avtomatika və telemexanika sahəsində dünyada tanınmış alim oldu. Dinimizin peyğəmbəri Həzrəti Məhəmməd qədər, cəmisi 63 il yaşadı. Şərəfli bir ömür sürdü.

Söhbət texnika elmləri doktoru, professor, əməkdar elm xadimi, Lütfizadə adına Beynəlxalq Müasir Elmlər

Akademiyasının həqiqi üzvi İsa Mədəd oğlu Abdullayevdən gedir.

İ.Abdullayev 1945-ci ilin 12 aprelində Qazax rayonunda dünyaya gəlmişdi. O, orta məktəbi qızıl medalla, M.Əzizbəyov adına Neft və Kimya İnstitutunu (indiki ADNA) fərqlənmə diplomu ilə bitirdikdən sonra İnstitut Elmi Şurasının qərarı ilə aspiranturada saxlanıldı. O, 1973-cü ildə namizədlik, 1992-ci ildə isə müvəffəqiyyətlə doktorluq dissertasiyası müdafiə etdi. 1963-cü ildə keçmiş M. Kalinin adına "Teleaparatura və avtomatika cihazları" zavodunda çilingər kimi əmək fəaliyyətinə başlayan İ.Abdullayevin 1969-cu ildən bütün həyatı Azərbaycan Neft Akademiyası ilə bağlı olmuşdur. Neft Akademiyasında həmişə sayılıb seçilən alimlərdən olan İsa müəllim 1991-1996-cı illərdə "Avtomatika, telemexanika və elektronika" kafedrasına, 1993-2003-cü illərdə "İstehsalat proseslərinin avtomatlaşdırılması" fakültəsinə rəhbərlik etmiş, 2003-cü ildən ömrünün sonuna kimi "Biotexniki və tibbi cihazlar" kafedrasının müdiri vəzifəsində çalışmışdır.

Çox böyük alim, milli sərvətimiz idi İsa müəllim. O, kompüter texnikasının informasiya-ölçmə vasitələrində geniş tətbiqi və bunun əsasında müasir ölçmə-hesablama sistemlərinin yaradılması sahəsində ilk tədqiqat aparan alimlərimizdən idi. İ.Abdullayevin apardığı elmi-tədqiqat işləri həmişə xarici ölkə alimlərinin diqqət mərkəzində olmuşdur. Onun 1979-1980-ci tədris ilində ABŞ-ın Pensilvaniya Universitetinə, 1986-1987-ci tədris ilində isə Çin Xalq Respublikasının Xarbin Texniki Universitetinə ezam olunması da məhz bu maraqla bağlı idi. Xarici ölkə alimləri ilə birgə təcrübələr İsa müəllimin elmi-tədqiqat fəaliyyətini bir qədər də gücləndirmiş, elmi işlərin səmərəliliyini yüksəltmişdir. Onun nəzəri elmi nəticələri informasiya-ölçmə sistemlərinin optimallaşdırılması, siqnalların rəqəmli emalı, ölçmə informasiyasının təshihedici süzülməsi, sənaye sınaqlarının və elmi eksperimentin avtomatlaşdırılması, diskret istehsalda məhsulun keyfiyyətinə nəzarət və diaqnostika

istiqamətlərini əhatə edir. İ.Abdullayev çap olunmuş 130 elmi əsərin, o cümlədən üç monoqrafiya, 50 məqalə, 48 məruzə, 26 müəlliflik şəhadətnaməsi və patentin müəllifidir. 12 əsəri ingilis dilinə tərcümə olunub çap edilmişdir. Sahənin tanınmış alimləri onun əsərlərinə istinad edir, İ.Abdullayevdən sitatlar gətirirdilər.

İ.Abdullayev böyük bir elmi məktəb yaratmışdır. Onun rəhbərliyi altında 21 elmlər namizədi hazırlanmışdır. Onun elm qarşısında xidmətləri dövlətimiz tərəfindən yüksək qiymətləndirilmiş və 2000-ci ildə Ölkə Prezidentinin fərmanı ilə "Əməkdar Elm xadimi" fəxri adına layiq görülmüşdür.

İ.Abdullayev ustad müəllim idi. Azərbaycan və rus dillərində tələbələrə ixtisas fənlərindən mühazirələr oxuyan İsa müəllim 2000-ci ildə ABŞ-ın Corgiya Univerisitetində ixtisas artırma kurslarını keçdikdən sonra ingilis dilində də mühazirələr oxumağa başladı. İstər kafedra müdiri, istərsə də fakültə dekanı vəzifələrində çalışanda o, tələbələrinin xüsusi qayğısına qalırdı. Yaxşı yadımdadır, bir dəfə dekanlıqda, onun otağında oturmuşduq. Qrup nümayəndəsi gəldi. Nə danışdılar, fikir vermədim. Sonra İsa müəllimin qrup nümayəndəsinə pul verdiyini gördüm və zarafatla: Sizdə başqa instiutlardan fərqli olaraq deyəsən tələbə müəllimdən rüşvət alır - dedim. O isə mənə belə cavab verdi: "Yox qadan alım, bu oğlanın qrupunda bir tələbə var, imtahandan kəsildiyinə görə valideynləri ona pul göndərmir. Mən özüm pul təklif etsəm də, o tələbə götürmədi. Qrup nümayəndəsi vasitəsilə verirəm ki, qoy elə bilsin ki, bu pulu yoldaşları təşkil ediblər. Neyləyim. Acından öləsi deyil ki, bu uşaq. Gərək çalışıb bu semestr imtahanları yaxşı versin ki, valideynləri də onunla barışsınlar". O istedadlı tələbələrə daima qayğı göstərir, onları nəzarətə götürüb elmə yönəldirdi və yaxşı bilirdi millətin xoşbəxt gələcəyi elmin inkişafı ilə birbaşa bağlıdır. Bax belə qayğıkeş, mehriban, tələbələrin sevimlisi idi İsa müəllim!

Poeziyanı-Sabiri, Cavidi yaman sevirdi. Onlardan tez-tez sitatlar gətirirdi. Sabir yaradıcılığına demək olar ki, əməlli-başlı

bələd idi. Bir dəfə bunun nə səbəbdən olduğunu soruşdum. Sən demə onun dayısı mərhum filoloq, professor M.Məmmədov M.Ə.Sabirin "Hophopnamə"sini tərtib edib çap etdirərkən mətbəədə yığılan şeirlərin bir hissəsinin korrekturasını gənc İsa edərmiş. O vaxt o, Neft və Kimya instutunun tələbəsi imiş. İti zəkaya, güclü yaddaşa malik olan bu gənc həm də həmin şeirləri əzbərləyirmiş. İ.Abdullayev S.Vurğundan, O.Sarivəllidən və başqa şairlərdən o qədər şeirlər əzbərdən bilirdi ki ....

O, sözün əsl mənasında hərtərəfli inkişaf etmiş, ensiklopedik biliyə malik bir insan idi. Hansı mövzuda söhbət açılırdısa da, orda İsa müəllimin sözü vardı.

İ.Abdullayev çox gözəl insan idi. Sözün əsl mənasında insan! O, bir vaxt Neft və Kimya institut kimi nüfuzlu ali məktəbin partiya komitəsinin katibi vəzifəsində işlədi. Sovet dövründə həmin vəzifəni tutan şəxs ali məktəbdə rektordan sonra ikinci şəxs demək idi. Biz dostlar, qonşular, tanışlar İsa müəllimin bu vəzifə ilə bağlı insanlığında əsla dəyişiklik hiss etmədik. Elə əvvəlki İsa idi. Axşamlar qonşularla birlikdə həyətə yığışar, söhbət edər, domino və ya nərd oynayardıq. Böyüklüyü qədər də sadə idi İsa müəllim. Bir kəsin ürəyinə toxunub qəlbini qırmazdı. Millətini, xalqını sevən idi. Məhz onun iştirakı ilə biz xarici ölkələrdə işləmiş Azərbaycan mütəxəssislərinin "Körpü" cəmiyyətini yaratdıq və sonra həmin cəmiyyət Dünya azərbaycanlılarının "Körpü" cəmiyyətinə çevrildi. İsa müəllim həmin cəmiyyətin vitse-prezidenti idi. O, dünya azərbaycanlılarının birliyi, həmrəyliyi uğrunda yorulmadan çalışan əsil vətəndaş-alim idi.

Xarici ölkələrin birində cərrahi əməliyyat olunduqdan sonra məhəllədə görüşdük. Hal-əhvalını soruşdum. Cavabında dedi ki, məsələ çox ciddidir. "Cərrah əməliyyatdan əvvəl oğlumla görüşmək istədi. Mən isə ona dedim ki, doktor, mən həyatın hər üzünü görmüşəm və bu dünyanın sonunu da bilir və qəbul edirəm. Oğlum hələ uşaqdır, onunla yox, mənimlə açıq danışın, qoy oğlum bilməsin. Həkim mənə hər şeyi dedi. Mən bütün

məsuliyyəti öz üzərimə götürüb cərrahi əməliyyata getdim. Allah kərimdir". Bu İsa müəllimin sözləri idi. Ölümün üstünə kişi kimi cəsarətlə gedən təbiətən zərif, bu dəmir iradəli, qorxmaz insan böyük düşüncə, əməl sahibi idi.

Deyirlər ki, ölümündən bir qədər əvvəl bağ evində halı xarab olubmuş. Həyat yoldaşı Aişə xanım və qızı Aygün onun bu vəziyyətini görüb hay-haray salmağa başlayıblar. İsa danışmağa halı olmadığından barmağını dodaqlarına yaxınlaşdırıb "susun" işarəsini verib. Bununla o, qonşuları narahat etməməyi ailəsindən istəyib. Bəli o, ölüm ayağında belə heç kəsi narahat etməyə razı olmayan böyük bir insan idi.

Həyatda öz sözü, öz mövqeyi, elmdə öz izi, öz məktəbi olan prof. İ.Abdullayev insanlığı qədər alim, alimliyi qədər insan idi. Onun alimliyi insanlığını, insanlığı isə alimliyini tamamlayırdı.

İnsan ömrü bir səfər, həyat isə əvvəli, axırı görünməyən uzun bir yoldur. İsa müəllim bu yolda öz səfərini şərəflə, ləyaqətlə başa vurdu. Bu dünyada övladlarına müqəddəs and yeri, şagirdlərə elm məbədi və çoxlu əsərlər, özünə isə "rəhmət"lə yad edilən abidə qoyub getdi.

Azərbaycanın dilbər guşələrindən olan Qazax torpağı bəşəriyyətə çox dahilər, mənəviyyatımızın səmasına çox ulduzlar bəxş etmişdir. Məncə əziz dostum İsa Abdullayev həmin ulduzlar arasında öz parlaqlığı ilə seçilir və Azərbaycan elmi dünyaya öz töhfələrini verdikcə həmin ulduzun parlaqlığı gün-gündən artacaqdır.

AĞIR İTGİ

Yaşasaydı bu il altmış yaşı tamam olacaqdı. Lakin vaxtsız əcəl buna imkan vermədi. Düz bir il bundan əvvəl, əlli doqquz yaşında xalqımızın alim-vətəndaş oğlu Şakir Ağabəy oğlu Məmmədov qıflətən dünyasını dəyişdi. O, 1947-ci ilin 10

sentyabrında Masallı rayonunun Xıl kəndində kolxozçu ailəsində dünyaya göz açmışdı. Hələ körpə ikən atasını itirən Şakir yetimliklə baş-başa qalaraq həyatın bütün çətimğnliklərini öz zərif uşaq çiyinlərində daşımalı olmuşdu. Böyük qardaşı, Xıl kənd məktəbinin ilk ali təhsilli məzunu Əfruz müəllim onun əllərindən tutaraq büdrəməkdən qorumuş, ona atalıq qayğısı göstərmişdi.

Şakir orta məktəbi qızıl medalla bitirib V.L.Lenin adına APİ-nin (indiki ADPU) riyaziyyat fakültəsinə daxil olmuş, və 1970-ci ildə oranı fərqlənmə diplomu ilə bitirərək fakültə elmi şurasının qərarı ilə institutda saxlanmışdı. Elmə böyük maraq və həvəs onu daima öz üzərində işləməyə sövq edib, nəticədə institutun aspiranturasına gətirib çıxardı. Tanınmış alim, prof. Ə.M.Məmmədovun rəhbərliyi altında namizədlik dissertasiyası üzərində işləməyə başladı. Prof. Ə.Məmmədov həmin illəri belə xatırlayır: "Mən Şakirə dərs demişdim. Hələ tələbə ikən onun riyazi təfəkkürünü və məntiqini duyub ona tələbə elmi cəmiyyətinin xətti ilə elmi iş verdim və o, konfranslarda çıxışlar edərək çox böyük uğurlar qazandı. Sonra mən bu işi bir qədər də genişləndirib ona dissertasiya mövzusu kimi işləməyi məsləhət gördüm. Dissertasiyanın mövzusu belə idi: "Jevrey tipli funksiyalar sinifləri üçün kvadratur və interpolyasiya düsturlarının qurulması və onların inteqral tənliklərin həllinə tədbiqi". Bu problem ilk dəfə Şakirin dissertasiyasında tədqiq olunmuş və onun aldığı nəticələr bütün dünya riyaziyyatçıları tərəfindən qəbul edilmişdi.

Doğrudan da Ş.Məmmədov 1983-ci ildə Kiyev Dövlət Universitetində namizədlik dissertasiyası müdafiə edərkən onun rəsmi opponentləri-Ukrayna EA-nın M.Qluşkov adına Kibernetika İnstitutunun baş elmi işçisi, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor B.K.Zaderko, M.Lomonosov adına MDU-nun dosenti Y.M.Jileykin, habelə dissertasiya müdafiə şurasının üzvləri, akademik İ.İ.Lyaşko, Kiyev universitetinin professoru, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru A.M.Bobko alınan

nəticələri yüksək qiymətləndirmiş, dissertasiya müəllifinə həmin elmi axtarışları davam etdirməyi təkidlə tövsiyə etmişlər. O, bu tövsiyələrə laqeyd yanaşmadı, elmi fəaliyyətini müvəffəqiyyətlə davam etdirərək 30-dan artıq elmi əsərini keçmiş SSRİnin elmi məcmuələrində, xarici ölkə elmi jurnallarında çap etdirmişdi. Şakir müəllim aldığı elmi nəticələri alim həmkarları ilə müzakirə etməyi, fikir mübadiləsi aparmağı çox yüksək qiymətləndirirdi. Məhz buna gğrə də müxtəlif səpkili elmi konfrans, seminar və simpoziumlarda iştirak edirdi. Onun aldığı elmi nəticələr Kiyev, Sverdlovsk və başqa şəhərlərdə keçirilən konfranslarda yüksək qiymətləndirilmişdi, Şakir müəllim doktorluq dissertasiyası kimi yeni bir fundamental əsər ərsəyə gətirməyi planlaşdırırdı. Ona görə də o, ADPU-nun elmi şurasında doktorluq dissertasiyası mövzusunu təsdiq etdirmişdi.

O, təkcə alim kimi deyil, həm də gözəl bir müəllim kimi fəaliyyət göstərərək tələbə və müəllim kollektivi tərəfindən sevilirdi. Şakir müəllim 1987-ci ildən ADPU-nun riyaziyyat fakültəsinin dekan müavini, 1996-cı ildən isə həmin fakültənin dekanı vəzifəsində çalışdı. Onun fakültə dekanı vəzifəsinə seçilməsi fakültəyə yeni ab-hava, yaradıcılıq həvəsi gətirdi. Riyaziyyat fakültəsi tələbələri müxtəlif səviyyəli olimpiada və yarışlarda iştirak edərək qalib çıxırdılar. Fakültə elmi şurasının, müəllimlərinin fəaliyyətində bir canlanma əmələ gəlmişdi. O, fakültə dekanı kimi özünün yeni bir keyfiyyətini-təlim və tərbiyənin gözəl təşkilatçısı keyfiyyətini üzə çıxardı. Şakir müəllim fakültə dekanı olarkən belə elmi, elmi-metodiki fəaliyyətini davam etdirirdi. O, tələbələr üçün 10-a yaxın dərslik və dərs vəsaiti hazırlamışdı. Təhsilin təşkili sahəsində fəaliyyətini gün-gündən genişləndirirdi. O, Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət komissiyasının riyaziyyat seminarının rəhbəri kimi riyaziyyatdan test tapşırıqlərının tərtibi və seçilməsində müstəsna fəaliyyət göstərirdi.

Şakir müəllim işıqlı bir insan, əsil ziyalı idi. O, nəinki işlədiyi kollektivdə, eyni zamanda onu tanıyan bütün insanlar,

dostları arasınnda böyük hörmətə malik insan idi. Təsadüfi deyildi ki, yaşından asılı olmayaraq bütün dostları ona "Dadaş", yəni "Böyük qardaş" deyə müraciət edirdilər. Bu işıqlı insan öz ziyası ilə gənclərimizin yolunu işıqlandırır, onları Vətənə, millətimizə məhəbbət və sədaqət ruhunda tərbiyə edirdi. O, bütün insanları birliyə, milli maraqlarımız xatirinə əl-ələ verib ümumi düşmənimizə qarşı mübarizə aprmağa çağırırdı. O, Vətənini, millətini, insanları çox sevirdi.

Artıq bir ildir ki, Şakir müəllim aramızda yoxdur. Dünyasını dəyişsə də, ünvan dəyişməyib. Əvvəlki kimi onun ünvanı yaxınlarının, dostlarının, sevimli tələbələrinin, onu tanıyan hər bir şəxsin ürəyindədir.

MƏNALI ÖMÜR, İŞIQLI İNSAN

Hələ orta məktəbdə oxuyarkən yoldaşları onun balaca boyuna işarə vuraraq zarafatla deyirdilər ki, çox balacasan, səni instituta qəbul etməzlər. Lakin 1957-ci ilin payızında ("cücəni payızda sayırlar"- deyib atalar) məlum oldu ki, onun oxuduğu məktəbin məzunları arasından ali məktəbə qəbul olunan yeganə adam elə o olmuşdur.

Söhbət fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor, görkəmli nəzəriyyəçi-fizik alim İsgəndər Həsən oğlu Cəfərovdan gedir. O, 1940-cı ilin dekabr ayının 30-da İmişli rayonunun Əlipənahlı kəndində anadan olmuşdur. Uşaqlığında yay fəslini yaylaqlarda (ermənilərin «Cermuk» adlandırdıqları «Istisu» dağlarındakı Murad Təpəsi, Layla Bulağı, Qiblə Bulağı, Qırx Bulaq, eləcə də Laçın-Kəlbəcər dağlarındakı Çal Bayır, Dəli Dağ, Lilpar, Pəri Çınqılı və s.), qış fəslini qışlaqlarda (Mil-Muğan düzləri, Kür və Araz ovalıqları) keçirərək, köçəri həyat yaşayan balaca İsgəndərin zehni qabiliyyətinin formalaşmasında və inkişafında gəzdiyi yerlərin füsunkar təbiəti xüsusi rol

oynamışdır. 1951-ci ildə ailəsi oturaq həyata başladıqda, müəllimlərin onunla kiçik müsahibəsindən sonra onu birbaşa Sərxanlı kənd orta məktəbinin 5-ci sinfinə qəbul edirlər. 1957-ci ildə orta məktəbi bitirdikdən sonra Azərbaycan Dövlət Universitetinun (hazırkı BDU-nun) fizika-riyaziyyat fakültəsinə qəbul olmuşdur. Universitetdə oxuyarkən müəllimləri bu balacaboy, arıq cüssəli oğlanın iti düşüncəsinə, məntiqi mühakimələrinə, geniş fantaziyasına heyran qalmışdılar. İsgəndərin istedadı və qabiliyyəti onun gələcək yolunu artıq müəyyən etmişdi. O, nəzəriyyəçi fizik olacaqdı! 1962-ci ildə BDU-nun Fizika fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirən Isgəndəri universitetdə saxlayırlar və elə həmin il o, dünya ali təhsil müəssisələrinin flaqmanlarından olan M.V.Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinun (MDU-nun) aspiranturasina daxil olur. MDU-nun Nəzəri Fizika kafedrasının müdiri, böyük nəzəriyyəçi alim, professor A.Sokolovun rəhbərliyi altında elmi axtarışlarına başlayan İ.Cəfərovun tədqiqat obyekti yüksək enerjilər fizikası, xüsusi halda, elementar zərrəciklərin zəif və elektromaqnit qarşılıqlı təsirlərinin öyrənilməsi olmuşdur. Uğurlu tədqiqat işləri tezliklə öz bəhrəsini vermiş və o, 1966-ci ildə MDU-da namizədlik, 1979-cu ildə isə doktorluq dissertasiyaları müdafiə etmişdir. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, İ. H. Cəfərovun namizədlik dissertasiyası üzrə opponent olan məşhur fizik D. D. İvanenkonun (V. Heyzenberqdən asılı olmadan atom nüvəsinin proton-neytron modelini irəli sürmüş dünya şöhrətli alim) müdafiə zamanı qeyd etdiyi aşağıdakı fikir diqqəti cəlb etməyə bilməz: «Mən kafedra seminarlarından İsgəndər Cəfərovu yaxşı tanıyıram. Hesab edirəm ki, o, elementar zərrəciklər və sahə nəzəriyyəsinin ən aktual problemləri üzrə sərbəst mövzu qoymaq, həll etmək və eləcə də bu məsələlərlə məşğul olmaq istəyən gənc tədqiqatçılara rəhbərlik etmək qabiliyyətinə malik yetkin alimdir». I. H. Cəfərovun doktorluq dissertasiyası haqqında rəyində isə Rusiya EA P. N. Lebedev adına Fizika

Institutu Nəzəri Fizika bölməsinin müdiri, Nobel mükafatı laureatı, Rusiya EA-nın akademiki V. L. Qinzburq belə qeyd etmişdir: «Isgəndər Cəfərovun elmi nəticələri elementar zərrəciklər fizikasının inkişafına mühüm töhfədir. Onlar universitetlərdə keçilən xüsusi kurslara, eləcə də dərsliklərə daxil edilməyə layiqdir». Eləcə də opponentlərindən biri M. V. Lomonosov adına MDU-nun Kvant nəzəriyyəsi və yüksək enerҗilər fizikası kafedrasının professoru, məşhur nəzəriyyəçi-fizik V. I. Qriqoryev Isgəndər müəllimi və onun doktorluq dissertasiyasını bütövlükdə belə qiymətləndirmişdir: «O, sözsüz, elementar zərrəciklər fizikası sahəsində işləyən həm nəzəriyyəçilər, həm də təcrübəçilər üçün çox faydalı olacaq aktual, dərin və oriҗinal əsərdir. Bu tamamilə təbiidir, çünki Isgəndər Cəfərov elementar zərrəciklər fizikası sahəsində işləyən mütəxəssislər arasında artıq geniş tanınmış yüksək ixtisaslı alimdir».

Prof. İ.Cəfərov elementar zərrəciklər nəzəriyyəsi sahəsində öz məktəbini yaratmış, bir sıra namizədlik dissertasiyalarına rəhbərlik, doktorluq dissertasiyalarına isə məsləhətçi olmuşdur. Onun aldığı elmi nəticələr ölkəmizin hüdudlarından çox-çox uzaqlarda görkəmli alimlər tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. Hər hansı bir alimin elmi nəticələrinə digər alimin istinad etməsi birinci üçün ən yüksək elmi göstəricidir. İ.H.Cəfərovun elmi işlərinə elm nəhəngləri – Rusiya EA-nın akademikləri L.Okun, B. Pontekorvo (dahi Enriko Ferminin tələbəsi), V.Faynberq, yapon alimləri T.Kinoşita, H.Terazava və başqaları istinad edərək onun aldığı nəticələrin sanballı və mühüm olduğunu göstərmişlər.

O, əmək fəaliyyətinə 1966-cə ildə Azərbaycan Politexnik İnstitutunda (indiki AzTU-da) başlasa da, elmə olan həvəsi, əsasını qoyduğu elmi nəzəriyyəni sona çatdırmaq istəyi onu rahat buraxmamış, bu ali məktəbdə uzun müddət işləməsinə imkan verməmişdir. Iki ildən sonra, yəni 1969-cu ilin əvvəllərində o, Azərbaycan EA Fizika Institutuna baş elmi işçi

vəzifəsinə keçmiş və 1978-ci ildən 1985-ci ilə kimi həmin institutun Nüvə Fizikası laboratoriyasına rəhbərlik etmişdir. İ.Cəfərovun gəlməsilə Nüvə Fizikası laboratoriyasında elmi-tədqiqat işləri yeni vüsət almış, elementar zərrəciklərin zəif qarşılıqlı təsirləri sahəsində yeni, perspektiv istiqamət yaranmış və üğürla inkişaf etmişdir. Onun rəhbərliyi və bilavasitə iştirakı ilə laboratoriya əməkdaşlarının aldıqları elmi nəticələr uzun müddət (1978-1985-ci illərdə) SSRİ EA-nın, eləcə də mütəmadi olaraq Azərbaycan EA-nın ilin ən mühüm nailiyyətləri sırasına daxil edilmişdir.

Mən burada qarşıma professor Isgəndər Cəfərovun dərin və çoxşaxəli elmi yaradıcılığını şərh etmək məqsədi qoymamışam, qəzet məqaləsində bunu etmək heç mümkün də deyildir. Lakin onun elmi yaradıcılığının, necə deyərlər, iki anı barədə bildiklərimi məmuniyyətlə qeyd etmək istərdim.

Dördfermionlu lokal zəif qarşılıqlı təsir halında spinorların yerdəyişmə qaydasını müəyyən edən məşhur Pauli-Firts münasibətini qeyri-lokal qarşılıqlı təsir halına ümumiləşdirməklə, I.Cəfərov vacib münasibət tapmış və onun köməyilə göstərmişdir ki, zəif qarşılıqlı təsirin bir zərrəciklə mübadilə sxeminin məşhur Şvinger (Nobel mükafatı laureatı) və Tanıkava-Vatanabe modelləri ilə yanaşı daha bir variantı da mümkündür; o, həmin modeli qurmuş və ətraflı tədqiq etmişdir; qeyd edək ki, Avstriya fiziki H. Zinql lokal qarşılıqlı təsir halı üçün olan Pauli-Firts münasibətini qeyri-lokal qarşılıqlı təsir halına səhvən tətbiq edərək, belə nəticəyə gəlmişdir ki, zəif qarşılıqlı təsirin bir zərrəciklə mübadilə sxeminin üçüncü variantı Şvinger modelinə ekvivalentdır və heç bir yeni nəticəyə gətirə bilməz. İ. H. Cəfərov bu nəticənin səhv olduğunu göstərmiş və riyazi əsaslarla onu təkzib etmişdir.

İ.H. Cəfərovun elmi tədqiqatının əsas qayəsini elektromaqnit və zəif qarşılıqlı təsirlərin vahid nəzəriyyəsi üzrə işlər təşkil edir. O, zərrəciklərin elektrozəif qarşılıqlı təsirlərinin vahid nəzəriyyəsinin bir sıra variantını irəli sürmüşdür. Bu

nəzəriyyələrdən biri mütəxəssislər arasında xüsusi maraq doğurmuşdur: məlumdur ki, leptonların elektrozəif qarşılıqlı təsirlərinin vahid Vaynberq-Salam modeli ikikomponentli neytrino sxemi üzrə qurulmuşdur. Bundan fərqli olaraq, İ. H. Cəfərov leptonların vahid elektrozəif qarşılıqlı təsir nəzəriyyəsini dördkomponentli neytrino sxemi üzrə yaratmışdır. Maraqlıdır ki, bu nəzəriyyə elə yeni, incə effektlərə gətirir ki, onların təcrübədə öyrənilməsi bu gün də həll edilməmiş qalan vacib bir məsələyə işıq salardı: təbiətdə neytrino sxemlərindən hansı – ikikomponentli, yoxsa dördkomponentli sxem – daha realdır? Akademik B. Pontekorvo İ. H. Cəfərovun bu nəzəriyyəsini yüksək qiymətləndirmiş, eləcə də MDU nəzdində akademik N. N. Boqolyubov adına Mikroaləmin Nəzəri Problemləri Institutunun direktoru, MDU-nun professoru O. A. Xrustalyov I. H. Cəfərovun dördkomponentli neytrino sxemi əsasında irəli sürdüyü nəzəriyyədən bəhs edərək demişdir: «Isgəndər Cəfərovun bu nəticələri çox mühüm və prinsipial olub, leptonların həqiqi sxeminin müəyyən edilməsi probleminin həlli yolunda yeni istiqamət açır. Isgəndər Cəfərovun elmi nəticələri elementar zərrəciklərin zəif qarşılıqlı təsirlərinin təbiəti və quruluşu haqqında biliklərimizi nəzərəçarpacaq dərəcədə dərinləşdirir və genişləndirir».

İ.Cəfərov qaynayan enerjisinin bir hissəsini də Naxçıvanda Pedaqoji Institutunun çiçəklənməsinə sərf etmişdir. O, 1985-ci ildə Y.Məmmədəliyev adına Naxçıvan Dövlət Pedaqoжi İnstitutunun (NaxDPI-nin) rektoru vəzifəsinə təyin olunmuşdur. Bundan sonra institutda yeni fakültələr, laboratoriyalar, ixtisaslar meydana gəlməyə başladı, ən əsası, institut nəzdində Elmi hissə yaradıldı. Professor I.Cəfərovun apardığı bu ciddi islahatlar və təhsilin məzmununda köklü dəyişikliklər nəticəsində NaxDPİ universitet səviyyəsinə qaldırıldı. Ailə vəziyyəti ilə əlaqədar olaraq o, öz arzusu ilə rektor vəzifəsindən istefa verdi. Çoxları inanmasa da mən dəqiq bilirəm, məhz öz davamlı xahişi ilə o, rektorluqdan azad edildi (məncə, hələlik

İ.Cəfərov ilk rektordur ki, öz xahişi və ciddi təkidilə vəzifəsini tərk etmişdir).

1990-cı ildə ADPU-da Fizika fakültəsinin dekanı vəzifəsinə seçilən İ.Cəfərovun istedadının yeni keyfiyyəti üzə çıxdı. Tələbələrlə birbaşa kontaktda olan dekan İ.Cəfərov özünü bacarıqlı pedaqoq, həssas müəllim, qayğıkeş ata, yeri gələndə tələbələrin səmimi dostu, sirdaşı kimi göstərməyə başladı. O vaxt dekanlıqda onunla birlikdə işlədiyimdən, onun çoxlu müsbət xüsusiyyətlərinin, qətiyyətli və müstəqil hərəkətlərinin şahidi olmuşam. Yaxşı yadımdadır, 20 Yanvar hadisələri yenicə baş vermişdi. Həmin vaxt I.Cəfərov fakültə əmakdaşlarını toplayıb iclas keçirdi və hamımıza partiya biletindən imtina etməyi təklif etdi.

İsgəndər müəllim istedadlı nəzəriyyəçi-fizik olmaqla bərabər, deyərdim ki, həm də Azərbaycan dilinin kamil bilicisidir. Onun qurduğu cümlələrdə inanmıram ki, hər hansı bir filoloq qüsur tapa bilsin. Mən özüm bunun dəfələrlə şahidiyəm. O, yazdığın hər sözə, hər cümləyə öz əsaslı iradını bildirməyə qadir olan alimdır. İstedadlar elə belə də olurlar! İsgəndər müəllimlə işləmək həm asan, həm də çətindir. Asandır ona görə ki, o, öz işini dəqiq bilir və onunla birlikdə çalışanı səhv etməyə qoymur. Çətindir ona görə ki, hamıya qarşı çox tələbkardır. Bir sənədin fakültədən çıxması və ya məqalənin nəşrə getməsi üçün onu dəfələrlə oxuyub yoxlamalıdır.

Tələbələrin taleyi ilə bağlı hansı məsələ müzakirə olunurdusa, İsgəndər müəllim həmin məsələni hökmən tələbənin xeyrinə həll edirdi. Fakültəmizdə həmin ənənə bu gün də davam edir.

Səhhətilə bağlı İsgəndər müəllim dekan vəzifəsindən də imtina edəsi oldu və 1995-ci ildən ADPU-nun Nəzəri Fizika kafedrasının müdiri vəzifəsində çalışır.

Prof. İ.Cəfərovun təhsil sistemində çalışması birbaşa tələbələrin, ümumilikdə təhsilin xeyrinə işlədi. Məhz o, ali məktəblərdə işlədiyi müddətdə bir neçə dərslik, dərs vəsaiti,

elmi-kütləvi kitablar yazdı. Onun "Elementar zərrəciklər fizikasının əsasları" adlı dərsliyi ölkəmizin universitetlərinin fizika fakültələri tələbələri üçün çox əhəmiyyətli olub, bu sahədə yazılan ilk kitabdır. Onun elmin kütləviləşdirilməsi istiqamətində görülən işləri də xüsusi önəm daşıyir. İsgəndər müəllimin yazdığı elmi-kütləvi kitablar məhz bu məqsədə xidmət edir. Nisbilik nəzəriyyəsinin mühüm nəticələrindən olan kütlənin sürətdən asılılığı düsturunun uzun müddət düzgün təfsir olunmaması Azərbaycan dilində ilk dəfə İsgəndər müəllimin geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutduğu "Doğrudanmı kütlə sürətdən asılıdır və doğrudanmı enerji olan yerdə həmişə kütlə də vardır?" kitabçasında ətraflı əsaslandırılmışdır.

Dünyanın elm və texnikanın sürətlə inkişaf etdiyi bir sıra ölkələrinin (Rusiya, ABŞ, Almaniya, Ingiltərə və s.) mötəbər dövri elmi icrnallarında, toplularında və digər məcmuələrində 160-dan çox elmi əsərin, eləcə də ana dilində nəşr olunan 8 kitabın müəllifi olan İ.Cəfərov 70 yaşı haqlasa da, bu gün də tükənməz enerжi və gənclik həvəsi ilə çalışır, elmi axtarışlar aparır, mühazirələr oxuyur, kitablar yazır.

Mən, əziz dostum – görkəmli nəzəriyyəçi-fizik, istedadlı müəllim, gözəl insan, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti Nəzəri fizika kafedrasının müdiri, professor İsgəndər Həsən oğlu Cəfərovu 70 illik yubileyi münasibətilə ürəkdən təbrik edir, ona möhkəm cansağlığı, tükənməz elmi və pedaqoji fəaliyyətində yeni-yeni uğurlar arzulayıram!

P.S.Bu kitab çapa hazırlanmazdan bir qədər əvvəl İskəndər müəllim AMEA-nın müxbir üzvü seçilmişdir. Onu bu münasibətlə ürəkdən təbrik edir, can sağlığı və yaradıcılıq uğurları arzu edirəm.

MÜSTƏNTİQİN ETİRAFI

Qarabağ müharibəsindən nə qədər çox danışılsa da, nə qədər çox yazılsa da, düşünürəm ki, bu hələ azdır. Çünki bu döyüşlərdə birbaşa iştirak etməyənlər üçün onun miqyasını, dəhşətlərini təsəvvür etmək mümkünsüzdür. Mən Məmməd Quluyevin yenicə çapdan çıxmış "Müstəntiqin etirafı" (M.Quluyev "Müstəntiqin etirafı", Bakı, "Mütərcim", 2014) sənədli povestini oxuduqdan sonra bir daha buna əmin oldum. Ermənilər Qarabağda heç bir müharibə qanunları çərçivəsinə sığmayan vəhşilikləri ilə hətta faşistləri belə kölgədə qoymuşlar. Əsərin müəllifi bu müharibənin iştirakçısı və erməni alçaqlıqlarının şahidi olduğundan hadisələrin təsviri real və inandırıcıdır..

"Müstəntiqin etirafı" sənədli povestinin əsas süjet xətti Qarabağda bir kəndin-Qaradağlı kəndinin müdafiəsi və erməni vəhşiləri tərəfindən işğal olunması üzərində qurulmuşdur. Əsər Respublika Prokurorluğunun bu kəndin işğalı ilə bağlı açdığı cinayət işinin materialları əsasında yazılmışdır. Əsərdə iki gəncin sevgi, məhəbbət məsələsi də müəyyən yer tutur.

Hər şeydən əvvəl qeyd edim ki, əsərin müəllifi mayor M.Quliyev Respublika Prokurorluğunun müstəntiqi kimi Qarabağa xidməti ezamiyyətə göndərilmiş, döyüşlərdə birbaşa iştirak etmişdir. Və əsərin məzmunundan, döyüşlərin təsvirindən məlum olur ki, müəllif hadisələrin içində olduğundan verdiyi məlumatlar düsüst və inandırıcı, təsirli və təbiidir. Müəllifin Qarabağa ezamiyyəsi uzun müddətli olduğundan, müstəntiq kimi fəaliyyəti ilə yanaşı müxtəlif kənd və yaşayış məntəqələrinin müdafiəsində iştirak etdiyindən o yerlərin coğrafiyasını da yaxşı bilir və konkret faktlarla müdafiənin qurulma imkanlarından bəhs edir.

Əsər təsadüf nəticəsində öz həmkəndlisini tüfənglə qətlə yetirən Tural adlı gəncin faciəsiylə başlayır. Hadisə Tural və

yaşıdları (onlar orta məktəb şagirdləridir) kəndin müdafiəsində duran həmkəndli döyüşçülərə yemək aparan zaman baş verir. Bu faciə onu həyatının sonuna kimi izləyir. Tural atasını, anasını və qardaşını itirir, özü isə əsir düşür.Əsirlikdən azad olduqdan sonra (onu erməni əsirlə dəyişirlər) təsadüfən qətlə yetirdiyi Kamranın əmisi Hakimin tələsinə düşür. Heç bir müqavimət göstərmədən, götür-qoy etmədən onun tapşırıqlarını yerinə yetirir və özü də bilmədən cinayət əməlləri törədir. (Onun ayrı çarəsi də yoxdur. Belə ki, Hakim əsirlikdən yenicə azad olmuş yeniyetmənin adına bir neçə yalançı müəssisələr açdırır, müxtəlif maxinasiyalar edir və nəticədə Tural vergidən yayınma maddəsi ilə həbs olunur. Tural hey susur, haqsız ittihama etiraz etmir, vaxtilə Kamranın qətlinə görə cəzanı indi çəkmək istəyir. Fırıldaq yolu ilə milyonlar qazanan Natiq isə üçmərtəbəli villasında oğlu qətlə yetirildikdən sonra xəstələnib dəlixanaya düşür.

Əsərin əsas hissəsi Qaradağlı kəndinə, kənd əhalisinin müharibə dövründəki əhval-ruhiyyəsinə, onların doğma yurda bağlılığına,dözümünə, şücaətinə və mübarizliyinə həsr olunmuşdur. Qaradağlının müdafiəsində Hakim kimilər yoxdur. Orda kolxoz sədri Fəxrəddin kişi var, Sahib var, Tural var, qonşu kənd məktəbinin direktoru var,necə deyərlər "pəpə yeyəndən məmə yeyənə kimi" kəndin bütün sakinləri var. Erməni tərəfdən isə döyüşlərə rəhbərliyi xaricdə erməni diasporunun nümayəndəsi Aqo adlı bir daşnak edir. Erməni tərəfdən döyüşlərin əsas siması xüsusi təlimlər keçmiş,Suriya və Livandan pul ilə ələ keçirilmiş və Qarabağa gətirilmiş muzdlulardır. Onlar xüsusi qəddarlıqla azərbaycanlıları qətlə yetirir, öldürülənlərin hesabatını xüsusi dəftərçədə qeyd edir, alacaqları pulu hesablayırlar.

Əsərdə bir sıra bildiklərimiz dəqiqləşdirilir və bilmədiklərimizə aydınlıq gətirilir. Əvvəla bir daha əmin oluruq ki, erməni tərəfdən döyüşü aparan əsasən xarıci ölkələrdən gələn ermənilər və daşnaksütun partiyasının təsiri altına düşən yerli

ermənilərdir.Bu ermənilər əlbəttə Qarabağ ermənilərinin hamısı deyil. Buna yolu azıb Liana adlı erməni qızının evinə gələn Turala ev sahibi və ev sahibəsinin münasibəti göstərir. Məlum olur ki, ev sahibi Turalın atası il dost olmuşdur. Lakin C.Cabbarlının "1905 ci ildə" əsərində olduğu kimi burada İmanverdi-Allahverdi qarşıdurması baş verməmişdir. Ev sahibi Turalı erməni quldurlarından qorumaq üçün kəndlərinin sərhəddinə kimi ötürür. (Bakıda qarışıqlıq düşən zaman azərbaycanlılar azmı ermənіyə evlərində sığınacaq vermişdilər?)

Əsərdə bir daha göstərilir ki, Qarabağ döyüşlərində qarabağlılarla yanaşı Azərbaycanın demək olar ki, bütün bölgələrindən gələn könüllülər iştirak etmişlər. Bakı, Şəki, Lənkəran, Naxçıvan və s. Masallıdan olan Ceyhun və qardaşı valideyinlərindən xəbərsiz universitet təhsillərini yarımçıq qoyub Qarabağa döyüşməyə getmişlər. Ceyhun bu döyüşlərdə qardaşını itirir. Belə itkilərimiz çox olub. Vətənə sevgi, torpaq təəssübü və qeyrət igidlərimizi ruhdan salmamış və Vətən uğrunda döyüşlərdə daha mübariz olmağa səsləmişdir. Çox təəssüflər olsun ki, bu insanların mübarizə əzmi o vaxtkı Respublika rəhbərliyi tərəfindən layiqincə dəyərləndirilməmiş, neçə-neçə qoca,cavan qız-gəlin, uşaq erməni gülləsinə tuş gəlmiş və yaxud da bu faşistlərinin girovluğunda qalmışdır.

Əsərdə erməni əsirliyində qalan azərbaycanlılara edilən zülmlər, insanlığa sığmayan əclaflıqlar oxucunu dəhşətə gətirir. M.Quliyev bir hüqüqşünas kimi erməni cinayətlərinə hüquqi qiymət verir. Diqqəti çəkən məqamlardan biri də əsirlərin dəyişdirilməsi prosesidir. Müəllif bu prosesi əsərdə ətraflı işiqlandırır. Azərbaycan əsirliyində olan erməni qızı dəyişmə zonasında çox qıvraq və gülə-gülə sərhəd xəttini keçib babasının qucağına atılır, erməni əsirliyində olan azərbaycanlı isə zorla, taqətsiz özünü sərhəd xəttinə yetirir. Bu prosesi müşahidə edən Livanlı Tiqranda Azərbaycan tərəfinə rəğbət yaranır. Lakin buna baxmayaraq o, öz əclaflığından- azərbaycanlıları qətlə yetirmək

niyyətindən vaz keçmir. Necə deyərlər “ilanın ağına da qarasına da lənət”.

Əsərdə yığcam şəkildə olsa da, 20 noyabr vertalyot qəzasına da toxunulub. Müəllifə görə bu hadisə bizim şimal qonşularımızın düşünülmüş ssenarisi əsasında törədilib. Qəzanın baş verməsi və prosesin özü əsərdə çox inandırıcı şəkildə verilmişdir.

İki gəncin sevgisi ilə başlayan əsər həmin sevginin uğursuzluğu ilə sona yetir. Əlbəttə tökülən o boyda qanın üstündə bu iki gəncin xoşbəxtliyi baş tutmazdı. Krasnodara köçən erməni qızı Liananın bir oğlu olur, adını Tural qoyur. Liana elə oradaca qünyasını dəyişir. Vergi müfəttişləri tərəfindən təqsirləndirilən Tural isə 3 illik məhbus həyatından sonra azadlığa çıxır. Bir sıra məcburi köçkünlər kimi gələcək haqqında düşüncələrə dalır. O, elə bu düşüncələr içində dünyasını dəyişir. Əsərdə düşündürücü məqamlar çoxdur.

Əsərin sonunda müəllif erməni gülləsinə tuş gəlmiş 90-dan artıq Qaradağlı kənd sakinlərinin siyahısını və onlar haqqında qısa məlumat vermişdir. Məncə, bu kitab doğma Qaradağlı uğrunda canından keçənlərin ruhuna böyuk sayğı göstəricisi olub, geniş oxucu kütləsinin diqqətini cəlb edəcəkdir. Belə ki,əsər Qarabağ savaşındakı bəzi qaranlıq məqamları işıqlandıra bilir.

FƏDAKAR ALİM, GÖRKƏMLİ PEDAQOQ

Mədəd müəllimlə tanışlığımızdan əvvəl onun oğlu Müşfiqlə tanış olmuşdum. Müşfiqlə tanışlığım isə məndə Mədəd müəllimin ailəsi, ümumiyyətlə Çobanovlar haqqında ilk xoş təəssüratlar yaratmışdı. Mədəd müəllimin özü ilə ilk tanışlığım şair R.Abdullayevin yaradıcılıq gecəsində olmuşdu. O, həmin gecəyə R.Abdullayevin yaradıcılığına həsr olunmuş sanballı əsəri ilə gəlmişdi. O zaman biz bir masa arxasında oturduq. Görünür hər ikimizin müəllimliyimizi nəzərə alıb, sonralar da Ramiz müəllim bizi həmişə öz məclislərində eyni masa arxasında oturdardı. Bu görüşlər aramızda isti münasibətlərin yaranmasına səbəb oldu və mən Mədəd müəllimin 60 illik yubileyinə dəvət olundum. Məhz onun bu yubileyində səslənən çıxışlar, çap olunan avtobioqrafik məlumatlar məndə onun həyatı və yaradıcılığı haqqında geniş və obyektiv təsəvvur yaratdı. Gürcü ədəbi mühitində yetişən, yazıb yaradan, filologiya elmləri doktoru, professor adına kimi yüksələn M.Çobanov doğrudan da fədakar alim,görkəmli pedaqoqdur. Onun yaradıcılığı çox şaxəlidir. O, Azərbaycan dilçiliyinin bir sıra aktual problemlərinə həsr olunmuş çox saylı əsərlər çap etdirməklə yanaşı ədəbi tənqid və jurnalistika, pedaqogika, dillərin tədrisi metodikası, tarix və hərbi tarix sahəsində qələmini sınamış və sanballı əsərlər yaratmışdır.

M.Çobanovun pedaqoji fəaliyyətinin qızıl səhifələrindən biri Gürcüstan Respublikasının Təhsil Nazirliyinin təklifi ilə Azərbaycan məktəbləri üçün 1992-1993-cü illərdə yazdığı fənn proqramları və "Azərbaycan dili", "Azərbaycan-Türk dili" dərslikləridir. O, həmin dərslikləri yazmaqla qonşu ölkədə yaşayan həmvətənlərimizə ölçüyəgəlməz xidmət göstərmişdir. Onun yaradıcılığında Borçalı mövzusu xüsusi yer tutur. Borçalı alimləri və toponimləri barədə əsərləri doğulub boya-başa yetdiyi yurda böyük məhəbbətin, gərgin əməyin bəhrəsidir.

Azərbaycan Ali Hərbi Dənizçilik məktəbində keçirilən yubileyində mənə Mədəd müəllim haqqında çox şeylər məlum oldu. Sovet dönəmində rus dilində fəaliyyət göstərən bu məktəbin müstəqillik dövründə tezliklə Azərbaycan dilində fəaliyyət göstərməsi üçün Mədəd müəllim Azərbaycan Təhsil Nazirliyi tərəfindən bu məktəbə "Dillər" kafedrasına müdir vəzifəsinə göndərilmişdir. O, məktəbdə bütün normativ sənədlərin Azərbaycan dilinə tərcüməçisi olmaqla yanaşı, bir sıra dərslik və dərs vəsaitlərinin, habelə tədris proqramlarının müəllifi və tərcüməçisi olmuşdur. Mədəd müəllim məktəbdə kursantların intelektual səviyyələrini yüksəltmək məqsədilə müxtəlif dərnəklər yaratmış, konfrans və viktorinalar təşkil etmiş, özü baş redaktor olmaqla çoxtirajlı "Dalğalar qoynunda" qəzetinin çap olunmasına nail olmuşdur..Həmin məktəbin Azərbaycan dilində uğurlu fəaliyyətində Mədəd müəllimin də zəhməti vardır.

Tale mənə Mədəd müəllimin 70 illik yubileyində də iştirak etməyi qismət elədi. Onun haqqında yazılan avtobioqrafik kitabla tanış olduqdan sonra təəccülənməyə bilmirsən. İki yubiley arası müddətdə bu insan necə məhsuldar işləmiş, nələr yaratmışdır?!

Millətinə sədaqətli, Vətəninə bağlı, Ulu Borçalını sonsuz məhəbbətlə sevən, görkəmli alim və pedaqoq, müdrik ağsaqqal, gözəl insan, filologiya elmləri doktoru, professor Mədəd Çobanov çoxsaylı kitabların və elmi əsərlərin müəllifidir. Məncə onun əsərləri siyahısında başda Müşfiq Mədəd oğlu durur.

Mədəd müəllimi 75 illik yubileyi münasibətilə ürəkdən təbrik edir, möhkəm can sağlığı və yaradıcılıq uğurları arsulayıram! Onun irəlidə qeyd etdiyim kimi 60 və 70 illik yubiley təntənələrində iştirak etmişəm. O gün olsun 80, 90, 100 illik yubileylərində iştirak edək!

ELMİMİZİN VƏ ELİMİZİN AĞSAQQALI

Yaxşı yadımdadır, biz fizika fakültəsini bitirəndə dövlət imtahanı komissiyasının sədri Azərbaycan EA-nın Fizika institutunun əməkdaşı idi. O vaxt biz onun haqqında məlumatlı olmasaq da əmin idik ki, ən azı elmlər doktorudur. Lakin onun II Dünya savaşı iştirakçısı olduğu heç ağlımıza da gəlmirdi. O vaxtlar biz tələbələr arasında belə bir fikir formalaşmışdı ki, Akademiya işçiləri öz dar ixtisaslarına möhkəm qapandıqlarında ümumi kursu tamam unutmuşlar. Lakin elə ilk imtahandan bizim komissiya sədrimiz bu fikri tamamilə alt-üst etdi. O elə suallar verir və aldığı cavabları elə şərh edirdi ki, komissiyanın diğər üzvləri (illərlə ali məktəblərdə fizikanı tədris edən) öz maraqlarını gizlədə bilmirdilər. Sədr şəxsən özü məni sorğuya tutdu. Adətən tələbələrin bilikləri imtahan tam qurtardıqdan sonra komissiya üzvlərinin birgə məsləhətləşməsi nəticəsində qiymətləndirilir. Lakin sədr imtahanın sonunu gözləmədi. Son sualına cavab verdikdən sonra dərhal "əla" dedi. Dövlət imtahanı qurtardıqdan sonra o, məni yanına çağırıb aspiranturaya, özü də Fizika institutunun aspiranturasına daxil olmağı tövsiyyə etdi. Bununla da mənim gələcək həyat yolumun seçimində tərəddüdlərə son qoyuldu. Mənim ali təhsildən sonrakı yoluma işıq saçan o vaxtlar (1967-cü ildə) fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor, hazırda AMEA-nın həqiqi üzvü, fizika-riyaziyyat və texnika elmləri bölməsinin akademik katibinin müavini, Əməkdar elm xadimi, 90 illik yubileyini bu yaxınlarda qeyd edəcəyimiz Maqsud İsfəndiyar oğlu Əliyev idi.

M.Əliyev 1924-cü ilin 27 avqustunda Tbilisi şəhərində ziyalı ailəsində dünyaya gəlmişdir. O, 1941 ci ildə orta məktəbi "əla" qiymətlərlə bitirib, Tbilisi Dövlət Universitetinin fizika-riyaziyyat fakültəsinə daxil olmuşdur. Lakin II Dünya müharibəsinin başlanması səbəbindən o universitetdə təhsilini yarımçıq qoyaraq ordu sıralarında faşistlərlə döyüşə

yollanmıdır. 1946-cı ildə SSRİ Ali Sovetinin fərmanı ilə "Almaniya üzərində qələbəyə görə" medalı ilə təltif olunmuşdur. Müharibə qurtardıqdan sonra o, univeristet təhsilini Bakıda, ADU-da (indiki BDU) tamamlamışdır.

Maqsud müəllim elmimizdə bir sıra ilklərə imza atıb. O, selenin kristallaşmasına, elektrik, optik və istilik xassələrinə aşqarların təsirini ilk olaraq tədqiq edərək bir sıra maraqlı və dəyərli nəticələr almışdır. O, müəyyən etmişdir ki, kiçik miqdarda aşqar vurulması selenin elektrik və istilik xassələrini əsaslı surətdə dəyişir. Alimin apardığı tədqiqatlar 1957-ci ildə onun uğurla müdafiə etdiyi namizədlik dissertasiyasında öz əksini tapmışdır. Onu da qeyd edim ki, Maqsud müəllim yarımkeçiricilər sahəsində elmi məqaləsi çap olunan ilk alimdir. Düzdür, bu sahədə ondan əvvəl akademik H.Abdullayev məqalələr nəşr etdirmişdir. Lakin Həsən müəllimin məqalələri öz təcrübi hissəsini Leninqradda (indiki Sankt-Peterburq), Maqsud müəllim isə Bakıda yerinə yetirmişdi.

Maqsud müəllim Akademiyanın müstəqil Fizika institutunun yaranmasında (əvvəllər Akademiyanın Fizika və riyaziyyat institut birlikdə və direktoru da akad.Z.Xəlilov olub) H.Abdullayevlə birlikdə çiyin-çiyinə çalışıb, 1961-ci ildən öz taleyini bu institutla bağlamışdır. O, bu institutda baş elmi işçi vəzifəsindən fəaliyyətə başlamış, sonradan özünün təşəbbüsü ilə yaradılan "Yarımkeçiricilərdə köçürmə hadisələri" laboratoriyasına müdir vəzifəsinə seçilmiş və bu günə kimi də həmin laboratoriyaya rəhbərlik edir.

Prof.M.Əliyev uzun illərdir ki, klassik yarımkeçiricilər olan germanium, silisium, $A^{III}B^{V}$ tipli yarımkeçirici birləşmələr, onların əsasında bərk məhlullar, evtektikalar, mürəkkəb yarımkeçiricilərdə köçürmə hadisələrinin tədqiqi ilə məşğuldur. Bu tədqiqatlar nəticəsində o, böyük bir məktəb yaratmışdır ki, həmin məktəbin nümayəndələri Fizika institutu ilə yanaşı, Respublikamızın, eləcə də digər ölkələrin elm və təhsil ocaqlarında çalışırlar.O, ilk dəfə olaraq $A^{III}B^{V}$ birləşmələri və

onların bərk məhlullarına aid dissertasiya mövzuları təklif edərək bu işlərə rəhbərlik etmişdir.Maqsud müəllim digər ölkə və şəhərlərin tanınmış alimləri ilə əlaqə yaradaraq bu elm sahəsinin inkişafı üçün əlindən gələni etmişdir. Yarımkeçiricilərin tədqiqi sahəsində dünyaca tanımış A.F.İoffe adına Fiziki-Texniki institutunun əməkdaşları, professorlar D.N.Nasledov, L.S.Stilbans, A.P.Reqel və b. sıx elmi əlaqələri buna parlaq misaldır. Prof.D.N.Nasledov onun haqqında belə yazır: ”Əliyev Maqsud İsfəndiyar oğlu bizim ölkəmizdə və xaricdə geniş elm aləminə sadə və mürəkkəb yarımkeçiricilərdə istilikkeçirmənin tədqiqaçısı kimi tanınmışdır. O, müxtəlif Beynəlxalq konfranslarda Azərbaycan fiziklərini təmsil etmişdir. O, dəfələrlə yarımkeçiricilərə həsr olunmuş Ümumittifaq konfranslarında məruzələrlə çıxış etmiş və Bakıda keçirilən $A^{III}B^{V}$ və $A^{III}B^{VI}$ yarımkeçiricilərinə həsr olunmuş Ümumittifaq konfransının təşkilatçılarından olmuşdur”. Bu yazının sonunda söylənilən fikir Maqsud müəllimi təkcə tədqiqatçı kimi deyil, həm də elmin bir təşkilatçısı kimi xarakterizə edir. Yarımkeçiricilər fizikası sahəsində daha bir tanınmış alim, prof. A.P.Reqel Maqsud müəllimin apardığı tədqiqatların A.F.İoffenin diqqətini cəlb etdiyini (İoffe keçmiş SSRİ-də bu elm sahəsinin banilərindən olmuşdur) və yüksək qiymətlədirdiyini qeyd edir. Sonra o yazır: ”M.İ.Əliyevin rəhbərliyi altında dar zonalı yarımkeçiricilərin fiziki xassələrinin tədqiqi sahəsində kompleks tədqiqatlar uğurla aparılır. M.Əliyev və onun əməkdaşları özlərinin yaratdıqları və 700KE maqnit sahəsi almağa imkan verən impuls elektromaqnitində yarımkeçiriciləri güclü və kvantlayan maqnit sahəsində tədqiq etmişlər. Onun 1963-cü ildə nəşr olunmuş “Yarımkeçiricilərin istilikkeçirməsi” monoqrafiyası o vaxt bu məsələyə həsr olunmuş və SSRİ-də çap olunan ilk monoqrafiya idi”.

Belə hesab edirəm ki, akademik, fizika sahəsində Nobel mükafatı lauretı J.İ.Alferovun Maqsud müəllim haqqında söylədikləri oxucular üçün maraqlı olar. O yazır: ”Maqsud

İsfəndiyaroviç Əliyev Sovet və dünya elmində yarımkeçiricilər fizika və texnikasına böyük töhfələr vermiş görkəmli alim kimi tanınır. M.İ.Əliyev və onun məktəbinin yarımkeçiricilərdə fonon-elektron və fonon-fonon qarşılıqlı təsiri sahəsində apardıqları və müəyyən hissəsi onun monoqrafiyasına daxil olan tədqiqatların nəticələri SSRİ və xaricdə elm aləmi tərəfindən qəbul olunmuşdur. Sürətlə inkişaf edən yarımkeçirici elektronika üçün onun yarımkeçiricilərin istilikkeçirməsi və digər fiziki xassələrinin öyrənilməsi sahəsində tədqiqatları şübhəsiz ki, həm elmi və həm də praktiki əhəmiyyət kəsb edir. Bu işlərə akad. A.F.İoffe böyük diqqət yetiridi və məhz onun təşəbbüsü ilə M.İ.Əliyev bu tədqiqatları Azərbaycan EA-nın Fizika institutunda aparır. ”Maqsud müəllim haqqında çoxsaylı belə mütəxəssis rəyləri vardır. Fizikaya yaxın olanlar çox yaxşı bilirlər ki, həmin rəylərin, fikir və mülahizələrin müəllifləri fizika sahəsində dünya elminin nəhənglərdir.

Maqsud müəllim bir alim kimi dəfələrlə elmi nailiyyətlərimizi Almaniya, Fransa, İngiltərə, İtaliya, Türkiyə, Macarıstan və b.olkələrdə keçirilən elmi konfrans, seminar və simpoziumlarda məruzələrlə çıxış etmiş, ölkə daxilində və xaricində keçirilən mötəbər elmi məclislərin təşkilatçılarından olmuşdur.Şübhəsiz ki, onun elmi fəaliyyəti bir məqaləyə sığan deyildir. M.Əliyevin fəaliyyəti çoxşaxəlidir. O elmin gözəl təşkilatçısı olmaqla yanaşı həm də gözəl müəllimdir. Maqsud müəllim uzun müddət ADU-da (indiki BDU) yarımkeçiricilər fizikasından mühazirələr oxumuş və universitetdə belə bir kafedranın yaradılmasının təşkilatçısı olmuşdur. 350-dən artıq elmi məqalənin, 30-dan artıq patent və müəlliflik şəhadətnaməsinin müəllifi olan alim, elmi kadrların hazırlanmasında yorulmadan çalışaraq 40-dan artıq namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının elmi rəhbəri və məsləhətçisi olmuşdur. ABŞ-da yaşayan dünya şöhrətli azərbaycanlı alim L.Zadənin qeyri-səlis çoxluqlar və qeyri-səlis məntiq nəzəriyyəsinin Maqsud müəllim tərəfindən fiziki problemlərin

tədqiqi sahəsindəki işlərə, elektronların qeyri-səlis paylanmasına, fluktuasiyasına və digər məsələlərin həllinə tətbiqi dünyanın tanınmış alimlərinin diqqət mərkəzində olmuşdur. O, L.Zadənin müxtəlif ölkələrdə təşkil etdiyi konfranslarda məruzələrlə çıxış etmiş, konfransın iclaslarına sədrlik etmişdir. Konfranslarda Maqsud müəllimin fəaliyyətini L.Zadə belə dəyərləndirir: ”Prof.M.Əliyev, Kosta Bravada (İspaniya) İCAFS-2004 konfransında isti görüşümüzə görə, Sizinlə fəxr etdiyimi və Sizə məhəbbətimi, eləcə də dərin minnətdarlığımı bildirirəm. Xüsusilə, konfransda ünsiyyətimizdən çox mütəəssir oldum. Sizin dostluğunuzu və elmə verdiyiniz töhfələri qiymətləndirmək üçün təşəkkür etməyə adekvat söz tapmaqda çətinlik çəkirəm. Dərin hörmətlə, L.Zadə”. Mən bu yazımı elə burada da bitirə bilərdim. Lakin yadıma bir hadisə düşdü. 1978-ci ildə stajor kimi Paris Universitetində Bordo universitetinə bir həftəlik ezam olundum və elə orda bir Sovet stajoru ilə tanış oldum. O, yarımkeçiricilərlə məşğul idi. Mənə nəql etdi ki, bir neçə gün bundan qabaq Bordo şəhərində yarımkeçiricilərə həsr olunmuş bir konfrans keçirilib. Onun dediklərindən başa düşdüm ki, Sovet nümayəndə heyətinin tərkibində Maqsud müəllim də varmış. Hansı səbəbdənsə o, konfransa gedə bilməyib. Həmin stajorun elmi rəhbəri konfransın təşkilatçısı imiş.Oğlan deyir ki, mənim elmi rəhbərin özüylə yanaşı bir yeri boş saxladı və heç kəsi konfransın sonuna kimi orda oturmağa qoymadı. Əvvəlcədən elan etdi ki, bu yer bakılı prof.M.Əliyevindir. Bəli, bizim Maqsud müəllim belə alimdir! Elmdə, təhsildə, ictimai aləmdə öz yeri olan alimdir. O yeri tutmağa heç kim cəsarət etmir.

Akademik M.İ.Əliyevin 90 illik həyat yolu gənclərimiz üçün böyük məktəbdir. O məktəbdən yolu keçən hər bir şəxs cəmiyyətimizin layiqli üzvü olub, öz millətinə və xalqına ləyaqətlə xidmət edə bilər. Müstəqilliyimizin cavan vaxtında belə bir xidmətə çox ehtiyacımız var.

90 yaşınız mübarək olsun, Maqsud müəllim!

"Kredo", 31 oktyabr 2014

NƏBİ ƏSGƏROVUN "XƏTAİ RAYONU: MƏNƏVİ DÜNYASI, KEÇMİŞİ, BU GÜNÜ" KİTABINA

ÖN SÖZ

Geniş oxucu auditoriyası üçün nəzərdə tutulmuş bu kitab Bakının Xətai rayonunun küçə, meydan, qəsəbə adlarına həsr olunmuşdur. Qoyulan məsələlər, verilən geniş məlumatlar birbaşa Azərbaycan onomastikası problemlərinə aiddir. Təsadüfi deyildir ki,kitabın müəllifi, filologiya elmləri namizədi, dosent Nəbi Əsgərov (hazırda N.Əsgərov filologiya elmləri doktoru, professordur-red.) bu elm sahəsində tanınmış alimlərdəndir.

Kitabı oxuyan Xətai rayonu sakinləri demək olar ki, öz ünvanının tam "pasportunu" əldə etmiş olur. Yaxın keçmişdə Bakıda kimin adına deyirsən küçə, prospekt və meydanlar var idi. Lakin bu küçə və meydanların çoxunun "sahibləri"nin səxsiyyəti məlum deyildi.Rus soyadlı olanların hamısına "26-lar"dan biridir deyirdilər. Ermənilərin adını daşıyan nə qədər küçələrimiz var idi?!

Küçələrimizin, meydan və qəsəbələrimizin adları milliləşdikdən sonra sübhəsiz ki, bu ad sahiblərinin həyat və fəaliyyətləri ilə məlumatlanmaqla özümüzü mənəvi cəhətdən zənginləşdirmiş oluruq. Şah İsmayıl Xətainin həyat yolunu, Azərbaycan dövlətçiliyi uğrunda mübarizəsini bir daha yada saldıqdan sonra bu rayonda yaşamaqla necə fəxr etməyəsən?! General Əliağa Şıxlinski, Səmədbəy Mehmandarov, Cəmşid Naxçıvanski, Həzi Aslanoşun, xalq qəhrəmanları Cavanşirin, Babəkin, Qaçaq Nəbinin, söz ustadlarımız Seyid Əzim Şirvani, Məhəmməd Hadi, Abbas Səhhət, Aşıq Ələsgərin, Milli Qəhrəmanlarımız Məzahir Rüstəmovun, Rövşən Rəhimovun, Vətən uğrunda şəhid oğullarımız Natiq Əliyevin, Elman Ovçiyevin və onlarca başqalarının həyat yolu məgər bizim vətənpərvərlik, milli ruh mənbəyimiz deyildirmi?! Məhz bu kitabda xalq dəhrəmanlarımız, milli qəhrəmanlarımız, sərkərdələrimiz, görkəmli şair və ədiblərimiz, torpaqlarımızın azadlığı uğrunda canlarını qurban vermiş şəhid oğullarımız haqqında geniş material verilmişdir. Bu insanların şəxsiyyətlərinin açıqlanması, həyat yollarının işıqlandırılması, şübhəsiz ki, hər birimizdə vətənpərvərlik hisslərinin gücləndirilməsinə yardımçı ola bilər. Onun da qeyd edim ki, müəllif bu materialların bir qismini məlum mənbələrdən istifadə etməklə toplasa da, şəhidlər haqqında məlumatları isə onların valideynlərindən, dostlarından, yaxınlarından almışdır. Təqdirə layiqdir ki, müəllif təkcə faktları sadalamır, həm də bu faktlara öz münasibətini bildirir.

Kitabada Azərbaycan vətəndaşına az məlum olan və yaxud heç məlum olmayan bir sıra məqamlara işıq salınmışdır. Şəxsən mən özüm Mirzə Davud Hüseynovun adını çox eşitmişdim. Lakin bu insanın hansı fəaliyyətinə görə tariximizdə yer aldığını bilmirdim. Bu kitabı oxuyandan sonra mənə məlum oldu ki, bu insan çox böyük ictimai-siyasi xadim imiş. Təsəvvür edin ki, 30-cu illərdə bu azərbaycanlı kişi Tacikstan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi, sonradan SSRİ hökumətində

çox məsul vəzifələrdə çalışıb. Sovet quruluşu dağılsa belə, bu fakt bir azərbaycanlı kimi məndə qürur hissi doğurur.

Nəbi Əsgərovun "Xətai rayonu: mənəvi dünyası, keçmişi, bu günü" adlı kitabında belə faktlar, məlumatlar onlarcadır.

Bizcə, bun kitab bütöv bir rayonun qəsəbə, küçə, meydan adlarına həsr olunmuş ilk təşəbbüs kimi təqdirə layiqdir. Onu da bilirik ki, ilk təşəbbüslər qüsursuz olmur.

İnanırıq ki, təqdim olunan bu kitab nəinki Xətai rayonu sakinləri tərəfindən, həm də ölkəmizin bu problemlı maraqlanan oxucuları tərəfindən rəğbətlə qarşılanacaq, bütün rayonlarımız barədə də bu yöndə kitablar işıq üzü görəcəkdir.

Bakı, Nərgiz nəşriyyatı, 2003-cü il

EL AĞSAQQALI

Əhməd müəllim barəsində yazmaq mənim üçün həm asandır, həm də çətin. Asandır ona görə ki, mən hələ onuncu sinifdə oxuyandan onu tanımış, bu gözəl insan, alim-pedaqoqla ünsiyyətdə olmuş, onun elmindən, zəkasından və insanlığından bəhrələnmişəm. Çətindir ona görə ki, Əhməd müəllim artıq aramızda yoxdur və onun xəyalını xatirələrdə canlandırmalı olacağam.

....Yaxşı yadımdadır, mən Boradigah qəsəbəsində orta məktəbin 10-cu sinifində oxuyurdum. Məktəbimizə yeni direktor təyin etdilər. O zaman məktəbdə şagird təşklatı adlı bir təşkilat var idi. Yeni direktorun gəlişi ilə əlaqədar həmin təşkilatın iclası cağırıldı. Yeni direktorumuz konspektsiz-filansız düz 20 dəqiqə çıxış etdi. Elə çıxış etdi ki, ilk görüşdən şagird kollektivinin məhəbətini qazandı. Sevindik ki, bizim belə natiq direktorumuz var. Bu, Əhməd müəllim idi. Sevincimiz uzun sürmədi. Təxminən 6-7 aydan sonra Əhməd

müəllim bizim məktəbi tərk etdi. Demə, o bizim məktəbə işləməyə gələrkən artıq V.İ.Lenin adına APİ-nin pedoqoqika kafedrasının aspirantı (qiyabi) imiş. Və institutun rəhbəərliyi Əhməd müəllim kafedraya işləməyə dəvət edibmiş.

....APİ-də oxuyurdum. Bir gün "Pedaqoqika tarixi"ndən bizə dərs deyən dosent Ə.Tağıyevin əvəzində auditoriyaya Əhməd müəllim daxil oldu. Biz o vaxt öyrənmişdik ki, humanitar fənlərdən dərs deyən müəllimlər konspektsiz auditoriyaya daxil olmurdular. Lakin Əhməd müəllim bir nəfəsə bir qoşa saatlıq dərsi sinədəftər bizə keçib, sanki hamını ovsunladı.

....Dördüncü kursda oxuyurdum Bütün qiymətlərim "əla" idi. Yalnız birinci kursda "Riyazi analizdən" dörd qiyməti almışdım. Əhməd müəllim əmim Qubad, dayım Əlirza ilə çox yaxın olduğundan bu barədə məlumatı var idi. Bir gün institutda məni görüb soruşdu:

-Vaqif sən istəmirsən ki, "Riyazi analiz"dən də "beş " qiyməti alasan?

-İstəyirəm, -dedim. Amma "Riyazi analiz"dən iki dəfə imtahan vermişəm. Bir dəfə "dörd", bir dəfə isə " beş"qiymət almışam.

- Nə olsun ki?.. gərək hər ikisi "beş" olsun, -dedi.

Mən yenidən imtahan vermək üçün göndəriş almağın cətinliyini ona söyləyəndə Əhməd müəllim:

Göndəriş almaq məndən, imtahan vermək səndən,- dedi. Sonra gülümsəyərək:

-Yoxsa imtahandan qorxursan?- soruşdu.

Mən imtahanı "beş"ə verəcəyimi söyləyəndə o mənə:

-Sabah dərsdən sonra dekanlığın qabağında ol, - dedi.

Ertəsi gün göndəriş alıb mənə verdi. Və tapşırdı ki, biliyimə tam əmin olandan sonra təkrar imtahana gedim. Həmin imtahandan "beş" qiymət aldıqdan sonra Əhməd müəllimin necə sevdiyini təsvir edə bilmirəm. O, doğma balasının müvəffəqiyyətinə sevinən kimi sevinirdi.

...APİ-də laborant işləyirdim. Kafedramızın dossenti, mərhum Müseyib Bəşirovla dostluq edirdik. Hər ikimizin subay vaxtlarımız idi. Dənizkənarı bulvarda oturub dənizə tamaşa edirik. Düzü, yaxşı nahar etməyə pulumuz da yox idi. Birdən uzaqdan Əhməd müəllimi gördük. Demə, o da bizi görübmüş və bizə doğru gəlirdi. Salamlaşdıq. Hal-əhval tutub birdən:

-Ə, bura baxın, subaylar, ac adamlara oxşayırsınız, dedi. - Deyəsən, axı nahar etməmisiniz?

Biz etiraz edərək bildirdik ki, yemişik (ağsaqqaldan utandıq). Əhməd müəllim sözümüzü bitirməyə qoymadı... Və bizi "***Mirvari***"i kafesinə apardı. Oturduğumuz yerdən **"*Mirvari*"** kafesinə kimi təxminən 200-300 metr məsafə vardı. Biz kafeyə çatana kimi Əhməd müəllim o qədər adamla salamlaşıb görüşdü ki, məndə bütün Bakının onu tanıması təsəvvürü yarandı. Kafedə o, balıq kababı sifariş etdi. Sonra nə içmək istədiyimizi soruşdu. Cavab gözləmədən:

-İndi yaydır istidir, araq ürəyə ziyandır. Hamısından yaxşı "Sadıllı"dır – dedi.

Yeyib içəndən sonra evə getməyi tapşırdı. Özü yenidən "Mirvari"yə qayıtmalı oldu. Belə ki, biz oradan cıxanda məhrum yazıcı–jurnalist Əlfi Qasımov bir necə yoldaşla bizimlə üz-üzə gəldi. Və onlar Əhməd müəllimi geri qaytardılar.

...Bir dəfə Əhməd müəllim məni yanına cağırdı. O vaxt respublikamızın yenicə müstəqil addımlarını atırdı və yeni-yeni cəmiyyətlər, mədəniyyət mərkəzləri yaradılmışdır. Əhməd müəllim "Viləş" xeyriyyə cəmiyyətini yaratmaq fikrində olduğunu söylədi. Sonra o mənə:

-Sənin cəmiyyət yaratmaqda təcrübən var. (O mənim sədr olduğum "Körpü " cəmiyətinin nəzərdə tuturdu.) Bəzi təşkilati işlərdə də bizə sən də kömək et, -dedi.

Əlbəttdə, bu cəmiyyətin yaradılması üçün çalışan yoldaşlarla yanaşı mən də Əhməd müəllimin verdiyi tapşırıqları can-başla yerinə yetirməyə səy etdim. "Viləş" xeyriyyə

cəmiyyəti, bəzi cəmiyyətlərdən fərqli olaraq hər çür yerliçilik, tayfabazlıq, millətçilik və s. kimi ziyanlı meyllərdən uzaq oldu. Çünki bu cəmiyyətdə rəhbərlik edən şəxs sözün əsl mənasında ağsaqqal idi. Biz həmin dövrdə yaradılan bəzi xeyriyyə cəmiyyətlərinin siyasi fəaliyyətinə meylini, milli-etnik intriqaların qızışdırılmasında cənfəşanlığını yada salıb, Əhməd müəllimin Respublika Prezidenti H.Əliyevin yanında qondarma "Talış Muğan Respublikası"nın yaradılması ilə əlaqədar keçirilən müşavirədəki çıxışını nəzərə alsaq, "Viləş" xeyriyyə cəmiyyəti sədrinin nə qədər müdirk bir ağsaqqal olduğuna əmin olarıq.

...Oğlu Həsənin toyuna hazırlaşırdı. Toyun harada keçirilməsi barədə mənimlə bir neçə dəfə söhbət etdi və dedi:

-Vaqif, bu, mənim sonuncu övladımın toyududur. İstəyirəm toya çox adam dəvət edim. İstəyirəm ki, ətrafımda balalarım, nəvələrim, yaxınlarım olsun.

"Azərbaycan" mehmanxanasının "xalçalı" zalında keçirilən toyun "qəhrəmanları" doğurdan da Əhməd müəllimin balaları, nəvələri oldular. Onun övladları mütəmadi olaraq ona yaxınlaşır, onu öpür, təbrik edirdilər. Mən özüm toy ərzində Əhməd müəllimin azı 7-8 dəfə öpüb qucaqlayıb təbrik etmişəm. İndi düşünürəm: bu nə idi? Nə üçün həmin gecə Əhməd müəllimə diqqət, necə deyərlər "norma"dan çox çox artıq idi. Bəlkə, hamının ürəyinə dammışdı ki, bu onun son toy məclisidir, son şənliyidir. Həmin məclisdə ağsaqqal professor X.Məmmədov çox gözəl çıxış etdi. O, Əhməd müəllimin ilk övladının toyunda kimlərin, sonrakı toylarda daha kimlərin iştirak etdiyini xronoloji ardıcıllıqla xatırlatdı. Son toyda iştirak etməyən dostları yada saldı. Həmin anda mən Əhməd müəllimin üzünə baxdım . Sifətində dolmuş bulud cizgiləri gördüm. ..

Əziz oxucum! Əhməd müəllim haqqında nə qədər danışsam, nə qədər yazsam, bitməz. Ona görə mən bu qısa xatirələrimi poeziyanın dili ilə yekunlaşdırmaq istəyirəm:

Başı qarlı dağ idi,
Qaynayan bulaq idi,
Ağsaqqalla ağsaqqal,
Uşaqla uşaq idi
Əhməd müəllim.

Buz qırardı gözləri,
Qandırardı sözləri,
El üçün alışmağa
Çağırardı bizləri
Əhməd müəllim.

Xeyirxahlıq əkərdi,
El qeyrəyi çəkərdi,
Bilməyənlər qoy bilsin:
Yıxıtmazdı, tikərdi
Əhməd müəllim.

Qapı döyən çavuşdu,
Nə qaldı, nə sovuşdu?!
Masallı torpağına
Tələsərək qovuşdu
Əhməd müəllim.

Dünya hələ olacaq,
Boşalacaq, dolacaq...
İnanıram qəlblərdə
Həmşəlik qalacaq
Əhməd müəllim !

Allah sənə rəhmət eləsin Əhməd müəllim!

F.Əkbərov - Mənalı ömürdən səhifələr. Bakı, 1998

UCA ZİRVƏLƏR FATEHİ İŞIQLI İNSAN

Görkəmli cərrah-kardioloq, böyük vətəndaş-alim, tibb elmləri doktoru, professor, Beynəlxalq Cərrahlar Cəmiyyətinin həqiqi üzvü Heybət İzzət oğlu Abdullayev keçən əsrin 60-cı illərinin sonu, 70-ci illərin əvvəllərində özünün mürəkkəb və orijinal cərrahi əməliyyatları ilə nəinki keçmiş SSRİ-də, hətta bütün dünyada ad çıxarmışdı. O, Azərbaycanda ürəyə cərrah bıçağını ilk toxunduraraq ilk dəfə süni qan dövranı aparatı ilə ürəkdə cərrahi əməliyyat aparmışdır. Prof. H. Abdullayev dünyada ilk olaraq yüksək təzyiq altında-barokamerada cərrahi əməliyyat apararaq həyatdan əlini üzmüş xəstəni yenidən həyata qaytarmışdır. Belə əməliyyatların, belə uğurların sayı çoxdur. Gəlin söhbətimizə əvvəldən başlayaq.

Heybət Abdullayev 15 may 1929-cu ildə Bakı şəhərində dünyaya gəlmişdir. O, 1947-ci ildə Bakı şəhərindəki 1 saylı orta məktəbi, 1954-cü ildə isə N.Nərimanov adına Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun müalicə-profilaktika fakültəsini bitirmişdir. Təyinatla Əli-Bayramlı (indiki Şirvan) şəhərinə həkim vəzifəsinə göndərilən H.Abdullayev orada 4 il işləmişdir. Hələ rayonda işləyərkən elmə böyük maraq göstərən gənc həkim 1957-ci ildə kənd təsərrüfatının travmalarına həsr olunmuş elmi əsərini çap etdirmişdir.

H.Abdullayev 1958-ci ildə Lenin ordenli Ş.M. Seçenov adına I Moskva Tibb İnstitutunun aspiranturasına daxil olaraq, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, SSRİ Dövlət mükafatları laureatı, akademik Boris Vasilyeviç Petrovskinin rəhbərliyi altında elmi axtarışlarına başlamışdır. Akademik B.V. Petrovski gənc Heybətlə tanışlığının ilk günlərindən onun böyük gələcəyi olacağına inanmış və uğurlarına ümid bəslənmişdir. Sonralar akad B.V. Petrovski H.Abdullayev haqqında belə fikirləri söyləyəcək: «H.Abdullayev SSRİ-nin görkəmli cərrah və

klinisistidir. O, tibb də yeni olan bir sıra əməliyyatları təklif və tətbiq etmişdir. H.Abdullayev Azərbaycanda bir sıra cərrahi əməliyyatların ilk dəfə olaraq aparmışdır. Bunlara misal olaraq qazanılmış ürək qüsurları zamanı mitral komissurotomiyanı, aorta koarktasiyanın, mitral komissurotomiyalı trombetomiyanı və b. göstərmək olar. Prof. H.Abdullayevin cərrahlıq fəaliyyətində zəfəri, qazanılmış və anadangəlmə ürək qüsurları zamanı quru ürəkdə apardığı müvəffəqiyyətli əməliyyatlardır. Bu cür əməliyyatlar Sovet postməkanında Moskva, Lcninqrad, Kiyev şəhərlərində, xarici ölkələrdə isə ABŞ, İngiltərə, Fransa və AFR-da aparılır. Prof. H.Abdullayev SSRİ-də ilk dəfə olaraq koranar çatışmazlıq zamanı ilk on müvəffəqiyyətli aortakoranar şuntlanma əməliyyatım aparmışdır». Bir daha qeyd edim ki, bu sözləri H.Abdullayevin elmi rəhbəri akad. B.V.Petrovski söyləmişdir. H.Abdullayev isə 1961-ci ildə «Döş sümüyü arxası zob xəstəliyinin cərrahi müalicəsi» adlı namizədlik dissertasiyasını müvəffəqiyyətlə müdafiə etdikdən sonra 1965-ci ilə kimi I Moskva Tibb İnstitutunun A.Martınov adına qospital cərrahiyəsi klinikasında Klinik və eksperimental cərrahiyə institutunda kiçik elmi işçi, baş elmi işçi vəzifəsində çalışmışdır. 1965-ci ildə H.Abdullayev 36 yaşında müvəffəqiyyətlə doktorluq dissertasiyasının müdafiə etmişdir.

H. Abdullayev uzun müddət akad. B.V .Petrovskinin rəhbərlik etdiyi klinikada çalışmış, bir müddət Kreml xəstaxanasında işləmişdir. Kremlin xəstəxanasında işləyərkən o, SOV. İKP MK Siyasi bürosunun üzvü M.Suslovun nəvəsini, siyasi büronun üzvü M.Kirilenkonu, siyasi büro üzvlüyünə namizəd P. Demiçevi cərrahi əməliyyatlar apararaq müalicə etmişdir. O, 1965-ci ildə Bakıya qayıdaraq 1966-cı ildə SSRİ Səhiyyə Nazirliyinin Ə.Əliyev adına Azərbaycan Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun rektoru kimi fəaliyyətə başlamışdır. Eyni zamanda o, respublikada ilk dəfə olaraq döş qəfəsi cərrahiyyəsi və anesteziologiyası kafedrasını yaratmış və

ona rəhbərlik etmişdir. Sonra isə bu kafedranın bazasında Döş qəfəsi cərrahiyyəsi klinikasının yaratmışdır.

1965-1975-ci illər ərzində o, 7 monoqrafiya, 100-dən artıq elmi məqalə çap etdirmiş, 33 elmlər namizədi, 5 elmlər doktoru hazırlamışdır.

Professorun başçılıq etdiyi klinikada ürəkdə, ağciyərdə, yemək borusunda, böyük qan damarlarında aparılan rekonstruktiv əməliyyatlarla əlaqədar olaraq reanimatologiya (yəni, diriltmə, canlandırma) məsələləri öyrənilmiş və təkmilləşdirilmişdir. SSRİ-də ilk olaraq onun rəhbərlik etdiyi klinikada cərrahi əməliyyatdan əvvəl və sonra, habelə cərrahi əməliyyat zamanı hipnozdan geniş sürətdə müvəffəqiyyətlə istifadə olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikasında ilk olaraq prof. H.Abdullayev qazanılmış ürək qüsurları-mitral dəliyin çatışmamazlığı stenozundan (həm uşaqlarda və həm də yaşlılarda), aorta stenozundan, anadangəlmə ürək qüsurları-Botal axacığının bağlanması, qulaqcıq və mədəcikarası çəpərin qüsurları, ürəyin anevrizmasından, diafraqman relaksasiyasından, diafraqma yırtığından, kardiospazmadan, perikardın angeomatozundan (damar şişindən) döş sümüyü arxası urlardan ibarət xəstəliklərin cərrahi əməliyyatını müvəffəqiyyətlə həyata keçirmişdir.

Prof.H.Abdullayevin apardığı cərrahi əməliyyatların nadirliyini, incəliyini və böyük ustalıqla həyata keçirməsini akademik F.Q.Uqlov belə qiymətləndirir: «Qısa müddətdə (9-il-prof.H. Abdullayevin Moskvadan qayıdıb Bakıda işlədiyi müddət nəzərdə tutulur) o, bir sıra orjinal cərrahi əməliyyatlar hazırlayıb tətbiq etmişdir: kombinasiyalı metodla trombektomiya, bronxial astmanın cərrahi müalicəsi, diafraqmanın relaksasiyası və s. H. Abdullayev tibb elmini və səhiyyəni zənginləşdirmişdir». Bir daha təkrar qeyd edim ki, bu sözlərin müəllifi kardiocərrah, akademik F.Q. Uqlovdur.

Akademik M.E.Komaxidze isə H.Abdullayev haqqında, onun cərrahlıq fəaliyyəti barədə belə yazır: «Diafraqmanın relaksasiyasının cərrahi yolla müalicəsi xüsusilə diqqətə layiqdir. Bu məqsədlə prof.H.Abdullayev plastinkanın yeni qaydasnın tetro və tripilegiyasını təklif etməklə özünün B.Petrovski məktəbi ənənəsinə sadiq olduğunu göstərmiş və ilk dəfə olaraq diafraqma plastikası metodlarının işləyib tətbiq etmişdir».

Prof.H.Abdullayevin fəaliyyət dairəsi çox geniş idi. O, institut rektoru kimi ayrı-ayrı fakültələrin və kafedraların fəaliyyətinin yenidən qurulması, elmi-tədqiqat işlərinin aparılmasının intensivləşdirilməsi və b. məsələlərə xüsusi diqqət yetirirdi. Qısa müddətdə institutun yeni elmi şurası formalaşdı, institutun müdafiə şurası yaradıldı və orada namizədlik, doktorluq dissertasiyaları müdafiə olunmağa başladı. Başqa sözlə desək, Azərbaycan Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunda yeni ab-hava, canlanma yarandı. Döş qəfəsi klinikasını formalaşdırmaq, onu dünya səviyyəli müalicə müəssisəsinə çevirmək prof. H.Abdullayevin fəaliyyət dairəsinə daxil idi. O, klinikanın kollektivini komplektləşdirib müasir səviyyəli tibb kollektivi yaratdı. Klinikanın əməkdaşlarının əksəriyyəti onun tələbələri idi. Professor öz tələbələri ilə fəxr edir, öyünürdü. Onun tələbələri də professorun etimadını doğruldurdular. İrəlidə sadaladığımız əməliyyatları prof. H.Abdullayev məhz öz tələbələrinin assistentliyi ilə aparmışdır.

Döş qəfəsi cərrahiyyəsi klinikasının adı nəinki keçmiş SSRİ-də, hətta bütün dünyada məhşurlaşmışdı. Klinikadakı işi, həkimlərin cəsur əməyini, professorun rəhbərliyini görən hər kəs bu kollektivə və onun başçısına heyran olurdu. SSRİ Tibb EA-nın müxbir üzvü A.P.Kolesov klinikanın xatirə kitabında bu sözləri yazmışdır: «Qısa müddətdə Siz çox işlər görmüşsünüz. Gələcəkdə də Sizə fəal cərrah ömrü, elmi və pedaqoji fəaliyyətinizdə müvəffəqiyyətlər arzulayıram».

Yaxud SSRİ Tibb EA-nın müxbir üzvü prof. V.Bairov «Çox maraqlı və faydalı işlərinizi gördüm. Çox sağ olun» - yazır.

Prof. P.N. Lebedevanın yazdığı sözlər də diqqəti çəkəndir: «Klinikaya gəlişimdən böyük ləzzət aldım. Gənc və mehriban kollektivə, onun təşkilatçısı prof. H.Abdullayevə gələcəkdə də yaradıcılıq müvəffəqiyyətləri arzulayıram». Döş qəfəs cərrahiyyəsi klinikası o qədər məhşurlaşmışdı ki, keçmiş SSRİ-nin müxtəlif şəhərlərində çalışan mütəxəssislər onun kollektivi ilə yaxından tanış olmaq, klinikada aparılan əməliyyatlara şahid olmaq istəyirdilər. Professor, kardio cərrah İ.Medvedyev yazır: «Çoxdan bu klinika ilə tanış olmaq istəyirdim. Xoş təsadüf ınəni həssas, mehriban, xeyirxah kollektivlə görüşdürdü». Yuxud prof. S.Fayn yazırdı «Prof. H.Abdullayevin rəhbərlik etdiyi klinikanın təşkili və oradakı işlə fəxr edirəm. Burada hər bir əməkdaşda vəzifə borcu və məsuliyyət hissi görünür». Klinikanın xatirə kitabında belə yazılar çoxdur. Daha bir rəydən sitat gətirməklə klinika haqqında söylənilənləri yekunlaşdıraq. Həmin rəy Novosibirsk həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun rektoru Prof.İ. Vityuqova aid olub, 1972-ci ildə yazılmışdır: «Ən ağır xəstələri müalicə edən və cərrahlara bu müalicənin sirlərini açaraq xeyirxah işlər görən klinikanın möhkəm və bütöv kollektivi məndə xoş təəssürat oyatdı». Prof. H.Abdullayev həm də gözəl müəllim idi. İrəlidə qeyd etdiyimiz kimi o, çoxlu elmlər namizədləri və doktorları yetişdirmişdir. Onun tələbələri arasında SSRİ-nin müxtəlif bölgələrindən olan mütəxəssislər var idi. Hətta xaricdə yaşayan və işləyən mütəxəssislər də professorun rəhbərliyi altında elmi-tədqiqat işi aparmaq arzularını rəsmi dairələrə bildirmişdilər. Avstraliyada yaşayan A.Babayevin SSRİ Səhiyyə Nazirliyinə yazdığı məktubdan bir parçanı nəzərinizə çatdırıram: “Mən 1949-cu ildən Avstraliyada həkim-cərrah işləyirəm və tibb elminin müxtəlif sahələrinin tədqiqi ilə məşğulam. Mən dissertasiya işini yerinə yetirmək

istəyirəm. Artıq üçüncü dəfədir ki, Vətənə-Bakıya gəlirəm. Prof. H.Abdullayevlə və onun rəhbərlik etdiyi klinika ilə tanış olmuşam. Bu klinikada kardiologiya, pulmonologiya, rentgenologiya, reanimatologiya, anesteziologiya və digər sahələrdə çox maraqlı və çox böyük işlər görülür. Mən müxtəlif ölkələrin çoxlu klinikalarında olmuşam. Lakin bu klinikada gördüklərim məni əmin etdi ki, hörmətli professor H.Abdullayevin rəhbərlik etdiyi döş qəfəsi cərrahiyyəsi klinikasında aparılan elmi-praktiki işlər dünya standartların səviyyəsindədir. Men bununla fəxr edirəm! Mən bu klinikada prof. H.Abdullayevin rəhbərliyi altında elmi iş aparmaq arzusu ilə yaşayıram. Hal-hazırda Bakıdayam və hər gün klinikada oluram. Prof. H.Abdullayevin rəhbərliyi altında elmi-tədqiqat işi aparmağa mənə icazə vermənizi artıq dərəcədə sizdən xahiş edirəm».

H. Abdullayev dissertant və doktorlara rəhbərlik etməklə yanaşı, hər il onlarla həkimin ixtisasının artırılmasında, formalaşdırılmasında, yeni ixtisaslara yiyələnməsində institutun rektoru kimi, həmin institutun kafedra müdiri kimi, klinika rəhbəri kimi və nəhayət zəhmətkeş, namuslu həkim-cərrah-professor kimi müstəsna rol oynamışdır.

Biz irəlidə prof.H.Abdullayev haqqında onun həmkarlarının, müəlliminin fıkirlərini qeyd etdik. Bəs, həyatları uğrunda gecə-gündüz çalışdığı xəstələri onun haqqında nə fıkirdə idilər? Bu suala cavab vermək üçün faktlara müraciət edək. Xəstə Zəhra Məmmədova yazır: «Professor ürəyimdə cərrahiyyə əməliyyatı apardı. Mən bu çətin əməliyyatdan salamat çıxdığım üçün sevindim. Bəli, mən əvvəllər həyatdan əlimi üzmüşdüm. İndi isə tamam sağalmışam və rahat yaşayıram. Bunun üçün isə birinci növbədə qayğıkeş, bacarıqlı professor, hörmətli H.İ.Abdullayev yoldaşa minnətdaram». («Azərbaycan Gəncləri» 17 noyabr, 1965-ci il). «Bakinskiy raboçiy» qəzeti özünün 21 iyun 1970-ci il tarixli nömrəsində yazır: «Novruzovlar ailəsi özlərinin böyük sevinclərindən xəbər

verir: uzun illər ürək xəstəliyindən əziyyət çəkən iyirmi üç yaşlı Firəngiz döş qəfəsi cərrahiyyəsi klinikasında əməliyyatdan sonra özünü əla hiss edir. Ailə bildirir: biz həyatımız boyu cərrahlar H.Abdullayevə, D.İsrafilovaya, V.Knyazyuka, R.Salamova və T.Əfəndiyevaya minnətdar olacağıq».

A.Muradov isə «Vışka» qəzetinə yazdığı məktubun başlığına «Çox sağ olun» sözlərini çıxarıb. Məktubda deyir: «6 aprel 1967-ci il mənim oğlumun ikinci doğum günüdür. SSRİ Tibb EA-nın müxbir üzvi Q.M.Solovyov və Azərbaycanlı həkim, professor H.İ.Abdullayev onun üriyində cərrahi əməliyyat aparıb, həyatnı xilas etdilər». («Vışka» 18 iyun, 1967-ci il).

Prof. H.Abdullayev təkcə respublikamızda olan xəstələri deyil, keçmiş SSRİ məkanından olan xəstələri müalicə edir, ölümün pəncəsindən alırdı. Və onun çəkdiyi zəhmət də hədər getmirdi. Məsələn, Qazaxıstandan P.Jerebçikovun professora müraciətinə nəzər yetirək: «Mən özümü yaxşı hiss edirəm. Axı əməliyyat çətin idi. İndi mən özümün ürək qüsurları barədə heç düşünmürəm də və hətta köhnə peşəmə qayıtmışam. Yenidən dalğıc işilə məşğulam, suyun altına girirəm. Bir daha sizə ürəkdən minnətdaram». («Baku», 13 fevral 1967-ci il).

Kemerevo vilayətindən «Bakinskiy raboçiy» (7 oktyabr, 1973-cü il) qəzetinə məktubla müraciət edən Uvarovskilər (ər və arvad) məktuba «Sağ olun bakılılar» başlığını qoymuşlar. Məktubda yazılır: «Professor Heybət İzzətoviç Abdullayev ürəkdə parlaq cərrahiyyə əməliyyatı apardı. Bizim qızımız anadangəlmə düçar olduğu ürək qüsurundan xilas oldu. Biz ürəkdən professor Abdullayevə və onun rəhbərlik etdiyi klinikanın kollektivinə minnətdarlığımızı bildiririk».

Qeyd edim ki, prof. H.Abdullayevə zəhmətinin müqabilində minnətdarlıq əlaməti olaraq çoxlu bədii əsərlər də yazılmışdır.

H.Abdullayev yaradıcı bir insan idi. O, daima axtarışda olur, dünya səhiyyəsinin yeniliklərini Azərbaycana gətirməyə

və Azərbaycanda dünya standartlarına cavab verən tibb müəssisələri yaratmağa, mütəxəssislər hazırlamağa çalışmışdır. Məhz onun təşəbbüsü və rəhbərliyi altında respublikamızda ilk süni qan dövranı laboratoriyası yaradılmış və həmin laboratoriya quru ürəkdə aparılan cərrahi əməliyyatlar zamanı həlledici rol oynamışdır.

Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, barokamerada (yüksək təzyiq altında) aparılan ilk müvəffəqiyyətli cərrahi əməliyyatın da müəllifi məhz professor H. Abdullayev olmuşdur.

H.Abdullayev özünün cərrah təcrübəsini həmkarları ilə bölüşməyi sevərdi. Ona görə də o, dəfələrlə Respublika və keçmiş Ümumittifaq elmi-praktik konfranslarının təşkilatçısı və iştirakçısı olurdu. O, aldığı elmi nəticələri xarici ölkə alimləri ilə də müzakirə edirdi. Bu məqsədlə professor H. Abdullayev dəfələrlə müxtəlif Beynəlxalq (London, Paris, Varşava, Barselona, Belqrad və b.) elmi məclislərdə iştirak edirdi. Moskva, Leninqrad, Kiyev, Tibilisi və b. keçmiş Sovet şəhərlərinin alimləri ilə görüşür və həmkarları ilə müxtəlif problemlərin müzakirəsi və həlli ənənə şəklini almışdı.

H.Abdullayev, respublika, keçmiş SSRİ və dünya səhiyyəsinin ictimai həyatında da fəal iştirak edirdi. O, 1967-ci ildə Azərbaycan Cərrahlar Cəmiyyətinin sədri, Bakı şəhər Sovetinin deputatı seçilmişdir. 1971-ci ildə Beynəlxalq Cərrahlar cəmiyyətinin həqiqi üzvü, Umumittifaq Cərrahlar Cəmiyyəti Plenumunun üzvü seçilmişdir.

Professor H.Abdullayev gözəl insan və sözün əsil mənasında böyük vətəndaş idi. O, xəstələri üçün yaşından asılı olaraq böyük qardaş, ata və əsil oğul idi. Və onlara böyük qayğıyla yanaşır, bir gecə ərzində bəzən iki-üç dəfə klinikaya baş çəkir, növbətçi həkimlə isə fasiləsiz telefon elaqəsi saxlayardı. Professor maddi imkanı zəif olan xəstələrə pal-paltar, xəstə uşaqlara isə oyuncaqlar alardı. Bir dəfə o, növbəti dəfə oyuncaqlar alanda satıcı ondan neçə nəvəsi olduğunu

soruşmuşdu. 40 yaşında onun saçları elə ağarmışdı ki, yüz yaşlı ağsaqqal qocaya bənzəyirdi.

H.Abdullayev Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli simalarından olan Hüseyn Cavid və Sabirin əsərlərini çox sevir, onlardan sitatlar gətirirdi. Bəlkə də elə bu sevgi onun 1976-cı ildə həbs olunmasına əsas səbəb olmuşdu. Prof. H.Abdullayev saxta ittihamlarla 8 il həbsə salındı. Həmin müddətdə Azərbaycan SSR Ali Məhkəməsi onu üç dəfə məhkum etdi. Məhkəmənin hər qərarından sonra SSRİ Baş Prokrorluğu və Ali Məhkəməsi protest verərək məhkəmə qərarını ləğv edir, canıyla, qanıyla bağlı olduğu Azərbaycanda isə ona yenidən həbs hökmü oxunurdu. Məhkəmə hökmləri futbol topu kimi Bakıdan Moskvaya və Moskvadan Bakıya ötürülürdü. Beləliklə, professorun məhkumluq müddəti bitsə də məhkəmə istintaqı hələ davam edirdi. O, 1984-cü ildə həbsdən azad olundu və 1989-cu ildə SSRİ Ali Məhkəməsinin qərarı ilə tam bəraət qazandı. Bakıda qurulan məhkəmələri, Moskvadan gələn protestləri xatırlayanda düşünürəm: görəsən bu irəlicədən danışılmış akt deyildimi? Yəni siz iş kəsin, biz ləğv edək və beləliklə, bizə lazım olan müddətdə heç bir günahı olmayan insan həbsdə qalsın.

Mümkün variantdır. Çünki prof. H.Abdullayev öz millətini, xalqmı o dərəcədə sevirdi ki, dayaz düşüncəli insanlar onu ifrat millətçi kimi qəbul edə bilərdilər.

H. Abdullayev həbsdən azad olduqdan sonra 30 yanvar 1989-cu ilə kimi Moskva şəhərində yaşayaraq klinikalarının birində həkimlik fəaliyyətinə başladı. 1989-cu ilin aprel ayında isə Azərbaycan Həkimləri Təkmilləşdirmə insitutunun onkoloji cərahiyyə kafedrasının (fikir verin, kardioloji cərrah onkoloji cərrah vəzifəsində !!!) müdiri vəzifəsinə təyin olundu. Lakin bu vəzifə onun ürəyincə deyildi. Azərbaycanda kardiocərrahiyyənin pioneri başladığı işi davam etdirmək niyyətində idi. Məhz buna görə də o, Azərbaycan Sənaye Tikinti Nazirliyi nəzdində «Mərhəmət» müalicə stasionarının təşkilinə

başladı və 1991-ci ilin iyulundan bu tibb müəssisəsinə rəhbərlik etdi. Stasionarının tibb heyəti gənclərdən təşkil olunmuşdu. Prof. H.Abdullayev həkim gənclərə ürək cərrahiyyəsinin sirlərini öyrətmək arzusundai idi. Lakin o, bu arzusuna tam yetə bilmədi. Belə ki, dustaq illəri öz işini görmüşdü və prof. H.Abdullayev görmə qabiliyyətini demək olar ki, itirmişdi. İrəlidə qeyd etdiyimiz kimi prof. H.Abdullayev gözəl səhiyyə təşkilatçısı olmaqla yanaşı, həm də, görkəmli ictimai xadim idi. O, Allahın birliyinə inananların Beynəlxalq Cəmiyyətini yaradaraq onun ilk prezidenti oldu. O, bəşəriyyətə «bir Allahımız var, nədən bir-birimizə qarşı belə amansızıq» deyə müraciət edərək dünyada bütün insanları birliyə çağırırdı. Nahaq qan tökməməyə, bir-birini məhv etməməyə, sülhə, əminamanlığa çağırırdı. O, müxtəlif səviyyəli konfrans və quruytaylarda, seminar və simpoziumlarda çıxış edərək deyərdi ki, bizə həyatı verən Allahdır və yalnız onun ixtiyari vardır ki, onu bizdən alsın. Bizim bir-birimizi həyatdan məhrum etməyə haqqımız yoxdur. Dillərimiz ayn olsa da, Allahımız birdirsə, deməli biz bir olmalıyıq. Allahın qarşımıza qoyduğu tələblərə uyğun yaşamalı, bir-birimizlə ünsiyyətdə olmalıyıq.

Prof. H.Abdullayevin qayğı və köməyi Qarabağ döyüşlərində ağır yaralı olan igid oğullarımızdan da yan ötməmişdir. O, bir qrup yaralını prezidenti olduğu cəmiyyətin xətti ilə dünyanın müxtəlif müalicə ocaqlarına şəxsən özü apararaq, orada müalicələrini təşkil etmişdir. Xeyirxah işləri davam etdirməyə ömür vəfa qılmadı və o, 11 sentyabr 1994-cü ildə Bakı şəhərində vəfat etdi. Bu sətirləri yazarkən əlimin altında olan 18 oktyabr 1968-ci il tarixli «Bakı» qəzetinə bir də nəzər salıram: «Azərbaycan Teleqraf agentliyi xəbər verir:

Dünən axşam Respublika xəstəxanasında Döş qəfəsi cərrahiyyəsi və anesteziologiyası klinikasında Azərbaycan tibb tarixində ilk dəfə olaraq süni qan dövranı tətbiq edilməklə insan ürəyində cərrahi əməliyyat aparmışdır.

... Əməliyyatın gedişində xəstənin ürəyini və onun funksiyasının iyirmi dəqiqə müddətində süni qan dövranı aparatı icra etmişdi.

...Xəstə R.Polyakovanın bütün həyatı böyük xeyirxahlıqla xatırlayacağı insanlar bunlardır: qızın ürəyində əməliyyatı aparan Azərbaycan Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun rektoru, döş qəfəsi cərrahiyyəsi və anesteziologiyası kafedrasının müdiri, prof H.Abdullayev... »

Bax beləcə, prof. H. Abdullayev Azərbaycan Tibb tarixinə qızıl səhifələri yazırdı...

BİR ÜZÜYÜN SEHRİ

Bizim Boradigah gözəl elm və mədəniyyət xadimləri, qonaqpərvər və mehriban insanları, həm də öz bazarı ilə ölkəmizdə hələ qədimdən məşhurdur. Müştərilərinin bir uçu Astaradan, o biri ucu isə Biləsuvardan başlayan bu bazar Lənkəranla Masallı arasında çox əlverişli coğrafi mövqedə yerləşən Boradigah cənub bölgəsinin sayılan iqtisadi-ticarət mərkəzinə çevirib. Boradigah eyni zamanda məktəbi ilə də ölkəmizdə şöhrət tapmışdır. Məktəb məzunlarının əksəriyyətinin hər il müxtəlif ali məktəblərə daxil olması onun şöhrətini xeyli yüksəltmişdir. Bu işdə Boradigah orta məktəb müəllimlərinin fədakar əməyini xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Yaxşı yadımdadır 50-ci illərin sonunda hələ mən Mollaoba 8 illik məktəbin şagirdi idim. Boradigah orta məktəbində oxuyan bacımdan müəllimlərin bu məktəbə təyinatla işləməyə yeni gəldiklərini eşitmişdim. Sona müəllimə, Qulamhüseyn müəllim, Lətifə müəllimə, Məryəm müəllimə... onların arasında Fatma müəllimə də var idi. Mən Mollaoba 8 illik məktəbini bitirdikdən sonra Boradigah orta məktəbində 9-çu sinfə qəbul olundum və bizim sinif rəhbərimiz Fatma müəllimə oldu.

Məktəb uşaqlarının intizam məsələsinə Boradigah bazarı şübhəsiz ki, mənfi təsirini göstərirdi. Dərsdən qaçan, dərs oxumayan, müəllimlərin üzünə ağ olan bəzi şagirdlər də tapılırdı. Fatma müəlliməninüzünə ağ olan şagird yox idi.

Fatma müəllimə tələbkar, bir qədər zəhmli və eyni zamanda həddən artıq zərif, incəqəlbli bir insandır. Düzdür, o vaxt biz uşaq idik, dərslərdə tətbiq olunan metodiki üsul və vasitələrinin mahiyyətini başa düşmürdük. Lakin onun deyə bilərəm ki, Fatma müəllimə dərsi elə sinifdəcə öyrədirdi. Bu Fatma müəlliməninyenilikciliyindən irəli gəlirdi. Lakin yadımdadır ki, dərsi bilməyən şagirdin başına üzüyün qaşıyla toxundurub (vurmurdu, toxundururdu) deyirdi: «Niyə bu başı işlətmirsən? Başında bilik qəbul etməyə imkan var. Bəs bu imkandan niyə istifadə etmirsən?» Üzük kimin başına toxunurdusa, həmin şagird hökmən növbəti dəfə dərsə hazır gəlirdi. Ona görə də yarızarafat yarıciddi deyirdiik «üzüyün sehrinə bax!»

Fatma müəllimə Boradigah məktəbinə özüylə yenilik gətirmişdi. Bu əsil islahat idi. Gözlə görünməyən, təbliğ olunmayan, şişirdilməyən və bəh-bəhlə tərifləmməyən yenilik. Bu islahatlar fizika fənnin tədrisində, şagird-müəllim, müəllim-müəllim, müəllim-valideyn münasibətlərində özünü təzahür etdirirdi. Məhz bu səbəbdən idi ki, Fatma müəllimə Masallı rayon partiya komitəsinin katibi vəzifəsi təklif olundu. Lakin Fatma müəllimə o dövr üçün çox böyük və nüfuzu olan vəzifə karyerasını, sevdiyi fizika elminə, sevimli şagirdlərinə və istəkli müəllim kollektivinə qurban verərək, bu vəzifədən imtina etdi.

Mənə tez-tez mühəndis olmağı tövsiyə edirdi. Taleyin qismətidimi deyim, Fatma müəlliməninfizikanın mənə dərindən sevdirdiyinimi deyim, gəlib fizik oldum. Fatma müəllimə fizikanı təkcə tədris etmirdi, onu həm də təbliğ edirdi. Bu təbliğat fizika dərnəklərində, fizika gecələrində, müxtəlif bayram şənliklərində, disput və viktorinaların keçirilməsində özünü xüsusilə göstərirdi. Talış bölgəsinə Fatma müəllimə gənc

bir mütəxəssis kimi gəldi. Sonra oranın gəlini, daha sonra isə üç övladın anası oldu.

Mən rayona gedəndə tez-tez Boradigah orta məktəbinə baş çəkirəm. Fatma müəllimənin o məktəbi çoxdan tərk etməsinə baxmayaraq fizika kabinəsində onun nəfəsi duyulur.

...Yenə məktəbdəyəm. Fizika kabinəsinə daxil oluram. Partalardan birinin arxasına keçib otururam. Gözlərimin önünə bir-bir müəllimlərim gəlir. Onlar həyata qədəm qoymağa hazırlaşan yeniyetmələrin, mənim yaşıdlarımın və mənim yol göstərən ulduzlarımızdır. Bu ulduzların arasında ən parlağı isə şübhəsiz ki, Fatma müəllimədir. Xəyalən onu dinləyirəm və ürəyimdən süzülən misralar partanın üstündəki ağ vərəqdə mənəvi cizgilər yaradır:

Qollarıma qüvvət, gözlərimə nur,
İşıqsan ömrümə, günümə mənim.
Sən mənə vermisən cəsarət qürur,
Ən çətin anımda oldun həmdəmim.

Bəzən incitmişəm mən səni yersiz,
Yadıma düşəndə basır məni tər!
Bir körpə uşaqkən ağızsız, dilsiz
Sən mənə bəxş etdin dünyada nələr...

Ötüb o vaxtlardan fəsillər, illər
Fərqi nə aliməm, yoxsa fəhləyəm.
Ömrün bağçasında bitirdin güllər,
Alnında qırışlar, -sənə hədiyyəm.

Görüşə bilsəydim körpəliyimlə
Bilsən necə onu yamanlayardım...
Zaman ötüşsəydi öz istəyimlə,
Onu səndən ötrü mən saxlayardım.

...Saçını ağarmış gördüm, müəllim!
Gör necə bürüdü qəlbimi dərd, qəm?!
Tellərin qaraydı, axı bilmir kim
Onu ağ buluda mən çevirmişəm...

Ş. Ağayev. "Nur çeşməsi". Bakı, 2002

DƏRDDƏN SÜZÜLƏN MİSRALAR

Atalar "ölüm gözlə qaş arasındadır" desələr də qəzadan gələn qəfil ölüm çox gözlənilməz və dəhşətli olur. Firudin müəllimin ailəsində baş verən ağır itki bizim hamımızı─onun yaxınlarını, dostlarını, qohumlarını sarsıtdı. O, özünün sevimli balasını, 38 yaşlı həkim qızını qəza nəticəsində itirdi. Zəhmətkeş bir insan, gözəl müəllim, müdrik ağsaqqalın Göyçə dərdinin üstünə böyük bir dərd də gəldi. Göyçə dərdindən, doğma yurd nisgilindən yazan Firudin müəllim yenidən qələmə sarılaraq vərəqlərə köçürməyə başladı. Qarşımda olan bu kitabın ərsəyə gəlməsinin səbəbi də elə budur. Kitabın əlyazmasını oxuyanda məni dəhşət bürüdü. Bu kitab dogrudan da özünün ahıl yaşlarını yaşayan, bircə qız övladını qəfildən itirən atanın fəryadı, harayıdır. Ədəbiyyatımızda dünyasını dəyişən yaxınlarına şeirlər, əsərlər həsr edən sənətkarlarımız olub. Firudin müəllim də öz ürək yanğısını söndürmək, toxtaqlıq tapmaq, bu dərdini də yaxınları ilə bölüşmək üçün qələmə sarılmış, poeziyaya müraciət etmişdir. Məhz buna görə də o, "kağızlara köçürürəm dərdimi, için-için ağlayıram, neynəyim"- deyir. Dərdini bölüşəndə azalır, sevinci bölüşəndə isə artır.

Firudin müəllim mərhum qızına "dişinlə dırnağınla yurd-yuva düzəltmişdin, mənim Kəmalə qızım, ay mənim nakam balam" deyib ah- nalə çəkir. Daha sonra isə dərdin əlində əsir olan ata necə deyərlər əlini hər yerə atır və sonda övladının qəfil

ölümündə özünü müqəssir sayır və "balamı odlara atan mənəmmiş" deyir.

Yazılan şeirlər də çox təsirli məqamlar var:

Dedim sən ağla məni
Qısa et məsafəni;
Məndən alıb kəfəni
Balam tərk etdi məni...

Həyat davam edir Firudin müəllim. Sən mərhum qızına müraciət edib "Sənin əvəzini mən hardan tapım" deyə soruşursan. Bu itki çox ağır olsa da, bu faciənin az da olsa təsəllisi Nəcəf var, Orxan var! Bu nəvələrdən Kəmalə qızının qoxusunu alacaqsan. Bunun üçün səbrli olmaq, özünü qorumaq, həmin nəvələrin xatirinə yaşamaq lazımdır. Allah da səbr edəni özünə dost tutur.

Deyirlər ki, ilham pərisi əsasən iki halda qəmli-kədərli və sevincli-nəşəli halda qələm sahibinə qonaq olur. Firudin müəllimin şeirlərini oxuduqca, buna bir daha əmin olursan. Onun son zamanlar yazdığı şeirlər məhz ailəsində baş verən faciə ilə bağlıdır. Yeganə qızını itirən Firudin müəllim özünün dünya boyda dərd-qəmini nəzmə çəkərək haray salır, fəryad qoparır. Halal müəllim çörəyi ilə boya-başa yetirdiyi Kəmalə balasının faciəli ölümü onu yandırır və həmin yanğım o, insan düşüncələrinin ən yığcam ifadəsi olan şeirin dili ilə oxucularına çatdırır.

Firudin Zeynallı poeziyaya hələ keçən əsrin 90-cı illərinin sonlarında gəlmişdir. O, öz qələmini "XXI əsr" müstəqil ictimai-siyasi qəzetin redaktoru kimi, sonralar AZTV-nin əməkdaşı kimi sınamışdır. Firudin müəllim ilk poeziya nümunələrini Respublika qəzetlərində çap etdirərək öz imzasını oxuculara tanıtmışdır. Əlbəttə Göyçə mahalında, Aşıq Ələsgər torpağında dünyaya göz açan bir insan şeirə, poeziyaya biganə qala bilməzdi. Məhz bu faktor onun poeziyasının meydana

gəlməsində mühüm rol oynamışdır. İlk vaxtlar o, düşmən tapdağı altında olan doğma yurddan, torpaq həsrətindən, böyüyüb boya-başa yetdiyi diyarın gözəlliyindən və ürəyində olan nisgildən yazırdı. Onun o vaxt vətən həsrəti ilə yazdığı şeirləri qızının ölümü münasibətilə yazdığı şeirlərlə müqayisə etdikdə görürsən ki, hər iki faciə Firudin müəllimi eyni dərəcədə ağrıtmış, əzab vermiş, yuxusuz gecələr bəxş etmişdir. Ana torpaq və övlad itkisi ömrünün yetkin çağında olan bir insan üçün çox ağır dərd olsa da, Firudin müəllim çox gözəl bilir ki, insan tanrının ona verdiyi ömür payını yaşayır və buna görə də o, "tale yazısını pozmağa qadir deyiləm, Allahın işlərini yazmağa qadir deyiləm-deyir. Sevimli qızının faciəli ölümü onun dərdinin üstünə dərd gətirdi. Onun fəryadı o qədər güclü oldu ki, qızı Kəmalənin ölümü bir ailənin deyil, elin-obanın dərdinə çevrildi. Özünün yazdığı kimi

Ətrafımı cin-şəyatin alsa da,
Ömrümə bir həftə, bir gün qalsa da.
Firudin nə qədər haray salsa da,
Kəmalə bir daha qayıtmayacaq.

Buna baxmayaraq o, yenə də fəryad qoparır, ahu - naləsi necə deyərlər aləmi bürüyür. Ədəbiyyatda anaya, ana məhəbbətinin böyüklüyünə, müqəddəsliyinə həsr olunmuş müxtəlif səpgili əsərlər yazılmış, oxuculara təqdim olunmuşdur. Firudin müəllimin yazdığı bu şeirlər mən deyərdim ki, ata məhəbbətinin təcəssümü, ata faciəsinin poetik ifadəsidir. Onun şeirlərini oxuduqca övlada olan məhəbbətin böyüklüyünü hiss edir, duyursan. O, bu məhəbbətini daşa torpağa yönəldir və deyir:

Əzizim qaşı yaxşı,
Kirpiyi, qaşı yaxşı.
Qızım yatan məzarın,
Torpağı, daşı yaxşı.

Bəli, Firudin müəllimə göz dağı olan balasının məzarı elə o, balanın xatirinə onun üçün müqəddəsləşir, gözünə qızının məzarının "torpağı, daşı yaxşı" görünür. Onun şeirlərində ata məhəbbətinin müqəddəsliyi, ülviliyi aydın şəkildə sezilir. Bu şeirlər oxucuya müəllifin necə ürək sahibi, necə ata olduğunu göstərir. O əziz övladını vaxtsız itirəndən sonra dünya gözlərinə tamam qara rəngdə görünür və bna görə də yazır:

Gülşəni sar olubdu,
Yarpaqlar saralıbdı.
Balam əkdiyi güllər,
Bəs niyə qaralıbdı?!

Günlər bir-birini, aylar ayları, fəsillər fəsilləri əvəz edir və Firudin müəllim başına gələn faciənin həqiqiliyinə inanmır, ümid onu yaşadır, fəqət dərd inlədir:

Yaram qövr eyləyir, yaram irilir,
İlahi sirrini ilahi bilir.
Torpağa can gəlir, hər şey dirilir,
Tək sən dirilmirsən, ay nakam qızım.

Firudin müəllimin şeirlərini oxuduqca, üz verən faciənin dəhşəti adamı ağrıdır, göynədir və düşünürsən ki, bu ağırlığa, bu dəhşətə dözmək hər kişinin işi deyil. Firudin müəllim dözür, yaşayır, ümidin əlindən tutub nəvələri Orxanı, Nəcəfi yerbəyer etməyi düşünür. Allah səbr versin, Firudin müəllim! Allah kömək olsun!

MƏNALI İNSAN ÖMRÜ

Mən bir neçə il idi ki, namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdim və Fransaya elmi təcrübə keçməyə hazırlaşırdım.

Həmin ərəfədə xəbər eşitdik ki, bizim Fizika fakültəsinin bir əlaçı tələbəsi SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin fərmanı ilə tələbə inşaat dəstəsində qazandığı nailiyyətlərə və təhsildəki uğurlarına görə "Şərəf nişanı" ordeni ilə təltif olunmuşdur. Düzü, bu Azərbaycan tələbə-gəncliyinin həyatında böyük hadisə idi. Belə ki, "Şərəf nişanı" ordeni dövrünün ən yüksək təltiflərindən olub, səhv etmirəmsə ilk dəfə idi ki, azərbaycanlı tələbə ona layiq görülürdü. Həmin tələbə 1955-ci ildə Masallı rayonunun Lürən kəndində anadan olan Şirəli Ağali oğlu Əhədov idi. Fakültəmizin əlaçı tələbəsi olan Şirəli Əhədov öz biliyi, mədəniyyəti və ictimai fəliyyəti ilə institut kollektivinin böyük hörmətini qazanmışdı. Onunla görüşüb, söhbətləşdikdən sonra belə qərara gəlmişdim ki, bu böyük enerjiyə və elmi axtarışlara həvəsli gəncin gələcəyi işıqlı perspektivlər vəd edir. Elə ikinci kursadan gənc Şirəlini tələbə elmi-cəmiyyəti xətti ilə birgə işləməyə dəvət etdim. O vaxtlar mən Azərbaycan EA Fizika və Kimya institutları rəhbərliyinin dəstəyi ilə V.İ.Lenin adına APİ-nin (indiki ADPU) 2 saylı korpusunda rentgen laboratoriyası yaratmışdım. Həmin laboratoriyada tədqiqat işlərinə başlaqıq. Məqsəd aparılan tədqiqat işinin sonradan Ş.Əhədovun diplom işinə çevrilməsi idi. Belə də oldu. Onun apardığı təcrübələrin nəticələri "Kalium nitrat kristallarında polimorf çevrilmələrin tədqiqi" mövzusunda yazdığı diplom işinin əsasını təşkil etdi. Diplom işinin nəticələri Ş.Əhədov tərəfindən Respublika Ali məktəbləri aspirantlarının II elmi konfransında məruzə olundu və konfrans materiallarında nəşr edildi. O dövr üçün bu da bir ilk idi.

Ş.Əhədov 1976-cı ildə ali təhsilini başa vurub doğma yurda qayıtmaq qərarına gəldi. Onunla dəfələrlə söhbət edib, aspiranturaya daxil olmasını tövsiyə etdim. Lakin o, razılşmadı. Atası Ağali kişinin oğul köməyinə ehtiyacı olduğunu söylədi. Aşkarda aspiranturaya qalmasını təkid etsəm də daxilimdə "əhsən, əsil oğul belə olar" dedim. Axı doğrudan da ailə yükünü

təkcə öz çiynində daşıyan Ağali kişinin onun köməyinə ehtiyacı var idi.

Beləliklə, təyinatını Masallı rayonuna alan Şirəli ilk müəllimlik fəaliyyətinə Musaküçə kəndində başladı. Aydın məsələ idi ki, mənim tanıdığım Şirəli kənd məktəbində sadəcə müəllim vəzifəsində çalışmaqla qane ola bilməzdi. Böyük yaradıcılıq imkanlarına malik, təhsildə islahatlar və yeni müəllim-şagird münasibətləri tərəfdarı olan Şirəli müəllim rayon təhsil rəhbərliyinin diqqətini özünə cəlb edə bildi. Nəticədə o, məktəb direktoru müavini, məktəb direktoru, RTŞ-nin metodisti, inspektoru vəzifələrinə irəli çəkildi.

Ş.Əhədovda olan mədəniyyət, qabiliyyət və savad aramızda olan müəllim-tələbə münasibətini hələ o, tələbə ikən dostluq münasibətinə çevirmişdi. O, rayona işləməyə getdiyi ilk günlərdən mənimlə əlaqə saxlayaraq müxtəlif məsələləri müzakirə edir və məsləhətləşirdik. Hər dəfə rayona gedəndə onunla görüşür, söhbətləşirdik. Kənddəki evlərinə gedib atası ailəsi ilə tanış olandan sonra bildim ki, ondakı nəzakət, böyüklərə hörmət və diqqət hardandır. Onun valideynləri ilə ünsiyyətdən sonra belə qərara gəldim ki, rayonun ən balaca kəndlərinin birində məskunlaşan bu ailə əsil tərbiyə məktəbidir.

Rayonda müəllimlik təcrübəsi qazanan Şirəli müəllim fizikanın tədrisi metodikası ixtisası üzrə qiyabi aspiranturya daxil olmaq qərarına gəlmişdi. (Orta məktəbdə bir saat olsun belə işləməyib fənnin tədrisi metodikasından dissertasiya yazan gənclərin Ş.Əhədovdan nümunə götürməsini arzu edərdim). Bu barədə mənə dedi. Təqdir etdim. O, 1985-ci ildə ADPU-nun qiyabi şöbə üzrə aspiranturasına daxil olub "Orta məktəbdə molekulyar fizikanın dərindən öyrədilməsi" mövzusunda yazdığı dissertasiyanı 1989-cu ildə müvəffəqiyyətlə müdafiə edərək pedaqoji elmlər namizədi (indiki pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru) alimlik dərəcəsinə layiq görüldü.

Alimlik dərəcəsi aldıqdan sonra təhsil sahəsində yaradıcı fəaliyyətini daha da gücləndirən Ş.Əhədov Respublika Təhsil

Nazirliyinin və rayon rəhbərliyinin yekdil rəyi ilə Rayon Xalq Təhsil şöbəsinin müdiri vəzifəsinə irəli çəkildi. 1992-2000-ci illərdə bu vəzifədə çalışan Ş.Əhədov rayonda təhsilin əsaslı inkişafına yeni tipli təhsil müəssisələrinin yaranmasına nail ola bildi.

Ş.Əhədov 2000-ci ildə Respublika Prezidentin fərmanı ilə Masallı rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı təyin olundu. Xalqın gözü qarşısında böyüyən, vəzifə pillələrində inamla qalxaraq yetişən Ş.Əhədov rayona rəhbər olduqdan sonra da rayon əhalisi ilə birlikdə oldu, özünü xalqdan ayırmadı.Payon mərkəzinin, kəndlərin abadlaşdırılması, rayon iqtisadiyyatının gücləndirilməsi, xalqın rifahının yüksəldilməsi, şəhid ailələrinə və kimsəsizlərə qayğı və kömək onun əsas amalına çevrildi. O, peşəkar təhsil işçisi kimi bu sahəni də diqqətdən kənarda qoymadı. Kənd məktəblərinin təmiri və maddi-texniki bazalarının gücləndirilməsi, müəllim kadrlarına qayğı onun icra başçısı kimi əsas vəzifələrinə çevrildi. Ş.Əhədov hər il Respublikamızın müxtəlif bölgələrində və Bakıda yaşayan Masallı ziyalılarının görüşünü təşkil edərək əsil ziyalı nümunəsi göstərirdi. Masallı haqqında çəkilən film də həmin illərin məhsuludur. Rayon rəhbəri kimi çətin və məsuliyyətli bir vəzifə daşımasına baxmayaraq o, ictimai fəaliyyətindən də qalmayır, Azərbaycan Uşaq Fondunun və Ziyalılar Cəmiyyətinin rayon şöbələrinə rəhbərlik edirdi..

Ş.Əhədov 2003-cü ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının Ərazi idarəetmə və yerli özünüidarəetmə orqanları ilə iş şöbəsində baş məsləhətçi-dövlət qulluğunun baş müşaviri vəzifəsində çalışmışdır. Bu vəzifədə də o, özünü Vətənə, dövlətimizə sədaqətli mübriz əsgər kimi göstərə bilmişdir. Onlarla elmi-pedaqoji, publisistik məqalələrin, müxtəlif kitab və dərs vəsaitlərinin, maye kristallara aid elmi-kütləvi yazıların, müasir texnologiyaların tətbiqinə dair təlim materiallarının işlənib hazırlanmasının müəllifi Ş.Əhədovu hansı vəzifədə işləyir, işləsin, doğma

məktəb, sevimli şagirdləri həmişə özünə doğru çəkmişdir. Məhz buna görə də o, bu gün yenidən məktəbə qayıtmış, Bakı şəhəri Cəmil Niftəliyev adına 233 saylı orta məktəbə rəhbərlik edir.

Mənim gözümdə hələ də çox cavan olan Şirəli müəllimin qarşıdan 60 illik yubileyi gəlir. İnsan illəri yola salıb ömrünün müəyyən çağına çatanda bir qayda olaraq geriyə baxır, arxada qoyduğu illərdə açdığı zəhmət izlərini nəzərdən keçirir. Məncə onun həyat yolu müasir gəncliyimiz üçün nümunə, örnək yoludur. Belə ki, o, hər sahədə, istər dövlət qulluqçusu və istərsə də müəllim kimi Vətəninə, xalqına sədaqətlə xidmət etmiş, ata-anasının zəhmətini yerə vurmamış, ona göstərilən etimadı həmişə doğrultmuşdur.

O, bu gün yeni həvəslə, tükənməz enerji ilə müəllimlik fəaliyyətini davam etdirir və yorulmadan təhsilimizin tərəqqisi naminə yeni-yeni layihələr, metodiki vəsaitlər, dərs vəsaitləri, elmi məqalələr üzərində işləyir.

Qədim filosofların birindən valideynlərini, yoxsa müəllimini çox sevdiyini soruşanda o, "müəllimimi"- deyərək cavab verir. Səbəbini isə belə izah edir: "Valideynlərim məni göydən yerə endirdi, müəllimim isə yerdən göyə qaldırdı". Gənclərimizi yerdən göyə qaldırmaq işində Sənə uğurlar arzu edirəm, Şirəli müəllim! 60 yaşın mübarək olsun!

YARADICI İNSAN

Heç vaxt ağlıma gəlməzdi ki, mən onun haqqında ölümündən sonra xatirələr yazacağam. Axı nisbətən cavan idi. Nə isə taleyin qismətindən, Tanrının verdiyindən qaçmaq olmaz. Onun haqqında yazmaq mənim üçün həm çətin və həm də asandır. Çətindir ona görə ki, o, artıq aramızda yoxdur. Asandır ona görə ki, onunla bağlı o qədər xatirələrim var ki... Söhbət Akif müəllimdən gedir. Filologiya elmləri namizədi, dosent, bir neçə dərslik və dərs vəsaitinin, onlarca elmi və elmi-publisistik

yazıların müəllifi, habelə çağdaş ədəbiyyatımızın görkəmli tədqiqatçısı Akif müəllimdən. O, eyni zamanda həyatımızın müxtəlif sahələrinə həsr olunmuş iki mindən artıq məqalənin müəllifi idi.

Akif müəllimlə ilk tanışlığım 1978 ci ildə baş verdi. Həmin ildə mən Fransadan elmi ezamiyyətdən qayıtmışdım, institutun elmi şurasında hesabat verməli idim. O vaxt Akif müəllim institutun elmi katibi idi. Mən birinci dəfə idi institut elmi şurasında hesabat verməli olurdum. Onun məsləhətləri mənim üçün çox faydalı oldu. Sonradan mən institut Tələbə elmi cəmiyyətinin sədri təyin olundum və mənə də onun otağında bir yer verdilər. Beləliklə, aramızda rəsmi münasibətlər dostluğa və daha sonra qohumluğa çevrildi (o, kiçik oğlumun kirvəsi idi).

Akif müəllim çox istiqanlı, səmimi və mehriban, səxavətli, xeyir işə yarayan, kövrək ürəkli, eyni zamanda çox baməzə bir insan idi. Nə qədər xoş söz desən, ona yaraşardı. O, elmi katib işlədiyi müddətdə bir adamı öz otağından naümid qaytarmadı. Ona görə də onu hamı sevir, hörmətini saxlayırdı.

...Atası Səməd kişi vəfat edəndə mən Əlçəzairdən ezamiyyətdən yenicə qayıtmışdım. Qırx mərasiminə onunla birlikdə Tovuzun Yanıqlı kəndinə getdik. Anası qarşımıza çıxıb, ”Akif sənə də qurban olum, qonağına da” dedi. Akif isə məni göstərib, ”bu qonaq deyil, kirvədir” söylədi. Anası cavabında “a bala kirvəni yasamı gətirərlər, toya gətirərdin də“ söylədi. O da cavabında “toya da gətirərəm” -dedi. Məclis bitəndən sonra Akif müəllimin anası bizə yaxınlaşıb astadan dedi ki, qonşu onun bacısına elçi düşüb. Akif kəndə çox gec-gec gəldiyindən onlar onun bu gəlişindən istifadə edib, ona müraciət etmək istəyirlər. Akif birdən sərt şəkildə ”onun evi yoxdur, ona qız vermək olmaz”- dedi. Mən söhbətə müdaxilə edərək üzümü Akifə tərəf tutub “ay qardaş, sən Əli müəllimin qızını qaçıranda evin vardımı” soruşdum. O isə dərhal “kirvə razılığı verdi, Allah xoşbəxt eləsin” -dedi.

Çox sadə, ürəyi təmiz bir insan idi. Tanımadığı, əsla üzünü görmədiyi insanın probleminin özünün problemi kimi qəbul edir, həmin problemi öz aləmində yaşayırdı. Köməyə ehtiyacı olanlara əl uzatmaq imkanı daxilində onun həyat amalı idi. İrəlidə qeyd etdiyim kimi həm də çox bamәzə idi. Onun lətifələri dostları arasında tez-tez səslənirdi. Qoy birini qeyd edim. Sovet quruluşunun dağılan vaxtı idi. Kommunist partiyasına bir illik namizəd müddətini ləğv etmişdilər, partiya sıralarına yalvara-yalvara qəbul edirdilər. Eşitdim Akif də kommunist olmaq istəyir. Ona dedim ki, ay kişi, camaat partiya biletini meydanda atır, sən indi ora daxil olursan? O isə cavabında "bunu acıqdan eyləyirəm, vaxtikən həmin bu partkom məni yaxın qoymurdu, qoy indi bir az yalvarsın"- dedi. O, partiyaya qəbul olunan günün səhəri soruşdum:- İndi özünü necə hiss edirsən, kommunist olub canın dincəldi? O isə "bu gecə arvadla kommunist kimi yatmışam" -deyə cavab verdi. Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, onun həyat yoldaşı Pəri xanım da çox qabiliyyətli, zəhmətkeş, əsil ziyalı qadın idi. O, Akif müəllimə həm həyat yoldaşı və həm də ana idi. Bir dəfə Akifin "Zapı"sında rayona, Masallıya gedirdik. Yolda, Ələtin yaxınlığında Akif bir inəyi maşınla vurdu. Maşının qabaq şüşəsi sınmışdı. Maşını Ələtdə tanımadığımız bir adamın evində qoyub yolumuza davam etdik. Qayıdanda götürüb Bakıya qayıtdıq. Bir gün Pəri xanım bizə zəng elədi ki, Salyan milisindən Akifi axtarırlar. Soruşdum ki, Akifin xəbəri varmı? Dedi var. Akif deyir ki, qələt eyləyirlər. Sonradan bildim ki, bu da onun bir zarafatı imiş. Zəngi özü təşkil edib, arvada öz gücünü göstərirmiş. Sonradan Akifi doğrudan da Salyan milisinə çağırdılar. Biz ora Sadıq müəllimlə (prof.S.Sadıqov Salyanlı idi) getdik. Polis rəisi Sadıq müəllimdən (o Sadıq müəllimi yaxşı tanıyırdı) gəlişimizin səbəbini (inək yiyəsi şikayət etmişdi) öyrəndikdən sonra Akifə üzünü tutub dedi: -Müəllim, sən bu tərəflərdən tez-tez keç, hər dəfə bir inək də vur ki, mənim belə ziyalı qonaqlarım olsun.

Yemək-içməyi sevdiyini qeyd etməsəm, çox güman ki, Akif müəllim haqqında yazdıqlarım tam olmaz. Tez-tez Mərhum Abbas müəllim, Mahmud müəllim və ikimiz onun maşınında bizim məhəllədəki kababxanaya gedərdik. O, özü bizim məhəlləni seçirdi ki, içkili vəziyyətdə şəhərdə maşın sürməsin. Bir dəfə həmin kafedə oturmuşduq. Qonşu stolda bir neçə avtomobil müfəttişi çörək yeyirdi. Mən Akifi göstərib onlara müraciət etdim: -Qardaşlar, olarmı bu yoldaş (Akifi göstərdim) bir əlli qram vurub maşın (avtomobilini göstərdim) sürsün? Onların arasından birisi "ona hər şey olar, lap bir litr vursun, biz onu müşaiyət edərik"- dedi. Bax belə hörmət sahibi idi Akif müəllim!

Akif müəllim haqqında çox xatirələr yaza bilərəm. Çox güman ki, tərtib olunan kitabın həcmi buna imkan vermir. Sağlıq olsun, bu günün sabahı da var. Bir məqamı da qeyd edim ki, Akif müəllimin üç övladı var. Hər üçündən atalarına sayğı və qayğı görmüşəm. O övladların arasında böyük qızı Fəridə atasının alim-müəllim yolunu uğurla davam etdirir. Akifin övladlarına uğurlar diləyib, onun 60 illik yubileyinə yazdığım şeirlə bu yazımı bitirirəm.

Həyat yolu kələ-kötür, daşlısan
Sən alimsən, düşüncəli, başlısan;
Kim deyir ki, qocalmısan, yaşlısan?
Ağarsa da başda dörd-beş tellərin.

Xoş ümidlə üz tuturuq sabaha,
Haqq deyilən batırammaz günaha;
İnamımız tək Yaradan Allaha
Açılacaq açılmayan güllərin.

Həyat budur: xeyir də var, şər də var,
Can sağ olsa qanadlanar arzular...
Zəmanəmiz eşitməsə, olsa kar,
Eşidilər bir gün sənin zillərin.

Qələmində azad fikir, azad söz,
Çiynindəki yük ağırdı dayan, döz;
Bu dünyanın dərd-qəmini özün çöz
Əməlinlə fəxr eləsin ellərin.

Sən həyatdan kişi kimi bac aldın,
Zəhmətinlə ucaldıqca ucaldın;
Varmı deyən altmışında qocaldın?!
Qarşıdadır neçə-neçə illərin,
Qarşıdadır gözəl-gözəl günlərin...

NİSGİLLİ ÜRƏYİN ÜSYANI

Eşidəndə ki, Kərəm müəllim dünyasını dəyişib, ağlımdan dərhal bir fikir keçdi: dilindən ürəyinə köçürdüyü Qarabağ dərdi, Qarabağ nisgili onu yandırdı. O, Qarabağdan danışa bilmirdi. Qarabağdan söhbət düşəndə, Qarabağ xatırlananda gözlərini uzaqlara zilləyib fikrə gedərdi. Uca qəddi-qamətli nəhəng kişi bu dərddən yumağa dönərdü. Sanki bu müqəddəs torpaqların düşmən tərəfindən qəsb olunmasında o günahkar imiş.

Kərəm müəllimlə ünsiyyətdə olmaq, söhbətləşmək adama xüsusi bir zövq verirdi. Geniş dünyagörüşünə, yüksək intellektə malik olan bu insan tariximizi çox gözəl bilir, şeiri, incənəti çox sevirdi. Heç vaxt artıq söz söyləməz, fikrini, düşüncəsini qısa və konkret şəkildə ifadə edərdi. Bu da onun konkret-dəqiq elm sahəsində gözəl mütəxəssis olması ilə əlaqədar idi. Yaxşı yadımdadır, bir il bundan əvvəl həmkarlarımızdan biri Milli Aviasiya Akademiyasında dissertasiya müdafiə edirdi. Dissertasiya şurasının üzvlərinin Kərəm müəllimin fikirlərinə və təkliflərinə münasibəti onun bu elm sahəsində nə qədər böyük nüfuz sahibi olduğunu göstərirdi. Sonradan bildim ki, 2004-cü

ildə o, məhz bu Akademiyada dissertasiya müdafiə edib və onun təqdim etdiyi dissertasiya işi Elmi Şura üzvləri tərəfindən çox yüksək qiymətləndirilib. Hətta onun namizədlik dissertasiyasının doktorluq dissertasiyası səviyyəsində olduğunu söyləyənlər də olub. Söhbət Az.TU-nun "Radiotexmika və televiziya sistemləri" kafedrasının müdiri, dosent Hacıyev Kərəm Əbdüləli oğlundan gedir.

Kərəm müəllim 20 oktyabr 1946-cı ildə Qarabağ torpağında, indiki başıbəlalı Ağdərə bölgəsində dünyaya gəlmişdi. Xari bülbülün gözəlliyindən, bağlardakı quşların cəh-cəhindən ilhamlanaraq boya-başa çatmış, təhsil alıb həyat yolunu davam etmək üçün ölkəmizin paytaxtı Bakı şəhərinə gəlmişdi.1963-cü ildə Azərbaycan Politexniki İnstitutunun (indiki Az.TU) Elektrotexnika fakültəsinə daxil olmuş və 1968-ci ildə oranı bitirib, "Radioaparatların konstruksiya edilməsi və texnologiyası" üzrə mühəndis ixtisasını almışdı. Təhsildə fərqləndiyinə görə institutda saxlanılmışdı və iki il müddətində ixtisas kafedrasının baş laborantı vəzifəsində çalışmışdı. 1970-ci ildən müəllimlik fəaliyyətinə başlayan Kərəm müəllim kafedranın assistenti vəzifəsindən "Radiotexnika" və "Televiziya və radio sistemləri" kafedraları əsasında yaradılmış "Radiotexnika və televiziya sistemləri" kafedrasının müdiri vəzifəsinə kimi yüksəlmişdi. Kərəm müəllim Texniki Universitetdə işlədiyi müddətdə ixtisas fənlərindən laboratoriya və praktik məşğələlər aparmış, mühazirələr oxumuşdur. O, öz biliyi, pedaqoji ustalığı, davranışı, mədəniyyəti və eyni zamanda tələbkarlığı ilə tələbələrin, magistrların, habelə univesitetin professor-müəllim kollektivinin rəğbətini qazanmışdı. Çox ciddi müəllim idi. Tələbələri onu çox sevirdi. Tədris elədiyi fənlərin demək olar ki, bir çox dərs vəsaitlərini, proqramlarını və müvafiq metodiki göstərişləri özü həmkarları ilə birlikdə tərtib eləmişdi. O, 20-dən artıq dəslik və dərs vəsaitinin müəllifi və həmmüəllifi idi. Kərəm müəllim həm də çox gözəl alim idi, 80-dən artıq elmi əsərin, 3 patentin müəllifi idi. Adətən insan

dünyasını dəyişəndə onun haqqında yalnız xoş sözlər söyləyirlər. Kərəm müəllim isə sözün əsil mənasında dilimizdə çatışmayan ən xoş sözlərə layiq bir kişi, alim, müəllim və nəhayət İNSAN idi.

Qarabağ dünyaya çox böyük şəxsiyyətlər bəxş edib. Həmin şəxsiyyətlərin arasında alimlər, mütəfəkkirlər, sərkərdələr, yazıçı və şairlər, musiqiçilər vardır. Mən Kərəm müəllimi də həmin mütəfəkkirlərin, alimlərin sırasında görmüş və görürəm.

Bir dəfə söhbət zamanı ona 70 illik yubileyinin yaxınlaşdığını xatırlatdım. O isə mənə "o yubileyin təşkilatçısı sən olacaqsan"- dedi. Dedim: "baş üstə!" Çox məmnun oldu. Sonra dedi: "Elə fikirləşmə ki, əvəz istəyirəm ha". Mənim yubileyimdə ağsaqqalığı o etmişdi. Əvəz deyəndə onu nəzərdə tuturdu. Çox təəssüflər ki, öz yubileyi ona qismət olmadı. Onun yubileyinə yazacağım bu yazını onun vaxtsız ölümündən sonra yazası oldum...

Deyirlər ki, Kərəm müəllimin bu ilin aprelində cəbhədə döyüşlər zamanı şəhid olan tələbəsinin dəfnində iştirak etdikdən sonra halı pisləşib. Qarabağ ağrısını bütün varlığı ilə canında, qanında hiss edən bir insanın dəfn mərasimində nələr çəkdiyini anlamaq çətin deyil. Onun ölüm xəbərini eşidəndə hamımız-həmkarları və tələbələri dəhşətə gəldik. Kərəm müəllim kimi bir insanı itirmək çox ağırdı. Düzdür, bu dünyaya bir gün gələn, bir gün də gedir. Fəqət bu ölüm başqa ölüm idi. Bu ölüm dərdli ürəyin harayı, zamana qarşı, dünyaya qarşı, xalqımızın Qarabağ dərdinə biganə qalan insanlara qarşı, bütün bəşəriyyətə qarşı bir üsyanı idi. Bircə təsəllimiz var. Kərəm müəllim rəşadətli Ordumuzun son igidliyini və gücünü görüb torpaqlarımızın yağı düşmən əsarətində qurtulacağına inamla dünyasını dəyişdi. O, Qarabağın azad sabahına inanaraq bu dünyanı tərk etdi. İllərlə ürəyində gəzdirdiyi nisgili, dərdi öz ürəyində yandıraraq getdi...

Allah sənə rəhmət eləsin, Əziz Dost!

❖❖❖

MÜNDƏRİCAT

VAQİF NƏSİRİN ƏDƏBİ İRSİ: ÖMRÜN ŞƏRƏF VƏ UCALIQ HEKAYƏSİ ... 3
DÜNYA FIRLANIR ... 13
BİRİSİNƏ ... 14
BİR QƏPİKLİK ÖPÜŞ ... 14
OYNAYIR ... 15
ÇÖRƏYİ DİZİ ÜSTƏ OLAN ... 16
İNDİ ... 17
BİR DOSTA ... 17
TƏBRİZİM ... 18
QUBAD ƏMİNİN ƏZİZ XATİRƏSİNƏ ... 19
QARŞIDADIR GÖZƏL GÜNLƏRİN ... 19
XƏBƏRİ YOXDU ... 20
DOSTUM RAFİQİN ƏZİZ XATİRƏSİNƏ ... 21
NƏ VAXT YAŞADI Kİ... ... 22
NOVRUZ BACI OĞLUNUN 60 İLLİYİNƏ ... 23
ÖYRƏN ... 23
QONŞUMUN DƏRDİ ... 24
MİLLƏTİN GÜNAHI NƏDİR ... 25
RAHAT YAT, QARDAŞ ... 25
DÖRDLÜKLƏR ... 27
DOSTLUQ VƏ QOHUMLUQ ... 29
YOLLARIMIZ ... 30
SANATORİYADA DÜŞÜNCƏLƏR ... 30
YAR VƏ YARI ... 31
XƏCALƏT ÇƏKİR ... 32
*** ... 32
GƏLİN KÖÇƏN QIZLARIMIZA ... 33
ÖLDÜRDÜ ... 34
BAKI-SUMQAYIT YOLUNDA DÜŞÜNCƏLƏR ... 34
ATADAN, ANADAN BEZMƏKMİ OLAR ... 35
YARADAN BİLİR ... 36
*** ... 37
QARDAŞIM ... 38
METRO HEKAYƏSİ ... 39
BU DÜNYADAN ... 40
BELƏ “KİŞİLƏR” DƏ VAR ... 40
OLAR ... 41
HEÇ ANLAMIRAM ... 42

VAR ... 43
*** ... 44
HANI O KİŞİLƏR ... 44
YATMAQ ASANDIR MƏGƏR ... 45
SÖZ GƏLİŞİ ... 47
YAĞIŞ HAQQINDA DÜŞÜNCƏLƏRİM ... 47
YAĞIŞ VƏ TORPAQ ƏFSANƏSİ ... 48
ATA VƏ OĞUL ... 49
ƏMİM ... 50
ÜRƏK AĞRISI ... 51
DƏRMAN TORBASI ... 53
EYNƏYƏ VİDA ... 54
AYRILIQ VƏ GÖRÜŞ ... 54
ŞƏKƏR XƏSTƏLİYİ ... 55
BUMERANQ ... 56
ƏLİFBA BAYRAMIN MÜBARƏK ... 57
İTİRİLMİŞ ZAMAN ... 58
SƏN ELƏ BAĞLISAN ... 58
YETMİŞƏ ÇATDIM ... 59
DUA ... 60
İSTƏK ... 61
BÜTÖVLƏŞSİN AİLƏ ... 62
TƏSƏLLİ ... 62
HARDANDI BİZDƏ ... 63
KİMDİ BƏS ... 64
KİŞİLƏR ... 65
AZADLIQ ... 65
QUZU SEVİNCİ ... 66
ÖZÜMÜZÜ İTİRMƏYƏK ... 66
DƏNİZÇİ ... 67
DƏNİZÇİ MARŞI ... 68
AZƏRBAYCAN MUSİQİSİ ... 69
ZƏFƏR GÜNÜ ... 70
HƏYAT DAVAM EDİR ... 71
BU NECƏ HƏYATDIR ... 72
ULU HAQQA ... 73
“ELOĞLU” ... 74
İNAM ... 75
OLAR ... 76
OLMAZ ... 76

* * * 77
*** 78
DANIŞ 79
UNUTMA 80
DÜNYA AZƏRBAYCANLILARI
«KÖRPÜ» CƏMİYYƏTİNİN HİMNİ 81
TANRI SINAĞI 82
ELƏ BİL 83
XİTAB 84
UTANIRAM 86
ETİRAF 88
ÜNVANLI MİSRALAR 89
YAŞA SƏNƏTKAR 90
ELİN OĞLU 91
YAŞA USTAD 92
TƏBRİK 93
ELMİN HƏCƏRİ 94
İGİDLƏR HEÇ VAXT ÖLMÜR 96
XİLASKAR ƏSGƏR 97
İLHAM VƏ FƏRİZƏ 98
ELDAR 99
OQTAY RZA 100
YUSIF MÜƏLLİM 101
AĞADADAŞ 102
HİDAYƏT NUR 103
SƏNİN 104
XOŞ ARZULAR 104
KİRVƏ ŞAKİRƏ 105
ƏZİZ DOST 106
AY DADAŞ 107
BALACA MÜSƏLMAN 108
TOYUNUZ MÜBARƏK 109
BALACA XALİDƏNİN BİR YAŞINA 110
XOŞBƏXT OL 111
*** 112
EMİL 113
GÜLSÜM 114
ƏSRA 115
ÜMİD 115
ELMANDI ONUN ADI 116

AHU GÖZƏL BALAM 117
ƏKİZ QARDAŞLAR 118

POEMALAR

ANA ÜRƏYİ 120
GÖRÜŞ 126
MƏHƏBBƏT BALLADASI 136
DOĞMA YURDA SALAM 155

SƏNƏDLİ POVEST

ÖMRÜN QÜRBƏT PAYI 163

PYESLƏR

YENƏ DƏ QATARDA 258
BİR ELMİ – TƏDQİQAT SEKTORUNDA 270

PUBLİSİSTİKA

LƏYAQƏTLİ İNSAN, ƏSİL ZİYALI 300
MƏNALI ÖMÜRDƏN MƏQAMLAR 304
ELM CƏFAKEŞİ, QAYĞIKEŞ İNSAN 308
BÖYÜK MÜƏLLİM, İSTEDADLI TƏHSİL TƏŞKİLATÇISI 313
GÖRKƏMLİ ALİM, SƏMİMİ DOST 317
NURLU İNSAN 321
AĞIR İTGİ 325
MƏNALI ÖMÜR, İŞIQLI İNSAN 328
MÜSTƏNTİQİN ETİRAFI 335
FƏDAKAR ALİM, GÖRKƏMLİ PEDAQOQ 339
ELMİMİZİN VƏ ELİMİZİN AĞSAQQALI 341
NƏBİ ƏSGƏROVUN
“XƏTAİ RAYONU: MƏNƏVİ
DÜNYASI, KEÇMİŞİ, BU GÜNÜ” KİTABINA
ÖN SÖZ 346
EL AĞSAQQALI 348
UCA ZİRVƏLƏR FATEHİ İŞIQLI İNSAN 353
BİR ÜZÜYÜN SEHRİ 363
DƏRDDƏN SÜZÜLƏN MİSRALAR 366
MƏNALI İNSAN ÖMRÜ 369
YARADICI İNSAN 373
NİSGİLLİ ÜRƏYİN ÜSYANI 377

VAQİF NƏSİR
SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏR

Nəşriyyatın direktoru: f.ü.e.d. Xanlar Həsənli
Nəşriyyat redaktou: Alparslan Öztürk
Kompyuter dizayneri: Sahib Adilov

Çapa imzalanmışdır 19.07.2026
Kağız formatı 60x84 1/16
sayı 300

"Ləman Nəşriyyat poliqrafiya" MMC